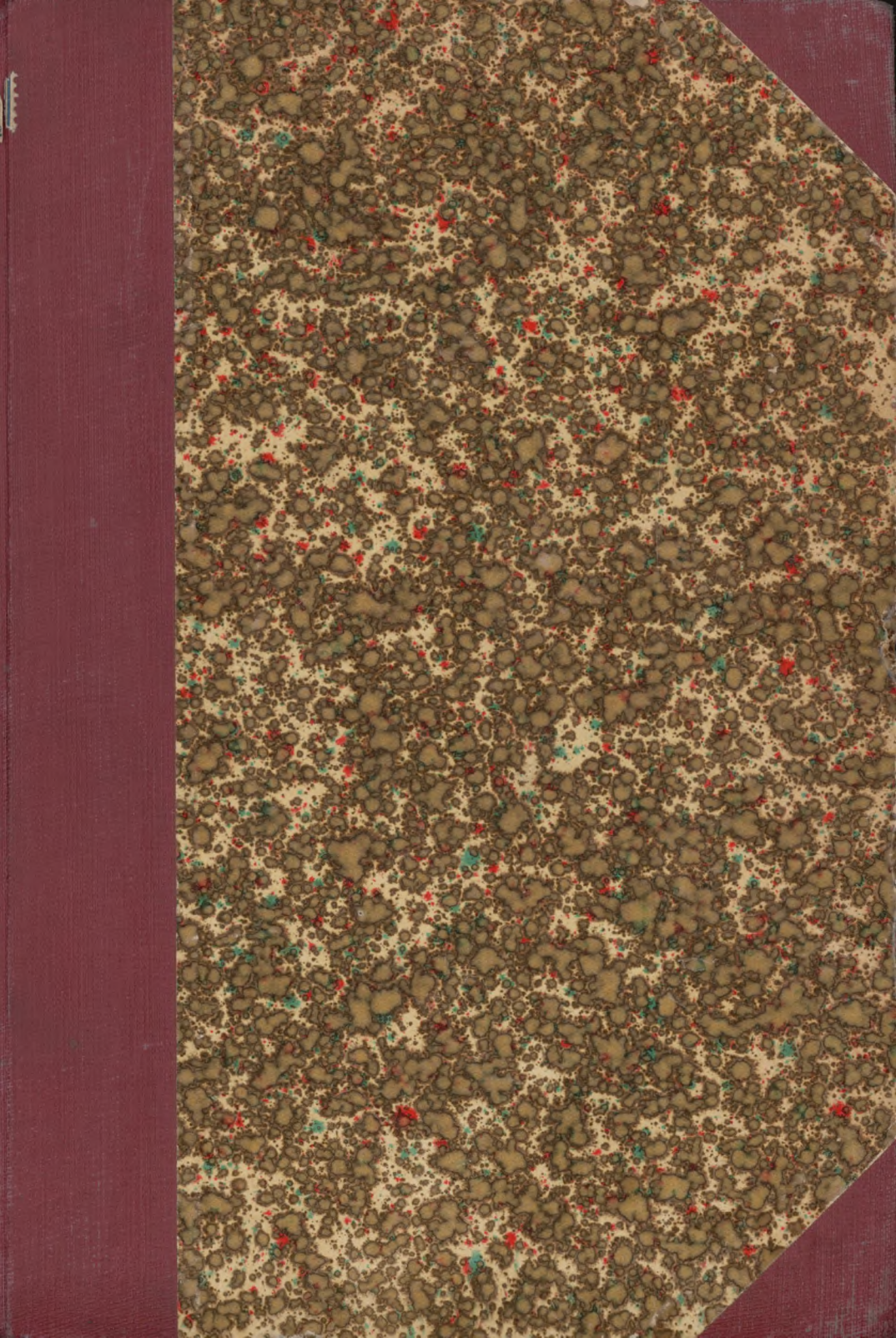

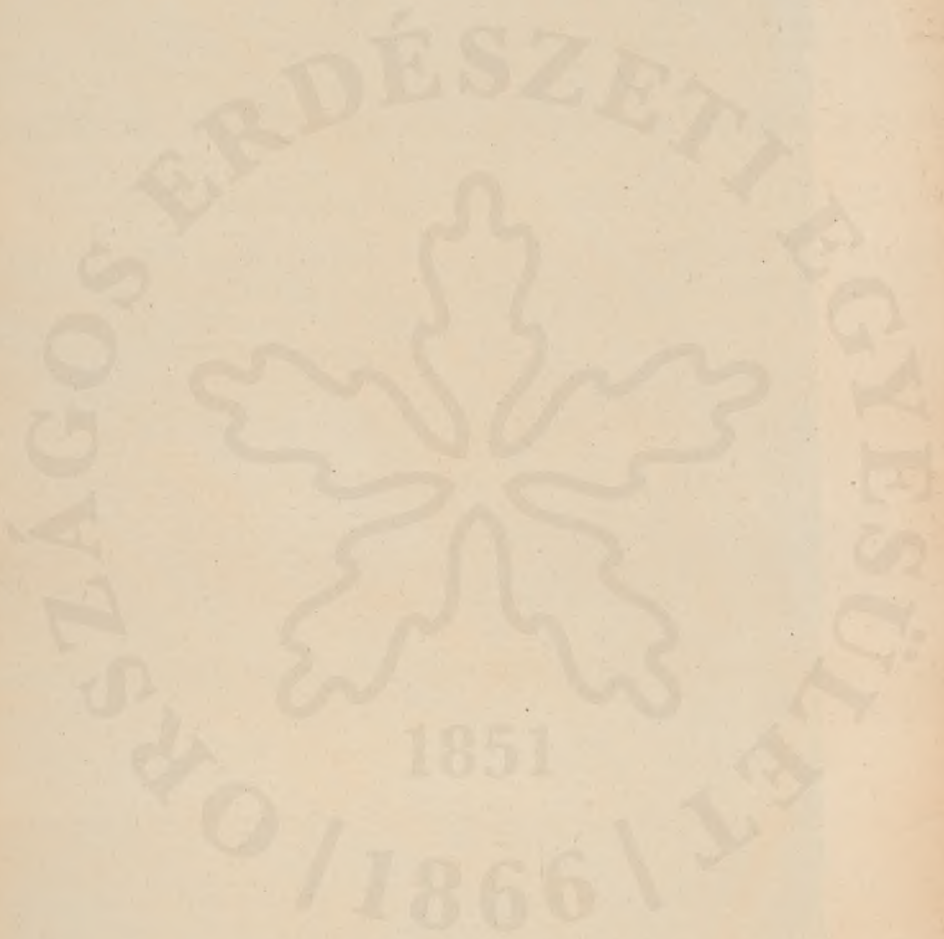
2133

Kékessy

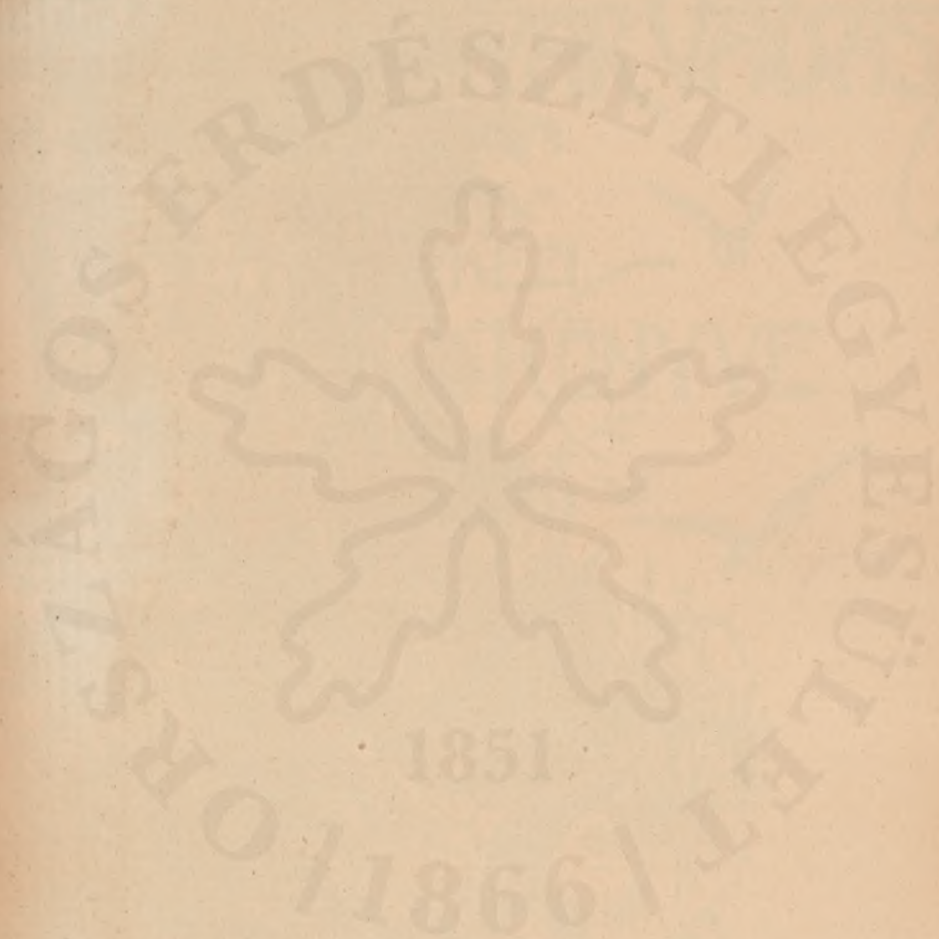
A
magyar
vadász
kézi-
könyve

1883

OEE Könyvtár
Áll.EH. 2018

OEE KÖNYVTÁR
ÁLLAM 0078

Kékessy László

A MAGYAR VADÁSZ

KÉZI
KÖNYVE

AZ ATHENAEVM R. T. KIADÁSA

A MAGYAR VADÁSZ
KÉZIKÖNYVE

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
KÖNYVTARA.
ÁK. 5183 tételsz.
Csop. XV. K/232. 2125 szám.

I/4.5

A MAGYAR VADÁSZ KÉZIKÖNYVE

BÁRSONY ISTVÁN ELŐSZAVÁVAL

ÍRTA

KÉKESSY LÁSZLÓ

40 SZÖVEGKÉPPEL ÉS TÁBLÁZATTAL

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT
KIADÁSA

A MAGYAR KÖZTUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

11989. – Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

Ajánlás.

IRTA: BÁRSONY ISTVÁN.

Akik a vadászban felületesen csak amolyan vérengző kedvű barbárt látnak, akinek egyetlen célja az öldöklés, azoknak egyáltalában még csak fogalmuk sincs arról, hogy mennyire kimagaslik ez a legférfiasabb szórakozás minden más, úgynevezett »sport« felett abban, hogy minden tekintetben, testileg-lelkileg, egész embert kíván és ilyet nevel. A vadászatot én nem is akarom sportnak nevezni, olyannyira egyedülálló időtöltés a maga nemében, telítve a változatosság minden árnyalatával; bővítve azzal, hogy egyképpen tökéletes lehet az élvezete a magányosságot, meg a társaságot kedvelő vérmérsékletűek számára; hogy továbbá elfogyhatatlan tanulmányává válik a ráhivatottaknak, attól kezdve, hogy megösmernednek az örömeivel, mindaddig, amíg a késő öregség, a fizikai erők elfogyásával gátat nem vet a gyakorlásának.

Minden más sport többé-kevésbé egyoldalú. Mindenesetre összehasonlíthatatlanul szűkebb körletben mozog gyakorlati tevékenysége természetével, mint a vadászat, amely sok ágazatra oszolva, ezek mind-egyikében csak alapos tudás és minél több gyakorlat révén fejlődhetik azzá, aminek mink, igazi vadászok ösmerjük, s amivé fejleszteni törekszünk.

Viszont az is igaz, hogy ennek a minden ízében elsörendű férfias szórakozásnak meg van az a veszedelme, hogy a kontárok seregét is magához vonzza, akik azután léha dilettantizmusukkal, vadásziatlan viselkedésükkel, tudatlanságukkal és lelküismeretlenségükkel, prepotenciájukkal, mohóságukkal, egész valójukkal, sőt még vadász-erkölcsi érzetük hiányosságával is éppen ellentétei a tisztességes vadásznak, akinek nemes fogalmát a saját hitványágukkal diszkreditálják. Ezt azután a tisztességes vadászat sínyli meg, mert a tolakodó puskáshad, amely a »vadász« névre nem méltó, a saját hitelrontó szereplésével megfertőzi a laikus társadalomban a vadászatról kialakuló közvéleményt.

Mindenesetre nagy baja a vadászatnak, hogy boldog-boldogtalan részabadulhat, olyan is, akinek semmi rátermettsége sincsen; sőt olyan is, aki egyenesen antitalentuma még a lövésbeli jártasságnak is, amivel kész veszedelmévé válhatik nemcsak a vele együtt vadászóknak, hanem a vadászterületen a puskája elé kerülő bárkinek. Míg minden más

sporthoz feltétlenül kell előkészültség, hogy valaki foglalkozni merjen vele: a vadászat ki van szolgáltatva a legdüleltánsabb kezdőknek is, amiben nem a kezdet nehézségei okozzák az igazi bajt, hanem az, hogy aki ma vett a kezébe puskát először életében, az is olyan merészen bánik vele, mintha tizenhárom próbás vadász volna, s ezt a legtermészetesebbnek találja.

Pedig a vadászat egyike a legteltesebb kiforrottságot, sok tudást, még több önuralmat, megbízható erkölcsi érzületet és a vadászati szabályoknak a törvény ösmeretén és követésén kívül is szigorú megtartását követelő komoly stúdiumnak, amelyben a minden irányú teljes jártasság megszerzésére a leghosszabb emberélet is kevés. Hisz az igazi vadászembernek nemcsak a vadászata médiumait, a különféle vadállatokat kell természetrajzi és biológiai vonatkozásokban alaposan ismernie, hanem magát a nagy természetet is, legyen az erdő, vagy pusztaság, tó, vagy nádas, síkság, vagy hegy és legyen bármely szaka az eszendőnek s a napnak. Így nézve a nemes vadászatot, merem mondani, hogy egyetlen más sport sincs, amely annyiféle tudást követelne, mint az a vadászat, amely erre a névre méltó. .-

A tudnivalók között nem utolsó hely illeti meg a vadászat terminológiájának a tudományát, amelyre minden vadásznak komoly szükségése van, aki nem akarja magát szakemberek közt dadogásra kárhoztatni, elárulva ezzel, hogy csak betévedt közéjük, anélkül, hogy odavalónak el is ösmertessék. Minden művészetnek, minden mesterségnek, minden sportnak, még a játékoknak is meg vannak a maguk műszavai, amelyeket nem mellőzhet az, aki velök, bárha csak dilettáns módra is, foglalkozik. A szakemberek közt pedig ezek ismerete egyenesen kötelező. Aki vadászati szakdolgozról hétköznapi konyhanyelven beszél, elárulja vele, hogy nem szakember. Vét a szakiség egyik velejárója ellen, ami nem kis szépséghiba; mindenesetre olyan, amely sejteti, hogy még ha jó lövő is az ipse, nem igazán otthonos a nemes vadászat berkeiben.

Kékessy László »A magyar vadász kézikönyve« című műve azok számára való, akik megértik a vadásznyelvben kötelező jártasság etikáját és el akarják sajátítani ezt a külön vadásznyelvet, amely nélkül lépten-nyomon elárulnák laicitásukat.

Nagy szorgalomnak, kiváló lelkiismeretességnek, sok bűvárkodásnak és tiszteletreméltó tudásnak az eredménye ez a könyv, amelyben vadászati irodalmunk egyik komoly értékét láthatjuk.

Sem a kritikának nem vágok eléje ezzel a megállapítással, sem magának a szerzőnek, aki saját előszavában beszámol arról, hogy mit akart alkotni.

Az én számomra ennek az értékes műnek a forgatása alkalom arra, hogy magáról a vadászat lényegéről, lelkéről, sokféle értékéről mondjak el egyet-mást a nagy vadászközönségnek, bizdításképpen arra, hogy igaz vadásszá nevelje önmagát; olyanná, aki nem éri be azzal, hogy kellemes szórakozást talál a vadászatban, hanem belemélyed a vadászat erkölcsi értékelésébe is, amihez a vadászathoz tartozó mindenféle készülsége szerint kaphatja meg a legjobb alapot.

Gondoljon arra mindenki, aki magyar vadász, hogy ezzel a vadászlelkületével együtt jár a természetnek, különösen a magyar égnek és a magyar földnek imádatos szeretete, ami sok magányos szemlélődés közben erősödik meg bennünk. Nemcsak meghittjévé válunk ilyenkor a mi istenségünknek, hanem önmagunkból sugározzuk ki az isteni alkotások tündéri tájainak fényét és melegét, amelyekkel elmélkedésünk folyamán megtelünk.

Az ilyen átszellemült órák elvonultatják előttünk gondolataink legbensőségesebbjeit s amikor bárhol is leborulunk magyar hazánk keblére, Antheusokká válunk, akik ennek a magyar földnek a szerelmét érezve ébredünk magyarságunk édesbús tudatára. Csonka hazánkban ma még százszorta inkább, mint valaha. Az egész mindenség sem érné fel nekünk azt a rögot, amelyre itt ledőlünk.

Az igazi vadásszá nevelés ezzel teszi a magyar vadásztársadalmat. A nemes vadászat értékeit nem a zagyván egymásba botló puskáshad hibái alapján kell megítélnünk, hanem a vadászok elitjéhez mérten.

Az így nevelt vadásztársadalom a nemzet egyik legmegbízhatóbb erőssége. Hogy azzá lehessen, férfiakat kell kirajzania; erőseket, bátrakat, éretteket, egészségeseket és önzetlenekeket, akik ehhez a földhöz az egész lelkükkel ragaszkodnak s a szívük minden dobbanásával hozzátapadnak a magyar eszményhez.

De ez a magyar eszmény nemcsak platói érzület, hanem valóságos kultúra egyszersmind. A felvilágosodásnak, a tudásnak, a haladásnak egységes kultúrája. Minden, ami bennünk a kultúrát jelenti, erőssége nemzetünknek. A régi »barbár« vadászból, aki csak olt, a kultúra emlőin önuralmas, erős akaratú, fegyelmezett vadásztudó sarjadzott, aki sem feleslegesen nem olt ki életeket, sem elkerülhető szenvedést a vadaknak nem okoz; sőt óvja, védi, kíméli és tenyészt a vadját.

Ha már a vadászat módozatait is kultúráltakká tenni igyekszünk s ha a vadállomány érdekében valóságos komoly tanulmánnyal biztosítjuk a legészszerűbb eljárásokat: illő, hogy nevén nevezzük a gyermeket, amikor róla beszélünk, s hogy a vadra magára vonatkozó, meg a vadászatával kapcsolatos műszavak alkalmazásában megszerezzük a kellő jártasságot.

Ezt a lehetőséget adja meg Kékessy László könyve, amely gazdag gyűjteménye a vadászati terminologia körébe eső tudnivalóknak. — Hogy ez a terminologia máig sem kiforrott és nem mindenben megállapodott, — hogy például még ma is van olyan vadászember, aki tudatosan mondja a szarvasutát tehénnek, azért, mert a szarvasbika is »lesutult,« amikor az agancsát elhányja, öneki tehát olyankor a bika is suta — ez csak annál szükségesebbé teszi Kékessy László könyvét, amelynek már az is nagy érdeme, hogy egyáltalában van.

A magam részéről melegen üdvözlöm a derék szerzőt ezért a vállalkozásáért.

Budapest, 1925 nyarán.

A SZERZŐ ELŐSZAVA.

A magyar vadász-szaklapokban évről-évre ismétlődik a panasz, hogy nincs magyar szakirodalmunk. Általánosságban két okra vezetik vissza. Először a magyar úr írásiszonyára, de legfőképpen a magyar vadászterminológia hiányára. Ezt magam is számtalanszor tapasztaltam. Fiatalabb koromban nem annyira a nyomdafesték miatt, mint inkább a magam szórakozására szerettem írkalni. Vadászat közben is gyakran akadt olyasmi, amit szerettem volna leírni, de hozzákezdve, a negyedik sornál elakadtam, mert nem tudtam, hogy ennek vagy annak a vadnak valamely testrészét a terminológia milyen kifejezéssel illeti és — semhogy badarságot írjak — inkább nem írtam semmit.

Azt hiszem, nagyon sokan vannak így.

Hogy a háború vihara végiggázolt rajtam és kicsavarta kezemből a harminc esztendeig szeretettel dédelgetett puskát, figyelmem mindinkább ráterelődött a magyar vadászirodalom és a magyar vadásznyelv kérdésére.

Mai csekélyke vadászirodalmunkat áttanulmányozva, feltűnt, hogy a vadász-szakkifejezések használatában óriási káosz van s azoknak legnagyobb része a német vadásznyelv szolgálai és legtöbb esetben csapnivaló rossz fordítása. Ezen igazán megütköztem. Hiszen a magyarok ősfoglalkozása a halászat és a vadászat volt s azt lépten-nyomon látjuk, hogy a magyar nép olyan megdöbbenően találó jelzéseket tud alkalmazni, — hát csak a legkedvesebb foglalkozására ne talált volna és ne lenne szava ?

Irgykedve olvastam Herman Ottó remek írásait a halászatról, és akkor érlelődött meg bennem azon elhatározás, hogy nagyon is hiányos emberi erőmmel kutatására induljak : van-e nekünk ősi vadásznyelvünk ?

Éveken keresztül múzeumokban, könyvtárakban, levéltárakban kerestem, kutattam ; de azt, amit olyan óhajtvá óhajtottam, nem találtam meg.

A halászat nemes mesterségét ma is ugyanazok az emberek végzik, mint ezer esztendővel ezelőtt, ugyanazzal a vejszével, vatrával, varsával halásznak s a mai halászember hetedik úkapja is vízjáró, rétbúvó ember volt. Így maradt fenn minden kifejezés, minden fogalom apáról fúra szállva s a halászság szókincsét össze lehetett szedni.

De milyen másképpen van ez a vadászatnál ! Az ősi vadásznép apránként kiszorult a vadászatból, mely mindinkább a nagyurak kezébe került, akik a régebbi világban alig beszéltek a mi szép magyar nyelvünket, a köznép pedig lassanként elfelejtette a vadászatra s a vad életmódjára vonatkozó kifejezéseket.

Az Anjouk korában főuraink német, cseh jágerokat hozattak be, akik magukkal hozták a német vadásznyelvet, amit mi most jól-rosszul fordítgatunk.

És hogy változott a vadászat módja ? Őseink lóháton, íjjal, nyíllal, kelevézzel üldözték a büszke szarvast, vagy gerellyel, dákossal támadtak az agyarsattogtató vadkanra, bannyas medvére. És ma ? Cserkészmelegyén, gummitalpú cipőben, kilométerre látó távcsővel, kilométerre hordó gyorstüzelő kézi-ágyúval felszerelve lopakodik a szerelmi lázban égő

szarvasbika nyomába a modern vadász. Ezekre a vadászkelékekre, az új vadászati módszerekre újabb és újabb megjelölések kellettek, melyek rendszerint Németországából származtak s a német megnevezéseket kellett magyarrá fordítani.

Be kellett tehát hamarosan látnom, hogy az én kitűzött céloom a ködbe veszett. De láttam azt is, hogy a ma használt kifejezések helyett a régebbi zoológiai és vadászművekben tömördek jó tősgyökeres magyar szó és kifejezés van, amely elfelejtődött, kiment a forgalomból. Ezt érdemes a feledés homályából ismét napfényre hozni és használatba venni.

Mint manapság minden, úgy az én szép ideáloom és nagy céloom is devalválódott. Főcéloom most már az lett, hogy magyar vadásztársaim kezébe egy oly könyvet adjak, melyben az első pillanatra minden adatot megtalálnak, amire szükségük van, ha rászánják magukat az írásra. Szeretném ezzel a mi szegényes vadászirodalmunkat előbbrevinni, hogy szaklapjainkban növekedjék a komoly szakcikkek száma.

A magyar vadásznyelv nem »csinált« nyelv. Aminthogy a magyar ember háziállatainak ügyszólván minden mozdulatára külön kifejezést talált, épúgy a vadász az ő vadjainak testrészeit, járás-kelését, szokásait, szaporodását más-más fogalmakkal jelöli meg. Tehát nem valami jassz-nyelv, vagy egy elkülönített társaság titkos beszéde, hanem a művelt, képzett vadász szabatos, célszerű kifejezési módja. És mégis, ha összehasonlítjuk a német vadász büszkeségét képező vadásznyelvvvel, ahol a vad minden testrésze a nem-vadász német előtt is ismeretlen kifejezések vannak, egy negyedrésznanyi szavuk nincs, mint én itt éppen a szarvasnál tősgyökeres magyar kifejezést összeszedtem.

Magában ez a nyelvszeti anyag — ha némi érdekessége van is — száraz olvasmány. Arra törekedtem tehát, hogy a nagy anyag csoportosításával némi kis színnel élénkítsem a szürkeséget és belevegyek a könyvbe minden olyan adatot, amire a vadásznak pillanatnyilag szüksége van. Egészen röviden érintek minden — a vadászat körébe tartozó — fogalmat, mert a könyv terjedelme még a lexikonszerűséget sem engedte meg. Még akarom azonban vetni a magyar vadász-lexikon alapját, melyet jobb idők felvirradtával — ha az Isten éltet — én magam, vagy utánam valaki a taposott nyomom megszerkeszthet.

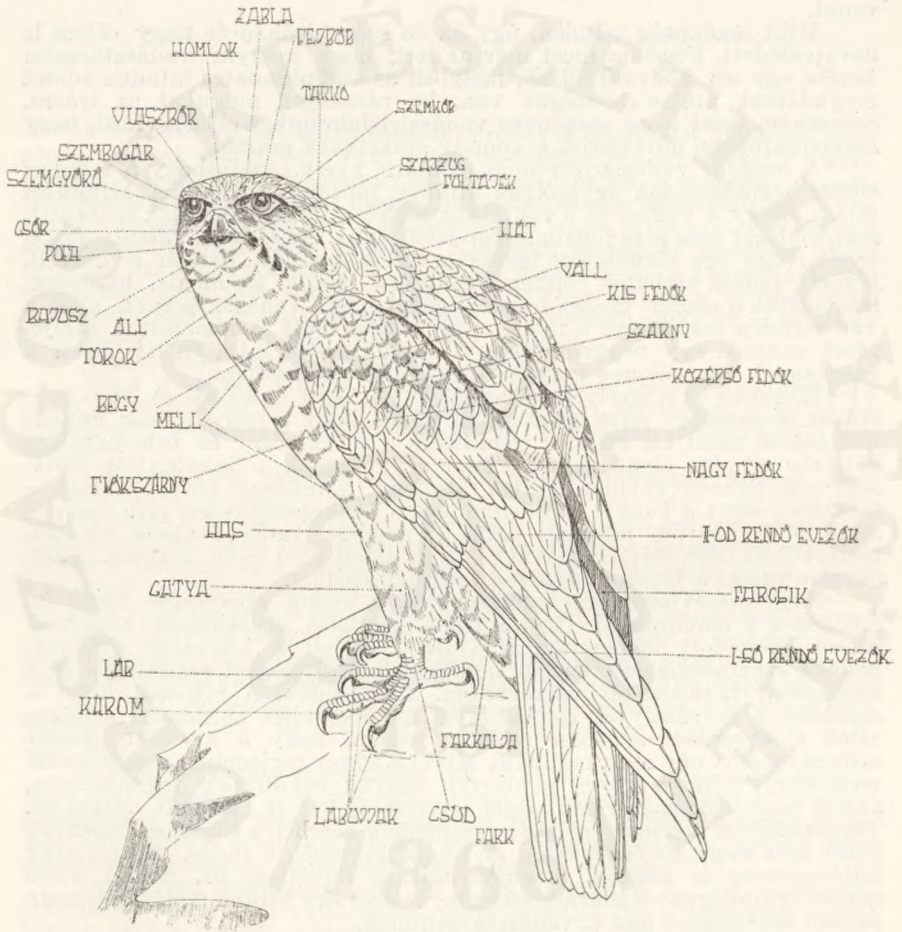
Nagy összevisszaságot találtam még a vadak elnevezése körül is, különösen a madaraknál. Itt mindig a legutolsó ornitológiai kongresszuson elfogadott nomenklaturát vettem alapul. A könnyebb áttekinthetőség szempontjából eltértem némileg az ornitológiai rendszertől és a hasonló ragadozókat összevettem. Így például a rétisast, rárót a sasokhoz, a gatyásölyvet, darázsölyvet az ölyvekhez soroztam, a hivatalos elnevezésnél azonban mindig jelzem, hogy a keresett madár milyen csoport-név alatt található. Mivel a könyv terjedelme nem engedte meg, hogy minden egyes madárral, állattal behatóbban foglalkozzam, annak csak legkarakterisztikusabb ismertetőjeleit és méreteit vettem fel. Tapasztalatom szerint a mi jó vadásznépünk körében a ragadozó madarak iránt igen nagy az érdeklődés, de annál kevesebb a tudás. E madarak felismerésére és könnyű meghatározására felvettem dr. Schöff Ernő német ornitológus »Madarász-zsebkönyv«-éből egy kitűnő táblázatot, mely sokban segítségére lesz t. vadásztársaimnak.

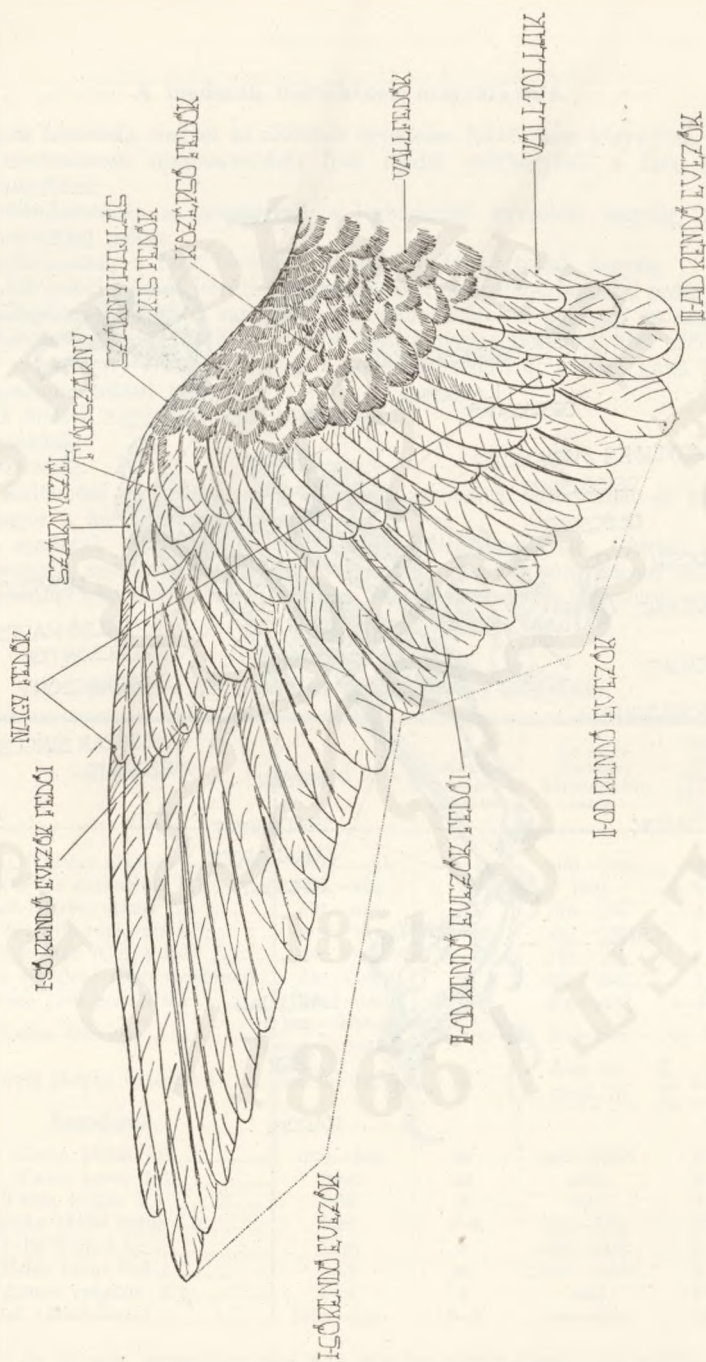
Midőn az »Athenaeum« könyvkiadóvállalat igazán áldozatkész jóvótából átadhatom e könyvet vadásztársaimnak, szinte szorongó érzés fog el, mert magam is tudom, hogy sok hiányosság van benne; de minden részlet teljes kidolgozásával oly nagyterjedelmű lett volna a könyv, hogy annak mai előállítása szinte elképzelhetetlen.

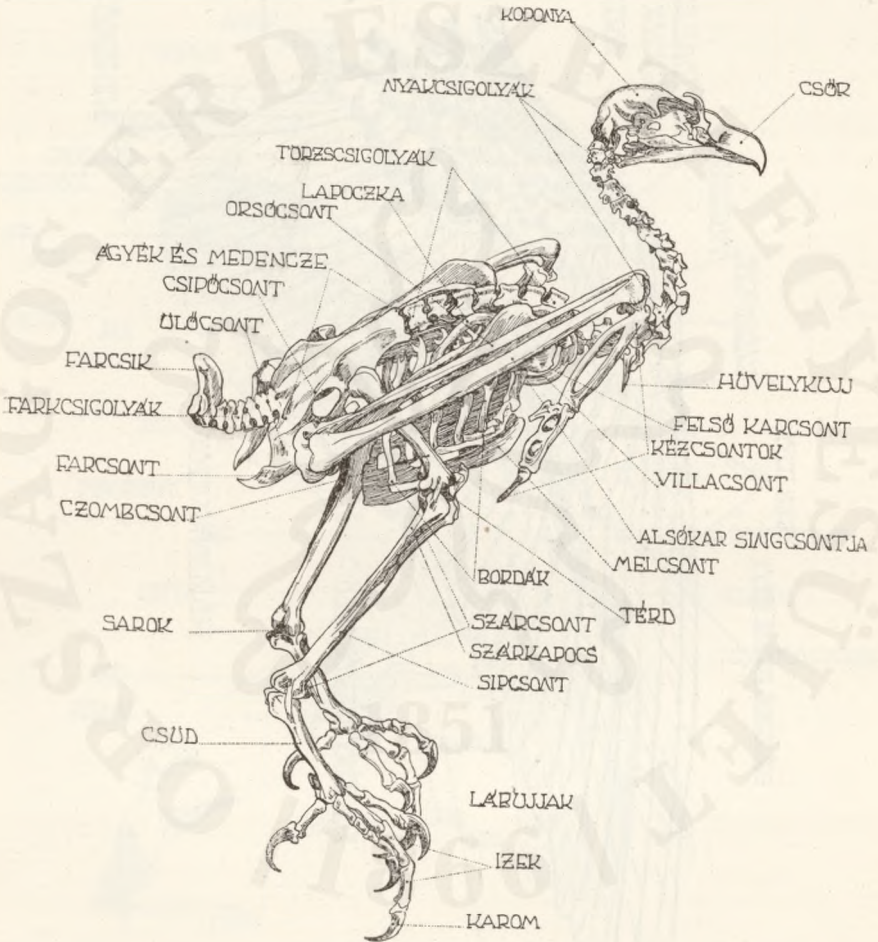
Az én kardhoz, puskához szokott kezem nehézkes az írásához. Nem tudom felcífrázni a mondanivalómat, de becsületes lelkiismeretességgel adom azt, ami szerény erőmtől tellett. Fogadják kedves vadásztársaim olyan szeretettel, amilyennel én adom.

Székesfehérvár, 1925. február.

A szerző.

A madarak mértékének magyarázata.

- H.** = *egész hosszúság*, melyet az előttünk egyenesen fekvő, nem kinyújtott, hanem természetesen megmerevedett friss madár csőrhegyétől a fark hegyéig számítunk.
- Sz.** = *szárnyhosszúság* a kézizülettől a leghosszabb evezőtoll hegyéig, szalagmértékkel mérve.
- F.** = *farkhosszúság* a fark tövétől a kormány- (fark-) tollak hegyéig.
- L.** = *a láb* (csüd) hosszát jelenti. Ezt körzővel, a hosszúlábú fajoknál pedig szalagmértékkel mérjük a sarkizület behomorodásától a középujj és csüdizület behomorodásáig, illetőleg a csüd legalsó pajzsoeszkájának alsó széléig.
- Cs.** = *a csőr* (csorr) ormának hossza a tollazat kezdetétől a felső káva hegyéig szalagmértékkel mérve.

A tojások nagyságát jelző rövidítések:

H. = hosszúság.

Sz. = szélesség.

A különböző mértékszámok a megmért sorozatok minimumát és maximumát, vagyis a két szélsőséget jelentik.

(A madarak és tojások mértékét nagy általánosságban *Chernel István*: »Magyarország madarai« c. művéből vettem át, azonban még három más nagy német ornithológiai művel összehasonlítva, ezek révén némely változások vannak.)

A szőrme vadak

párzasi és vemhességi idejének táblázatos kimutatása.

A vad neve	Párzasi ideje	A vemhesség ideje hetekben	Az ellés (fiadzás, kölykvedzés) ideje	Hányat ellik (fiadzik, kölykvedzik)
Szarvas (<i>Cervus elaphus</i> L.)	szept.—okt.	40—41	máj.—jún.	1—2
* Őz (<i>Cervus capreolus</i> L.)	júl.—aug.	41	máj.	1—2 (3—4)
Dámvad (<i>Cervus dama</i> L.)	okt.—nov.	28	jún.—júl.	1—2
Zerge (<i>Capella rupicapra</i> L.)	nov.—dec.	20—22	máj.—jún.	1 (2)
Kőszáli kecske (<i>Capra ibex</i> L.)	dec.—jan.	20—22	jún.—júl.	1 (2)
Vadjuh (mufflon) (<i>Ovis musimon</i>) ..	dec.—jan.	21	ápr.—máj.	1—2
Vaddisznó (<i>Sus scrofa</i> L.)	nov.—dec.	18—20	ápr.—máj.	4—8 (12)
Nyúl (<i>Lepus timidus</i>)	{ jan.—febr.-tól aug.-ig 3-4-szer }	4 ^{1/2}	3—4-szer	2—3 (5)
Űregi nyúl (<i>Lepus caniculus</i>)	jan.-tól aug.-ig	4	{ febr.-tól szept.-ig }	6—10
Ragadozók.				
Medve (<i>Ursus arctos</i> L.)	máj.—jún.	34	jan.—febr.	1—2
Farkas (<i>Canis lupus</i> L.)	febr.	13	máj.	4—9
Róka (<i>Canis vulpes</i> L.)	febr.	9	ápr.	4—7
Vadmaeska (<i>Felis catus</i> L.)	febr.	8—9	ápr.—máj.	4—6
Híúz (<i>Felis lynx</i> L.)	febr.	9	ápr.—máj.	2 (3)
Borz (<i>Meles taxus</i> Sch.)	okt.	20	febr.—márc.	3—6
Vidra (<i>Lutra vulgaris</i> E.)	febr.	9	máj.	2—4
Menyéték (<i>Mustalinae</i>)	febr.—ápr.	5—9	ápr.—jún.	2—8

* Az őz suta anyaméhébe jutó pete december elejéig semmit nem fejlődik s a normális fejlődést csak akkor kezdi meg.

**A szárnyas vadak
költözködési és költési idejének táblázatos kimutatása.**

A madár neve	Költözködési ideje	Fészkelés ideje	A tojások száma	Költési időtartam napokban
Tyúkfélék.				
Süketfajd (<i>Tetrao urogallus</i>)	—	máj.—jún.	6-12(16)	28
Nyírfajd (<i>Tetrao tetrix</i>)	—	máj.—jún.	6-15	28
Császármadár (<i>Tetrao bonasia</i>).....	—	máj.—jún.	8-15	21
Fácán (<i>Phasianus colchicus</i>).....	—	máj.—jún.	3-15(20)	24
Fogoly (<i>Perdix perdix</i>)	—	ápr.—jún.	10-20	21
Fürj (<i>Coturnix coturnix</i>)	ápr.—máj., aug.—szept.	máj.—júl.	8-14	19
Galambok.				
Órvös galamb (<i>Columba palumbus</i>)	márc.—okt.	ápr.—jún.	2	18
Kék galamb (<i>Columba oenas</i>).....	márc.—okt.	ápr.—jún.	2	18
Gerle (<i>Turtur turtur</i>)	ápr., szept.—okt.	máj.—jún.	2	17
Szalonkák.				
Erdei szalonka (<i>Scolopax rusticola</i>)...	márc., okt.—nov.	ápr.—máj.	3-4	18
* Nagy sár-szalonka (<i>Gallinago major</i>)	ápr., aug.—szept.	máj.—jún.	4	16
Köz. sár-szalonka (<i>Gallinago gallinago</i>)	márc.—ápr., szept.—okt.	ápr.—máj.	4	16
Kis sár-szalonka (<i>Gallinago gallinula</i>)	márc.—ápr., szept.—okt.	máj.—jún.	3-4	16
* Nagy póling (<i>Numenius arcuatus</i>)	márc.—ápr., szept.—nov.	máj.—jún.	4	21
* Kis póling (<i>Numenius phaeopus</i>)	ápr.—máj., aug.—szept.	máj.—jún.	4	21
Nagy goda (<i>Limosa limosa</i>)	márc., aug.—szept.	ápr.—máj.	4	21
Apróbb lilék, godák, cankók, partfutók	márc.—ápr., aug.—okt.	ápr.—máj.	3-4	17
Túzokok.				
Túzok (<i>Otis torda</i>)	—	máj.—jún.	2-3	30
Reznek (<i>Otis tetrax</i>).....	ápr.—okt.	máj.—jún.	3-5	28
*Daru (<i>Grus grus</i>)	márc.—okt.	máj.—jún.	2	30
Gémfélék.				
Nemes kócsag (<i>Ardea alba</i>)	márc.—ápr. szept.	ápr.—jún.	3-4	26
Kis kócsag (<i>Ardea garzetta</i>)	ápr., aug.—szept.	máj.—jún.	3-5	25
Szürke gém (<i>Ardea cinerea</i>)	márc.—ápr., okt.—nov.	ápr.—máj.	3-4	26
Vörös gém (<i>Ardea purpurea</i>).....	ápr., szept.—okt.	máj.—jún.	4-5	26
Üstökös gém (<i>Ardea ralloides</i>).....	ápr.—szept.	máj.—jún.	4-6	25
Poc-gém (<i>Ardetta minuta</i>)	ápr.—szept.	máj.—jún.	4-7	16-17
Bölgébika (<i>Botaurus stellaris</i>)	márc., okt. nov.	máj.—jún.	3-5	24
Bakesó (<i>Nycticorax nycticorax</i>).....	ápr., aug.—szept.	ápr.—jún.	4-5	22
Kanalas gém (<i>Platalea leucorodia</i>)	ápr., szept.—okt.	máj.	2-3 (4)	25
Batla (ibisz) (<i>Plegadis falcinellus</i>).....	ápr., aug.—szept.	máj.	3-4	24
Gólyák.				
Fehér gólya (<i>Ciconia alba</i>)	márc.—ápr., szept.	ápr.	3-5	30
Fekete gólya (<i>Ciconia nigra</i>)	márc.—ápr., szept.	ápr.—máj.	3-4 (5)	28
Ludak (<i>Anseridae</i>).....	márc.—ápr., szept.—dec.	ápr.—jún.	5-10	27-28
Récék (<i>Anatidae</i>).....	márc.—ápr., szept.—nov.	ápr.—jún.	8-15	26

* Nálunk nem költ.

A költözködés rovatában levő vízszintes vonás azt jelenti, hogy az illető madár a telet is nálunk tölti, tehát nem költözködő, hanem állandó madár.

A madár neve	Költőzködési ideje	Fészkelés ideje	A tojások száma	Költözési időtartama napokban
Sirályok (Laridae).....	márc.—ápr., szept.—nov.	ápr.—júl.	2-3	17-20
Varju (Corvus).....	—	ápr.—máj.	4-6	20
Szarka (Pica pica).....	—	ápr.—jún.	6-9	18
Ragadozók.				
Dögkeselyű (Neophron percnopterus).....	—	febr.—márc.	2	30
Fakó keselyű (Gyps fulvus).....	—	febr.—ápr.	1 (2)	36
Barát keselyű (Vultur monachus) ...	—	febr.—ápr.	1 (2)	36
Törpesas (Aquila pennata).....	ápr.—szept.	ápr.—máj.	2-3	28
Kis békászó sas (Aquila pomarina).....	márc.—okt.	ápr.	2	28
Nagy békászó sas (Aquila clanga)...	márc., szept.—okt.	ápr.—máj.	2	28
Keleti sas (Aquila orientalis).....	ápr.—szept.	ápr.—máj.	2 (3)	28
Parlagi sas (Aquila melanaëtus)	ápr., szept.—okt.	ápr.—máj.	2 (3)	30
Szírti sas (Aquila chrysaëtus).....	—	márc.	2 (3)	35
Réti sas (Haliaëtus albicilla).....	—	márc.—máj.	2 (3)	35
Ráró (Pandion haliaëtus).....	ápr., szept.—okt.	máj.	2-4	26
Darázsölyv (Pernis apivorus).....	ápr., aug.—szept.	máj.—jún.	2-3	24
Barna kánya (Milvus korschun).....	ápr.—máj., szept.	ápr.—máj.	3-4	21
Vörös kánya (Milvus milvus).....	márc.—ápr., okt.—nov.	ápr.—máj.	2-4	21
Héja (Astur palumbarius).....	—	ápr.—jún.	2-4 (5)	24
Karvaly (Accipiter nisus).....	—	ápr.—jún.	3-5 (6)	20
Barna réti héja (Circus aeruginosus).....	márc.—ápr., okt.	ápr.—jún.	3-6	22
Kékes réti héja (Circus cyaneus) ...	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	4-6	22
Fakó réti héja (Circus macrurus) ...	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	4-6	22
Hámvas réti héja (Circus pygargus).....	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	4-6	22
* Gatyás ölyv (Archibuteo lagopus).....	ápr.—okt.	máj.—jún.	3-4	21
* Feh. farkú ölyv (Buteo ferrox).....	változó	febr.—máj.	3-4	21
* Pusztai ölyv (Buteo desertorum).....	változó	márc.—ápr.	3-4	21
Egerész ölyv (Buteo buteo).....	márc., szept.—okt.	márc.—ápr.	3-4	21
Kigyász ölyv (Circus etus gallicus) ...	ápr., okt.—nov.	máj.—jún.	1-2	28
Vándorsólyom (Falco peregrinus) ...	márc., okt.—nov.	ápr.—máj.	3-4	21
* Feldegg sólyma (Falco feldeggii) ...	változó	?	?	?
Kaba sólyom (Falco subbuteo).....	márc., szept.—okt.	jún.—júl.	3-5	21
* Kis sólyom (Falco merillus).....	ápr.—okt.	máj.—jún.	3-4	21
Kerecsen sólyom (Falco sacer).....	márc., okt.—nov.	máj.—jún.	3-4	21
Vércse (vörös) (Tinnunculus tinn).....	márc.—ápr., szept.—okt.	ápr.—jún.	4-5	21
Vércse (kék) (Tinnunculus vespertinus).....	ápr.—máj., szept.	ápr.—jún.	4-5	21
Baglyok.				
Uhu (Bubo bubo).....	—	márc.—ápr.	2-3	22
Réti fülesbagoly (Asio accipitrinus)...	márc.—ápr., szept.—okt.	ápr.—máj.	4-6	20
Erdei fülesbagoly (Asio otus).....	—	márc.—jún.	4-6	20
Gyöngybagoly (Strix flammea).....	—	ápr.—júl.	5-6	18
* Karvaly bagoly (Nyctea ulula).....	márc.—ápr., okt.	máj.—jún.	3-5	19
Urali bagoly (Syrnium uralense).....	—	máj.—jún.	2-3 (4)	20
Macska bagoly (Syrnium aluco).....	—	márc.—máj.	3-5	21
Kuvik (Glaucidium noctuatum)	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	3-4	16

* Nálunk nem költ.

A költőzködés rovatában levő vízszintes vonás azt jelenti, hogy az illető madár a telet is nálunk tölti, tehát nem költőzködő, hanem állandó madár.

A.

✗ **Abajgatni** = 1. zaklatni, zargatni, nyugtalanítani, zavarni a vadat az ő csendes nyugalalmában; 2. agarász-kifejezés. Elnevezése a gyöngébbrendű forgatásoknak (1. fordítás. Bérczy: Vadász-műszótár).

✗ **Aesarkodik**, *acsarog* az eb, ha fogait morgás közepette barátságtalanul visorgatja.

Áesorog, *kucorog*, *bakágast ül*, *cöveket üt* = 1. a nyúl, mikor két hátulsó lábára állva szemlét tart; 2. áesorog a rétszélén ólálkodó sas is.

Ádázat = *veszettség*, *megdühödés*. (Ebbebetegség)

✗ **Ág** = az agancstörzsből kinyúló elágazás az *érett*, *megérett*, *kész* agancson. A még fejlődésben (háncsban) lévő *barkás*, *bojhos*, *mohos* agancson: *bog*.

Ágas pecek a *dorong*, *csapdának* elhúzó, elbillentő alkatrésze.

✗ **Aganes**. Újabb képződésű műszó, melyet egy 1860-ban írott vadász-műben találtam először. Régebbi zoológiai íróink a szarvasfélék fejlődését egyszerűen *szarvas*-nak nevezik, olyik *ágas szarvas*-nak. Pák Dénes (1829) már *ágas-bogas koszorúzat*-nak hívja. Eredetét kétféleképpen magyarázhatjuk. Minden valószínűség szerint az *agagatni* igéből származott. Tudvalevőleg a német vadászszabály szerint *áge*-nek az aganes azon nyúlványa számít, melyre a vadászskürt zsinórját fel lehet aggatni. De erős a gyanúm, hogy fejlődési vadunk fejékének elnevezéséhez igen profán úton jutott, amennyiben vadászházainknál ma is gyakran látunk hullott agancsokból készült ruha-, fegyver-aggatókat és ezen a réven maradt rajta az aganes elnevezés.

Az aganes. A homloknyúlvány, melyen az aganes képződik, az *agancstő*

(*rózsató*, *tülekötő*); a szár, melyből az ágak nyúlnak: *agancstörzs* (*agancsszár*, *tülek*); az aganes bibiresős alsó része a *koszorú* (*rózsa*, az *aganes karimája*); a bibiresős kiemelkedések a *gyöngyök* s a gyöngyök között lévő mélyedések a *rovátok*. Az első agancsalakulat (még koszorú nélkül) a *csap*; ha a csapnak koszorúja van, akkor *nyárs*, *dárda*. Az agancstörzsből kiágazó nyúlvány az *ág* (*bog*), melynek legalsóbbja a *szemág*, fölötte közvetlenül a *vendég-szemág* (*vendégág*, *jégág*), az aganes közép részén a *királyág* (*középgág*), az aganes legfelső része a *csúcság* (*szár-csúcs*), mely aszerint, amint két ágra nyílt, akkor *villás*-, ha három vagy több ágra nyílt, akkor *koronás*, mely különféle alakulata szerint lehet *markolat*-, *kehely*-, *kettős*-, *hármastillájú*, *lapátos alakú* korona. A fejlődésben lévő, még *háncs*al borított (*kéregben* lévő) *barkás*, *bojhos*, *mohos* aganes a *bog*. Ilyenkor a szarvasok *bogzanak*; az idő, melyben ez történik: *bogzási időszak*. A bika agancsáról a *háncsot letisztítja*, *lehántja* s az így megtisztított aganes *érett*, *megérett*, *kész* aganes, a bikára pedig azt mondjuk, hogy: *felagancsolt*.

A bika agancsait minden évben *lehullatja*, *leveti*, *lerakja*, *elhányja*, ilyenkor a bika *lesutult*. Az ilyen levett aganes a *hullott aganes*. Ha egy évben kevesebb számú agancsot kap, mint az előző évben, akkor *visszarakott*, *visszavevett*, *ágot fogyasztott*, *ágot vesztett*, *hanyallott*, az ilyen aganes: *ágavesztett aganes*.

Alakja szerint lehet az aganes: *szűk*, *meredek*, *hátradülő*, *domborodó*, *terebélyes*, *lombár*; ha szabályos alakjától eltér, akkor *korcs*, *torz*, *rendellenes*,

1. ábra.

dancsos, buga, kukora, finta, kajsza. Ha az egyik agancstörzs hiányzik, akkor a bika *csonka*; ha az egyik törzs szabálytalan, akkor az agancs: *ferde*. Ha az egyik törzsön több ág van, mint a másikon, akkor: *páralan*, ha egyforma számú ága van, akkor: *páros*. Viadal közben az agancsok *összeakaszkoznak, elbonyolódnak, össze-*

kulcsolódnak, egymásba akadnak. Ha az agancstörzs ágak nélküli vagy a szemág egyenes alakúra fejlődik, akkor *gyilkos agancs* a neve.

Az agancs fejlődése nem szabályosan történik, csak a kezdő stádiumban, mikor a homlokcsont dudorodni kezd s a *gomb* fejlődik, ebből lesz a *csap* s mikor a csapot elhányja, a következő alakulat a koszorús *dárda* lesz. A másod-harmadfű bika már nem mindig villás agancsot kap, hanem igen gyakran a villás fokozatot *átugorja* s lesz belőle *hatos bika*.

Egy bizonyos fejlődési folyamat azonban észlelhető az agancsképződésben. Ezt az ideális képződésfolyamatot mutatja be táblázatunk Blasius szerint. 1. ábra.

✗ **Agancsár.** Az *-ár, -ér* szócskákkal való szóképzés (belügyér, országlár, hozár, foglár stb.) nem volt szerencsés próbálkozás a mi nyelvújításaink között s nem is tudott gyökeret verni a magyar nyelvben. A vadász műírók ezen szót a nyolcasnál jobb bikára alkalmazzák, de véleményem szerint erre a mű úton képzett szóra nincs szükségünk, mert elég, ha a hatosig *gyenge, hitvány*, a nyolcastól kezdve *njó-bika* vagy agancsos, az ereje teljében lévő bikát *remek* vagy *kapitális* bikának nevezzük.

✗ **Agancs-csörtölés.** = A rigyetés időszakában viaskodó bikák, midőn agancsaikkal *összeacsapnak*, az agancsok összeverődése messze hallható zajt csinál s ez az agancs-csörtölés.

Agancsfelrakás. A német *»aufsetzen«* fordítása. A magyar vadász nem azt mondja, hogy *»felrakott«*, hanem: a bika *»felagancsolt«*, miért is a *»felrakás«* a magyar vadász terminológiából — mint fölösleges — elhagyandó

✗ **Agancs karimája** = másként *»rózsa«*, vagy helyesebben *»koszorú«*, az agancs alsó, bibires (gyöngyös) része, mely az agancsfevel határos. A magyarosabb *»karima«* és *»koszorú«* sokkal kifejezőbb, mint a német eredetű *»rózsa«* (Rose) s így ez utóbbi elhagyandó.

Agancsos. L. *Agancsár*.

✗ **Agancszár.** L. *Agancstörzs*.

- ✗ **Aganestő, rózsató, tülöktő** = a homloknyúlvány, melyen az aganecs képződik. A három kifejezés között az »aganestő« a legkifejezőbb. A »tülöktő« fogalomzavarra adhat okot, mert mi csak az egyszárú, tehát ágatlan szarvat nevezük tülöknek. A »rózsató« a német Rosenstock szolgál fordítása s csak képletesen fejezi ki a fogalmat, kihagyandó.
- ✗ **Aganestörzs, Aganecsszár, tülök.** Itt az »aganestörzs«-et vélem leghelyesebbnek. A fának is törzse van s abból nyúlnak az ágak. Egyébként az aganecsszár is jó magyar kifejezés s így használható.
- Agarászat** = nyúlnak, rókának (régente farkasnak is) agarakkal való hajszoltatása és elfogatása.
- Agarászostor** = az agarászatnál használt hosszabb nyelű, hosszúsudarú szíjostor, mellyel a rókát, nyulat »elverték«, vagy a »nyeregbe szorult« agarat biztatták.
- Agárhoz látók, agárviselők** = régi (XVI. századbeli) nagyuraink agár-gondozóinak elnevezése (Takáts S.).
- Ágas-bogas koszoruzat.** L. *Aganecs.*
- Ágat fogyaszt.** L. *Ágat vesz.*
- ✗ **Ágat vesz, ágat fogyaszt, visszavet, visszarak** = a bika, ha egyik esztendőben kevesebb ágú aganecsal jelenik meg, mint az előbbi esztendőben. Az ilyen aganecs az *ágavesztett aganecs.*
- Ágavesztett aganecs.** L. *Ágat vesz.*
- Ágazat,** = az Alföldön népies neve a róka tanyaszállásának, mely t. i. több vezetékkel, vagyis ágazattal van el látva. (Bérez Károly.)
- ✗ **Ágesőkevény** = a dámbika lapátjából kinyúló elágazások.
- ✗ **Aggaték, agगत** = szíjból vagy fonalból készült hurok, melyre a vadász a kisebb szárnyasokat »aggatékra fűzi«, a vad pedig »aggatékra kerül«.
- Ágvesztés.** L. *Ágavesztett aganecs.*
- ✗ **Agyagos nyalató,** = a szarvasfélék sóval való ellátására $\frac{3}{4}$ rész agyagból, $\frac{1}{4}$ rész sóból összedagasztott és foszfor-savas mésszel kevert, ibolyaporrall vagy ánnissal illatosított keverék. L. *Nyalatók.*
- Ágvalni,** = *leagyalni, fültövön* (fültént) ütni szokás a sebzett nyulat, mikor a jobbkez élével füle mögé ütve ki végezzük.
- ✗ **Agyar** = a vadkan ebfogai tudva-
levőleg agyarakká idomulnak. Az emse-
disznóé szintén, ezt azonban »kampós-
nak« nevezik.
- ✗ **Agyaras** = az 5 éven felüli vadkan elnevezése. (Éves koráig *malac, vadmalac*, azután *süldő*. 2—5 éves koráig *kani*, azután *agyaras* és végül *öreg kan, remete*.)
- ✗ **Agyarkodik** = *jeni az agyará*t a vadkan, ha az ebek körülcapják s ő *part* vetve tajtékozva *csatlogtatja* az agyarát.
- Agyonkéselni** = *lekéselni, letarkózni*, nagyobb vadnak gerindevékjét átszúrni a *tarkókéssel, vadászátkossal, szarvasgyilokkal, szarvasstörrel*.
- ✗ **Agyontollazni, letollazni** = a kisebb madarat a szárnyából kihúzott *evező* (sugar-) *toll* csévéljével agybaszúrni.
- ✗ **Aknát ázni** szoktunk a róka vagy a borz odujánál, ha a benne levő rókát, borzot az eb nem tudta *kiugratni*, hanem *beszorította* és *elibe feki*ült, vagy ha az odu lakója *eltorlaszolta magát, becsakozott*.
- Alaesonyröptű solymászat** = sólyom-*zedés* futó vagy alacsonyan repülő (fogoly, fűrj stb.) vadakra. A gém, daru és kócsagra tartott vadászat a *magasröptű solymászat* volt.
- Alant hord, rövidkel** a vontesövű puska, mely a serétet vagy golyót lejjebb vágja, mint a céltárgy.
- Alálóni, rövidre lőni** = a célbavett pont alá, vagy azon innen lőni.
- ✗ **Albinók**-nak nevezzük azon rendellenes színezetű tollazattal vagy szőzettel bíró állatokat, melyeknek színe sokkal hókább és a fehéres felé hajlik. V. ö. *leucismus*.
- ✗ **Álesülök, jattyúcsülök, fiókköröm, csülökköröm** = a szarvasfélék csülkei fölött levő szarunemű kinövése. Mind a négy jó kifejezés. Leghasználatosabb azonban az első kettő. Népies neve *fűköröm*.
- ✗ **Álesülök lenyomata** = nyomjel, mely a nehéz bika nyoma mellett látszik, a tehéné mellett azonban nem.
- Aljaz.** L. *Almot ver*.
- ✗ **Áll, állja a vadat** a vizsla, midőn megmerevedve áll a vad előtt, míg gazdája vagy *beugratja*, vagy *elhívja*.
- ✗ **Állandó kotorék, odu, tanya, tanya-**
szállás, lyuk, barlang, vár = a borznak,

rókának azon helye, hol rendszerint fiadzani, lakni szokott. Ezenkívül van neki *menedékszállása* vagy *búvója*, melyet csak alkalomadtán használ.

✗ **Állandó madár**, mely nem vándorol, mely az egész évet nálunk tölti, ellentétben a *vándormadár*val és a *kőbormadár*val.

✗ **Állandó vad**. Ezt a kifejezést rendszerint a fővadnál használjuk olyan vadra, melynek tartózkodási helye állandóan a vadászterületen belül van, tehát nem *kóborol*, nem *csatangol* s idegen területre is legfeljebb *ellátogat*.

✗ **Állás** = a vadász kijelölt helye a vadászaton.

Állásra üt. »Volt ugyan az Grófnak, volt múltságára, — Volt az első nap is nagy vigasságára: — De egy vad sem üte az Úr állására, — Kiért neheztele hajtók hajtására...« (Köszeghy Pál: Bercsenyi házassága, 1695. III. rész.)

Almadár = egy szárnyakkal ellátott darab fa, melyet a solymász a sólyom után dobott, ha ezt vissza akarta csalni öklére.

Álló! = *rajta, uccú*, ösztökélő szó az ebhez.

Álló esenderes = négyszögben vagy körben ültetett csepőtés, cseplyés hely. L. *csenderesek*.

✗ **Állóra esahol, helyben esahol, rivaszt** = az eb, midőn a követett vadat *megállította*, megállásra kényszerítette.

Alom, fekvés = a szarvasfélék nyugvóhelye.

✗ **Almot kapar, almot ver, aljaz** a szarvasféle, ha magának fekhelyet készít s első lábaival a száraz gallyat, avart szétkaparja.

Alsó káva = a madár csőrének alsó része, mely tulajdonképpen az emberi alsó állkapocsnak felel meg.

✗ **Általános vadásztilalom** febr. 1-től aug. 15-ig tart, mely idő alatt hajtókutyával még azokra a vadfajokra sem szabad vadászni, melyek ez idő alatt egyébként lőhetők.

✗ **Álüzekedés, fattyú üzekedés** = a fővadnak rendes időn kívül eső vagy nem megtermékenyítéssel járó üzekedése.

Ámolyog, bolyong, bódorog, ténfereg = céltalanul ide s tova jár a vad.

✗ **Anyajuh** = a mufflon nőténye, ha már báránya van.

Anyányi a fiatal madár, ha kinézésében, viselkedésében szüleihez kezd hasonlítani.

Anyányiskodni kezd a felcseperedett madár, ha szüleit kezdi utánozni, ha már *kitollasodott*.

Anyók = nőtény madár. (Szatmár-megye.)

✗ **Apaállat** (ebtenyésztésnél) kitűnő tulajdonságokkal bíró egyed.

Apjók = hím madár. (Szatmár-megye.)

Aporodik, megáporodik, megzápul, megromlik (a tojás). (Vas megye.)

Aprólék. L. *Nyúlaprólék*.

Apró partfutó = I. *Partfutók*. 5.

✗ **Apróra keres** a vizsla, ha minden zegzugot, gazost *kijirtat*. Az ilyen vizslát *fütyelő* vizslának is hívják. Rendszeren a közel-kereső: *szűkfogású* vizsla tulajdonsága.

Apró réce. L. *Vadrécek*. 18.

✗ **Apróvad**. Hibás, helyett: *kisvad*, amellyel szemben a *nagyvad* van.

Ar, arja = a régiek az orrmány helyett használták Apácai Csere Jánosnál (1653, 203. lap): »mellyeket vagy az ő arjával öl meg, vagy lábaival tapod el...« vagy ugyanazon oldalon: »... arjával, mint szintén ha keze volna, mindeneket meg fog...«

✗ **Aranyos a tolla!** mondja a vadász ősszel, ha a fogoly már annyira kifejlett, hogy a fedőtollai rozsdavörös csillámuak.

Árbocfa, lépfa, üstörce (Vác), melyen a *lépvesszők* vannak kirakva. Nem vadászszköz, de régi (különösen az 1800-as évekeleji) vadászíróink nagy fontossággal írtak róla.

Árjad, koslat, tüzel, bikhatnékja van = bántja az *úzdiuh*, a nemi ösztön. (Heves megye.)

Árnyadoz = dermedőfélben, dögelfélben van. (Háromszék megye.)

Ástyán. L. *Farkas*.

Átadni. Agarász kifejezés. = Mikor az első agár *megvágja*, a nyúl a vágást védve, jobbra vagy balra szökik s futását ezen irányban folytatja. Az első agár túlszalad rajta: *átszárnyalja*, a második agár azonban futását egy át-

metszéssel keresztülvágja s így *átvészi* az első agártól a nyulat.

Átállítani = a drillingnél a serétes cső lakatját a golyós csőre.

✗ **Atavizmus** = *ösrre ültés, visszaiütés*, ha az utódok jobban hasonlítanak régiebb elődeikre, mint a szüleikre.

Átdobja, átveti magát, átugrik, átrepül a szarvasféle árkon, sövényen, kerítésen, hálón.

✗ **Athágja a nyomot a nyomozó eb**, ha elhagyja a követett vad nyomát.

✗ **Átjárja, átüti, átfúrja, keresztüli** a golyó a vadat, ha keresztülmegy rajta.

✗ **Átlábazni** szoktuk a nyulat, midőn felakasztás végett egyik hátsó ugróját a másikon keresztülfűzzük. Őznél, zergénél szintén.

✗ **Átlépés, túllépés, előzés, túlsietés** = megbízható *nyomjel*, amennyiben a gyenge, hitvány bika hátsó lábnyomai az első láb nyomai elé kerülnek. A »túlsietés« mint a német »übereilen« rossz fordítása mellőzendő. A többi jó kifejezés.

✗ **Átméri** a szarvas az erdőt, ha egy egész erdőrészen megállás nélkül keresztülfut.

Átöleli, összekapaszkodik a medve a

vadással, ha két lábra állva megtámadja és megkarmolászván: *megkápsálja, megcsúfolja*.

Átrepül. L. *Átdobja magát*.

Átsudamlik a kopófalca a nyomon, ha a nyomot átugorva továbbsiet.

Átszárnyalja az agár a nyulat, midőn az megbukik s az agár túlszalad rajta.

✗ **Átszőkellik.** = 1. A menyét, mókus egyik fáról vagy gallyról a másikra. 2. A szarvasféle árkon, sövényen.

✗ **Áttelelteni** szokták a vadat, ha megtelepítés, szaporítás céljából már összel beszereltettek, azonban kiereszteni csak tavasszal akarjuk őket.

Áttollazni. L. *Agyontollazni*.

Átvészi az egyik agár a másiktól a nyulat. (L. átadni.)

✗ **Átugorja.** Ha például a másodfű bika *villásagancs* helyett 6-ost agancsol fel, akkor azt mondjuk: a bika *átugrotta* a villásfokozatot.

✗ **Átveti magát.** L. *Átdobja magát*.

✗ **Avatni, felavatni** szokták a fiatal vadász, midőn első nagy vadját lőtte. A németeknél nagy ceremónia közepette történik az *avatás*, nálunk azonban egy fűzfa- vagy mogyorófavesszővel intézik el, amennyiben jól *megcsapják*.

B.

Bagarász, egerészik a róka, vadmaeska, borz.

Bagdáncsol, bakdáncsol, bakókál, bakalász, kocog, baktat, epickél a nyúl, ha lassú ugrásokkal, meg-megülve halad tovább.

✗ **Baglyok.** A régiebb rendszerekben a baglyok még a ragadozók csoportjában szerepeltek, mint éjjeli ragadozó madarak. Az újabb kutatások alapján azonban Fürbringer a szalakóták rokonait ismertre fel bennük és elválasztotta a ragadozóktól. Külsőjük annyira jellemző és ismeretes, hogy azzal itt nem is foglalkozunk. Lábuk azáltal jellegzetes, hogy csüdjük és lábujjaik is apró, finom tollazattal borítottak, a hátsó ujj pedig vetélő. (L. 2. sz. ábrát.)

✗ 1. *Buhú.* (*Bubo bubo*) H. 57—64,5; Sz. 46—48; F. 24—28; L. 7—8,5; Cs. 4,1—4,7 cm. Színe rozsdasárga, barnásba hajló fekete, széles hosszanti

folttokkal. Szemek vörössesárgák, csőre fekete. 2—3, ritkán 4 tojásának H. 53—63; Sz. 46—51 mm. Igen káros, de mint természeti ritkaságot, az ornithologusok mégis védik a vadászokkal szemben.

✗ 2. *Erdei fülesbagoly.* (*Asio otus*.) H. 33—36; Sz. 29—30; F. 15—16,4; L. 3,9—4,2; Cs. 2,3—2,5 cm. Színe rozsdásárga, feketebarna hosszanti folttokkal. Szemei narancssárgák. Csőre fekete. 4—6 fehér tojásának H. 38—42; Sz. 31—34 mm. Gazdaságilag igen hasznos, kímélendő.

✗ 3. *Réti fülesbagoly.* (*Asio accipitrinus*.) Nádi-, mezei bagoly. H. 35,5—39,5; Sz. 30,5—31,8; F. 4—7; L. 15—16,5; Cs. 2,6—2,8 cm. Színe rozsdasárgás, feketésbarna folttokkal. Szeme világosárga. Csőr fekete. 4—6 fehér tojásának H. 38—42; Sz. 30—32 mm. Hasznos

✗ 4 *Füles kuvik.* (*Pisorhina scops*.)
H. 18—21; Sz. 11·5—12; F. 5—6·7;
L. 2·3—3·1; Cs. 1·5—1·8 cm. Színe
barnásszürke. Szemei sárgák. Csőr
sötétbarna. 3—5 fehér tojásának H.
29—31; Sz. 25·6—28 mm. Hasznos.

✗ 5. *Urali bagoly.* (*Syrnium uralense*.)
H. 60—63; Sz. 37—38; F. 24—27;
L. 5·2—5·9; Cs. 4—4·2 cm. Színe
fehésszürke, sárgásbarna szárfoltok-
kal. Szemei sötétbarnák. Csőr sárgás.
2—3 fehér tojásának H. 48—50; Sz.
42—43 mm. Hasznossága vagy káros-
sága még nincs kétséget kizárólag meg-
állapítva.

✗ 6. *Macskabagoly.* (*Syrnium aluco*.)
Fejesbagoly, csikorgó bagoly, erdei ba-
goly. H. 37—41·5; Sz. 28—29·6;
F. 16·7—17·9; L. 5·4—5·6; Cs. 3·4—4
cm. Színe szürke vagy rozsdás. 2—3
fehér tojásának H. 45·5—49·7; Sz.
37—40 mm. Hasznos, de ahol sűrűn
fordul elő, nem árt egy kissé ritktani,
mert olykor apró nyulat, fogoly-, fácán-
csirkét is felkap.

✗ 7. *Hőbagoly.* (*Nyctea scandiaca*) H.
59—66; Sz. 42—46; F. 24—25; L.
5·2—5·4 cm. Színe fehér. Szemei sárgák.
Csőre fekete. Nálunk nagyon ritka,
Magyarországon nem költ.

✗ 8. *Karvalybagoly.* (*Nyctea ulula*.)
H. 36—40; Sz. 24—25; F. 17·5—19;
L. 2·5—3; Cs. 2·4 cm. Színe szürkés-
barna, hasa karvalyszerű, hullámos sá-
volyokkal. Szeme sárga. Csőre kénsárga.
Igen ritka, nálunk nem költ.

✗ 9. *Galyás csuvik.* (*Nyctala tengmalmi*.)
H. 23·5—26; Sz. 17—18·5; F. 8—10;
L. 2·4—2·7; Cs. 2·3—2·4 cm. Színe
szürkés kávébarna, fehér foltozattal.
2—3 fehér tojásának H. 29—35; Sz.
28—35 mm. Hasznos.

✗ 10. *Kuvik.* (*Glaucidium noctuum*.)
Halálmadar, csuvik, gurgulya bagó.
H. 22—25; Sz. 16·5—17·5; F. 8·4—8·8;
L. 2·9—3·6; Cs. 2·3—2·5 cm. Színe
szürkés kávébarna. Szeme sárga. Csőr
zöldesárga. 4—5 fehér tojásának
H. 33—35; Sz. 26—29 mm. Hasznos.

✗ 11. *Törpe kuvik.* (*Glaucidium passeri-
num*) Törpe bagoly, kanakúc. H.
15—18; Sz. 11—11·5; F. 5·5—5·8;
L. 1·6—1·8; Cs. 1·2—1·4 cm. Színe
kávébarna. Szeme, csőre sárga. 4—3

fehér tojásának H. 30—32; Sz. 25—26
mm. Hasznos.

✗ 12. *Gyöngybagoly.* (*Strix flammea*.)
Fátyolos bagó. H. 33—35; Sz. 28—30·5;
F. 12·8—13·2; L. 4·7—5·5; Cs. 2·8—3
cm. Színe hamuszínű, gyöngyözött.
Szeme sötétbarna, kékesfekete szem-
bogarakkal. Csőre sárgás fehér. 5—7
fehér tojásának H. 38—41; Sz. 29—30
mm. Hasznos.

Itt jegyezzük meg, hogy a baglyok
huhognak, rikognak, üvöltenek, húholnak,
vihognak, sziszegnek, rínak, rikoltanak,
a kuvik pedig *kuvikol.*

2. ábra.

✗ **Bagolyfejű-nek** hívják a sárgalábú,
kerekefejű erdei szalonkát, mely utóbb
jön, mint a kéklábú *szálláscesináló.*

✗ **Bagolyhuhogás.** »Mint azelőtt, most
is hosszan rendet vének, — Bagoly-
huhogással hajtóknak jelt tének.« (Kő-
szegi Pál: Beresényi házassága.)

✗ **Bagolykunyó, kányagunyó, uhu-
kunyó, csaligunyó** = a kitett uhu
mellett készített leskunyó.

✗ **Bagolykunyóvadászat.** A szárnyas
ragadozók irtásának egyik leghatásos-
sabb és emellett igen mulatságos mód-
szere. Kimért helyünk nem engedi meg,
hogy ezzel az igen szórakoztató és tanul-
ságos vadászattal bővebben foglalkoz-
zunk és csak az egyes madarak viselke-
dését ismertetjük a gyűlölt bagollyal
szemben. A varjak közül a *fekete varjú*
hevesen vagdalja, a *vetési varjú* azonban
csak megkárogyja, fölibe gyülekezve. A
holló gondolkodás nélkül megtámadja az
uhut és rendszerint fel is gallyaz a meg-
szálló fára. A *sajkó* is meg-megjelenik a
kunyó előtt. Az *egerészölyv* sívítva
nyílal s körülszárnyalva az uhut, fel-
gallyaz. A *galyás ölyv* minden ragadozó
között a leghevesebben támad és olykor
még lövés után is visszatér. A *pusttai*

ölyv szintén nagy vehemenciával csap le, épúgy mint a vándor sólyom, de oly hevesen nyílal, hogy lövése igen nehéz. A *héja* egyenesen a fejét akarja lekapani szegény uhunak és oly szorosan fölötte szítál, hogy a bagoly veszélyeztetése nélkül gyakran nem löhetünk. A *karvaly* nagyon elővigyázatosan közeledik, az erősebb tojó sokkal merészebb. A *vörös* és *barna kánya* szintén hevesen csapkod, de amellet a kunyhót is szemmeltartja. A *rétihéják* nagyon elővigyázók, sohasem gallyaznak fel, de magasabb rögre, földcsomókra vagy kőre leülnek, honnan könnyen lehetők. A *vándorsólyom* nagyon hevesen csap le, néhányszor körülörvényli a baglyot és felgallyaz. A *kaba* nyílalva vág, épúgy a *kis sólyom* is. A *vörös vércse* — sajnos — szintén igen kitaróan támad és a lődühnek sokszor esik áldozatul. A *szirti sas* egy ideig lebeg, azután összekapott szárnyakkal zuhan a bagolyra s hogyha ez az állványról le nem ugrik és hátára nem fekszik, akkor igen pörül járhat. A *törpe-sas* kitaróan és hevesen vagdal. A *rétisas* hihetetlen gyorsasággal csap le az uhuira, épúgy mint a *ráró*, de sohasem gallyaznak fel. A szelid uhu rikogatására olykor még a vad uhu is megjelenik.

Tudnia kell azonban a vadásznak azt is, hogy az uhu hogyan jelzi az egyes ragadozófajtaikat, mert a bagoly viselkedéséből már sokszor tudhatja, hogy milyen madár közeledik. Természetesen a baglyok egyénisége is más s a buszma, egykedvű uhu nem jelez oly karakterisztikusan, mint az élénk, hős természetű bagoly. Általában az apróbb madarakat, szarkákat, varjúkat, véreseket figyelemre sem méltatja, csak olykor-olykor sandít fel az ülesztőfára csoportosult lármás proletárhadra. Ha sólyom, héja vagy karvaly mutatkozik a lát-határon, akkor már felborzolja a tollát s ide-oda tipeg-tapog a hányácán, buksi fejét a nyaka közé húzza és csőrével mérgesen kappog. Nagyon résen kell lennie a vadásznak, ha azt látja, hogy a buhú leugrik az állványról, a hátára veti magát és karmait kifeszíti maga elé, mert akkor valamelyik nagy sasfajta közeledik, amelyet a vadásznak nem szabad közel engedni a bagolyhoz, mert

a sasnak egy csőrvágása vagy karom-szorítása olyan sebet ejthet szegény baglyon, hogy nyomorék marad. A biztos, gyors lővésnek ilyenkor nem szabad késnie.

Az *uhuzás*-nál a *kézhez szoktatott* baglyot kiviszik s a *bagolykunyhó*, *csaligunyhó*, *uhukunyhó*, *kányagunyhó* előtt felállított *uhuállványra*, *hányácára*, *mankóra* teszik. Lábát *béklyóba* verik, a *béklyóra* zsinet kötnek s ha elszunyókál, egy rántással *bizgatják* a mozgásra. Az egykedvű, semmivel sem törődő bagoly a *buszmagoly*, — amelyik a támadás elől menekül: a *gyáva bagoly*, — amelyik szembenéz az ellenséggel: a *hősbagoly*. A bagoly mellett lévő száraz-ágú fa: a *megszálló*, *ülesztő*, *rászállója*.

+ **Bajusz** = a nyúl felső ajkain kétfelé álló serteszálak.

+ **Bak** = az őz, zerge, kőszáli kecske hímje. A zergebakot *cáp*-nak is hívják. Egyesek a dambikát is baknak nevezik. Székelyföldön használják az őzbakra a *cápoz*, *őzcáp* kifejezéseket is.

+ **Bakágast ül** a nyúl, *kucorog*, *ácsorog* stb.

Bakafántos, *szeles*, *hebehurgya*, *kajla*, *hóbortos* a vizsla, ha a vadászszenvedély nagyobb nála, mint a fegyelmezettség s cél nélkül össze-vissza nyargalászik.

Bakalász. L. *Bagdácnsol*.

Bakarász, *boklász* = keres, kutat, fűrkés a vizsla a gazosban. (Győr megye.)

Bakáz az őz futtában.

+ **Bakázik**. »Nyakszirt löttem eztet (az őzbakot), hogy szintűgy bakázott...« »Mihent puskám pattant, tette bakázását.« (Gvadányi: Orsz. gyűl. leírás)

+ **Bakba kötni** szokták az őzet, zergét, ha négy lábát keresztbe összekötik.

Bakborjú a szarvas hímemű cseméjé egyéves korig. *nem így buszmagoly*

Bakbűzös. L. *Bakszagú*.

Bakesó. = L. *Gémek*. 1.

Bakdácnsol. L. *Bagdácnsol*.

Baklat, *koslat*, *megforog*, *vegyül* a kutya, róka, farkas.

Bakog, *békeg*, *riadog*, *bőfög*, *bőffen* az őz, ha valami *gyamút fog*, vagy valamitől megijed.

Bakókál. L. *Bagdácnsol*.

Bakonyi. »... a vaddisznót bakonyinak is hívták akkor« a XVI. században,

Takáts S.: Rajzok a törökvilágból. III. k. 42. lap.)

Bakot lőni. = Bár nem vadász kifejezés abban az értelemben, melyben használják, de eredetét mégis a vadászatból vette.

✗ **Bakszagú, bakbüzös** a hím vad, különösen a szarvasbika, mikor a rigyvetési időszakban a kilövelt ondótól hasán a *rigyvetőfolt* vagy *nászfolt* származik.

✗ **Baktat.** L. *Bagdánosol*.

✗ **Bakzik, bagrik, pepecsel** a kisebb szőrme vad.

Balkány = csátés, sásos, szittyós hely.

Balkay Adolf vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

✗ **Bálványmedve** = nagy, kifejlett, erős, hatalmas, másként *gályamedve*.

Bannyas, gubancos, lompos, koloneos a medve, kuvasz, komondor.

Barátkeselyű. L. *Keselyűk*.

Barátréce. L. *Vadrécek*. 7.

Barcázás, bögés, riadás, barcogás, riasztás, nyiretés. A szarvasbikának a rigyvetés időszakában nagy szerelmi felgerjedésében kiadott öblös, bögésszerű hangja, melyet a mi vadászaink általánosságban »bögés«-nek neveznek. Többen kikeltek már ellene, hogy fejedelmi vadunk szerelmi szózatát ilyen tehénistállóságú kifejezéssel jelöljék meg, de bizony pusztában elhangzott szó maradt az. Nem szebb lenne a »szarvasriadás«, mely nem tévesztendő össze a *megriadással*. Riadni régi magyar értelemben *harsány hangot adni*, mint Csokonainál: »Oh Tihanynak *riadó* leánya«, vagy Vörösmartynál: »Sujta le kegytelen itt a *riadó* csatavész«, vagy: »Ha *riadoznak* a kürtök« stb. Nem szebb kifejezés ez a »bögés«-nél? E fogalom kifejezésére ezt ajánlanám a hivatalos vadásznyelvbe felvenni.

✗ **Barcog.** = 1. Rőfögő torokhangot hallat a zergebak az üzekedés idején. 2. A fogolykakas *cserregő* hangja, melyet rendszerint estefelé hallat. 3. A dámbika rigyvetéskor.

✗ **Barkácsolás.** Sok vita volt mára a fölött, hogy ez a szó eredetileg mit jelent. Az egyik a cserkészés szinonim kifejezésének tartja, míg a másik a vadnak kocsin való megközelítésére használja. Én ez

utóbbi értelemben hallottam legtöbb-ször használni.

✗ **Barkás, bojhos, mojhos, kéregben, háncsban levő agancs,** a fejlődésben levő agancs, melyen még a szőrös bőrréteg: a *háncs* rajta van.

✗ **Barkó** a sólyomfélénél a szemektől kezdve a pofákon végighúzódo fekete vonal.

Barlang. L. *Állandó kotorek*.

Barlangig hajtani = falkavadász-kifejezés, ha a hajtott róka a kopók előtt barlangjába menekül.

Barlangol a borz nappal vagy télen, szóval: mikor barlangjában tartózkodik.

Barna kánya. L. *Kányák*.

Barna medve, dögmédve.

Barna rétihéja. L. *Héják*. II.

Bárony István. Született Keresztesen (Fehér megye.) 1855 nov. 15-én. Sok címe közül itt csak egyet közlünk: »a magyar vadászat atyamestere«, s ezzel minden meg van magyarázva. Egy hosszú emberöltőn át írta és írja minden vadász és természetszerető ember gyönyörűségére a szebbnél-szebb természeti és vadásztörténeteket úgy, amint azt *csak* az ő természetimádó lelke diktálja. Mint vadász, típusa a korrekt, igaz-vadász magyar úrnak. Páratlan szépségű műveiben van azonban olyan, ami — bátran és büszkén állíthatjuk — egyedül a világ-irodalomban is s ez a vadak lelki életének, jellemének mesteri megrajzolása. Rudyard Kipling, Seaton-Tompson, sőt Goethe is, az ő állathőseiket agyon-személyesítették. Buffon, Brehm már realisabb alapon igyekeznek az állatszichológiát kifürkészni, de a »leketlen« állatok olyan frappánsan találó lélekanalízisét sehol sem találjuk, mint Bárony Istvánnál. Egy kis könyvtárt kitevő írásából, ami minket vadászembereket közelebből érdekel, tájékoztatót közlünk *Irodalom* alatt.

✗ **Bastard, korcs** (eb) a rokonfajok párosodásából létrejött nemzedék.

Batla. (Plegadis falcinellus.) Ibisz, batla, saska, zsidómadár, fekete sneff, pylkasneff. *H.* 50—54 cm. Színe vöröses sötétbarna. Lábai, csőre zöldes-feketék. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 4 sötétzöldes kék tojásának *H.* 49—53; *Sz.* 35—38 mm. Ha

hírt kapunk az egyiptomi ibisz lövéséről, úgy erre a madárra gondoljunk.

* **Beásakozik, furakozik** a róka, borz, ha oduját nem tudja elérni és sebtében *»búvít«* kotor magának, vagy ha az eb nagyon szorítja a kotorékban.

* **Becsapázn** = a vad tartózkodási helyét a csapák után megállapítani.

* **Becsapódás helye** = *sebszáj, sebnnyílás*, az a hely, ahol a golyó *bevdgott*. A »becsapódás« rossz kifejezés. A másik két jó magyar kifejezés mellett bátran elhagyható.

* **Becserkészni, becserkelni, belopni** = a vadat észrevétlenül lőtávolságig megközelíteni.

* **Becsúszik, becsusszan** 1. a vidra a vízbe, 2. a róka a kotorékba.

Beéri, bekoreolja a menekülő nyulat az eb.

* **Beagyott a esőbe** (a lövés). — szokták mondani — ha a hibázás után a második lövés indokolatlanul elmarad.

Befedezni, lesüvegezni = a sólyomkápát (főkötőt) a sólyom fejére ráhúzni.

* **Befogni** = a vadat teletetésre összefogdosni.

Befüzni = az elejtett szarvas négy lábát — a szállítás könnyebbtétele végett — *átlábazni*.

Begy = a szarvas nyakának elnevezése némely vidéken.

Begyelövés = nyalkövés.

* **Begyeszkedik** a fán ülő szárnyas vad, vagy ha szélnek fordulva igyekszik tovább.

Béget, panaszkodik az őz fájdalmában, szorultságában.

Behajszolni = a kölyökagarat róka, nyúlhajszára betanítani.

Behálózni, körülhálózni = kisebb-nagyobb tért hálóval körülvenni.

* **Beharapózik, beharapja magát** a sebtett réce, ha víz alá bukva sásba, nádba megkapaszkodik.

Behúzza a nyulat = kevesebbet jelelt, mint az *érés*, mert a behúzás csak annyi, hogy már oly távolságra van az agár a nyúltól, hogy azt mingyárt érheti, de még nem *érte*. (Bérczy K.)

* **Beillan** a borz az odujába.

Békászósas (kis). L. *Sasok*.

Békászósas (nagy). L. *Sasok*.

Bekeg. L. *Bakog*.

Bekoreolja, beéri az agár a nyulat. (Nagykúnság.)

* **Bekorholja, bemázolja** a dagonyából sárosan kijött vad a fát, mely azután *korholt fa, dagonyás fa*.

* **Bekörözni** = friss hó (porka) idején a csapák alapján megállapítani, hogy egy erdőrészen, nagyobb sűrűségben milyen vad tanyázik.

* **Békö, béklyó** az uhu v. sólyom lábára erősített, szíjjal bélelt csat.

Belebomlik, belebonyolódik a vad a hálóba.

Belebonyolódik. L. *Belebomlik*.

* **Belecsimpaszkodik, Belecsimpajkózik** (vagy mint Miskolczi Gáspár mondja: *rát-simbelkedik*) az eb a vaddisznóba, mikor *lefogja, lefűleli*.

Belehág, belelép a vad a törbe.

Belelép. L. *Belehág*.

Belemaradt = leginkább olyan agárról mondjuk, mely a nyúl felkeltével reárohán s a még készületlen nyúlón néhány vágást csinálván, azután minduntalan távolabb marad a nyúltól s többé be sem éri.

Belerohan a vaddisznó a nekiszegzett gerelybe.

Bélet ontja a vadkan viaskodáskor egymásnak, ebnek vagy vadásznak, ha *megrohanja*.

Belházy Jenő vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Belopni. L. *Becserkészni*.

* **Belövés**. 1. A fegyver kipróbálása. 2. Helytelenül használják a *sebszáj* (a golyó becsapódásának helye) elnevezéséül.

Bélsebes, belütött = a belein, bendőn lőtt vad.

* **Beltenyésztés**. = mikor saját állományunknak mindig csak a legtekélyesebb egyedeket használjuk fel szaporításra. (Krippel.)

Béltelek = a szarvas gyomra.

Bélütött. L. *Bélsebes*.

Bemázolja, bekorholja a dagonyából, *fertőből, dágványból, morotvából* iszaposan, csajhosan kijövő vad a fát, melyen a sarat magáról *letüri* *ükköli*. Az ilyen fa a *dagonyás fa, korholt fa (mázfa, pamaesfa)*.

Bemutatni = midőn a lovas a futó nyúl irányában mindaddig futtat, míg az agár a nyulat észre nem vette, fel

nem ismerte, meg nem látta, szemre nem vette.

* **Béna**, szárnyazott, gyalogfogoly (v. fácán), mely szárnylövést kapott s lábán igyekszik továbbmenekülni.

* **Bence**. = a nyúl tréfás elnevezése.

Benderész. L. *Cicerél*.

Bendő. L. *Béltelek*.

Bérczy Károly vadászati szakfró. L. *Irodalom*.

* **Berek**, liget, csutaj, ciher, sór, pagony, csalit, cserjés, bokros hely.

Berkezni járnak a zalamegyei vadászok a Zala berkébe. (Bérczy K.)

* **Berlini vas** = *vastör*.

Bernyászodik, *sóvárog* a nemi ösztöntől ingerelt macska.

Berze, *berzes*, *borzas* = szálkás szőrű vagy tollú.

* **Berzenkedni**, *berzenzeni*, *kakaskodni* = pázás vagy verekedés közben a hím madarak szokása, mikor felborzolt tollal, leeresztett szárnyal szökdelnek. (Már Miskolci Gáspár is használja 1691-ben frott »Egy jeles vadkert«-jében, hol a »jai kakas«-ról imígyen ír: »annak-okáért azokat ottan-ottan mint valami tükröt, ki-is szokta terjeszteni és farkát felkerekíttvén, berzenkedik benne».)

* **Besiklik**, *becsúszik*, *besuttyan*, *besurran* a róka, borz az odujába.

Besurran. L. *Besiklik*

Besuttyan. L. *Besiklik*.

* **Béseg**, *gágog*, *gágároz* a lúd; ha csak egyet szól: *gaggant*.

* **Beszáll** = 1. a vadréce húzáskor a vízbe, 2. a fajdkakas alkonatkor a *dűrgőfára*.

Beszámol az agár a nyúlal, ha elfogta.

Beszámol az irhájával a ragadozó, ha *terítékre* kerül.

Beszökés. L. *Beugrás*.

* **Beugrani**. Háromféle értelemben: 1. *Beugrik* a vizsla, ha a vadat állja és gazdája engedelmé nélkül a vadat *felveri*. 2. *Beugrik* az őz a csalsípra. 3. *Beugrani*, ugrásszerűleg megközelíteni, belopni szokták a dűrgő fajdkakast.

* **Beugró** = a vadaskertek kerítésénél, melyen a vad a vadaskertbe beugorhat, de onnan ki nem.

Beül a vadmadár este.

* **Bevár**, *jól tart* a vad, ha közel kel a vadász előtt.

* **Beveri magát** téli szállására a medve, *vacokba veri magát* a vaddisznó.

* **Beveszi magát** a hiúz, vadmacska az odvas fába vagy szirtüregbe.

Bezoárgolyók = a szarvas, őz, zerge gyomrában labdaalakúvá összetömörült emészthetetlen anyagok.

Bezzentyű = a puska *ravasza*. (Balatonmellék.)

Bíbie. L. *Lilék*. 7.

* **Bibiresős**, *gyöngyös* a szarvasfélék agancsa.

* **Bika** = a gím- és dámszarvas nemzőképes hímje.

Bikhatékja van. L. *Árjad*.

* **Bille** = az eb s az ebrendi ragadozók hím ivarszerve.

Billeg, *libeg*, *szitál*, *jüggöget*, *lebeg*, *sátorozik*, *lóg* a ragadozómadár, ha a levegőben egy helyben repkedve szemlél valamit.

Billegény = a gím- és dámszarvas farka Mint erőszakolt, rossz alkotású s magyartalan képzésű szó, bátran kimaradhat a magyar vadászszavak közül.

Billegető cankó. L. *Cankók*. 5.

Billentett egyet az agár a nyúlón, ha csak kissé érintette.

* **Billentőszerkezet** = a csapóvas azon része, melynek megérintésére a vas összezapódik s a vadat fogvatartja.

Bislet, koslat a szuka kutya.

Bitolni, *condorlani*, *elnyőni*, elszagatni hálót vagy vadászkészüléket. Fejér megyében: *elkoszpitolni*.

* **Bizgatni** = az uhukunyhó elé kitett baglyot a lábára erősített zsinég meg-rántása által mozgásra bírni.

Biztosítá magát. Rossz fordítása a »sichert sich« német vadászkifejezésnek. Sokkal jobb, kifejezőbb és magyarabb erre a »meszel« kifejezés.

* **Biztosítópecek** = a csapóvas azon része, mely a vas időelőtti felesapódását meggátolja.

* **Boes** = kölyökmedve 3 éves koráig.

* **Boesátkozik**, *ereszkedik* a magasan repülő vízi vad, ha siklórepüléssel a víz felé közeleg.

* **Boeskor**, *csülöksár*, *pecsét* = a sár, mit a szarvas az átázott vetésen, szántáson csülkeire szed és a rétre vagy szárazabb helyre lépve, a lábairól lemarad. A »pecsét« a német »Innsiegel«

átültetése. Az előbbi kettő kifejezőbb is, magyárosabb is.

Boeskorosodik, boeskorosul, boeskorba jár, boeskort húz, boeskort köt a nyúl, ha szőrös talpaira sár ragad.

Boeskort köt. L. *Boeskorosodik.*

Böffen. L. *Bakog.*

Böfög. L. *Bakog.*

Bog = a *hánccsal* borított barkás, bojhos, éretlen, fejletlen agancs.

Bogarásznak a foglyok, ha a mezőn *elterülnek* s szemet, bogarat *kapdosnak.*

Bogzanak a szarvasfélék, ha agancsuk még hánccsal van.

Bogzási időszak, melyben a szarvasfélék agancsa még nem érett meg.

Bögés. L. *Farcsás.*

Bojhos. L. *Barkás.*

Bojt = az eb lábának hátulsó oldalán levő hosszabb szőr.

Bojti réce. L. *Vadrécek.* 17.

Boklász = keres, kutat, fürkészk (az eb). (Győr megye.)

Böklészni, kiböklészni, kiugratni, felzőkötetni, felütüni = apróbb szőrmés vadat fektéből *felverni.*

Bokor. 1. = L. *Csapat.* 2. — 2. Egy anyalúd alja, libasereg.

Bokrászás, (busirozás), vizslászás = kereső vadászat. A busírozás mint német szó, nem használandó.

Bokréta. 1. A nyúl farka. 2. A róka-fark fehér vége.

Bokrétába kel a fácán, ha egyszerre sok röbben fel s a magasban rakéta-szerűen szerteszáll.

Bölintani. Sok kezdő vadász rossz szokása, ha a lövés pillanatában, mikor a ravaszt elhúzza, fejfel vagy a felsőtesttel biccent egyet.

Bölmömbika. L. *Gémek.* 2.

Bömböl a feldühödött medve.

Bonyolító-hálók = lazán, pütyögősen felagrott hálók, melyet a hegyibe hajtott vad magára ránt és belebomlik. Ilyenek: a *hulló sövényháló,* az *egy- és háromrétű sövényháló.*

Borít, terít, szór a puska, mely a göbceset nagyobb területen szórja, ellenében az *ostorhegyre vágó* puskával.

Borítás, folytatás = a szarvasfélék párosodásának tulajdonképeni aktusa.

Borító hálók, melyek az alájuk került vadat beborítják s foglyul ejtik. Vannak

keretes (ejtő-) hálók, ejtőponyvák, lepőhálók, terítőhálók.

Borjazik. L. *Ellik.*

Borjú, bornyú a fiatal szarvas az első életévében. Neme szerint: *bakborjú* vagy *üsző-, üszkeborjú.* A dám és öz fiát inkább a *gida, gedő, gödölye* névvel nevezzük.

Borjú tető = olyan szűk, rácesal ellátott etető, melybe csak a kisebb állatok (öz, szarvasborjú) férnek be, hogy ezek háborítatlanul ehessenek.

Borogatni = az abajgatásnál erősebb mütétele az agárnak a nyúl felött. (Bécezy.)

Borz. (Meles taxus) A *hím* és *nőstény* egyedek elnevezésére nincs külön kifejezés.

Ebfogai: *agyarak,* — első lábai: *mancsok,* melyen *karmai* vannak, — bőre: *csuha,* — mirigytartója: *zsírgödör,* — zsírja: *kövérség,* — 3–5 vak kölyket *kölykezik,* — a nőstény fájdalomában *visít.* (A földből *kiturkált* eledelet a német »Erdmast« mintájára *túrt-tápmak* (?) nevezik.)

Lakása: *borzbarlang, borzodu, borzvár,* — bejárata: *száda, szájadék,* — előcsarnoka: *pítvar,* — a tulajdonképeni lakás: *kallan, teknő,* — az ehez vezető járatok: *folyosók,* melyek céljuk szerint vagy *menedékágak* vagy *szelelőfolyosók.* Amelyben több borz lakik vagy több katlan van, az a *nagyodu, főodu.*

A borz odujából *kioson, kisuttyan, oda beúllan* és abban *lappang, barlangol* a *szuszogó* vén remete.

Vadászák *lesen,* vagy *kizárják* az odujából és akkor *hajszoltatják,* de legtöbbször csak *ásatással* lehet hozzáférdőzni, mikor is a *borzeb* az oduba addig *szorítja,* míg valamely menedékfolyosó végén *elakad* s akkor az eb *elibe fekszik.* A vadász *megfüleli, kihallgatja,* hogy hol hallatszik az eb dühös csaholása, ott *aknát* ásnak, s ha azt már *feltárták,* a borzot a *borzvíllával* leszorítják, a *borzfogóval* *kiemelik,* azután *orron csapva, kivégzik,* — *csuháját lerántják* vagy *tömlőre nyízzák.*

Fogják *borzhálóval, zsákhálóval, recehálóval,* melybe *belebonyolódik,* vagy *tányérvassal,* melybe *belehág* és *megfogódik.*

Ha nem elég *fogas* az eb, a borz az odúban *megszabdálja* és *visszaveri*.

A pacsmagolás ideje júliusban van. Február—márciusban a nőstény lekölykezik. A borzfiak teljes kifejlődéséhez 2 év kell.

✗ **Borzbarlang.** *borzodu, borzvár* = egy vagy több borz állandó tanyája.

✗ **Borzfogó** = kb. 1 méter hosszú s legalább 12 cm-nyire kinyitható harapófogóforma vas, mellyel a kiásott borzot derékon lehet fogni és kiemelni.

Borzháló = a borzodu szájadékára (bejáratára) alkalmazott recés háló, melybe a borz *belebonyolódik*.

Borzodu. L. *Borzbarlang*.

Borzvár. L. *Borzbarlang*.

✗ **Borzvilla** = a folyosóból előbújó vagy a feltárt folyosóban levő borz lezorítására szolgáló eszköz.

✗ **Börceöl, rigyet, üzekedik** a szarvasféle.

✗ **Börzárító deszka, fesztője** = az apró szőrmes vad *tömlőre fejtett* (l. ott) bőrnek kiszárítására használt, elől lekesnyített deszka

✗ **Boszorkánygyűrű.** Az őzbek az üzekedési időszakban a vele *ücskelkedő* sutát körbe-körbe hajtja, miáltal — mint a lovaglótéren — letaposott körök látszanak.

✗ **Bozont, sörény** = a szarvasbika nyakán levő hosszabb szőrzet.

Bübos vöcsök. L. *Vöcsök*. 1.

✗ **Buffog** a *bölbömbika*.

✗ **Buga.** = Kétféle értelemben: 1. a rossz állású aganes 2. Némely vidéken az egyéves bikaborjú elnevezése.

✗ **Búg** = 1. *Rühet, görög, görget, zúg* a vaddisznó párosodáskor, 2. Búg a vadgalamb.

✗ **Búgdoz** a gerle.

✗ **Bugyborékol.** L. *Bugyog*.

Bugyog, burúkol bugyborékol, a dürgő nyírfajd a pázás időszakában.

Buhú. L. *Baglyok*. 1.

✗ **Bujdokol, bujdosik, bujkál** a haris a gazban.

Bujdosik. L. *Bujdokol*.

✗ **Bújja** a sűrűseget a vad.

✗ **Bújj meg! lapulj! hasra! hasalj!** = vizsla-vezényszó (Háromszék megye.)

✗ **Bukfencet vet, bukfencezik** az előrészén lőtt vad, vagy a szárnyazott szárnyas vad.

✗ **Bukdácsol, bukdosik, görgicsél** a vadkacsa, mikor a víz alá bukik, hogy csak hátulja és kalimpázó lábai látszanak.

Bukik, megbukik a nyúl, midőn bokor alatt, gödröcskében vagy gazban megapalul.

✗ **Bunda** = a nyúl vagy medve bőre szőröstül.

Burrantába lőni = felröptében lőni olyan vadat, mely felröppenésekor *burrog* (l. ott). (Háromszék megye.)

✗ **Burrog, burran** a fogoly, mikor felröbbenésekor zajt okoz.

✗ **Burukkol** a galamb.

✗ **Busírozás, bokrászás** = bár nem magyar szó, de vadásznyelvünkbe annyira behonosodott, hogy nehéz lesz onnan kiirtani. A jó magyar bokrászás teljesen fedi a fogalmat.

Buzma bagoly, mely az állványon egykedvűen, flegmatikusan, mozdulatlanul ül s a ragadozómadarat nem *jelzi*. (Lakatos Károly.)

Bütykös hattyú. L. *Hattyúk*. 3.

✗ **Búvárok.** Állóvizeinknek úszó-bukó mesterei. Rossz repülők s addig, míg végkép meg nem szorítják, nem repülnek fel, de nagy ügyességgel és gyorsasággal mentik magukat a víz alatt. Nálunk egyik fajta sem költ. Mint nagy halpusztítók, irtandók.

1. *Sarki búvár.* (*Gavia arctica*) Jeges bújár. H. 68—73 cm. Színe felül fekete, az egész alsótest fehér, lábai zöldes-szürkék, csőre fekete, szemei vörösbarnák Okt.-nov.-ben érkezik s a vizek beálltáig marad.

2. *Jeges búvár.* (*Gavia torquata*.) H. 79—85. Felsőteste fekete, alsóteste fehér, lábai testszínűek. Nálunk igen ritka.

3. *Északi búvár.* (*Gavia lumme*.) H. 63—64 cm. Színe feketésszürke. Lábai zöldesfeketék. Őszi költőzködéskor álló- és folyóvizeinkben is látható.

✗ **Búvó.** L. *Menedékszállítás*.

Büzet, szimatol az eb vagy vad. (Háromszék megye.)

✗ **Büzteleníti, szagtalanítja, szimattalanítja** a vadász *szimatcsaló* szerekekkel a fogókészüléket, hogy az emberi szimatot eltüntesse. Lásd bővebben *szimatcsaló* szerek alatt.

C.

Cammog a medve, ha lassan jár.

Cankók. A lilefélék családjához tartoznak. A csőr kb. $1\frac{1}{2}$ -szer olyan hosszú, mint a fej, egyenes vagy kissé felvetett, töve puha, hegye keményebb. Hosszú, karsú csüdjeik a sarokizületen felül csupaszok. A lábujjak töve hártvás. Kötűnő repülők, melyek ugyancsak igénybeveszik a vadász lövéstudományát.

1. *Tavi cankó.* (Totanus stagnatilis.) *H.* 21—23 cm. Színe sötétbarna, szürkésen, feketésen pettyes. Megjön márc.-ápr.-ban, elköltözik aug.-szept.-ben. Tojásainak *H.* 35—41·5; *Sz.* 24·7—29 mm.

2. *Nagy cankó.* (Totanus nebularius.) Nagy vízi sneff, zöldlábú fütyülő sneff. *H.* 27—28; *Sz.* 18·4—19·4; *F.* 6·9—8·1; *L.* 6—7; *Cs.* 5·6—5·8 cm. Színe feketésbarna, fehér tollszegélyekkel tarkítva. Csőr kékes-zöldes szürke, lábai szürkés-zöldek. Megjön márc.-ápr.-ban, majd ismét aug.-szept.-ben. Nem költ.

3. *Réti cankó.* (Totanus glareola.) Tyűtyűke, csücsűke. Színe barnásfekete. Hossza 20—22 cm. Megjön márc.-ápr.-ban, elköltözik szept.-ben. 4 olajzöldes foltos tojásának *H.* 36—39; *Sz.* 25—27 mm.

4. *Erdői cankó.* (Totanus ochropus) Cigány-, molnár-, fecskesneff, fütyülő sneff. *H.* 21—23 cm. Színe olajbarnás fekete. Csőre szürkés, lábai világos kékes-szürkék. Megjön márc.-ban, elköltözik aug.-szept.-ben. 4 zöldesfehér, foltos tojásának *H.* 38—41; *Sz.* 26—30 mm.

5. *Billegető cankó.* (Tringoides hypoleucus) Csiszvisz - madár, fővény-, tiszai-, pataki sneff. Hossza 19—20 cm. Színe zöldes, zománcos olajbarna. Megjön márc.-ápr.-ban, elköltözik aug.-ban. 4 rozsdássárga tojásának *H.* 33—40; *Sz.* 23—26 mm.

6. *Piroslábú cankó.* (Totanus totanus.) Fütyülő-, piroslábú, réti-, esősneff. *H.* 23—25 cm. Színe szürkésbarna. Csőre vörös, lábai sárgászörösek. Megjön márc.-ban, elköltözik szept.-ben. 4 agyagsárga foltos tojásának *H.* 39—45; *Sz.* 28·5—31·3 mm

7. *Füstös cankó.* (Totanus fuscus.) Fekete-, kendermagos-, nagy piroslábú sneff. *H.* 27—28 cm. Színe sötétfeketés barna. Lábai narancsvörösek. Csőre fekete. Megjön márc.-ápr.-ban, majd ismét szept.-nov.-ben.

8. *Pajzsos cankó.* (Pavoncella pugnax) Veszekedő-, csapat-, galamb-, galléros-, fácán-, falkasneff, hősbíbie, pajzsmadár. *H.* 28—32 cm. Színe fém-színű, zománcos, tavasszal a hímnek hosszabb tollakból gallérja nő. Megjön márc.-ban, elköltözik szept.-okt.-ben. 4 zöldes alapszínű foltos tojásának *H.* 41·5—47; *Sz.* 28·5—31·5 mm.

A vízimadárság, különösen a cankók, partfutók, víztaposók, fenyérfutók, sárjárók stb. között az avatatlan embernek igen nehéz eligazodni. Azért közlöm itt a következő ismertető táblázatot, mely könnyebbé teszi az eligazodást.

2/a. ábra.

I. Hátsó ujj nélkül.

- A) Csüd feltűnő hosszú, vörös, v. vöröses gólyatöes.
 B) Csüd mérsékelt hosszú, fekete fenyérfutó.

II. Hátsó ujjal.

- A) A hosszú, kékesszürke lábak első ujjai az ujjak közé-
 péig érő úszóhártyákkal: l. *d*) gulipán.
 B) Az első ujjak oldalt karélyosak, l. *c*) víztaposók.
 C) Az első ujjakon sem úszóhártya, sem karély, de kötő-
 hártások, l. a 2/a ábrát *b*)

1. Csőr 2,5—6 cm hosszú:

- a*) A farkhegy messze túlér az összecukott
 szárnyakon billegető cankó.
b) A szárny a farkhegyig, vagy azon túl ér.. cankók.

2. Csőr 7—15 cm hosszú

- a*) Csőr gyengén felfelé hajlott, majdnem egye-
 nes. Csüd elől-hátul pajzsos godák.
b) Csőr erősen lefelé hajlott, a csüd csak elől
 pajzos pölingok.

D) Első ujjak teljesen szabadok, úszóhártya, kötőhártya és karély nélkül. Ábra *a*)

1. Alsó lábszár elől egészen, hátul majdnem a sarok-
 izületig tollas erdei szalonka.

2. Az alsó lábszár a sarokizület felett egy darabon köröskörül csupasz:

- a*) A csőr kétszer-háromszor olyan hosszú, mint
 a fej sár-szalonkák.

- b*) Csőr csak akkora, mint a fej, vagy kevéssel
 hosszabb:

- aa*) A csőr első fele kissé lefelé hajlott és
 ellaposodott a fejtetőn két hosszanti sáv
bb) Csőr teljesen gömbölyű, a fejtetőn csikok
 nélkül sárjárók.

partfutók.

Cáp, bak = a zerge és őz hímje, vagy mint Miskolci Gáspár írja: »a herélt hím Ketskét Tzápnak szoktuk nevezni.«

Cáp-öz = bak-öz, *őzbak*. (Székelyföld)

Célvavenni = *megcélozni*.

Cenk, vadászcentk = apród, inas, tanonc.

Cibak, pucér, pucos = a tollatlan, csupasz madár.

Cicázik a nyúl az ebbel, ha előtte futva cselugrásokat tesz s ezáltal az eb nem tudja elfogni.

Cicerél, benderész, herécel, hergel, búbol, megbúbolja a vadkifele vad a tojót.

Cigányréce. L. *Vadrécek*. 9.

Cihel. L. *Csahol*

Cikázik a szalonka, ha zeg-zugos repüléssel halad tova Jó magyar vadászaink azt mondják ilyenkor, hogy »zwickel«.

Címer (szarvas-, őzcímer) »Ezek után hoztak egy szarvas sültecímert, — Sűrűn szalonnával szakács kit általvert...» IV. rész 192. v. »Egy nagy pástétomot ezek közé tének, — Melyben nagy őzcímert pácoltan rejtének...« IV. rész 200. v. (Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága. 1695.)

Címeresedik, színesedik, páncélosodik, patkósodik, vértessedik a kis fogolykakas, ha mellén a barna patkóalakú folt már látszani kezd.

Cirkál a vizsla, mikor a vadász előtt zeg-zugba keres.

Cipákol, sipákol, csikorog, tolja a talicskát a szárcsa, mikor a párzási időszakban nyikorgó hangját hallatja.

Civolás = *csaholás*. L. Miskolci Gáspárnál: a' Szarvas mitől sem fél úgy, mint az utánna tivólvással futkosó ebektől«.

Condor, *condra*, *rongyos* a róka, ha szőrít hányja.

Condorlani. L. *Bitolni*.

Corka, *vezeték*, *póráz* = az eb nyaklójára erősített szíj vagy zsinór. A corka a tót cvorkából eredő szó. Helyesebb a póráz. Használják: *pórázra venni*, *corkára fűzni*, az eb vezetéken jár, *pórázra szoktatott* stb.

Cöveket üt. L. *Ácsorog*.

Cubók, *cubak*, *mancs* = 1. A medve első lába 2 Cubók a szárnyas állatok combja (Székelyföld)

Cságotás, *szélesztés*, *terpesztés* = megbízható nyomjel, amennyiben a suta négy lábnyoma majdnem egy vonalban van, a bikáé ellenben széjjelebb esik. Mindhárom jó magyar kifejezés, egyaránt használható.

Csahol, *cihel*, *cehel*, *cihol*, *civant*, *civol* az eb, ha nyomra vagy a vadra akad. Ha a vadat megállítja, akkor állóra csahol rivaszt; ha kimúlva találja, akkor dermedtre csahol, megsíratja; ha több eb csahol, akkor kórusba fújják.

Csaholva hajt az eb, ellentétben a némán hajtó ebbel.

Család (ebtenyésztésben) = egy nőstény állat utódai.

Csalás, *csalóka nyom*, *vakítás*, ha a fiatal bika úgy lép hátsó csülkeivel az első nyomára, hogy ezáltal a nyom hosszabbnak és szélesebbnek látszik. Az első két kifejezés kifejező és jó; a vakítás a »das Blenden« rossz fordítása, elhagyandó.

Csalavér = a róka személyesített neve.

Csalétek. L. *Csalfalatok*.

Csalétkes sólyom, mely a pedzés után csak csalétekkel (vagy almáddal, l. ott) esalható kézre.

Csalfalatok. Hogy a vadat a felállított csapdákhoz csalogassuk, a tőr elbillentő szerkezetére olyan falatot teszünk, mely a vad ínyét ingerli és nem bír ellenállni. A csalfalat megérintésénél a csapda működésbe jön s a torkos ragadozó fogva van. A különféle ragadozók fnyenc falatai a következők: A *rókáé*: sült macskahús, libazsírba vagy vajba kisütött kenyérdarab, heringfej vajba sütvé, sült máj stb. A *menyétéké*: sótlan vajba fehér galyma keverve

s ebbe kenyérdarabkák kisütve, madártojás, aszaltszilva vagy körte mézbe főzve és egy csepp beléndek olajjal, friss vajban sült heringfej, sült macskahús. *Vadmacskáé*: őzmáj, nyúlél *Hívás*, *farkas*, *medve*: friss vadhús, szárnyas állatok, a medvénél még mézes kenyér, gyümölcsfélék.

Csaltiesel. = *csaljárs*, *forduló*, *cselvető csapás*. A bika, ha az erdőbe vonul, rendszer forgójáról (járójáról, váltójáról) egy darabon vissza-visszatér s úgy folytatja útját tovább. Mind a négy elfogadható kifejezés, de a *cselvető csapás* a legkifejezőbb.

Csaligunyhó. 1. L. *Bagolykunyhó*. 2. Leskunyhó, mely elé csalogatásul dög van kiteve. (L. Dögkunyhó.)

Csaljárás. L. *Csaltiesel*.

Csalogatás az őz rigyvetési időszakában, a *csalogatási időben* az őz hívása falevéllal vagy *csalsíppal*, melyre a bak *beugrik* s a vadász, ha elügyetlenkedi: *elbakajntozza*, *elhebehurgyazza*. L. bővebben *Csalogatók* alatt.

Csalogatók, *hívogatók* azon vadász-eszközök, csalsípok, mellyel olyan hangokat adhatunk ki, hogy a vadat közelünkbe csalhatjuk. Legelső kelléke ezen csalogatók használatának az, hogy a hang egész természetű legyen, mert máskülönbén éppen az ellenkező eredményt érjük el, azaz elriasztjuk vele a vadat. Sokan egész primitív eszközökkel, fűszállal, kézzel, szájjal bámulatos ügyességgel tudják a kellő hangot megadni.

A *szarvas* csalogatása csak a *bőgés* idején alkalmazható. Nagyon vigyáznunk kell azonban a hangra, melyet kiadni akarunk, mert hogyha erősebb bika hangját utánozzuk, akkor a bika elhallgat, gyenge bika hangjára pedig nem reagál.

Az őz hívása az ú. n. *csalogatási időben* történik, azaz július közepétől augusztus közepéig. A legalkalmasabb időpont d. e. 10-től délutánig. Az őzsuta sipító hangját vagy azon síró hangját utánzó csalsíp, melyet a suta akkor hallat, mikor a bak űzi, hajtja, — bármely vadászfelszerelési üzletben kapható.

A *császármadár* csalogatása augusztus 15-től november közepéig a kakas

dürgő hangját utánzó csalsíppal történik.

A *nyúl* csalogatásánál a nyúlfiak panaszhangját utánozzuk, melyre a kan-nyúl beugrik.

A *fogolyhívó* a kakas azon hangját utánozza, mellyel a szétszórt csapatot összehívja.

A *farkascalogató* az anyafarkas kölykeket hívó üvöltését utánzó csalsíp.

Rókat a nyúl mákogó, veszékelő hangjával vagy egércincogással csaljuk az esti órákban.

Szalonkát az erdei szalonkahúzás alatt a pisszegő hangok utánzásával csaljuk.

Szörmés ragadozókat (vadmacskát, hiúzt, menyéteket) a nyúl veszékelő, vagy az őz síró hangjával csalhatjuk közelünkbe.

Legutóbb Zubek Bertalan üzletében a legújabb fajtájú őz-, róka-, szarvas-, fűrj-, fogoly-, fácán-, vadkacsa-, szalonka-, császármadár-, vadgalamb-, kakuk-, szarka-, nyírfajd-csalsípot láttam, melyeknek kezelése kevés gyakorlattal könnyen elsajátítható.

Csalogatási időszak. L. *Csalogatók*.

Csalóka nyom. L. *Csalás*.

Csalókány. Pák Dénes 1829-ben írott »Vadászattudomány« c. könyvében, a kalitkába kirakott csalómadár elnevezéseként használja, de már ő is figyelmeztet, hogy nem tévesztendő össze a *csalogánnyal*. Minthogy a vadászat (?) ezen módja már nem dívik, csak emlékként közlöm.

Csalsíp, vadászsip = a vadak hangját utánzó különféle szerkezet. L. *Csalogatók* alatt.

Csalszemezni. = 1. Szárnyas vadat bizonyos helyre szemhíntéssel édesgetni. 2. *Felbogyózni*, a lószőrhurkot (cseklyét) bogyóval ellátni.

Csaltojás. = Oly madarak fészkeiben, melyeknek tojásait elszedjük, hogy azokat mesterséges úton kiköltessük — egy tojást tovább is tojják — egy tojást hagyunk s ez a csaltojás.

Csalvért, vadászvért. = a vad észrevétlenül való megközelítéséhez használt vadászpraktika. Lehet valami állat (tehén, ló) formája vagy egyszerű bokor alakja, vagy vízi vadászatnál egy nád-

csomó, mely a csónak orrára van alkalmazva.

Csámesog a medve, ha a tejes zabot, bogyót *habzsolja*, vagy a vaddisznó évészközbén.

Csap = a bika- (bak-) borjú homlokcsontján az első évben fejlődő dudorodásból minden megszakítás nélkül (tehát agancstól nélkül) alakult agancs.

Csapá = a vad nyomának folytatatólagos lenyomata. Az egyszeri lenyomat: a *nyom*, az út, melyet ezáltal hagy maga után: a *csapás*.

Csapá-hó, szűz hó, új hó, nyomtartó, nyomhagyó hó, porka, melyen az éjjel járó-kelő vad nyoma jól kivehető. Erőltetett összetételű és fület sértő szó. A székelyföldi vadász azt mondja: *porkára megy, porkász*.

Csapás. L. *Csapá*.

Csapat. = 1. négy-öt vagy több őz együtt: *őzcsapat*. 2. *Sereg, falca, bokor, csukorat* fogoly. 3. *Folt* vadkacsa.

Csapázni = csapákat, nyomokat keresni, vagy a vadat csapása után követni.

Csapda. = A kártékony állatok törbejtésére szolgáló szerkezetek elnevezésénél összetévesztik a csapatát a tőrrel, pedig a csapat az, amely a vadra ráesik s *agyonszapja*, a tőr pedig (amint a Csallóközben hívják: *kaptány*) a vadat arbronsalakú karjaival megkapja s fogvatartja.

Csapkod = 1. a ragadozómadár áldozatára 2. *Vergődik*, csapkod az öreg fogoly, ha csibéi védelmére az ember vagy eb előtt levágja magát.

Csapóháló = fából vagy vasból készített, keretbe elhelyezett vaskengyelekre alkalmazott háló. Használatos a Weber-féle kosaras- és a Pekarek-féle kalitkás csapóháló. (Krippel M.)

Csapóláda = hosszúkás fa- vagy vasszekrény, mely egyik vagy mindkét oldalán csapóajtóval van ellátva.

Csapos. = A szarvasfélék első agancsalakulata a *csap*. Az ilyen agancsot viselő szarvas, dám, őz: a *csapos*.

Csapótoll = *evezőtoll, sugártoll*. A szárnyon való elhelyezkedés szerint van *első*- és *másodrendű*.

Csapott rajta az agár a nyúlra, mikor csak kissé érte.

Csapóvas = *vastör.*

Csappanós lövés, keszeg-lövés, kajsza-lövés, midőn a vad a vadásztól *haránt, keszegoldalt, oldalfél, azaz rézsút áll* vagy fut.

Csárog, *zsinatol a seregély.*

Császármadár. L. *Fajdok.*

Császa, csátés, nádas, kákás, sáros, szittyós hely.

Csatangol, barangol, remetéskedik, magánykodik az öreg agyaras és csak bűgás idején *csatlakozik a kondához.*

Csatázni (medve). »Tsatázni' a' két hátulsó lábára áll, első lábaival nyomja 's üti ellenségét.« (Földi János: Természeti história 1801.)

Csátés. L. *Császa.*

Csatlakozik az öreg kan a *rühetés* időszakában a *csürhéhez, kondához.*

Csatlólánc, fűzérlánc két kopó-nyakló összefűzéséhez.

Csattan a serét, ha a céltárgyba beüt.

Csattanás, takkanás, végecsattanás, főcsattintás. = A siketfajd dürgő hangját (nászdalát) tudvalevőleg három részre osztják: 1. *kappogás (kelepelés, klappolás)* 2. *A szaporzás (trillázás),* mely a csattanással végződik 3. Ezt követi a várva-várt *köszörülés (csiszolás, keszegés, gürüzdölés).*

Csattint a dámvad a *legyezőjével* (farkával), ha megugrik.

Csavart fül = hátra és lefelé kunkorodó fül az ebnél.

Csávog a csóka. (Háromszék megye.)

Csees = a *puska cseese,* az elöltöltő puska gyutaec- (kapszli-) tartója.

Csees mellől elhozott. a még szopós korában anyjától elválasztott eb vagy vad.

Csehel, csekeg, kahog, csahol a róka.

Csekély. = A *hívány, gyenge* bikára alkalmazzák a »gering« szó szolgál fordításaként. Elhagyandó.

Cseklye = lószórhurok. Madárfogáshoz használt eszköz, mely elhelyezéséhez képest *ugró-, gyalogcseklye, láb-hurok.* Egy bizonyos vonalban elhelyezett cseklyék sorozata a *cseklyepászta, hurokmesgye.*

Cseklyepászta. L. *Cseklye.*

Cseklyészet, hurokászat = lószórhurokkal való madárfogdosás.

Cselez a nyúl, ha ide-oda ugrál, mikor az agár szorítja.

Cselleng, mükög a sárszalonka.

Cselt vet, *viszlik* a nyúl, ha vackához közeledve nagy oldalugrásokat — *cselugrásokat* — tesz.

Cselvető csapás. L. *Csalicsel.*

Csendeleg, elhallgat, a siketfajd dűrgés közben. (Pák Dénes II. 118.)

Csenderesek. (*Remisek*) A mezőgazdaság fejlődésével, midőn minden egyes földterület művelés alá kerül s ezáltal a vadnak mindig kevesebb és kevesebb búvóhelye akadt, ahol magát az időjárás zordsága ellen vagy a ragadozóktól óvhatta, mindinkább előtérbe lépett a mesterséges óvó- és búvóhelyek létesítésének szüksége.

Vannak *állandó* vagy *ideiglenes csenderesek.* Az állandóak tuskés, bogoyót termő, lombos, vagy örökzöld cserjékből, törpe fákból ültetett bozótok. Legalkalmasabbak a fagyal, kányafa, galagonya, kökény, csipkerózsa, tiszafa, boróka, henyefenyő stb.

Ideiglenes csenderesnek legalkalmasabb a csicsóka, napraforgó, cirok, tengeri stb.

Az állandó csenderesek alakjuk szerint: *álló* vagy *futó* csenderesek. Az állók legtöbnyire vagy kör, vagy négyszögalakúak, a futók pedig hosszú, keskeny pászták, melyeket tagszéleken, utak mentén létesítünk.

Az álló csenderesek inkább a vad megtelepedésére, áttelelésére, fészkelésére valók, a futók pedig a vad biztonságosabb közlekedését mozdítják elő, hogy ne kellessen nekik szabad területre kilépve a ragadozók céltáblájául szolgálni.

Csenevész, górnyszerű, lependék, satnya, kórnyadt, görhe, pangó, sinevész, kóradozó, senyveteg, mecsevész a betegséget átélt, vagy nyomorékra sebzett vad.

Cseplye, cseplyés, cseplyesség, = ritkás, alacsony bokrozatú hely.

Csérék. A sirályfélékhez tartozó madarak. Pocsolyák, mocsarak között élnek s ott vadászgatnak függőgetve, lebegve, majd hirtelen lecsapva. Apró kis halacszkákat (keszeg, sügér, kűsz stb.) és rovarokat fogdoznak. Azt a kevés kárt, melyet az amúgyis értéktelen halacszkák elkapozásával okoz-

nak, bőségesen kárpótolják rovarpusztításukkal s ha hasznosaknak nem mondhatók is, inkább közömbösek.

1. *Lócsér.* (*Sterna caspia*) H. 48—51 cm. Színe világosszürke, csőre korallpiros, lábai feketék. Nálunk nagy ritkaság. L. 3 ábrát.

3. ábra. A lócsér feje.

2. *Kacagó csér.* (*Sterna nilotica*) H. 31—32 cm. Színe kékes hamuszürke. Csőre, lábai feketék. Olykor meg-megjelenik nálunk is, sőt néhány fészket is találtak.

3. *Küszvágó csér.* (*Sterna hirundo*) Kis halászmadár, halászesér. halkapó, halászfecske, árvízhozó madár, csilla, cerkó, csilling. H. 33—34 cm. Színe a hátán halvány kéesszürke, alsó teste fehér. Csőre, lábai élénkvorósek. Megjön áprilisban, 2—3 agyagsárga, foltos tojásainak H. 37—43·5; Sz. 28—30 mm.

4. *Kis csér.* (*Sterna minuta*) H. 20—21 cm Színe halványszürke. Csőre, lábai sárgák. Nálunk csak átvonuló. Olykor néhány pár költ is.

Cserej L. Berek.

Cseretláp, cserevíz, = mocsáros, ingoványos hely.

Csergetők az erdélyi hajtóvadászatoknál (dúvadra) azon hajtók, kik egész hajtás alatt helyben maradnak és folyton lármáznak, hogy két oldalon a dúvad ki ne törhessen.

Cserevíz L. Cseretláp.

Cserkészés, (jitykésés). (Nagykún-ság). A vadászás azon neve, mikor a vadász a vadat *lőtávolságra* igyekszik *cserkészösvényen, cserkészmesgyén becserkelni, belopni, becserkészni.* A kocsin való cserkészet: a *barkácsoldás.*

Minthogy ennél a vadászatnál a széljárása nagyon fontos, itt említjük meg,

hogy *szél alá, szél ellen, jó széllel, ellen-széllel* megyünk, vagy *tarkószélet, hát-szelet* kapunk. Az erdőszélen *kavarog* a szél, a völgyben pedig esetleg *szél-árnyék* van.

A vadász a cserkészetnél golyóra, azaz *nagyvadra* tölt.

A *sebbe* esett vad a meglövés pillanatában önkéntelenül összerezzen, erre azt mondjuk, hogy: *jelez, nyugtáz* (nyugtázza a lövést).

Ha a *lapocka* (vállap, *Blatt* (?) tájékán *vdgott* be a golyó, vagy *fészkel* a seb és a lövedék a vad valamely nemes belső részét *átiiti,* a vad *felszökken, felágaskodik* s vagy rögtön *tűzben marad,* vagy rövid iramodás után *megdermed, meg-cserked.*

A *mély lapockalövésnél* a vad szintén *felszökik, előre összerogyik és veckend* egy ideig, de azután ismét *felocsudik, csüüllkre kap és eliramodik,* de nem *viszi a lövést* messzire.

A *bélsébes, béliütt* vad a lövés pillanatában *hátsó lábaival kirúg,* azután vagy *vakon rohan* neki bokornak, fának, vagy *meggörbített háttal vándorog, csetlik-boklik,* de csakhamar *eltikkad és elfekszik* (és nem »betegé lesz«).

A *begyé lövésnél* (nyaklövésnél), ha a lövedék gerincet nem ért, a vad *megroggyan,* megrázkódik és elugrik.

A *horzslövésnél, sűrűlövésnél* a vakon *üött* vad egy ideig *támolyog,* de gyorsan *magához tér és eliramodik,* vagyis *elviszi a lövést*

Az álló vad a lövés pillanatában 1. vagy *szüggely* áll s akkor *szüggelyük,* vagyis *vértlen löttük, előhajszán löttük,* 2. *keresztbe, vällgegenest, oldalfél* áll, 3. *háttal, farral* áll felénk s akkor *háttul hajszán,* ha fut a vad, akkor *far után, hosszanta* löjjük. 4. *haránt, harántosan, keszegoldalt,* azaz *részút* áll s akkor *keszegen, kajszán* löjjük s ez a *csappanós lövés.*

Ha a vad nem maradt a lövés helyén, úgy az eliramodó vad nyomát egy letört gallyal jelöljük meg akként, hogy a gally letört vége a vad távozásának irányát mutassa és ekkor a csapást *kigallyaztuk* (kítőreteltük), maga a gally a *jelzőgally* (löret (?)); azután keressük a *cserkészjeleket* (sebjeleket), melyek a

lövésvágta szőr (sebszőr), a **sebvér** (helyesebben: vér), a **csontszilánkok** hús- és bőrcsajtok csontvelő.

Ha a farka egyik tagja megsebesül, elmarad a többitől, azaz **elhasonlít**, **elválik**, **kiválik**, **kiválakozik**, **elkülönödik**, **különszakad**.

Az a hely, hol a lövedék a testbe hatolt: a **sebszáj**, **sebnylás** (és nem »becsapódás«), ahol pedig — a testet átütve — a vadat elhagyja: a **sebhát**, **külső sebszáj**, **külső sebnylás**.

Ha a **sebben eldült**, **eltikkadt** (és nem »beteg«) vad még nem dermedt meg, kinyújtva megszabadítandó — vagy **kegyelemlovást** kap, vagy a **patyington** vállra akasztott **vadászdákossal**, **szarvasgyilokkal**, **szarvastőrrel** — **kegyelemlovást** kap, vagy **tarkókéssel** **letarkózzák**, **agyonkéselik**.

A **terítékre hozott nagy vadat fellörrik**, **kiszigerelik**, **csuháját** (bundáját) **lehúzzák**, azaz **lesütölik**, **vetkőztetik**, **lecsuházzák**, azután **feldarabolják**, az ebeknek a **vadászrészt**, **szákmányrészt** kiadják, **kapzsira adják**: a szarvasnál a **gyöngyfogat**, **sarokfogat** kiveszik.

Ha a vadat nem darabolják fel azonnal, jó azt a feltörés után **szellőztetni**, mert máskülönben könnyen **megfűlled**, **megpállik**, **romlataggyá válik**, **megsenyved**, **megfáéanosodik**.

Ha az eb a vadat **megállítja**, akkor **állóra csahol**, **rivaszt**, — ha a vadat már dermedten találja, akkor **dermedtre csahol**, **elsiratja**.

Cserkészjel, **sebjel**: a **lövésvágta szőr**, **sebszőr**, a **sebvér** (miért nem egyszerűen vér? hiszen vér csak sebből eredhet!), a **csontszilánkok**, a **hús** és **bőrcsajtok** és a **csontvelő**

Cserkészkocsi a **barkácsoláshoz** használt vadászfogat.

Cserreg, **barcog**, **hív**, a fogolykakas alkonyatkor vagy ha a **szétszórt** csapatját **összehívja**.

Cserszilvásy Ákos vadászati szakíró L. **Irodalom**.

Csetlik-botlik az **eltikkadt**, kifárasztott vagy súlyosan sebzett vad.

Cettet mond. L. **Csütörtököt mond**.

Cséve a madár tollának azon része, mellyel a bőrze van növe.

Csibe, **pipe**, **pizselle**, **csire**, **csirke**,

pizse, **pislen**, **pitye** = a tyúkrendi madarak fiókája.

Csigalorgató. (Haemantopus ostrilegus.) H. 37—38 cm. Színe fekete, fehér foltocskákkal. Lábai rózsapirosak, csőre piros. Nálunk csak költőzködéskor látható.

Csihogás, **csuhukolás** = a nyírfajd dürgés közben kiadott hangja.

Csikasz L. **Farkas**.

Csikorog L. **Cipákol**.

Csimbelkedni, »elsőbben is mingyárt fülökbe tsimbelkednek« (az ebek a vaddisznóknak). (Miskolci Gáspár »Egy jeles vadkert«.)

Csipertes járás. = a ragadozók lassú, lopakodó járása.

Csipognak, **pitjegnek**, **pipegnek** a csirkék.

Csíptetés = a bika csülkei között levő elmetzett fűszálak. A túlzott német alaposág »Einschlag« elnevezéssel illeti ezt a nyomjelet, melynek rossz fordítása a csíptetés. Ha ez a kifejezésnélküli szó kimarad a magyar vadásznyelvből, semmi veszteség nem éri vele.

Csira = madárbetegség.

Csirikk = fogolymadár. (Diószeg.)

Csiszolás L. **Csattanás**.

Csizmát visel a madár, ha a csüdjén levő pikkelyek elől és az oldalakon hosszabb lemezekkel olvadtak össze vagy ha az oldalt levő hosszú lemezek hátul érintkeznek.

Csobog, **lucskol**, **lobácsol** a réce a vízben.

Csócsa. L. **Csócsálni**.

Csócsálni. = Az anyamadar megrágásával adja eledelet fiainak s ez a **csócsa**.

Csök = a szarvasfélék hím ivarszerve.

Csóka L. **Varjak**.

Csomóba hordja a puska a sörétet, **összehord**, **ostorhegyre hord**.

Csonka tokos, **isztiketollú** 1. a fia-madár, ha tolla kezd bújni; 2. **csonka** a szarvasbika, ha fejéről az egyik agancsszár hiányzik

Csonton szalad az ellőtt lábú nyúl.

Csőr. (Ragadozóknál: **csorr**) Alak szerint lehet: egyenes, kampós, felvetett, lapátos, fogazott, horgos, fűrész-, sarlóalakú, íves, hajlott, zacskós,

keresztes, kanalas, hengeres, szögletes, összenyomott, lapos, kúpos, stb. Van *felső- és alsókávája*. A felsőkáva legmagasabb része, a csőr tövétől a hegyéig: a *csőrórom*; hegye a ragadozóknál és némely sirályoknál: *kampó* vagy *horog*. A sólymok, gébicsok felsőkávjának hegye előtt a káva élből kiálló fogszerű kicsipkéződés: a *fog*. A felsőkávába nyílnak az *orrlukák*, melyeket egyes fajoknál *börkupak*, *börbéka* borít. A ragadozók esőretövét sajátágos *viaszbőr* vonja be. Az a pont, ahol a nyitott csőr kávaágai egymással érintkeznek, az a *szájzug*.

Csóré = *puccér*, tollatlan, pelyhes madár.

Csorr. = *horog* a ragadozó madár kampós csőre.

Csörtet a vad a sűrűsége, nádoson keresztül *törtet*.

Csörtölnek viaskodáskor a szarvasok. l. *agancs csörtölés*.

Csoszogatja a szárnya hegyét a *berzenkedő*, *kakaskodó* fajdkakas.

Csővégre keríteni, *lövésre kapni*, lőtávolságig megközelíteni a vadat. Nagyon hajaz a »vors Rohr bringen« német vadász kifejezéshez.

Csővilág. = A német »Büchsenlicht« kifejezést fordítja így Balkay a »Szarvas vadászata: c. könyvében. A német a lövéshez, illetve célzáshoz szükséges világosságot fejezi ki ezzel, a »csővilág« azonban nem takarja ezt a fogalmat. Rossz és fölösleges kifejezés. Elhagyandó.

Csüéság, *szárcsücs* = a szarvasagancs-aganestörzsének (szárának) vége.

Csüesos háló, *fogolyvarsa*, = fogoly befogásra használt háló. Alkatrészei: a *sövényzet*, a *bogárhát*, a *híd* és a *zaeskó*.

Csüd a madár lába, a madárláb hústalan alsó része, melyet a heves-megyei ember általában *száraz láb*-nak nevez.

Csüdözött, lábán sebesített madár.

Csügre menni = kimenni és meglesni a vadat, ha még visszatérne a dögmaradékra. (Székelyföld.)

Csüha a szarvasfélék bőre, melyet *lesütolnak*, *lefejtének*, *levetkőztetnek*.

Csühukolás l. *Csihogás*.

Csukorat, *csapat* (l. ott) = fogoly. (Székelyföld.)

Csülök = a szarvasfélék lábujjait borító szaruállomány.

Csülök boka. = a csülök alsó lapján lévő kiemelkedés.

Csülök-köröm. l. *Álcsülök*.

Csülök-köz, az *él*, = nyomjel. A bika zárt csülkei közé benyomuló föld lenyomata.

Csülök öbe. l. *Csülökvápa*.

Csülökre kap, *lábra kap*, *felocsudik* a sebzett s összerogyott vad, ha újból menekülni igyekszik.

Csülöksár l. *Bocskor*.

Csülök tompasága, = nyomjel. A bika csülkei sokkal tompábbak, lekerekítettebbek, mint a tehénei.

Csülökvápa, *csülököbe*, a csülök alsó lapján levő homorú rész.

Csunya-féreg = farkas. (Gömör megye.)

Csuportozik, = csoportosul vagy összeverődik a vízi vad, mikor útra készül. (Chernel.)

Csürhe, *konda*, = vaddisznó csorda.

Csüszkáló, *csüszó*, = patak, folyó, tópartján azon hely, hol a vidra rendszerint a vízbe ereszkedik.

Csütörtököt mond, *elcsetten*, *elceterszen*, *csettet mond*, *keccen*, *reteszt vet* a puska.

D.

Dagonya, *dágvány*, *fertő*, *morotva*, *fetregő*. = pocsolyás, mocsaras hely, hová a szarvas *hűlözni*, *fertőzni*, *dagonyázni* jár.

Dagonyás fa, *korholt fa*, *tűrűkölöfa*, *pamaesfa*, melynek törzsén a dagonyából esajhosan kijövő szarvas magáról a sarat, iszapot ledörzsöli.

Dagonyázni, *fertőzni*, *hűlözni*, *jet-rengeni*.

Dágvány l. *Dagonya*.

Dákos, *vadász-dákos*, *szarvasgyülok*, *szarvas-tör*, *tarkókés*

Dámszarvas (*dámvad*). (Cervus dama Linn.) kifejlődött hímje: *dámrika* (*dám-bak*), a már ellett (borjazott) nős-

tény: *suta (tehen)*. A bika épúgy, mint a szarvasnál *csapos, villás, hatos*, a 4. évben *gyenge lapátos*, a negyedik évtől: *lapátos*, azután *erős-, kapitális-, remek-lapátos*.

A farka: *legyező*, mellyel a megugráskor *csattint*.

Rigyetéskor a szarvasbikához hasonlóan, de sokkal gyengébb hangon *barcoq* (*barcázik, bög*).

Agancsának nincsenek ágai, hanem csak *ágcsokevények, ágdurványok*.

Sajátságos módulata, hogy egyszerre mind a négy lábával, azaz *kecskeugrással* ugrik meg.

Mint *megbízható nyomjel*, egyedül a *lépés hossza* és a *szélesztés* (cságatás, terpesztés) tekinthető.

Egyébként a *szarvasnál* és a *cserkésznél* felsorolt kifejezések használandók.

A rigyetés ideje október közepétől november közepéig tart. A suta 34—35 hétig hordja vemhét. Június, júliusban 1—2 (ritkán több) borjút ellik. A bika-borjók harmadik, az üszőborjak pedig már második évükben *ivarérettek*.

Dámvad L. *Dámszarvas*.

Danesos, *buga, kukora, jinta, kajsa* = rendellenes, hibásnövésű agancs.

Dankasirály L. *Sirályok*. 4.

Darázsölyv L. *Ölyvek*.

Dárdás. = A szarvasfélék, mikor a *csapot* elhanyagták, egy hosszabb, erősebb agancsrudacsukat agancsolnak fel, melynek már az agancstővel nincs direkt összeköttetése és *koszorúja* (rózsája, karimája) van s ez a *dárda*. Az ilyen agancsot viselő állat a *dárdás*.

Dárdaszigony, *szakás-szigony*, = a vidravadászatnál használatban lévő két-ágú szigony.

Daru. (*Grus grus* L.) A hím: *kakas* (olvastam már *gunár*-nak is), a nőtény: *tojó*.

Címeres madarunk *szól, szöldolog, krákol, krúgat, kurrog, kurjog*, körbekevergőn: *darvadozik*. Ahol csoportosan költ, vagy mint Szeged környékén mondják, ahol *vermésse* van, az a *daruszállás*. Ha kényesen ide-oda ugrál: *mórikálja magát, mókdzlik* és szépen *karíngósan* táncol. Régente, mikor »nagy jó uraimék« tenyésztették, udvardísz-

nek használták, a *darvász* viselt gondot rájuk s lenge tollaikat a *tollkötő*-mesterek kötötték csomóba.

Daruszállás, = a darvak fészkelő telepe vagy mint Szeged környékén mondják, ahol *vermésse* van.

Darvadozik. = 1. azaz darumódra ke-rengenek, szállonganak (Béreczy K.); 2. »aki valamit nagyon megfigyelt, arról azt mondták, hogy darvadoz« (Takáts S. Rajzok a török világból III. 77.). Fejérmegyében használják az »eldarvadoztunk« szót »elmulatoztunk, elszórakoztunk« értelemben. Zalában, Somogyban: »magában töpreng«.

Darvász »volt a darvakat kezelő és fogdozó madarász« (Takáts I. III. 77.).

Derekalni, midőn az agár tülerővel bír a nyúl felett s nem csak jobbra-balra változtatja meg a nyúl irányát, hanem minden ilyen érésnél *vág* is hozzá. (Béreczy K.)

Dérékbak. Mivel a német vadásznyelvben a 6-os bakot »braver Bock-nak« nevezik, a mi fordítóinknak szótár szerint »derék«-nek kellett átvenni. Jobb helyett az »erős«.

Dévajkodik, *pajzánkodik, enyeleg* a szarvasbika, vagy őzbak, ha agancsai-val pajkosságból a földet hányja, vagy a hangyabolyt szétszórja.

Disznólfarkú a taeskö, ha kunkorgós farka van.

Disznóorr, = ha az eb felső állkaposa jóval hosszabb az alsónál.

Dobol a nyúl, mikor első lábaival füleit sebesen verdersi.

Dögmedve = *barnamedve*.

Döggé (dögre) löni, a vadat úgy megsebesíteni, hogy nem kaphatjuk kézre, de sebébe elpusztul, *döggé válik*.

Döggé válik. L. *Döggé löni*.

Dögkeselyű. L. *Keselyűk*.

Dögekunyhadászat. = A ragadozók irtásának igen sikeres neme a D. Oly helyen, hol a dögező ragadozók leginkább megfordulnak, földkunyhót hánnyatunk, mely a környéktől nagyon elütő ne legyen s jól el legyen maszkírozva. A kunyhón a kitett dög felül lóréseket készítnünk. Ajánlatos a les megkezdése előtt több irányból 1—2 kilométernyi távolságon át erős illatú friss marhabél-csomót, sült macskát, nyúlbelet, herin-

get stb. egy zsinóron magunk után húzni, hogy annak nyomát a ragadozó felvéve, a dőghöz vezesse. Ezen les leg-sikeresebben erős holdvilágos éjjeleken eszközölhető, éjféljáig vagy napfeljötté előtt, miért is a kunyhó elhelyezésénél figyeljünk arra, hogy a holdvilág a kunyhó háta mögül süssön a kitett dögre, mert így láthatunk legjobban s a célzás is könnyebb. A dög a lóréstől 25—30 lépésre helyezendő. A legelső jelentkező a dögkunyhónál rendszerint a róka, különösen a koslatási időszakban, mikor amúgy is, — még ha nem éhes is, — szerelmi kalandokban utazik s egész éjjel kószál. Oly helyeken, ahol a keselyűk is honosak, szintén igen pontosan megjelennek a fényes lakomán, de csak később, erősen a napfeljötté után.

Dögről lóni. = kitett dög mellől lesből lóni a dúvadat. = L. *Csügre menni.*

Döhér szarvas, = *nyári, hizott-, teljes-, faggyas szarvas,* a rigyetést megelőző ú. n. *hízási időnyben* jó húsrá vergődött bika.

Dolmányos varjú. L. *Varjak.* 2.

Dörmög a medve.

Dorombol az erdei szalonka férgészés közben.

Dorongesapda, = dorongfákból összerótt szerkezet, mely az állítófa elbillentésekor az alatta levő kisebb ragadozó agyonnyomja.

Doroszlóy M. vadászati író. L. *Irodalom.*

Dudor, *dudorodás,* nyom ránca (nyomjel) = a két csülökujj között levő nyílás nyoma.

Dúmedve. = *vérmédve.*

Dunnaréce. L. *Vadrécék.* 2.

Dunnog, *buffog* a bölömbika.

Duplázni. = Bár nem magyar, de annyira átment a közhasználatba, hogy addig, míg jó magyar kifejezésünk nincs rá, meg kell tartanunk.

Dürgés = a siketfajd, nyírfajd, fácán, fogoly párzása, fajzása, de jelenti a párzás időszakában a kakasok nászénekét is.

Dürgőfa, melyen a fajdkakas dürgését hallatja.

Dürgőhely, hol a fajdkakas tyúkjaival páرزik.

Durukolás. L. *Bugyog.*

Dúvad, *ragadozó vad, erőszakos vad* (Apácai Csere János 1653), *prédáló vad* (Földi János 1801).

E.

Eb. (Vadászeb, gyévéreb; Pák Dienes: Vadászattudomány) A vadásznak hű segítőtársa, vadászpajtása, amely nélkül a vadász csak félemben, miért is e hű társunkat sohasem illetjük «kutya» szóval, legfeljebb a jó vadászmondásban, hogy: *eb a vadász kutya nélkül!*

Az eb testrészeinél sajátos kifejezések: az ajkpitytek: *piszlék,* a fej hátsó részén kidudorodó csont: a *hát-koponyacsont,* — a koponyacsont és orr elválasztó része: a *homlok metszés,* a homlokon esetleg levő hoka: a *homlok-rózsza,* a nyak alsó részén pütyögő bőr: a *nyaklebernyeg,* az ezen levő hosszabb szőr: a *mellbojt,* — a fark végén levő szörpamat: a *farkbojt,* *zászló.*

A kinézéssel hibák, melyeket a vadász a más vadászeben oly éles szem-

mel észrevesz, de a magáén a világért sem venne észre s ezen hibák elnevezésében kiváló leleményességgel nagy-szerűen találó kifejezéseket gyárt, oly tömegben vannak, hogy csak hevenyében összeszedve álljon itt e kis csokor: *disznóorr, orrmányyszerű orr, hasított orr, jakó orr, pettyes orr, — nyülláb, macskaláb, lócsaláb, — tepsiláb, csavart fül, gombafül, — nyereg hát, macskahát, disznófark, vidrafark* — és még sok.

Az eb ha párosodik, akkor *koslat, vegyiül, megforog, baklat,* miközben összeakaszkozik. A szuka ha nemi inger bántja, akkor *koslatós, tüzel, bislet.* Szülése: *kölykedzés.* Az egy kölykedzésből származott ifjak: *egyalmi, egyhasi, egy alombeli kölykek.*

Mint vadászpajtásnak, a kölykeknek is sokat kell tanulni, hogy rendes vadászkká nevelődjenek s ez a tanító-

helyiségük, melyre nekünk jó »magyar« vadászoknak jólesik az előkelő »Kennel« szót használni, pedig XVII—XVIII. századbeli eleink ezt *ebverőce*, *ebzáró ház*, *ebtartó öl*, *kutyapajta*-nak nevezték.

Az első-második mezőbeli tanuló ifjú még nem jár szabadon, hanem *ebvezetéken*, *pórázon*, *corkán* (?), ha pedig egy kicsit gyengédtelebbről kell kezelni, akkor *korall-nyaklón*, *esomós pórázon* tanítják.

A *vizsla-kölyök*, ha iskoláit kijárta, ha *szóra tartó*, *kezes*, ha a lelőtt vadat nem *melleszi*, *tépdáza*, *harapádja*, vagy a kövér *fürjecsét* nem *jakítja szét*, ha nem *nyúlhajszólo*, de *szilárd*, *nyúlálló* (és nem »nyúltiszta«), ha a vadat *mereven*, *biztosan állja*, a lővésre *nem ugrik be*, a vadat *nem veri fel*, akkor ő már *kész*, *bevált vizsla* lett.

A vizsla is mind külön egyéniség. Van *turkálva kereső*, mely állandóan a földet *túrja az orrával*. Az ilyen vizsla rendszerint *kurtán*, *sűrűn keres*, *apróra jár* minden kis gazost, közben *fütyél*, *fütyész*, *fitat*, *vislat*, *fürkészs*, *bakarászs*, *boklászs*, *bűzlet*, minden fűszálat, bokrot *megszimatol*, *megszamoklál*. Ezt nevezük *szűkfogású vizslának*.

A másik melynek rendszerint *jó orra*, *szimatja*, *szaglása* van, az fejet fentartva, *magasan keres*, szépen *zegzuga* *cirkál*, *cik-cakba keres*, de olykor, ha messziről *szimatot fogott*, akkor *elkalandoz*, *elkálézol*.

A kölyökvizsla még gyakran *szeles*, *szelekóla*, *hóbertos*, *kajla*, a szukavizsla pedig olykor *launés*, *szeszélyes*.

A *kopó* már egész más természetű vadásztárs, mint a vizsla Fegyelméletlen, sokszor *marakodó*, *pákosztos*, aki nem tanítás szerint, hanem inkább ösztön szerint dolgozik. A kopó a vadászaton *sohasem ugat*. Ha odahaza, mint műkedvelő házörző, jókedvéből meg is ugatja a vak koldust vagy a cigánykaravánt, kint az erdőn-mezőn *csahol*, *cíhol*, *cehel*, *cíhel*, *civant*, *civol*, ha friss nyomra akad, akkor *elnyíjjantja*, *elcivantja*, *elrivallja magát*, *felcsahint*. Az egyik vékony hangon: *hegyesen*, a másik mélyen *fújja*, ha pedig csapatban danásznak, akkor *kórusban fújják*. Van

azonban olyan is, amelyik *némán*, *hangtalanul hajt*.

A *kopózás* (kopászás, kajtoltatás) alatt a kopó *szimatra hajt*. Ha *nyomra verődött és tartja a nyomot*, akkor addig *hajszólja*, *iklatja* a vadat, míg vagy *megállítja*, vagy *megfordítja*, *gazdájára fordítja*, miközben, ha közelébe férközött hozzá, *kapkod*: *esdeg* utána. Ilyen hajszába *messzire viszi* a vad a kopót, de a kitarató üldözés végre mégis célt ér.

Van olyan kopó is, mely vadászlázában, anélkül hogy vadat érezne vagy *nyomra esne*, már is hangot ad s ez az *előcsahos*, *locska*, *csahos* kopó.

A *véreb* a nagyvad-vadász nélkülözhetlen barátja. Nagyon sok esetben ő *dolgozza ki a véres csapást*, ő *akad a sebben jekvő nagyvadra*, ő *állítja meg* s akkor *állóra csahol*, *rivaszt*, vagy már *dermedten találja* s akkor *dermedtre csahol*, *elsíratja*, vagy ha még menekülni akar, akkor *lerántja*.

Egy jó véreb munkáját élvezet nézni. Mikor *elindítják* a nyomon s az *eb felveszi* a nyomot, bólintással jelzi a vért s a láztól *nekijeszül*, *beléjekszik* a vezetékszíjba vagy *ha letér a nyomról* s megtalálván, *újra nyomra igazodik* és ha szabadon eresztik, *követi a nyomot*, míg a zsákmányt gazdájának nem biztosítja, ki is hálából a lőtt vad véreből vagy belsőrészből az őt méltán megillető *vadászrészt*, *zsákmányrészt* kiadja, *kapzsira adja*.

A *taeskó* a róka, borzok született ellensége vagy miként Miskolczi Gáspár uram mondaná: »nagy természeti ellenkezés nagyon közöttük«. A jó, *fogas* taeskó az oduba bemenvén, vagy *kiugratja* annak lakóját, vagy *sarokba szorítja* és akkor *elibe jekszik*. Ha *biztosan*, *jól jekszik* előtte, megkezdődhetik az *ásatás*. Megtörténik azonban, hogy a róka vagy borz *megszabdálja és visszaveri* a betolakodót. Ha az egyik taeskónak vezetéken kell végighallgatni, hogy társa mint *szorongatja* a szállásban a rókát, akkor *nyüszít*, *nyüszöl*, *nyí*, *vinnyog*, *szűkül*.

Az *agár* a »régi jó világ« emlékeztetője a mai siralmas világban. Reesky András táblabíró úr udvarháza jelenik

meg előttünk s az ott összegyülekezett »elkelőségek«: a Cickék, Szellők s a többi »szelektől fajzott« főagarak. Mint egy szép mult emléket, az egész agárszatra vonatkozó tősgyökeres magyar kifejezéseket beiktattam Bérczy Károly után, hogy el ne kallódjék.

Éber, *ugrós, repülő, rosszul tart a vad*, ha a vadász vagy eb előtt lőtávolon kívül kel.

Ebfalka = a falkavadászathoz szükséges ebek csapata

Ebfalkások. L. *Pecérek*.

Ebfogó kunyhó = kóbor ebek fogására használt fogószerszék.

Ebhívó síp, Baranyában *fűsek*.

Ebverőce, *kutyapajta, ebzáró ház, eb-tartó ól* = a vadászebek elhelyezésére szolgáló épület.

Ebvezeték. L. *Corka*.

Ebzáró ház, eb-tartó ól. (Invent. Fogaras 1690.)

Esettoll. L. *Festőtoll*.

Egerészölyv. L. *Ölyv*.

Égi jel, *magas jel a fán*, melyen a bika agancsait hámoztta. A »Himmelszeichen« után készült »égi jel«-féle fantasztikus kifejezésekre semmi szükségünk nincs.

Egyalmi, *egy alombeli, egyhási, egy fiadzásbeli kölykek*.

Egyes fogó, solófogó, solóagár, főagár, mely egymaga elfogja a nyulat.

Egyfészki, *egy fészkealj*, = egyszeri költésbeli madárfiók.

Egyhási. L. *Egyalmi*.

Egymásra vágnak, vagy mint mi mondjuk: *zwickelnek* (!) az erdei szalonkák, mikor a levegőben gyors fordulatokkal kergetőznek.

Egymást takaró esülőklenyomat, hozzálépés, nyommellé lépés, = nyomjel. A bika hátsó csülkeivel kb. egy ujjnyira melléje lép az első lábak nyomának.

Egyvaeki, *egyhási, egyalombeli*, = egy vacokból való, egy fiadzású.

Egyverű tenyésztés. L. *Bellenyésztes*.

Ejtőháló. L. *Eoritóháló*.

Ékfarkú, »ha a szélső kormánytollak a belsőknél rövidebbek, ékforma farknak hívják«. (Földi János: Természeti História. 1801.)

Él. L. *Csülökköz*.

Elállni. = 1. A rendező által kijelölt

helyet elfoglalni. 2. Elállni valamely vad forgóját, járóját, váltóját.

Elbakafántozni, elhebehurgázni, elhevenyészni, = elhirtelenkedni a lövést, elügyetlenkedni, elriasztani a csalogatásra közeledő vadat.

Elbődül a feldühösített medve.

Elbonyolódnak, összeakaszkodnak, egymásba akadnak, összekulesolódnak: néha a *küzdő, viaskodó* bikák agancsai és akkor mindkét küzdő nyomorultul elpusztul.

Elesellen = 1. a nyúl, midőn az úzó agár előtt hirtelen *megbukik, félre- vagy visszacsap* s ellilán 2. *Eloson, elsurran, ellődül, elvarrant, elpárolog, ellilán* a róka, ha észrevétlenül igyekszik bundáját megmenteni.

Elesersen. L. *Csütörtököt mond*.

Elesetten. L. *Csütörtököt mond*.

Elesípi a falka a vadat, ha fektében, futam nélkül elfogja (*megnyomja*). (Bérczy.)

Eldurrantani, elvillantani, elsütni a puskát.

Eledel után lát = táplálkozni, prédára megy a vad.

Élei s nem fogai vannak a vad-macsának, hiúznak.

Elejteni, leteríteni, ellőni nagy vadat.

Életmag (tréfásan) = serét, golyó. (Háromszék megye.)

Elfajzás, elsatnyulás = a fajta roszszabodása (ebtenyésztésnél).

Elfekszik, sebben eldül és nem »betegre lesz« a sebesült vad.

Elfognak a puskások bizonyos tért, midőn azt körülállják.

Elgörhedni, elcsenevészedni szokott a beteg vagy rosszul sebzett vad.

Elhajtódik az agár a nyúltól, mikor a nyúl hirtelen megváltoztatja futásának irányát, az agár pedig a sebes iramban az egyenes irányban továbbvágat.

Elhajt a hátrább levő agár az előtte futó agár mellett.

Elhányja, leveti, lerakja, elhullatja a szarvasféle az agancsát, ha az agancstól alatt már az új agancsképződés megindul.

Elhányja a kölykét, elvetél, koraszülöttet hoz a világra.

Elhányódnak, elszóródnak a vadászok, ha egyenként helyreállnak.

Ehasonlik, elkülönödik, elváltik a sebzett vad a csapatból.

Elhevenyészni. L. *Elbakajántozni.*

Elhibázni, elhevenyészni, elpaccolni: lyukat lőni a levegőbe, eltölteni.

Elhíni a vadat álló vizslát, ha nem akarjuk beugratni.

Elhullatja, elhányja a szarvasféle az agancsát.

Elhullott, hullott, esett vad, mely nem vadászoktól, hanem betegségben, saját dögibe pusztult el.

Elhureolja a medve, farkas a zsákmányát.

Elhúzni, elnyomni a puska ravaszát.

Elibe fogni = a futó vagy repülő vad lövésénél a puskát elibe tartani.

Eliktatja, elorozza, ellopja a róka a baromfit.

Elillan. L. *Elcsellen.*

Elinal. L. *Elcsellen.*

Elkapja az agár a nyulat.

Elkeveredik a madár a lépesveszőben. (Pák Dénes)

Elkószál a fődav idegen területre.

Elkülönödik. L. *Elhasonlik.*

Ellábal a fácán, fogoly, ha nem repül fel az eb vagy vadász előtt, hanem lábán menekül.

Ellátogat a szarvas idegen területre.

Ellenkező hajtás, ha a puskások a hajtóvonal mögött állnak fel.

Ellenzéssel, jó széllel, szél ellen, szél alá megyünk, ha a szél a vad felől fúj.

Ellik, borjadzik, vemhezik a szarvas, dámsuta; *ollózik* az őz.

Ellődül. L. *Elcsellen.*

Elmagtalanul, tenyészbénává lesz a bika, ha elveszti nemzőképességét.

Elmaradás, hátramaradás, visszamaradás a lépésben = Az idősebb, hízott bika hátsó csülkeinek nyoma 2–3 ujjnyira elmarad az első lábak nyomától.

Elmarja, elüzi rühetéskor az erős kan a gyengébbet.

Elnyeli az agár a nyulat, ha csak mulatság kedvéért forgatja és veri, de bizonyos ideig futni hagyja s csak akkor kapja fel.

Elnyíftantja magát a kopó, ha a vad nyomára akad.

Elnyomni. L. *Elhúzni.*

Elnyúlik a farkas, ha a kopók hosszú sorban hajtanak.

Elnyűvödik, leromlik a bika (bak) a rigyetes időszakban s ha már nem bírja az izekedést, akkor *leáll*.

Előcsahos, locska az eb, mely anélkül hogy vadat érezne vagy látna, már csahol.

Előhajsán (kajszán), *vértlen, szügyön* löjjük a vadat, ha a lövés pillanatában szügygyel áll felénk.

Előhasi a szarvasüsző, mely már borítva lett, de még nem borjazott.

Elöltöltő. Ma már csak a régi jó világ emlékeket őrizzük fegyverállványunkon nagypapánk jó elöltöltő puskáit és kegyeletteljes csodálkozással meditatunk, hogy miként vadásztak azzal őrgeink. A mai vadászpuska szerkezete, használata annyira különbözik az elöltöltő puska kezelésétől, hogy az annál használt kifejezések ma már ide s tova feledésbe mennek. Hogy egészen rá ne boruljon a feledés homálya, elmondom, hogy történt az a körülményes tevékenység, melyet *villás*-nek neveztek.

Urambátyám, amikor belefújt a csőbe és meggyőződött róla, hogy a puska *szuszog, szelel*, azaz a *gyűlyuk* nincs *elugulva* (mert ellenkezőleg azt ki kell piszkálni és *kilobbantani*), elővette a *lőportüllőt*, *szarvat* és egy *lövet* puskaport a csőbe eresztvén, a *kalapfojtást*, *kécot* a cső végébe dugta s a *fojtásverővel*, *puskavesszővel lefojtotta*, *leverte* a fojtást addig, míg a fojtásvessző a leverésnél felugrott. Ez azért volt fontos, mert a rosszul levért fojtás alatt a lövésnél csak *szottyant* és nem *durrant* a puska, a serét pedig a cső végénél a földre hullott. Azután előkerült a *serétacsokó*, melyből *marokra szedvén* a lövendő vadat megillető serétet, a *kisagöbcsét*, *dunszót*, *himelét*, *múlarserétet*, *kacsaserétet*, *nyúlserétet*, *fickót*, *póstát*, *őreg szatyimát* vagy *egy szem golyót*, *lángos póstát*, a csőbe eresztette, arra kisebb mennyiségű kőc verődött (de nem olyan dühösen, mint a pornál) s a puska meg volt töltve. Akkor a *gyutaestartóból* előkerült a *gyulacs*, *kapszli*. A *sárkányt*, *kakast*, *húzóit félkerékre húzták*, a *puskacsészre*, *piramidillire* rátették a kapszlit. A kakasra, sárkányra helyezett nagyujj s a *ravaszra*, *bezzentyűre* a mutatóujjal

gyakorolt nyomással szép lassan, elővigyázatosan *leeresztették* a sárkányt, hogy a *sárkány kalapja* a kapszlit a puskacsésre nyomja. Ha azután az így aplikált töltést (*lőlungot, Vidért, fiseket*) a csőből eltávolítani akarták, akkor a töltővesszőn lévő *fojtáshúzó-csavarral, saskörömmel felesavargatták, kipödörgették* a fojtás, serét, por a zacskóba került s a *műlékavaró* (a rossz puskát hívják így) ártalmatlanná volt téve, mert — hiába — olykor *a bot is elsül*.

Előőtlik, kibukkan a vad a sűrűségből.

Előredülő az eb, amelyiknek a fara magasabban áll, mint a marja (Ötvös Balázs)

Elorozza a farkas a nyájából a juhot. Elösen. L. *Elcsellen*.

Előzés. L. *Átlépés*.

Elpaceolni. L. *Elhibázni*.

Elpárolog. L. *Elcsellen*.

Elpártol a sokat zaklatott, abajgatott vad más, nyugalmasabb területre.

Elpárvolt a kakas, melynek már párja van

Elrivallja magát, *elnyiffantja magát* a kopó, ha vadra bukkan.

Elrobajlik, elrobog, elvitorláz, nagy szárnycsattogással elröbben a fajd-kakas.

Elrobog. L. *Elrobajlik*.

Elrúgja a bornyát a szarvastehén, ha ujjonlelt borja van, vagy ha a teje elapad: *elzüllik*.

Elrúgja a körmeit az agár, ha a kemény fagyon szaladás után körmeit veszti

Elsatnyul, elkörnyad, elsenyved a sebzett vagy beteg vad.

Elsatnyulás. L. *Elhajzás*.

Elsurran. L. *Elcsellen*.

Elsütni, eldurrantani a puskát.

Elszelel. L. *Elcsellen*.

Elszóródnak. L. *Elhányódnak*.

Eltekeredik, félreescap a vad, ha futása irányát egy gyors oldalmozdulattal megváltoztatja.

Elterelni a farkas kopót, ha nyomot vesztett, a farkár újra szimatra vezeti őket. (Bérczy)

Elterjed, elterül a fogoly csapat, mikor élelemkeresés végett szétszóródik.

Eltikkad a hajsolt vad.

Eltolni. L. *Elhibázni*.

Eltorlaszolja magát, *beásakozik* a róka, borz az odiba, ha a tacsó egy vak folyosóba szorította.

Elugrik, megugrik a szarvasféle, ha neszelés közben valami gyanús dolgot fedezett fel.

Elül, beül este a madár.

Elüti = 1. az agár a nyulat, 2. a ragadozómadár a prédáját.

Elüzi. L. *Elmarja*.

Elvackolja magát, *vacokba heveredik* a nyúl.

Elvadítani rossz bánásmóddal az ebet.

Elvállik. L. *Elhasonlik*.

Elvarrant. L. *Elcsellen*.

Elvedlett = a tolleserét befejezte a madár.

Elveretni, = *pedzeni*. sólyommal *elütetni* a vadat. (Pák Dénes)

Elveri, pedzi, elüti a vadász sólyom a gómet, kócsagot stb., 2. elveri az egyik kakas a másikat. 3. az agár a nyulat, 4. szakadatlan úzással lóhátról farkast, nyulat stb.

Elvetél a nőstény állat, ha idő előtt idétlent ellik (fiadzik, kölykedzik).

Elvillantani = *elsütni* a puskát. (Csallóköz)

Elviszi a lövést a sebzett vad, ha meglövetése után úgy elmenekül, hogy nem tudja kézrekapni.

Elvitorláz. L. *Elrobajlik*.

Elzüllik, megfogy, elapad a teje a szoptató állatnak

Emse, eme, koca, göbe, gönne a nőstény vaddisznó, mely éves koráig *malac, vadmalac, sügő,* azután *süldő, südő* s végül *emse*.

Énekes hattyú. L. *Hattyúk*. 2.

Ényeleg. L. *Dévajkodik*.

Ényelgés. = Egy jele a bikának, ha az agancsaival szétszórt hangyabolyokat találunk.

Épickél. L. *Bagdánosol*.

Erdei (vaddisznó). «Az hegy túlsó részét délután meghajták. — Hol sok erdeiek magokat mutatták. — S némelyek közülök fogokat otthagyták. — Stuczokkal puskások mert általfurdalták...» (Kőszeghy Pál: Beresényi házassága. 1695. III. rész.)

Erdei cankó. L. *Cankók*. 4.

Erdi fülemüle. L. *Farkas*.

Erdi fülesbagoly. L. *Baglyok*. 2.

Erdi nyúl. = többnyire erdőben tartózkodó nyúl, mely valamelyest nagyobb a mezei nyúlnál.

Erdi szalonka. L. *Szalonkák*.

Ereszkedik az esti húzáson a vadréce, vadlúd.

Ereszkedik a tőgye a hasas állatnak az ellés előtt.

Eresztékszj, melyen a nyomozó eb nyomoz.

Érett, megérett, kész = a hánestől már megtisztított agancs.

Érni = midőn az első agár oly közel megy fel a nyúlhoz, hogy az sokszor be sem várva az agár teljes felhúzódsát,

jobbra vagy balra kénytelen futási irányát megváltoztatni. (Bérczy.)

Erőszakos madaraknak neveszi a ragadozó madarakat Pák Dénes 1829-ben írt »Vadászattudomány« c. könyvében.

Esdeg = a hajszolt vadhoz kapkodva csahol az eb. (Heves megye.)

Esett vad, hullott vad = a betegségben elpusztult vad.

Északi bűvár. L. *Bűvárok*. 3.

Evezők. = a vadkacsa lábai.

Evezőlábak, = ha az összekötő hártya mind a négy ujjat összeköti.

Evezőtoll. L. *Csapótoll*.

Égvűrű. = a zerge *kampóján* évenként fejlődő szarusáv.

Ezüstös sirály. L. *Sirályok*. 1.

F.

Fácán. (Phasianus colchicus) *Pácány-madár*.

A hím: *kakas*. — a nőtény: *tyúk*, *tojó*, — az aprók: *csibék*, *csirkék*, — párosodása: *dürgés*, mely alatt a kakasok *kakoltnak* és hevesen *szépelegnek*.

Ha egy helyről egyszerre több fácán repül fel, azt mondjuk, hogy *bokréta*ba *keltek*.

A fácán, ha csak teheti, nem repül fel, de legszívesebben *ellábal*.

Idős tyúkok olykor fémszerűen fénylő tollazatot kapnak s ezek a *kakasmezű tyúkok*.

Egyéb kifejezéseket lásd a »*fogoly*«-nál.

A fácán, mint minden vad, a meglövetés pillanatában bizonyos jellegző mozdulatot tesz s vagy ebből vagy későbbi viselkedéséből és testtartásából majdnem biztosan következtethetünk arra, hogy a lövedék a vadat mely testrészén érte. A fácán és fogoly a sebzéseket úgyszólván teljesen egyformán jelzi. A Diezel-Mika: »Apró vad vadászata« c. könyvből átvett kitűnő rajz tehát a fogolyra is alkalmazható.

A sebesülést jelző leírást a »*fogoly*«-nál közöljük. (L. 4. ábra)

Fácános, fácányos kert, = fácán-tenyésztő hely, hol a fációtojasokat mesterségesen kiköltetik, a csibéket felnevelik s mikor azok repülőssé válnak, szétszóródnak a vadászterületen.

Fácánosodik = megromlik, megpállik, szagot kap a hús. (Valószínűleg a »se faisander« francia igéből)

Faggyas szarvas. L. *Dóhér szarvas*.

Faggyú = a szarvas belsőréseire rakódott zsiradék; a bőr alatt levő: a *kövérség*.

Fajdcsalogató síp = a nyírfajdkakas hívására használt csalsíp. L. *Csalogatók*.

Fajdok. Sok vadászgyönyörűség, sok szép vadászemlék fűződik a fajdokhoz. A sejtelmes hajnali sötétségben meghallgatni a *nagy kakas* nászénekét s szívdotbogva, lélekzetviasszafójtva belopni a szerelmi lázban égő, dürgő fajdkakast, vagy csalsípval csalogatni a táncoló, *csuhukoló, bugyogó* nyírfajdot — mind olyan emlék, amely a »régi jó időkre« emlékeztet, mikor még a »mi hazánk« vadja volt. De dürgő még nekünk újra a kakas!

Hazánkban kétféle fajd fordul elő: a *süketfajd* és a *nyírfajd*. Megtörténik azonban ott, ahol mindkét faj előfordul, hogy összepáranak, leggyakrabban a süketfajdkakas és a nyírfajdtyúk, amiből korcsok, az ú. n. *középfajd* származik. Ezek leginkább a süketfajd színezetét veszik fel, de lényegesen kisebbek és nagyságra a süket- és nyírfajd között állanak. Felismerésük igen nehéz és egyedül az alsó farkfedő tollak elhelyezkedéséből állapíthatók

4. ábra (fácán).

meg. a mellékelt 3 ábra azonban kétséget kizárólag útbaigazít bennünket.

A süketfajd (*Tetrao urogallus*), nagy-kakas, erdei kakas, vadpáva.

A hím: kakas. — a nőstény: tyúk, tojó. — az aprók: csirkék, csibék. — a még nem fészkelte fiatal tojó: jérce. — az egyköltésbeli csibék: egy fészkealj.

Szemének vérvörös környéke: szemrózsa. — az álla alatt levő hosszú toll: szakáll. — a lába: csüd. — csüdje tollazott lévén: gatyás. — ürüléke: malum (melyről sok mende-monda kering, l. ott a szótárban). — tavaszi tollazata: nászruha.

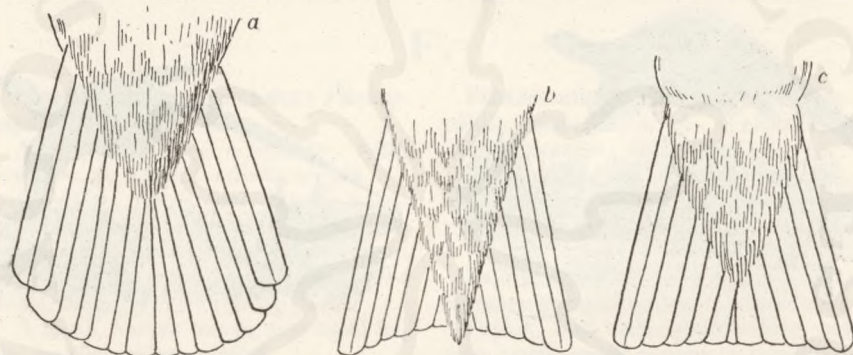
A tavasz első lehellete izgalomba hozza a kakas szívét és nászra készül

csattintás, végesattanás) követ, és 3. a csiszolás (köszörülés, keszegés, gürződés, harsítás).

Ha dürgő énekét félbeszakítja, akkor esendeleg, ha pedig a zord időjárás miatt a dürgést abbahagyja, akkor befagy a csőre.

A már előzőleg kihallgatott, megfülett — rosszmájú vadász szerint — kikötött — kakas dürgőhelyéhez egy cserkészmeszgyeszerű ugróutat készítenek s ezen a vadász vigyázva beszöki, belopja, beugorja, ugrással megközelíti, de ha egy könnyelmű lépést tesz, a nagy kakas azonnal elrobog, elrobajlik.

A dürgőének után a tyúkok közé vegyül, sátoroz, berzenkedik, kaka-

5. ábra. a) A süketfajd-, b) A nyírfajd-, c) A közép fajdtyúk farka alulról.

Egy fán dürgőhelyet néz ki magának s ez a dürgőfa. Este 7 óra tájt felkeresi ezt a fát, az esti beszállót. A beszállás után szemlét tart s ha semmi gyanúja sincs, nyakát nyújtogatva ücsülődik és begyöz, azután halk kotyogást, korgást, bugyogást, görgetést hallat, melyre a kihallgató igen figyel, mert a vadászmondás szerint:

Amely kakas nem kotyog este,
Nem dürg az másnap reggel se'.

A hajnalpír még szét sem tépte az éj sötét fátylát, tollait elrendezgeti: kiöltözködik és azután megszólal a nagy kakas s kezdődik a dürgés (keccenés, kúrregés), mely tudvalevőleg három részből áll, ú. m.: 1. a kappogás (klapolás, kelepelés), 2. a szaporázás (trillázás), melyet a csattanás (takkanás, fő-

ködik, farkát kerekbe terjeszti, szárnyait csoszogtatja és kellő széptevés után a tyúkokat megbömbölyi, tojózza, benderési.

A nász végét szintén egy vadászvers így adja tudtul:

Ha kicsattan a fa lombja:
Elnémul a kakas hangja!

A nyírfajd (*Tetrao tetrix*), kis kakas, lantos kakas. H. 58—60 cm Főszíne fekete. Párzása, melyet fajzáznak, dürgésnek nevezünk, igen mulatságos táncolás, ugrálás, szárnycsoszogatás közepe történik. Dürgőéneke: nászdala két részből áll, ú. m. a kihívásból (csihogás, síhogás, sívítés, fújás, csuhukolás) és a bugyogásból (hurrogás, kurrogás, durukolás, bugyborékolás). E hangokat jól utánozva, a kakast siker-

rel *csalhatjuk* 8—15 tojásának *H.* 49—51; *Sz.* 35—36 mm.

A **császármadár** (*Bonasa bonasia*), császárfajd, mogyorótyúk *H.* 37—40 cm. Színe: alóstele fehér, felsőteste rozsdás szürke. Dürgése március második felében történik, de korántsem olyan jellegzetességgel, mint a többi fajdoké. 8—12 vörhenyes, foltos tojásának *H.* 39—41; *Sz.* 28—30 mm. Szeptemberben a kakast sípval csalva lövik.

Fajta (eb) = valamely fajnak azon egyedei, melyek némely állandó jegyekben ettől eltérnek, de különben ezzel azonosak.

Fajtalankodik. »Midőn tenyészésnek okáért fajtalankodik, hogy az ő nőtényének inkább tetszességük.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles Vadkert.)

Fajtanélküli az eb, ha a szaporodás oly egyedek párosodásából jön létre, melyeken a fajtának semmiféle sajátos tulajdonságai nem ismerhetők fel.

Fajzás = a madarak párzása.

Fakókeselyű. L. *Keselyűk.*

Fakó rétihéja. L. *Héják.* II.

Fakó orr = húszínű orr az ebnél.

Faláb, gamó, mellyel a túlóvatos vadász a róka vagy borz oduját megközelíti, hogy a láb nyomán szimat ne maradjon.

Faldos, hozzákap az emsediszó a vadászhoz, ha közelébe férkőzik, a kan pedig *vág* az agyaraival.

Falkába csavarodik, összeáll, falkába áll, csapatba verődik a szarvas.

Falkába szokott a kopó, mely a falkavadászatot a teendőit tudja.

Falkához tart a borjas suta, ha borja már követni tudja.

Falkakopó = a falkavadászatnál használt kopó.

Falkanagy = a falkát dirigáló vadász; a régiéknél királyi tisztviselő, a *comes caniforum regionum.*

Fark (*kormány*) = alak szerint lehet: egyenes, tetőzetes, elvágott, elkerekített, kivágott, villás, öblös, kétszeresen kivágott, lépcsőzetes, legyezőalakú, ók-alakú, lantalakú, nyársszerű, csontvégű stb. A fark nagy, erős tollai a *kormánytollak*, töve: a *farktó*, melyet alul az *alsó*, felül a *felső farkfedők* takarnak be.

Farkas (*Canis lupus*), *toportyánfereg, ástyán, réti kutyó, ordas, csikasz, fereg, Gábor* (Háromszék megye.), *kórárszöfereg* (Erdély), *mezei lampos* (Baranya m.), *ódal bahó* (Brassó megye.), *csunya fereg* (Gömör megye.), *lesbeteg* (Székelyföld), tréfásan *erdei fülemüle.*

Előfordulási helye és tartózkodása szerint van *erdei, nádi, hegyi farkas.*

A hímfarkas: *kan* — a nőnemű: *nőtény, szuka, emse*, — a fiatalja: *farkasd, farkaskölyök*, — szőre: *bunda*, — ebfogai: *agyarak*, — farka vége: *bokréta*, — párosodása: *koslatás, baklatás*, — fiadzása: *kölykezés*, — kölykezőhelye: *farkasfészek, farkastanya*, — ha sokan összeállnak: *csoport, csapat, horda*, — hangja: *vonítás, üvöltés, orgonálás, tudulás*, — ha marakodnak egymásközt: *vrronganak.*

Ha lassan jár: *kullog, gentet*, ha sebesebben, akkor *üget, lohog, lohad*, a sűrűségben, nádban, *törtet*, vágatva pedig *száguld.*

Ha a bégető juhnyáj felől hangot vesz, addig *sompolyog, oldalog*, míg egyszer *rajtaüt, rátör, torkonvagdja, földhöz verdesi, lecsapja, leontja, levágja, ledönti, lerántja* zsákmányát, a nyáját pedig *szétszórja, széjjelzaholja*. Prédáját *elhurcolja és feljaja*. Az ól vagy karám közelében *álldokodik*, míg végre *betör* s onnan a *prédáját elorozza.*

A régi jó világban még agarakkal hajszoltatták s ha az ebek nagyon *sarkalták, szorongatták*, az odasiető lovas hosszú agarászostorával lóhátról *elverte*, míg ereje fogytán dögledezni: *árnyadozni* kezdett s végre egészen *megébedt.*

A székelyföldi vadász, ha frissen esett hó után megy ki szerencsét próbálni, akkor *porkára megy, porkászik*, ha pedig ki megy meglesni, hogy visszatér-e a dögmaradéokra, akkor *csügre megy.*

Hajtásban, ha már nem tud menekülni, szorultságában *toprong, fortélyoskodik*, hogy hogyan lehetne *elvarrantani*, míg végre az erdők-mezők e szegénylegénye *puskavégre kerül.*

A koslatás január-februárban történik, március-áprilisban a szuka 3—9-et kölykezik.

Farkasd = kölyökfarkas.

Farkasverem, = farkasfogásra szolgáló mély gödör.

Farkbojt, *zászló*, az eb farkán lecsüngő hosszú szőr.

Fart vet. »Legtanácsosabb az olyan *fart vetett* s agyarsattogtatással tájékozva ellenszegült disznóhoz szél ellen lopózkodni« (Pák Dénes: »Vadásztudomány«).

Far után, *hosszanta* löni, a vadástól egyenesen távozó vadra.

Fátyol, = a baglyok szemei körül az arcot sugárszerűen fedő tollak.

Fattyúcsülök. L. *Álcsülök*.

Fattyúköcsag. L. *Gémek*. 8.

Fattyúszerkő. L. *Szerkők*. 1.

Fedeles háló, = *ketrecháló*, különösen fácánok és foglyok befogására. 50—60 cm magas, 10—15 m² területű, hálóval bevont terület, mely csapóajtókkal van ellátva. Mikor a foglyok, fácánok az elszórt eleségre már odaszoktak, az ajtók leeresztésével a benlévő csapat befogható

Fedőtollak a szárny felső részét borító kisebb tollak. Vannak: *kis*, *középnagy* szárnyfedők, — *kormányfedők*. L. *szárny-nál*.

Fehérfarkú ölyv. L. *Ölyvek*.

Fehér gólya. L. *Gólyák*. 2.

Fehérkarmú vérese. L. *Véresék*.

Fehérszárnyú szerkő. L. *Szerkők*. 2.

Fehér vezető-eb, képletes elnevezése a frissen esett, új hónap, melyen a vadak nyomai tisztán látszanak.

Fejék, *fejdisz* = agancs.

Fejes, *nyakas*, *akaratos*, nehezen szoktatható eb.

Fekete gólya. L. *Gólyák*. 1.

Fekete medve. L. *Hangyász-medve*.

Feketenyakú vöcsök. L. *Vöcsök*. 4.

Fekete réce. L. *Vadrécek*. 4.

Fekete róka = sötét színárnyalatú róka.

Fekhely. = A szarvas, melyet rendes *almáról* elzavartak, egy ideig bolyongás után újra *leheveredik*, de akkor nem ver almot magának, csak fekhelyet készít.

Fektében löni, = a fekhelyében (vackóban) meglapult kis vadat onnan kilőni. Tréfásan azt mondják erre, hogy *sebes állásban* lőtte a vadat.

Fekü vizsla. »Hogyha fekü vizslánk volna, foglyot bőven foghatna az ma-

darász«. Póky Menyhért írja 1556-ban a nádornak. (Takáts S. Rajzok a török világból. III. 67.)

Fekvés. = 1. *vacok* (nyúlé). 2. *kaparás* (fogolyé, fácáné).

Fekvésbe veri magát hajnaltájt a nyúl.

Fekvést ver, *vackot túr* a vaddisznó.

Feladja magát, *felöltik*, *kigördül*, *kipattan*, *felugrik*, *kiszökik*, *kispenderedik* a nyúl, ha az eb *felveri*, *kiugratja*, *felszökteti*, *felüti*.

Felagancsolt és nem »felrakott« a szarvas-féle, ha agancsairól a *háncsot* letisztította, szóval az agancs már *érett*, *kész*.

Felágaskodik, *két lábra áll*, *talpra áll*, a medve, ha támadni (vagy mint Földi János »Természeti Históriai«-jában (1801) írja: »*Tsalátni* a két hátulsó lábára áll, első lábaival nyomja's üti ellenségét«)

Felágazik a nyest, vadmacska, hiúz, ha fára kúszik.

Felberren. L. *Felburran*.

Felbódítani »azon földön számtalan darvak lévén akkoron, kiket éjjel felbódítván a had népe...« (Kemény János írja 1635-ben) Takáts S.

Felbontani, *feltörni* (l. ott) az elejtett szarvas őz belső részét kiszedni.

Felborzolja, *felborzongatja* az ingerelt vad a szőrét, tollát.

Felbukik, *felbukjencezik* a sebzett vad.

Felbuktatni, *felhenteríteni*, tűzben marasztalni a vadat.

Felburran, *felrebben*, *felröbben* a fogolycsapat. A háromszékmegyei vadász azért lövi felröptiben: *burrantában* a foglyot.

Felcsap, *felvágódik* a fogolycsapat, ha gyors hanyarullattal a magasba száll.

Felcsaperedik, *feliperedik*, *felidül* a fiatal vad.

Feldeg sólyma. L. *Sólymok*.

Feldönteni, rókát vagy nyulat a futam által kifárasztva elfogni (Bérczy.)

Félénk bagoly, *gyáva bagoly*, mely a ragadozó közeléig legurik az állványról (hányácárról) és meglapul.

Felfalja a ragadozó a zsákmányát.

Felfelé fúrja magát a fejbőlött fogoly.

Felfogja a vadász a gerellyel a *neki rohanó* vaddisznót.

Felfrissítés (ebtenyésztésnél), ha apa-állatnak egy ugyanazon fajtához tartozó egyedet választunk ki.

Felfűzni, kopót, agarat vezetékre venni.

Felgallyazik a madár, ha fára száll.

Felgerjedt, *üzekedni vágyó, sárló, megindult, árjadó, sárhoszó* suta, melynek *bikhatnékja van*.

Felhajt, *fenn hord* a puska, melynek lövedéke a céltárgy fölött vág be.

Felhenteredik a lelőtt vad, midőn a vízre esvén, elvágja magát (Velencei-tó).

Felherren, fölröffen a disznó.

Felidül. L. *Felcseperedik*.

Félig kötött láb, melynél csak a két külső ujj van a tövén hárttyával összekötve.

Félignőtt, *felnövésű* a fiatal vad, mely már kint van a kölyök (fióka) korból, de még nem *anyánni*.

Feliperedik. L. *Felcseperedik*.

Felkalkálkozni. = az eb orrára a *kankalékot* (l. ott) feleslatlani.

Felkap. 1. felszáll a szarcsa, de egy ideig a vízen fut s csak azután emelkedik fel (Velencei-tó); 2. felkap a madár a fára; 3. felkapja az agár a nyulat.

Felkelő szarvas nyoma, = nyomjel. A bika, mikor fekvéséből felkel, a fekvés közepén egy csülök nyomát hagyja.

Felkerekedik a szarvas, 1. ha maga jószántából hagyja ott tanyáját s útnak indul; 2. a csapat-madár.

Felkülik, *kükledez* a vedlés után tolladozó madár.

Fellázong, *felzúdul*, felröppen nagy seregben a sirály, vízi madár (Chernel)

Fellökte. = Koca agarász állítás, hogy mielőtt az agár elkapja a nyulat, a levegőbe löki fel s csak úgy kapja el.

Felmarad díjas, vagy versenyfutásonkánál azon agár, mely vetélytársánál jobb volt.

Felmegy a hátrább futó agár az előtte futóhoz. Ha elhagyta s a nyulat is elfogta, akkor *behúzza*.

Felneszel, *neszessé válik* a vad, ha valami gyanús zörejt hall, vagy szimat üti meg az orrát.

Felnövésű. L. *Félig nőtt*.

Felnyársalja a vadász a *lefülelt* vad-disznót.

Felnyergelni, az eb hátára a *nyerget* (l. ott) felrakni.

Felöltlik, 1. a vackáról felpattant nyul; 2. a víz alá lebukott vízi vad.

Feloesúdik, magához tér a *sebben eldült* vad.

Felpattan a nyúl fektéből, ha az eb vagy vadász felveri.

Felpeckelni, 1. kelepeét, csapdát *fogóra állítani*; 2. a sebzett ragadozó száját

Félre csap. = hirtelen fordulattal oldalt kanyarodik a vad.

Felreppenteni, = a vadászólymot a vadnak *utánna dobni*.

Felrobajlik, *felberren*, *felburran* a robajló szárnycsapással hirtelen felkelő madár. (Chernel.)

Felröbbsenteni, = fogoly csapatot felverni. A »röbbsen« szót csak oly madaraknál használjuk, melyek felrepülésükre sebes szárnycsapásaikkal jellegzetes zajt okoznak: *burranak*. A többi madár *felrepül*.

Felrúgja magát felrepüléskor a ragadozó madár.

Felserdül. L. *Felcseperedik*.

Felserkenten, *felzavarni*, *felkölteni* (»kiket nem mere senki felserkenteni). Miskolezi Gáspár: »Egy Jeles Vadkert« 61. old.)

Felső káva, = a madár csőrének felső része L. *Csőr*.

Felszedelőzködik, *feltápászkodik* a fekhelyéről a szarvas

Felszökik fekhelyéről a megzavart őz, mikor, mintha acélrugók mozgatnák, *felpattan* fektéből.

Felszöktetni, *felverni* fektéből a vadat.

Felszökkenés helye, = a nemesebb részen sebzett fóvad a golyó becsapódásakor nagy ugrást tesz, mi által egy mélyebb nyomot hagy s ez a f h.

Felszuklatja, = felzavarja az eb a nyulat. (Borsod megye.)

Feltápászkodik. L. *Felszedelőzködik*.

Feltörni, *felbontani* az elejtett őzet szarvast. A »feltörni« szó az »aufbrechen« után készült s mint nem magyaros, elhagyandó.

Felugrik. L. *Feladja magát*

Fél úszó láb, = ha a mellső ujjak félig vannak hárttyával összekötve.

Felütni. L. *Feladja magát*. (Pák Dénes: »Vad. tudomány«.)

Felvágódnak. L. *Felcsap*.

Felvágta a farkát az

fut anélkül, hogy érne a nyulat, míg lassanként mindig csendesebben halad s végre a megállás percében — mintegy parírozva hátulját a megálláshoz — farkát felkunkorítja. 2. Gyöngetalpú agár kemény fagyon mingyárt a kiindulásnál felesapja a farkát, mert nem tetszik a futás. 3. Ha eltikkad és leállott. (Bérczy.)

Felvenni. = 1. A távol vadat meglátni és *kinézni* (l. ott: Pák Dénes). 2. Felveszi az agár a nyulat, midőn meglátja s utána ered, 3. Bizonyos erdőrészt, mint meghajtantót körülfigni

Felveszi a bikát (*bakot*) a suta, ha magához *ereszti* rigyetés végett.

Felveszi a szimatot a kopó, ha szimatot kap s a vad nyomán csaholva elindul.

Felveszi a falatot a csapóvasban a ragadozó.

Felzúdul, felzúrran a madársereg.

Felzúrran, felröppen a madársereg.

Feni az agancsát = mondjuk az őzről, ha már teljesen lehántott agancsát pajkosságból kis fácskához dörzsöli.

Feni az agyaráit, agyarkodik a feldühösített vadkan, ha tajtékozva csatogtatja.

Fentér, fészekfentő = a legutoljára kikelt vagy egy fészekaljában a legkisebb madárfióka

Fenyérfutó. (*Calidris arenaria*) H. 17—18 cm. Főszíne feketés szürkés, csőre, lába fekete. Nálunk igen ritka. Nem költ.

Fércel, párosodik (a réce). (Palócság)

Ferde az agancs 1. ha az egyik agancsszár egészen hiányzik, 2. ha szabálytalan, abnormis.

Férgszik az erdei szalonka, ha hosszú csőrét az iszapba dugva, gilisztát kutat.

Fertő. L. *Dagonya*.

Festőtoll, = *ecsettoll* a szalonkák elcsenevészedett első evezőtolla. A német »Mahlfeder« után fordítva. Magyarosabb az *ecsettoll*.

Fészekalj az egy költésből származott fiókák.

Fészekfalu. = a madarak csoportos költő, fészkelőhelye. L. *Gémfalu, gémtanya*.

Fészekfentő. L. *Fentér*.

Fészekhagyók az olyan madarak, melyek kicsinyei a tojásból való kikéltésük után azonnal követik anyjukat, ellenében a *fészkenülők, fészeklakókkal*.

Fészeklakók, fészkenülők azon madarak, melyek fiókaik kikéltésük után gyámoltalanok s csak hosszabb-rövidebb idő után hagyhatják el a fészket. L. *Fészekhagyók*.

Fészekre esik a tyúk, mikor már kotlik, megül. (Veszprém megye.)

Feszítőfa. L. *Száritódesszka*.

Fetrengeni. L. *Dagonyázni*.

Fiadzik a nyúl.

Fianyúl, nyúlfiú, nyúka, nyuszi, nyuszka a kis nyúl félféjlődésig, azután *süldő, südő, sütkő*.

Fiasít, költ a madár.

Fiat fog a nőtény állat, ha nőtés után megtermékenyült.

Ficeréz. 1. Szerelmeskedik, párosodik a vadmadár. 2. Tavasz hűzaskor a levegőben összeülelkezik a szalonka. (Bodrogköz)

Fickó = kisebb golyó, melyből kettő-három megy egy tölténybe.

Finta, ferde, kajsza, rossz növényes agancs.

Fiók, fióka, madárfi, míg *anyányi* nem lesz. A tyúkrendi madaraknál *csibe* (l. ott)

Fiókköröm. L. *Álcásülök*.

Fitatni. Baróti Szabó Dávidnál (1792) fürkészni, nyomozni, szimatolni, vadászni, kutatni, kajtatni, vislatni, keresgélni, fityészni.

Fityélni, = *fityészni*, apróra keresni, szimatolni, ide-oda szaglászni. Innen az ilyen vizsla: *fityelő vizsla*.

Fityirikel, bugyborékol a vadréce, mikor vízbe dugja az orrát. (Kúnság.) L. *Vadarász, viribél*.

Fityikész, eserkészve vadászik. (Nagy-Kúnság.)

Főagár. »A legkiválóbb agarakat főagaraknak hívták.« »Debrezényi Menyhart 1591-ben egy török főagarat 125 frton vásárolt.« (Takács Sándor: Rajzok a török világból. III. k. 68. l.)

Föd, borít a serét

Fogazat. Az állatok fogazata tudvalevőleg *tej-, pót-, állandó, metsző-, szemés zápfogakból* áll.

Foglárkutya, = agár. (Tapolca)

Foglyászni = fogolyra vadászni.

Fogoly. (*Perdix perdix*) *Vadcsibe* (Baranya megye.), *csirike* (Diószeg)

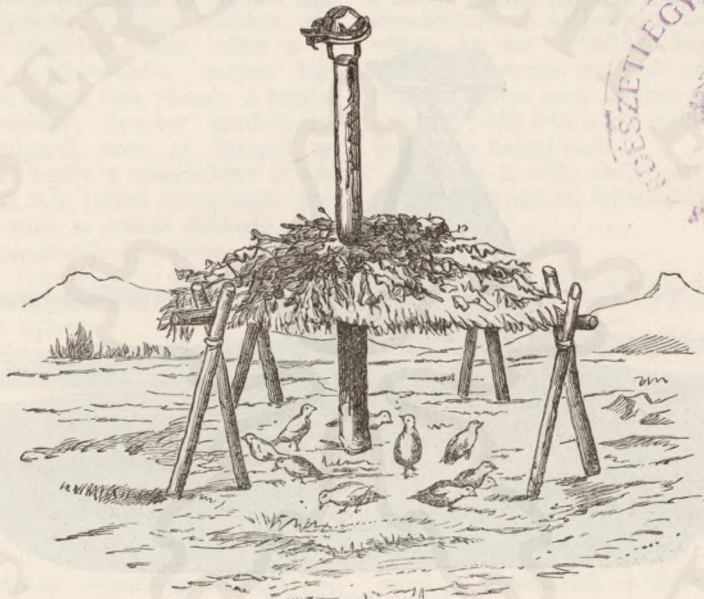
A hím: *kakas*, — az anyamadár: *tyúk*, *tojó*, — az apró foglyok: *csirke*, *csibe*, *pípe*, *pízse*, *písten*, *pitye*, — ha farktolluk a repüléskor fecskeszzerűen szétnyílik, akkor *villás* (Gabler), — ha már kinőttek, akkor *anyányiak*, — a nőnemű anyányi madár, míg nem

hanem *malé*-ja van) a toll lekopik. Ezt a csupasz foltot *kollójegynek* hívják.

Ha a csibe *kidégja* magát a tojásból: *kikel*, akkor *csipoqva*, *pityegve* azonnal *követi* az anyját.

Az egy költésből származott csibék *egyfészkiek*, az egész család pedig *egy fészekalj*, ha pedig a fiatalok már kinőttek, akkor az egy *csapat*, *sereg*, *falka*, *folt*, *bokor*, *csukorat* fogoly.

A család az apa: a *vezérkakas*-veze-

6. ábra (foglyétetők).

fészkel: *jérce*, — a nem fészkel tojó: *meddő*.

Ha télutóján az idő enyhébbre fordul, a fogolycsapat, mely télen összetartott: *párokra szakad*, a foglyok *párba állanak*, a kakasok ilyenkor *el-párzanak*.

A kakas, miután a szépet tevén a tojó körül: *berzenkedik*, *kakaskodik*, a tojót *megeiceréli*, *megbúbolja*, *benderészi*, *tojózza*, *herécseli*, *hergeli*, *megbabozza* s az így megtermékenyített tojó megkotlik és a lóherében, vetésben, cseplyés helyen *fészket kapar* és odarakja a tojásait s azokat oly hűsége kitartással üli, hogy *maljá*-ról (a madárnak nem hasa,

tése alatt marad, így *vonul mezőbe*, a csibék *szedegetnek*, *kapdosnak* a bogár után, azaz *bogarásznak*, a porban *fürdenek* s amint a csibéket *kiveri az anyja* *tolla*, *feliperednek*, *anyányiskodni kezdenek*, egy kis önállóságra tesznek szert, kissé távolabb is elmerészkednek anyjuktól, vagyis *elterülnek*, *elterjednek* a mezőben, míg a kakas hangos *csirregéssel*, *barcoqással* *összehívja* a társaságot, vagy ha valami veszély fenyegeti őket, a szülők — hogy az ellenség figyelmét a csibékről eltereljék — *bénának* tetetik magukat és fel-fel repülve *vergődnek*, *csapkodnak*, míg az ellenséget maguk után nem csalták (mint néhai

való jó Miskolci Gáspár uram mondja »Egy jeles vadkért« című (1691) művében: »ha vérszi eszébe, hogy már alkalmas messze tsalogatta a Madarászt az ő fészektől, akkor osztán fel-kél és örvendevén nagy messze repül tőle kinek kakabakát zengedező szavát meghallván tsirkéi, ők is mindegyig utánna repülnek«, a csibék pedig ezalatt a gazban meglapulnak, meglíppennek, megbuknak.

Este párszor felszállanak, ismét leereszkednek s az éjjeli szállás helyén a

sőbb, őszájban, mikor a csibék is erőre kaptak, meghíztak: kilohasodtak.

A vizsla már a lóheretábla szélén »jelzi« a foglyokat, járása mindig lassúbb lesz, majd húzni kezd, azután moreven áll. Gazdája biztatására felröbrenti, felzavarja a csapatot, mire az nagy burroqással felburran, felröbren, felberren, felrobajlik és akkor burrantába löjjük Rendes vadász ilyenkor csipogva kelő csapatra nem lő, csak ha már villásak az apró foglyok. Az ilyen

7. ábra (fogolytétők).

kaparásba, fekvésbe, heverésbe meghúzóda, összebújva elülnek, lesepülnek. Szélben felesapnak, felvágódnak vagy leesapódnak.

A kakas mellén levő félköralakú, sötétbarna színű tollazat a patkó, címer, pajzs, vért, páncél s ha a fiatal kakas mellén már mutatkozik ez a folt, akkor színesedik, címeresedik, vértessedik, páncélosodik.

Augusztus elején a szegre került puszkát újra szeretettel s'mogatja, tapogatja a gondos vadász keze, mert kezdődik a foglyászás. A hevesen sütő nap melegében megülnek, jóllartanak a foglyok, nem olyan rebbenősek, vagy mint mondják: aranyos a tolluk, mint ké-

falkát igyekszik szétrebbenteni, szétszórni, hogy azután egyenként összeszedhesse, azaz lesorjázhassa

A fogoly is jelez a meglövetés pillanatában A szárnyazott, leszárnyalt fogoly bukfcenet vet, megfordul maga körül a levegőben, de földre érve rögtön ellábal s lesz belőle béna, gyalogfogoly A lábón lött: csüdüzött fogoly meginog röptében, lábait lelógatja és hamarosan leereszkedik, de ha az eb vagy vadász közelébe ér, ismét felkap. A bélsébes, béliütött fogoly reszkető repüléssel ereszkedik le. A fejbeltött fogoly feljéle fúrja magát. — a gerincen sebzett fogoly ívelt repüléssel talicskázik. — ha mellestti, sűrölja a lövés, akkor hull a tolla, azaz mellyed,

de továbbáll. A jól talált fogoly *dög*re esik s a vadász tréfás nagyítással azt mondja: *még a levegőben megpállott*.

Az élve kézbe került fogoly egy *evész-tollának* (csapótoll, sugártoll, lendítőtoll) csévéjét az agyába szúrják, azaz *letollazzák, áttollazzák, agyontollazzák*, azután egy kampós ágacskaival *ki-belezik, kihorgozzák*.

Ahol mesterségesen tenyésztik vagy élve akarják eladni, ott *fogolyvarsával, csúcsos hálával befogják*.

Fogolyétetők. Kemény telekben, különösen szironyos hóban, mikor a hó felülete megkérgeesedik, szegény foglyainkra inséges idők várnak. A terület tulajdonosának ilyenkor gondoskodni kell vadjairól, mert az éhségtől legyengült fogoly a menekülésre is alig képes és még sokkal könnyebben prédájává válik az örökké ólálkodó szemfüles ragadozóknak. Ilyen védelmet nyújtó étetőhelyeket mutatunk be a 6. sz. és a 7. sz. ábrákon a Diezel-Mika könyve nyomán.

Fogolyvarsa. L. *Csúcsos háló*.

Földhöz verdesi, megöli a farkas a juhot.

Fülnyesni. »Ez nap négy nagy medve miattok elesék, — Az vadkanokat is mindaddig keresék, — Végre azoknak is járását felnyesék...« (Kőszeghy Pál: Beresényi házassága 1695. III. rész.)

Folt. L. *Csapat*.

Folyárhely. *ripyetőhely, üzekedőhely* = azon hely, hol a *törzsbika* (győztes bika) az ő háremét összeterezte és nászát tartja Rossz magyarságú szó. A két utóbbi jobb.

Folyatás. L. *Borítás*.

Folyosók = a róka- vagy borzod i elágazásai, melyek a *katlanhoz* (várda, teknő, tömlő) vezetnek. Van *menedék-folyosó* és *szeletőfolyosó*.

Főnagy József vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Fordítja a vadat az eb, midőn azt futása irányából a vadász felé téríti.

Forduló. L. *Csali esel*.

Forgó, járó, vdlő = Az az út, melyet a vad ide-oda járásánál rendszerint megtartani szokott. A német »Wechsel« szó fordításként került a »váltó« a magyar vadásznyelvbe. E helyett több vadász-

frónk a »járó«-t és »forgó«-t használja. Tagadhatatlan, hogy e két utóbbi szó sokkal jobban visszaadja a kifejezni kívánt cselekményt, de ezen szavak használatánál mégis vigyáznunk kell, mert olykor egészen más jelentésű vagy fület sértő kifejezések jönnek létre. Pl nem mondhatjuk, hogy »itt forgott ki« vagy »forgott be«, hanem: itt »járt ki« vagy »járt be«. Tehát: *kijáró* és *bejáró*. Viszont ha a vad egy más területre ment át, ennek az egyszeri átmenetelnek a kifejezésére helyesnek vélem, ha azt mondjuk, hogy »átváltott«. A »forgó« szó tehát csak mint főnév, a »járó« mint »kijáró«, »bejáró«, a »váltó« pedig csak a fent említett esetben lenne használandó.

Forgó. = 1. *válló, járó* (1 ott); 2 gém, kőcsag vagy bakcsó fejtollából készült kalpagdzs.

Forog. L. *Baklat*.

Forgatja, fordítja az agár a nyulat, azaz jobbra vagy balra fordítja futása irányát.

Foszlik, vedlik, lohosodik, verzik, lohodzik a madár, ha tollat cserél.

Fővad. Rendszerint összetévesztik a »nagy vad« kifejezéssel, holott a nagy vad a nagyvad-vadászathoz tartozó összes vadak gyűjtőneve, a fővad pedig speciálisan a szarvasra alkalmazandó.

Francia hajtás. L. *Szembehajtás*.

Francia vizslák. Változatai: a *rövidszőrű*, a *hosszúszőrű*, a *szálkás szőrű* (Griffon) és a *kondorszőrű* (barbel).

Fű. Több régi zoológiai munkában a *fű* elnevezést a vadréceire, néhányban a szárcsára, majd mások valamely vízi-tyúkféle madárra alkalmazzák.

Függ. L. *Billeg*

Függő eseklye = fán, bokron elhelyezett lőszőrhurok.

Függőget. L. *Billeg*.

Fűj 1. a feldühösített vaddisznó, ha ebek támadják, 2. a görény a pacsmagolás idejében.

Fűjatott az agár, ha pár fordítás után megpihen és futását megcsendesíti, míg ismét új erővel kezdi tovább a hajtást.

Fűköröm. L. *Álcütlök*

Füfel, neszel a vad, ha három főérzékével: látásával, hallásával, szag-

lásával egyszerre igyekszik meggyőződni valami gyanús körülményről.

Füles kuvik. L. *Baglyok.* 4.

Füles vöcsök. L. *Vöcskök.* 3.

Füлтentés. Bár nem vadász kifejezés, mégis annyira hozzátartozik sok vadász lélektanához, hogy bátran helyet adhatunk neki a magyar vadászterminológiában.

Füлтөн (füлтént) ütni. L. *Agyalni.*

Fúmony = vadrécetójás. (Baranya megye.)

Fúmonyaz = vadrécetójást keres. (Vas megye.)

Furakozik. L. *Beásakozik.*

Fürdenek a madarak, különösen a tyúkrendiek a porban.

Fürj. (*Coturnix coturnix*) *Füricsibe, pitypiritty* (Bodrogköz), *pitypalaty.*

A hím: *fürjkaкас, népiesen kanfürj,* — a nőnemű: *tojó, tojókafürj, tyúk,* — az aprók: *csibék, csirkék.*

A hím *pitypalattyoz, ver, vavdól, zakatol,* — a tojó *trityeg.* Repülése közben *tekereg, kovályog.*

Egyébként a fogolynál felsorolt kifejezések használatosak.

A fürj költőzködő madár. Hozzánk az országos középnap szerint április 29—30-án érkezik. Május végétől egész szeptemberig található fürjfijszket 10—16 olajsárgás, foltozott tojással, melynek *H.* 31 5—39; *Sz.* 23—24 mm. A fürjek zöme szeptemberben elköltözik, de akárhányszor még decemberben is röbben fel előttünk néhány elkösettt, itt maradt fürjeeske.

Fürjészni = fürjekre vadászni.

Fürjésző vizsla, vagy mint eleink írták a XVI. században: «fyrje való wyzsla» = kisebb termetű, ma már nem használatos vadászeb.

Fürjháló = fürjfogáshoz használt terítőháló.

Füsek = vadászsip (Baranya megye.)

Füstös cankó. L. *Cankók.* 7.

Füstös réce. L. *Vadrécek.* 3.

Futkároznak a parton a szalonkák.

Futó esenderes = hosszú, keskeny pásztákba ültetett bokros, bozótos vadóvóhely. L. *Csenderesek.*

Futólábak, = görblábak, hátsó ujjak nélkül, pl. a tüzoknál.

Futómadár. (*Cursorius gallicus.*) *H.* 22—25 cm. Színe barnászürke. Lábai sárgásfehérek, csőre barnásfekete. Nálunk ritkán fordul elő.

Futtába löni = futó vadra löni.

Fütyészni. L. *Fityélni.*

Fütyül a vidra vagy hód, ha a párját hívja.

Fütyülő réce. L. *Vadrécek.* 14.

Fütyent a zerge-nyáj őrszeme, ha vést jelez; 2. a mormota, ha menekül.

Fúvás, = vadrécére vadászik. (Bereg megye.) (Fú = vadréce, fúmony = vadrécetójás)

Füvesztés, zöld nyom, gázlat, vágás. = nyomjel, amennyiben a bika éles csülkeivel — nagyobb súlyánál fogva is — elvágja a fűszálakat, a tehén csak letiporja. A négy kifejezés között a »zöldnyom« a legkifejezőbb.

Füzér = a farka kopókat vagy agarakat kettenként-hármanként szokták felfűzni. Az ilyen ebek füzértársak, együtt pedig *egy füzér.*

Füzérré szoktatni kopót, vagy agarat, hogy a füzérré fűzve, nyugodtan viselkedjék.

Füzértárs. L. *Füzér.*

Fűzafapuskás = (a fűzapoéta mintájára) rossz puskás, *kocapuskás.*

G.

Gábor a farkas elnevezése a Székelyföldön.

Gácsér, szelkó, kácsor a rucafélék hímje.

Gácséros, petéz, tojóz, fércel. párzik a réce.

Gacsos. L. *Kajsza.*

Gágároz, gágog, béseg a lúd.

Gaggant, = egyet gágog a lúd.

Gágó = gólya (Bereg megye.)

Galambok. Érdeink, mezőink e kedves turbékoló népségét fölösleges lenne külön ismertetni. Nálunk 4 faja fordul elő:

1. *Szirtigalamb.* (*Columba livia*) *H.* 33—34; *Sz.* 22—22 7; *F.* 10—10 5;

L. 2·7—2·9; Cs. 2—2·2 cm. Színe galambszürke, a szárnyon két feketés csík Szeme fénylő sárgavörös. Lábak vérvörösek. 2 fényes héjú fehér tojásnak H. 38—41; Sz. 26—28 mm.

2. *Kékgalamb.* (*Columba oenas.*) vadgalamb, parlagi galamb. H. 33—35; Sz. 20—21; F. 9·8—10·3; L. 2·8—3·1; Cs. 2—2·1 cm Színe hamvaskék, a szárny nem csíkos. Szeme sötétbarna Csőr töve vöröses, hegye sárgás. Lábak vörösek. 2 fehér tojásának H. 38—42; Sz. 27—32 mm.

3. *Örvös galamb.* (*Columba palumbus.*) székács, nagy vadgalamb. H. 39—43·2; Sz. 23—25·6; F. 13·6—16; L. 2·7—3·6; Cs. 2—2·2 cm. Színe kékeszürke. A tarkón alul zöldes, bősboros ércfényű örv. Szeme fehéressárga. Csőre tőben rózsapiros, hegye narancssárga. Lábak ibolyás rózsapirosak. 2 fehér tojásának H. 36·5; Sz. 26—30·8 mm.

4. *Gerle.* (*Turtur turtur*) gerlice, gili-madár. H. 26·5—28·6; Sz. 17—19·2; F. 10·7—12; L. 2·5—2·7; Cs. 1·7—2·1 cm. Színe sárgás, rozsdabarna. Szeme narancssárga, fekete szembogárral. Csőre szaruszínű. Lábak sötét rózsapirosak. 2 fehér tojásának H. 29—32; Sz. 21·3—23 mm.

A galambok *turbékolnak*, *gurrognak*, a gerle *kacag*.

Gályamedve, *bálványmedve*, = nagy, kifejlődött, öreg medve

Galybak. A 4 éven felüli zergebak, őzbak elnevezéséül fordították le a »Laubbock« szót, de csapni való rosszul, mert akkor is »lombos«-nak kellett volna fordítani, de ez is fölösleges. Legjobb az »erős bak« kifejezés.

Gamó. L. *Faláb.*

Gánós. L. *Kajsza.*

Gányolni, = foltozni hálót, cserényt fonní.

Garázda olyan kopó, mely más hajt, mint kellene, szófogatatlan vagy gyakorlat idején nem marad a ló mellett. (Bérezý.)

Gatyás, *gatyók* a madár, ha lábszárai egész a csüdig vagy még alább is tollal fődöttek

Gatyásesuvik. L. *Baglyok.* 9.

Gatyás ölyv. L. *Ölyvök.*

Gatyók. L. *Gatyás.*

Gázlat. L. *Füvesztés.*

Göbiesek. Mint az apró madárkák és gyakran a fogoly és fürjesbék ellen-seégeit és pusztítóit minden vadásznak ismerni és pusztítani kell. Hazánkban 4 fajjal van képviselve

1. *Nagy örgébics* (*Lanius excubitor*), bábaszarka. szarkagábor, szarkacserregő, gábos stb. H. 23·6—25·4 cm. Színe világos hamuszürke. Megjön áprilisban 5—7 világoszöld, foltos tojásnak H. 25—28; Sz. 18—20 mm.

2. *Kis örgébics.* (*Lanius minor*) H. 20·5—21·6 cm. Főszíne világoskékcs hamvasszürke. Megjön április—május elején, elköltözik szeptemberben 5—7 tojást rak, melynek H. 22—26; Sz. 17—18 mm.

3. *Vörösféjú gébics.* (*Lanius senator*), H. 17·5—18·2 cm. Színe barnásszürke-tarkóján rozsdavörös folt. Nálunk ritkább

4. *Tövisszűrő gébics* (*Lanius colluzio*) vasfejű gábor, nagyfejű gábor, törökveréb stb. H. 16·8—17·6 cm. Főszíne gesztenyevörös, alsó test fehér, ibolyás árnyalattal. Megjön április—májusban. 4—6 változó színű tojásának H. 19·5—23·8; Sz. 15—18 mm.

Gége a szarvasfélék légesöve.

Gégefő a szarvasfélék légesövének felső része.

Gémek. (*Ardeidae*) A gázlók csapatába tartozó halcsiszár népség. Az ivarok elnevezésére külön elnevezés nincs, tehát: hím és tojó Némely helyen nagy csoportokban fészkelnek s ez a *gém-falu*, *gém-tanya* Több fajnak igen szép *bóbája*, *bóbútája* van s meghosszabbított begytollait, de különösen szép foszlott finom válltollait a darutoll megfoggyatkozása folytán szívesen viseli a falusi legénység. Nálunk még igen gyakoriak és különösen haltenyésztések közelében legkevésbé sem szívesen látott vendégek, miért is szorgalmasan irtják, üldözik őket.

1. **Bakeső** (*Nycticorax nycticorax*), vakvarjú, éjigém, oláhpap, kvakker, vakkánya, kakata Háta ércfényű fekete, szárny hamuszürke. Szeme sárgásbarna (az öregeké karminpiros), csőre fekete, lába hússzínűsárga. Megjön áprilisban, elköltözik augusztus—szeptem-

ber hóban. 4—5 kékeszöld tojást rak. Bóbitája szép fehér. Inkább káros, mint hasznos. Hangja *kvakkogás*.

2 *Bölmébika* (*Botaurus stellaris*), vízbika, nádbika, dobosgém, ökörbika, muszkagém, vízibornyú, bikagém. Főszíne sárgás, sötétbarnán tarkázott. Csőre sárgászöld, lábak sárgászöldek, szemei sárgák. Megjön márciusban, elköltözik októberben, novemberben 3—5 kékes zöldesszürke tojást rak. Hangja *böffenés, bömbölés, buffogás*.

3 *Pocógém* (*Ardetta minuta*), kiscgém, bűdöspanni, kisbika, fakutya, nád-mászó, puja-gém, faszkgém, nádigém, kákabíró, faszgógó, kabak. Főszíne agyagsárga. Szemei sárgák, lábai sárgászöldek, csőre zöldessárga. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 4—7 fehér tojást rak. Hangja *ugatás, umbogás*.

4 *Üstökös gém* (*Ardea aloldes*), fehér panni, sárga kócsag, galambkócsag, fehér bakcsó, vászonható bakcsó, hajas kócsag, selyem gém, macská-gém. Főszíne halvány rozsdasárga és fehér. Tarkóján sörényes bóbíta. Csőre szürkés-kék, lábai zöldesbe hajló sárgák, szemei sárgák. Megjön április—májusban, elköltözik szeptember hóban. 4—6 zöldeskék tojást rak. Sem nem káros, sem nem hasznos.

5 *Szürkegém* (*Ardea cinerea*), kékgém, darugém. Főszíne hamvaszürke. Bóbítái feketék. Lábai vörnyeges barnák, csőre és szemei sárgák. Megjön márciusban, elköltözik október—november hóban. 3—5 fehéreszöld tojást rak. Káros. Pusztítandó. Hangja *kvakkogás*.

6 *Vörösgém* (*Ardea purpurea*), fosgém, barnagém, vasgém. Főszíne rozsdavörös és szürke. Bóbitái feketék. Csőre sárga, lábak olajbarnák, szemei halványsárgák. Megjön március—áprilisban, elköltözik szeptember—október hóban. 4—5 halványszöldes kék tojást rak. Káros.

7 *Nemes kócsag* (*Ardea alba*), nagy kócsag, lovas kócsag, fehérgém, török-lábas-, páva kócsag. Főszíne tiszta fehér. Bóbitája nincs. A vállról lecsüngő hófehér fátyszzerű foszlott tollak: a *kócsagtollak*. Csőre fekete, lábai barnásfeketék, szemei sárgák. Ama néhány pár, mely még nálunk a Kis-Balatonon költ, megjön március—áprilisban, elköltözik szeptemberben. 3—4 kékeszöld tojást rak. Királyi szép madarunkat védjük és óvjuk mindenképpen.

8 *Fattyú kócsag* (*Ardea garzetta*), kis kócsag. Színe fehér, de csak kb. félakkora, mint a nemes kócsag. Bóbitája van. »Kócsagtollai« kisebbek és kissé felhajlottak. Szemei sárgák, csőre és lábai feketék.

8. ábra
(gémek).

Megjön áprilisban; elköltözik augusztus–szeptember hóban 3–5 halvány zöldeskék tojást rak. Szépsége miatt kimérendő.

9. *Kanalas gém* (*Platalea leucoderia*), kanálorrú gém. Színe fehér. Üstökös bóbítája van. A csőr kanálszerű kiszélesedéséről bizton felismerhető. Szemei vérpirosak, lábai feketék, csőrlapátja sárga. Megjön március–áprilisban, elköltözik augusztus–szeptember hóban. 2–4 kékebejátszó tojást rak. Szépsége és ritkasága miatt kimérendő.

Gémfalu. = a gémekek csoportos fészkelő helye, *vermésse*.

Gémforgó. L. *Gémhaj*.

Gémhaj. = a gém feje búbján nőtt hosszú, karsú tollak. »(A szultán)...

kony, kemény, kanálszerű gombos véggel. A hosszú, vékony csüd elől-hátul pajzsos. Szárny hosszú és hegyes, az első evező a leghosszabb s előtte egy eset-toll, mint az erdei szalonkánál. Nálunk két fajtája fordul elő.

1. *Kis goda*. (*Limosa lapponica*). *H.* 37–395; *Sz.* 19–26; *F.* 66–7; *L.* 47–5; *Cs.* 6–65 cm Főszíne rozsdásba játszó feketésbarna. Nálunk igen ritka, nem költ.

2. *Nagy goda*. (*Limosa limosa*). *Goda* szalonka, lotyó sneff, vonyó- vagy gombos orrú sneff. *H.* 44–473; *Sz.* 21.8–22; *F.* 8–9; *L.* 7.7–85; *Cs.* 10–11.7 cm Színe rozsdabarna. Lábai feketék, szemei barnák. Megjön márciusban, elköltözik augusztus–szeptem-

9. ábra. A kis goda feje.

az patyolatjában két bokor fekete gémhaját hordott volt. (1604) Takáts III, 84.

Gentet, ballag a farkas (Vas megye).

Gerely, = erős dárdanyélre erősített, keresztvassal ellátott nehéz vadász-kés, mellyel régent a vadász térdenállva fogadta a feldühödött agyarast és *feljogta* vele.

Gerezna. = a kisebb dúvad bőre, bundája, szőrméje.

Gerinc. = a tollnak a bőrből szolgáló hengeres, üres, átlátszó része, mely felfelé négyzetgletlívű válik és szivacsos, taplós belüli szárból folytatódik. L. *Cséve, toll*

Gerincen horzsolt a vad, ha a lövedék a gerincet csak súrolja s a vad rendszerint összerogyik, *fetreng, veckend* egy darabig, de ismét *felocsudik, csütlőkre kap* és tovább áll.

Gerle. L. *Galambok*. 4.

Gida, gedő, özöllő gödölye, zera, özfi.

Gímszazvas. L. *Szarvas*.

Girigol a héja.

Göbe. L. *Emse*.

Godák. A lilefélék családjából. A csőr 2–3-szor hosszabb a fejnél, a csüdnél egy harmaddal hosszabb, kissé felfelé hajló, szalonkaszerűleg puha és hajlé-

berben. 4 zöldessárgás foltozott tojásának *H.* 54–57.4; *Sz.* 36–385 mm.

Gödény. L. *Rózsás gödény*.

Gödölye. L. *Gida*

Gödrott fürdik a tyúkféle madár.

Gögérik, gundároz, párzik a vadlúd.

Gólyák. Népszerű madaraink leírását igazán nélkülözhetjük, annyira ismeretese. Hogy vadász szempontból károsak-e vagy hasznosak: még nagyon sok vita van. Véleményünk szerint több bűn terheli a mi barátunk lelkiismeretét, mint jótétemény.

1. *Fekete gólya*. (*Ciconia nigra*). Barna vagy erdei gólya. *H.* 92–97 cm. Főszíne feketés barnászöld. Megjön március–áprilisban, elköltözik szeptemberben, 3–5 fehér tojásának *H.* 65–70; *Sz.* 45–50 mm. Káros, pusztítandó.

2. *Fehér gólya*. (*Ciconia ciconia*) *Házi gólya, eszterág, cakó, koszta, gagó.*

H. 93—99 cm. Érkezésének orsz. középnapja: március 30, szeptemberben indul vándorútra. 3—5 fehér tojásának H. 67—74; Sz. 50—52 mm.

Gólyaorr, kankalék, a turkálva kereső, földön kereső vizsla orrára alkalmazott készülék. A gólyaorr a német »Storchschnabel« egyszerű fordítása. Minthogy jó magyar kifejezésünk van rá, elhagyható.

Gólyatöcs (Himantopus himantopus). Széki szarka, széki gólya, töcsmadár, gyöngyvér lile, gólyasneff. H. 32—33 cm. Színe a fekete és fehér keveréke. Lába sárgászörös, csőre feketés. Megjön március-áprilisban, elköltözik augusztus-szeptemberben. 4 zöldessárga tojásainak H. 41—48; Sz. 31—32 mm.

Gólyáznak a récék, mikor megszállásnál kalimpálódvá vágódnak be a vízbe. (Velencei tó.)

Gondolomra löni, = hevenyében, célzás nélkül odalöni, »hátha« talál!

Gondtalanul jó-meg, a vad, ha teljes biztonságban érzi magát.

Gönne, koca, emse, eme, göbe, = a vaddisznó nösténye.

Görény (Putorius putorius) a = menyétfélékhez tartozó ragadozó. Testhossza 60—62 cm. (ebből 18 cm. a fark). Színe a barna, sárga és fekete keveréke. Az emberi lakóhelyek közelében fészkel. Paesmagolási ideje március, a nöstény májusban 4—6-ot kölykezik. Mint minden apróbb vad és baromfi vérszomjas ellensége: minden eszközzel irtandó.

Görgiesél. L. *Bukdácsol.*

Görhe. L. *Csenévsz.*

Görögni, búgni, rühetni, zúgni = a vaddisznó párosodása.

Gubancos, bannyas, lompos, koloncos a medve, kuvasz, komondor.

Gulipán (Recurvirostra avocetta) Kardorrú-, pörgecsőrű-, hajóorrú-, kaszaorrú-, nagy fehér sneff. H. 36—41 cm. Főismertető jele a kardszerűen felhajló csőr. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 3—5 rozsdás sárga foltozott tojásának H. 47—51; Sz. 33—38 mm.

Gumó, mogyoró, bogyó a nyúl hullatéka (ganéja).

Gunár a lúdfélék apjók-ja (Szatmár megye.) hímje.

Gunározás. »Hogy minden egyéb madarak természeti ellen minden gunározás nélkül teremjen«. (Miskolci Gáspár: »Egy jeles vadkert« 310)

Gunnyaszt a réce, a lúd, ha féllábon állva fejét szárnya alá dugja.

Gurrog az örvös galamb (székács.)

Gürüzdölés, köszörülés, csiszolás, keszegés, harsítás. = a fajdkakas dürgésének utolsó része, mikor a vadász előre mehet. (L. csattanás.)

Gyaksa, = a régi vadászoknál használt hajító fegyver.

Gyalog eseklye, lábhurok, = a földszinten elhelyezett madárhurok.

Gyalogfogoly, béna, szárnyazott. (L. béna)

Gyalogháló, sövényháló, = fogoly, nyúl tömeges befogására szolgál. Van hulló sövény háló, egyrétű és háromrétű sövényháló.

Gyalogló agár, mely a futás kezdetétől a legvégéig — anélkül, hogy felmenne a nyulra, anélkül, hogy érné, fordítaná — egyforma, kimért futással kíséri a nyulát, míg az kifárad s akkor elkapja és akkor azt mondják: *legyalogolta* a nyulát.

Gyalogtör, = a földszinten elhelyezett, kisebb szőrmés vad fogására használt hurok.

Gyalomháló, = vidrafogásra használt háló.

Gyalomvetés, = gyalomháló felállításá

Gyanút fog a vad, ha valami szokatlan dolgot észlel s akkor *felneszel.*

Gyapjú a nyúl szőre.

Gyenge bak = az őzbak mindaddig, míg hatos agancs a nem eléggé vastag és gyöngyözött, rendszerint *gyenge.*

Gyenge bika, = rendszerint a nyolcasig a bikát *gyengének* jelzik.

Gyepesapda, döröngből készült táblamelyet gyepel megrakva megnehezítenek. A feltámasztó billentyű a földön van, melyre holmi csalfalatot (madárdögöt, nyúlzsigert, stb.) akasztanak. (Krippel)

Gyévér-eb = vadászeb. (Pák Dénes: »Vadászattudomány« (1829.)

Gyilkos szarvas az olyan bika, melynek agancstörzsén ágak nem fejlődnek, csak a törzs nyúlik hosszúra. Az ilyen

bika rendszerint rájön arra, hogy milyen halálos sebeket tud osztogatni félelmetes fegyverével és verekedő, rabiátus, garázda lesz. Egy másik fajtája, mikor a szemág vékony hegye nem görbül fel, hanem egyenes s támadásra, szúrásra kiválóan alkalmas.

Gyöngybagoly. L. *Baglyok*, 12.

Gyöngyök az agancs bibiresős kinővései. Minél számosabb a gyöngy s mentől *gyöngyözöttebb* az agancs, annál értékesebb.

Gyöngyfog, *sarokfog*, melyet a sze-

rencés szarvasvadász trofeaként »ki-gránliz«?

Győzős agár, mely mentől tovább hajt, futásának sebessége mindinkább növekszik.

Győztes bika, *törzs-bika*, mely a rígyető helyre összerelt suták mellől a vetélytársakat *elveri, leküzdi* s a sutákat megtermekényíti.

Gyűrődás, zár, nyárjadás, = nyomjel, amennyiben a suta csülke a földrelépésnél szétnyílik, a bikéé azonban zárt marad.

H.

Hadarász »az agarak hamar elérik (a rókát) s bármint hadarásszon is szemök előtt tömött lompu vastag farkával...« (Pák Dénes: II., 99.)

Hajszolja, *üzi-hajtja* az őzbak az előle *incselkedve* menekülő sutát.

Hajtás = 1. *egy hajtás*, a puskások és hajtók által körülvevett terület; 2. maga a hajtóvadászat. »Benne van a hajtásban« (a körben) »Hány hajtást csinálunk ma?« stb. Van *szembehajtás*, mikor a hajtók a puskás vonal felé közelednek és *ellenkező hajtás*, mikor a puskás vonal a hajtók háta mögött áll fel.

Hajtó egy vadásztárs, ki a vadat a puskás vagy puskás vonal elé hajtja.

Hajtójel. »Mint azelőtt, most is hozszan rendet vének, — Bagolyhuhogással hajtóknak jelt tének...« (Köszeghy Pál: Bercsényi házassága. 1695. III. rész.)

Hajtószárny = a pásztázó (stráf) hajtásnál az oldalon.

Hajtóvadászat = vadászat hajtókkal.

Hajtóvonal = a hajtók sora a hajtóvadászatnál.

Hálóba esik a vad, mely a hálóba *belebomlik*.

Hálót vetni = a vadászhalót felállítani, kicövekelni.

Hamvas rétihéja. L. *Héják*.

Hámzik a szarvasféle vad, midőn háncsban levő agancsait fához dörzsöli, tisztítja.

Hamzsolja, *habzsolja* a medve a bogyót vagy félérett tejes zabot, mikor is jóízűen *esámesog* mellette.

Háncs, kéreg = a szarvasfélék agancsát a fejlődéskor borító szőrös bőrréteg, melyet a vad *lehámoz, letisztít*.

Hangot vesz a vad a csalogatásnál, sípra hívásnál.

Hangyászmedve = *fekete medve*.

Hányáca, uhuállvány, mankó, = a bagolykunyhó előtt levert állvány, melyre az uhut helyezik.

Hárog, sárog a réce.

Haránt, harántosan, harántékosan, *keszegdől,* azaz rézsút áll a vad.

Haris (*Crex crex*) Hars, kétkés, őmadár. H. 25—26 cm. Színe rozsdavörös, feketebarnán foltos. Csőre, lábai hússzínűek. Megjön április végén, május elején. 7—12 sárgásfehér tojásának H. 31—36; Sz. 22—26 mm. A népszerű haris: *harsol, herseg, kajdász, lármáz, zajog*. Egyenesvonalú, vergődő repülése miatt könnyű lőni s azért az igen rossz puskásra azt mondják: *még a harist is elhibázza*.

Harmatos csapás, midőn a szarvas hajnalban a fűben, gabonában való áthaladása közben a harmat leverege által messziről látható csapást csinál.

Harró! = figyelmeztetés a közelgő nyúlra.

Harsít, gürüzdöl, köszörül, keszeg, csi-szol. L. *Csattanás*.

Harsol, herseg, kajdász a haris.

Hasadt láb (madárnál), ha minden ujj tökéletesen szabad, pl. a galamboknál.

Hasas = 1. az emse, ha *begörgött, be van görgetve*; 2. *pocakos* a nyúl, ha fiat hord.

Hasasodik a vad, ha kezd rajta lát-
szani a terhesség.

Hasított orr, ha az eb orra egy ba-
rázda által két részre oszlik.

Határszarvas (őz), melynek rendes
tanyája a vadászterület széle felé van
s hol itt, hol idegen területen *kószál*.

Hátésík, hátsáv a szőrme vad nya-
kától farkáig a gerincen végighúzódo
sötétebb szórsáv. A szűcsöknél: *girine*.

Hátkoponyacsont = a legfelső, ki-
szögellő pont az eb fején.

Hatos bak, melynek agancsán már
elő- (támadó-) és *hátsó* (védő-) ága van.

Hatos bika. A *másodfű* bika a *villás*
agancs helyett rendszerint a *szemág*
mellé a *közép-* vagy *királyágot* kapja,
mely agancs a *hatos*, viselője pedig
hatos bika.

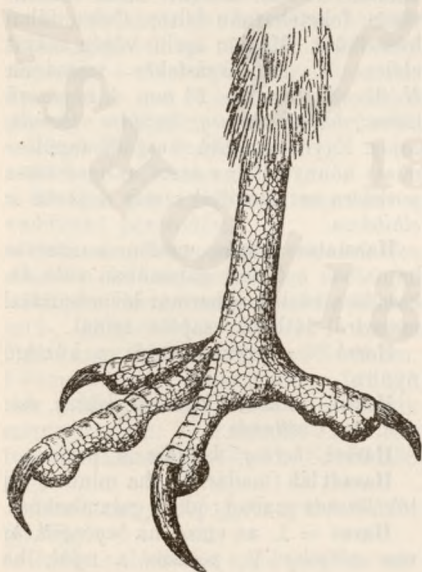
Hátradülő az agancs, ha túlságosan
hátrafelé hajlik. Hibás állású agancs.

**Hátmaradás, elmaradás, vissza-
maradás.** L. *Elmaradás*.

Hátsáv. L. *Hátésík*.

Hátszél, tarkószél, rossz szél, mely a
vadász felől a vad felé viszi a szimatot.

Hátul hajszán (kajszán), far után,
hosszanta löjük a vadat, ha a lövés
pillanatában háttal, farral áll felénk.

10. ábra (a héja lába).

Hattyúk. Nálunk ritka vendégek.
Költözéskor olykor néhány megpihen
vizeinken s így rendszeres vadászatokról
beszélni sem lehet, csak vadászzerencse
juttathat egy-egy boldog vadászt hoz-
zájuk.

1. *Kis hattyú* (Cygnus berricki).
H. 100—120 cm. Csőre háromnegyed-
részben fekete. Farka 18—20 tollú.

2. *Énekes hattyú* (Cygnus cygnus).
Vadhattyú. *H.* 140—150 cm. Csőr fele-
részben fekete, fele citromsárga, lábak
feketék.

3. *Bütykös hattyú* (Cygnus olor).
Szelfid hattyú, púposorrú hattyú, néma
hattyú. *H.* 150—160 cm. A csőr tövén
gombszerű bütyök. Csőre narancsvörös,
lábai feketék.

Hattyúnyak a Schwanenhals neve-
zetű német gyártmányú vastór, mely
két magas kanyarvasból áll, a végén
csuklóval összekötve. A rúgó végei kö-
zött van a zár és ravasz. Csapóra állí-
tásánál nagyon vigyázzunk, mert köny-
nyen igen veszedelmes esonttörést okoz-
hat.

Havasi lile. L. *Lilék*. 3.

Havasi páva = süketfajd. (Erdély.)

Hebehurgyázn. L. *Elbakajántozni*.

Hegyezett fül = fölfelé álló hegyes
fül az ebnél.

Hegyiréce. L. *Vadrécék*. 5.

Heják (Astur.) Az összecsucott szár-
nyak hegye a fark közepéig ér. Az első
evezőtoll a legkisebb, a negyedik leg-
hosszabb. A csüd előrésze és a lábujjak
fölül vértezették, az ujjak töve, a csüd
hátsó része és a marok azonban csak
hálózatosak. A középujja leghosszabb.
Gyors és ügyes röptű madarak Prédá-
jukat röptében, ültében, futtában ké-
pesek levágni. Mindannyian igen káro-
sak a vadászatra, miért is szorgalmasan
üldözőndők.

1. *Héja*. (Astur palumbarius.) Hejjő,
vagy kerra, kurhéja, tyúkhordó kánya,
galambász. *H.* 49—62; *Sz.* 31—37;
F. 24—30; *L.* 7—9.6; *Cs.* 2.8—4 cm.
Színe hamvaszürke vagy barnás-
szürke, alul keskeny, keresztbefutó csí-
kozás. Szeme sárga. Lábak sárgák.
3—4, ritkán 5 halvány zöldeskék, néha
ritkán foltos tojásának *H.* 56—59;
Sz. 43—47 mm. Nem költöző.

2. *Karvaly* (*Accipiter nisus*). Verebésző héja, karoly, karul. *H.* 28—38; *Sz.* 21—24.6; *F.* 14.5—20.5; *L.* 5.5—6.7; *Cs.* 1.4—2.4 cm. Színe sötét palaszürke. Szeme sárga. Lábai sárgák. Csorr kékes szar. színű. 4—5, ritkán 6—7 meszes vagy zöldesfehér ibolyaszürkén, halvány sárgásbarnán foltzott, pettyezett tojásának *H.* 37—39; *Sz.* 30—22 mm. Egész éven át itt van.

Héjakosár = ragadozó madár fogásra alkalmas fogószerkezet.

Helyben esaholni, állóra esaholni, rivasztani. *L. Állóra esahol.*

Helyben marasztalni = úgy lőni a vadat, hogy tovább nem menekülhet.

Helyből megtartani. »Végre Pandur egy hosszú kiszökéssel nyakon, Huszár pedig fülön kapják 's helyből megtartják.« (Ujfalvi. 1812)

Hengergőznek a játszadozó medvebocsok.

Hentereg, fetreng, dagonyáz, fertőz, hűtőzik a szarvas a dagonyában.

Here = a szőrmés vadak hímjének magképzője.

Herécsel, hergel, cicerél, benderész, tojóz, bubol, baboz a kakas.

Herzacskö = a magképzők tartója.

Hergel. *L. Herécel.*

Heringsirály. *L. Sirályok. 2.*

Hermelin (*Putorius ermineus*). Hölgymenyét, nagy menyét. Hossza 32—33 cm. Farka 5—6 cm Magyarországon lóttek már 44—48 cm hosszú példányt is. Színe nyáron vörösbarna, alsó teste fehér, télen pedig egészen fehér, csak a fark végső fele fekete. Pacsmagolása március elején történik. A nőstény 4—5 hétre 4—8-at kölykezik. Szép szőrméjéért szorgalmasan irtják, de a vadász-nak sem szabad kegyelmezni.

Herreg dühében a menyét.

Herseg, harsol a haris.

Hevederlövés = a fővad középtestét ért lövés.

Heverés, kaparás, fekvés a foglyok éjjelezésének vagy pihenésének helye, hol rendszerint hullatékot és tollakat találunk.

Hibázni, mellőlőni, lyukat lőnia levegőbe.

Híd a csúcsos háló egyik alkatrésze.

Himbálózik az erdei szalonka, ha a húzáson lassan repülve közeledik.

Hímzik, párzik tavasszal a madár. (*Kassa*)

Hítvány, gyenge bika vagy bak a szarvasnál a nyolcasig, az őznél az erős hatóság.

Hiúz (*Felis linx* L.) *Javoz* (a XVI. században). A reá vonatkozó vadász-kifejezések megegyeznek a vadmacskával (l. ott).

Hívnak esténként a foglyok, ha hangosan *cserregve* szólongatják egymást.

Hívó csalsíp = az őz hívó hangját utánzó csalsíp.

Hízási időny a rigyetési időszakot közvetlen megelőző idő, melyben a bikák *húsrá vergődnek* s lesz belőlük a *hízott, nyári, teljes, dőhér-, faggyas szarvas.*

Hízott szarvas. *L. Dőhérszarvas.*

Hőbagoly. *L. Baglyok. 7.*

Hőbortos, kajla, szelekóla a vizsla, ha nekivadulva, árkon-bokron át cél nélkül nyargalászik.

Hód. (*Castor fiber* L.)

A *hím* és *nőstény* egyedeknek külön elnevezése nincs, — a fiatalok: *kölykek*, — párosodása: *pacsmagolás*, — fiadzása: *kölykezés*, — hangja: *fütyülés*, — bőre: *bunda*, — kiválasztó mirigye: *hódzacskó*, melynek tartalma a *hódpézsmá*.

Egy vagy egy pár hód lakása: *hód-kunyhó, pandal*, — ahol tömegesen laknak: *hódtanya, hódtelep* s az építmények: *hódvárak*.

Hódkunyhó. *L. Hód.*

Hódpandal. *L. Hód.*

Hódtelep. *L. Hód.*

Hódvas = csaptatóvas, fogó. (*Csallóköz*)

Hódzacskó a hód hullatója alatt levő kiválasztó mirigy.

Hóka, hold = a szárcsa csőre tövén levő fehér bőrfolt.

Hold. = 1. *L. Hóka.* 2. A szarvas és őz hullatója körül levő világos szőrfolt másként *tükör*. A hold sokkal kifejezőbb, mint a német Spiegel után fordított *tükör*.

Hollé. *L. Varjak. 1.*

Hólyagosodás = nyúlbetegség, mely a szalagféreg lárvájának hólyagjától ered a májban, tüdőben és hashártyában.

Homlokrózsa = egy fehér csik, mely a szem között a homlokra nyúlik (ebnél.)

Homor. L. *Horpasz.*

Homorlövés, ürs lővés, mely a vadat átíti, de sem csontját, sem nemesebb belső részét nem érinti.

Hönig István vadászati szakíró. L. *Irodalom.*

Horgoló puskás. »Három-négy puskás még a jobboldali csergetők (l. *csergetők*) felé horgolni — küldetett . . . — az egyik horgoló puskás lövése eldördül « (S. Bíró Géza: Vadászlap 1901 évf. 40 old.)

Horgos vas = felhúzott állapotban egymáshoz simuló 3—4 szigonyos karral, melyek sugarasan nyílnak. Rókat szokás vele fogni. (Krippel)

Horkant a disznó, ha meglepődve valamin *meghököl.*

Horog, kampó a ragadozómadár csorriának horgadt előrésze.

Horpasz, vékonya, lágyék, homor = a bordák mögött jobbról, balról levő mélyedés.

Hosszanta löni, far után löni a tőlünk egyenesen elfelé siető vadra.

Hosszúcsőrű (a). L. *Erdei szalonka.*

Hosszú kutya = az agár elnevezése Háromszék megyében.

Hosszú póráz, idomító füzér = a vizsla tanításához szükséges eszköz, melyen a tanítványt nagyobb távolságra lehet *kieresztetni*

Hozzáadja magát, közé elegyül a rigyvetési időszakban a bika, bak a csapathoz.

Hozár. Az apporteur-vizsla elnevezésére csinálták az -ár -ér szócskák

való nyelvújítás korszakában, de époly szerencsétlen szó, mint az aganesár, folyár stb.

Hozzákap a róka azon testrészéhez, melyen megsebesült.

Hozzálépés, nyom mellé lépés, egymást takaró csülöklenyomat (l. ott).

Hozzászökni, beugrani, a fajdkakast dörgéskor ugrásszerűleg *belopni.*

Huhog, rikog, üvölt, huhol, vihog, sziszeg, sí, rikolt a bagoly.

Hullat, ganéj az vad. Hogy a trágár szavakat a vadász-terminológiából elhagyhasák, vették fel ezen igen jó kifejezést s ennek nyomán a végbél-nyílást *hullatónak*, az excrementumot *hullaték*nek.

Hullaték. L. *Hullat.*

Hullató = a vad végbélnyílása.

Hullott aganes, a bika, bak minden évben *lehullatja, leveti, lerakja, elhányja* az aganesait s ez a *hullott aganes.* A bika ilyenkor azt mondják, hogy *lesutált.*

Hullott vad, esett vad, = a saját dögiben elpusztult vad.

Hümlzi. L. *Kása göbees.*

Hurokászat, = hurokkal, cseklyével való madárfogdosás. L. *Cseklye.*

Hüsel az árnyas helyeken megvonult vad

Húsravergődik, gyarapodik, hizik a vad.

Hüvely, termőtest = a nőtény szőr-més vad ivarszerve.

Húzás = némely madár (szalonka, réce stb.) esti és hajnali ide-oda röpködése.

Húzó = a puska *kakasa, sárkánya.* (Székelyföld)

I.

Ibolya, viola a róka *vitórlójának* (farkának) tövén levő mirigy.

Idei madár. »A' Mesterséges nyelvben az esztendő Madarat, mely t. i. még nem vedlett, idei Madárnak mondják.« (Földi János: Természeti Historia, 1801.)

Idomítás, tanítás = a vadászebek vadászati célra való kiképzése. Van: *játszva-tanítás* és *kényszertanítás.*

Idomító füzér. L. *Hosszú póráz.*

Iklat, hajt, hajszol zaklat (kopó a nyulat). (Székelyföld.)

Illés Nándor vadászati szakíró. L. *Irodalom.*

Imely = a dongó légy petéjéből kikelő nyúv, melytől nyúves kelevény származik a szarvas bőre alatt.

Inában van. »A' kutyák, vadászok és parasztok tsaknem mindig az inában vagynak és úzik.« (Fábián József: Természeti Historia. 1799.)

Inalt »noha az éhségtől inalt 's megszorult farkas néha igen vakmerő.« (Pák Dénes: »Vadászattudomány«. II, 91. 1829.)

Ineselkedik a suta őz, mikor a bak elől folyton menekül. Többször körbe-körbe hajszolja a bak a sutát, miáltal olyanféle körök taposódnak, mint a lovaglótéren s ezek a *boszorkánygyűrűk*.

Indító eb falkavadászon azon eb, mely először a szarvast futásra készíti, *megindítja*.

Inzellér gúnyneve azon mérnöki tulajdonnal bíró rossz agárnak, mely belátva, hogy a nyulat beérni nem képes, nem fut utána, hanem egy rövidre vágó átmetszési vonalon elébe kerül és csellel ejti meg. (Béreczy.)

Iram (*pace*) képzeleti mérv mindenemű haladás sebességének megítélésére, pl. jó iram = sebes, — iramot csökkenteni = a haladást lassúbbá tenni. (Béreczy.)

Iramodás = a fővad vágatása.

Irha. = a kisebb ragadozók (vadmacska, hiúz stb.) gereznája.

Irodalom. Első magyar vadász-könyvünknek — sajnos — csak emlékezete maradt fenn, melyben Nagy Lajos királyunk fő-solymásza: *Ladislau Ungarus* (Magyar László) a vadászat és solymászat mesterségét rendszerint leírta. (Schedius Litterarischer Anzeiger für Ungarn 1799. 65. lap.) Ugyanazon műre utal Toldy: I. Lajos királynak fősolymásza Magyar László a solymászatról könyvet írt, melyet Hiefeld Eberhard »Aucupatorium« c. munkájához forrásul felhasználált.

Béreczy Károly 1860-ban megjelent »Vadászműszótár«-ának előszavában két régi kéziratról tesz említést, melyet *Istvánffy Boldizsár* és *Apor Péter* írtak az erdélyi ősvadokról és vadászatokról. Ezek azonban Szentpétervárott elkallódtak.

Meglevő vadász-könyveink között legrégibb *Pák Dénes* 1829-ben megjelent kétkötetes »Vadászattudomány« c. munkája. Alapossága és szép, magyar nyelve még ma is érdekes olvasmánnyá teszik.

Ugyanezen évben jelent meg *Kovácsnai Kovács István* »Vadászat barátja« c. illusztrált vadász-mű is.

1848-ból való *Petényi Salamon* mun-

kája »A sólyomról és solymászatról«. (Ugy tudom, hogy csak kéziratban van, de nem kaphattam kézhez.)

1858-ban jelent meg *Cserszilvássy Akos* manapság is forgalomban levő »A vadászat mestere« c. praktikus, jó magyar nyelvű könyve.

1860-ban adta ki *Béreczy Károly* magyar-német »Vadászműszótár«-át és több szakmunkáját.

1875-ben »*Egy öreg vadász*« (gróf Forgách) »Vadász műszótár«-a jelent meg, melynek előszavában: »*Afrikai utam*«, — »*Keleti rándulásom*« és »*Állandó vadásznaptár*« című, már előbb megjelent műveiről beszél.

Az újabb szakírók már nagyobb munkásságot fejtenek ki. Felsoroljuk a következőket:

Hönig István: »Vadászműszótár« és egyéb szakmunkák (1889).

Belházy-Ilés-Szécsi: »A vadászati ismeretek kézikönyve« négy kötetben. (1890—1895.)

Lakatos Károly: »A vadászmesterség könyve« — Vadászati és madarászati emlékeimből (1891). — Természeti és vadászképek (1897). — Vadászhit (1897). — A császármadár és vadászata (1899). — Magyarország orvmadár faunája (1910). — Az erdei szalonka és vadászata.

Diezel-Mika: Az apróvad vadászata. A Mika révén bátran mondható magyar műnek is. Már második bővített kiadásban gyönyörködteti a magyar vadászokat.

Balkay Adolf: A szarvas és vadászata. (1903) Fővadunkról egyedüli önálló szép munka.

Rodiczky Jenő: A hazai vadászat multjáról.

Főnaggy József: A fácán és fogoly vadászata.

Doroszlóy M.: Vadászat a világtörténelemben.

Schneider Árpád: Vadászati fegyvertan. Igazi szakértő, avatott kézzel megírt munkája.

Ótvös Balázs: A vizsla és tanítása. Szakirodalmunkat élénkíti még néhány főurunk és afrikai vadászunk naplószerű leírása.

Szépirodalmi írónk közül a parnasusi trónt

Bársony István foglalja el. Vadászati művei közül felsoroljuk: Szabad ég alatt (1888), Erdőn-mezőn (1894), Csend (1895), Víg világ (1897), Vadásztörténetek. Magyar természeti és vadászati képek (1900), Magányos órák (1904), Magyar földön (1910), Mulattató vadászrajzok (1905), Róna és az erdő (1902), Szól a puszta és még több száz és száz, szébbnél szebb elbeszélés. Rövid méltatását l. *Bársony* alatt.

Lovag Kerpely Béla: Híres erdélyi vadászokról és vadászatokról (1922).

Szűk helyünk nem engedi meg, hogy sok neves szakírónkról megemlékezzünk. Talán a második kiadásban arra is sor kerül.

Isztike tollú, tokos, csonka tollú a madárliók, ha tollai bújni kezdenek.

Izlandi partfutó. L. *Partfutók.* 2.

Izzad a hidegből meleg helyre vitt puskacső.

J.

Jajgat a bíbic.

Járó, forgó, váltó. L. *Forgó.*

Járó lábak, ha a mellső, közép és szélső ujjak tövükön össze vannak növe.

Javoz »A hiúz, amit a XVI. században javoznak is hívtak.« (Takáts S.: III, 42.)

Jégág (bog), *vendégág, vendégszemág* rendszerint a tizesagancs képződménye. A *jégág*, mint az Eissprosse fordítása elhagyandó. A legjobb a *vendégszemág*.

Jegesbúvár. L. *Búvárok.* 2.

Jeges réce. L. *Vadrécek.* 11.

Jelentkezik a vad, ha hangot adva, elárluja hollétét.

Jeléz. = 1. A vad a meglövetés pillanatában egy önkéntelen mozdulatot tesz, melyből a sebesülés minémiségére lehet következtetni. Ekkor *jeléz* a vad, *nyugtázza a lövést* 2. Jeléz az uhu is, ha ragadozót lát közeledni.

Jella azon fa, melyen a szarvas, őz az agancsával a kérget lehántotta.

Jelőz gally, töret. = Ha a sebesült vad nem *maradt tűzben*, az eliramodás he-

lyére egy letört ágaeszkát teszünk, melynek tört része a vad menekülési irányát mutatja. A töret a Bruch szóból készült. Elhagyandó.

Joh a szarvas, őz, belső nemes részei (szív, máj, tüdő együtt).

Jól tart, megfekszik a vad, ha lőtávolba bevárja a vadászt.

József főherceg. A magyar nép szívébe zárta már; egyé olvadtt vele a háború vérzivatarában Mi, vadászok már régen úgy tekintünk fel Reá, mint az ország *első* vadászára: az elsők között a legelsőbbre Ha gyönyörű nyelvezetű, poétikus vadászírásait olvassuk, lelkünkben önkéntelenül alakul ki az ideális vadász megtestesült képe, mert a vadászat *mestersége* az Ő írásaiban nemes *művészetté* finomul. A magyar néplélek, a napsütötte magyar róna, a bánatot sóhajtó magyar erdő Istentől avatott festője.

Jő szája, kapása van az agárnak, ha sok *vágás* nélkül kapja el a nyulat.

K.

Kaba sólyom. L. *Sólymok.*

Kacag a gerle.

Kacagó esér. L. *Csérék.* 2.

Káesor, szelkő, gácsér a ruca hímje.

Kaffog 1. az eb foga, ha a vad után kapdos, 2. a görény, ha feldühösítik, vagy szorultságban van.

Kajesol, kajesot vág az üregi nyúl, ha gyors futása közben oldalt kitér az eredeti irányból.

Kajesot vág. L. *Kajesol.*

Kajdász, lármáz, herseg, harsol, zajog a haris.

Kajla, kajsza, kajmacsos, ferde, görbe, horgas.

Kajmacsos. L. *Kajla.*

Kajsza. L. *Kajla.*

Kajslábú, gacsos, görbe lábú (taeskó).

Kajtárok a tojók költési időszakában csapatba verődött, legényéletet élő gácsér rucák.

Kajtász eb e szóból: kajtatni vagyis fürkészni. (Bérczy.)

Kakabakát zengedező szava »ha véski eszébe, hogy már alkalmas messze tsalogatta a Madarászt az ő fészketől, akkor osztán fel-kél és örvendezvén, nagy messze repül tőle, kinek kakabakát zengedező szavát meghallván tsirkéi, ők is mindegyig utánna repülnek. (Miskolci Gáspár: »Egy jeles Vadkerta«. (1691.)

Kakas = 1. A tyúkrendű madarak hímje 2. *Sárkány, kalapács, húzó* a puszkánál.

Kakashágás = a tojás szeme, csirája.

Kakaskodik, berzenkedik a kakas, ha a tyúk előtt szépeleg.

Kakasmezű tyúk, = az öreg tojóknál gyakran megtörténik (különösen fácánnál), hogy a kakas színesebb tollazatát öltik fel.

Kakatul a fácán, ha esténként *felkap* a fára s *kotyogó* hangon szól.

Kalandoz a vizsla, ha messze távozik, a kopó, ha nem marad nyomon.

Kalapács. L. *Kakas* 2.

Kaláris a gácsér ruca nyakát körülfogó fehér tollgyűrű.

Kalimpál a lövött gém a levegőben. (A Tisza mellett azt mondják: úgy gyűtt le, mint a bunda larab.)

Kamara a nagyvad mellürege. A Kammerből fordított szó fölösleges, mert magyarul a vad e része: *heveder*.

Kammog, kahog koslatáskor a róka.

Kampó 1. a ragadozó madarak csorrjának horgas vége, 2. a vademse agyara, 3. a zerge fejdísz.

Kan az ebrendű ragadozók, a disznó, a nyúl hímje, sőt sok helyen még a firkakas is. (L. *kanfürj*)

Kanalas gém. L. *Gémek*. 9.

Kanalas réce. L. *Vadrécek*. 19.

Kanaszó eb, = vaddisznó vadászatra idomított eb.

Kandúr a vadmacska, hiúz hímje.

Kanfűrj a firkakas népies elnevezése.

Kani a vadkan 2—5 éves korig.

Kankot vet = meghal, kimúlik (a madár). (Debrecen.)

Kanoz, párzik a pulyka. (Balaton-mellék)

Kantár a madár szájnnyílásának meghosszabbítása.

Kányagunyhó, uhukunyhó, bagoly kunyhó. (L. ott.)

Kányák. (Milvinae.) = Erős, nagy ragadozók. Fejük aránylag kicsiny és lapos. Szárnyuk hosszú *Hosszú-farkúak rendszerint villás*, amely főismertető jelük Csőrük gyöngye és aránylag kicsiny. A csüd félig gatyás, vörtezett. A negyedik evezőtoll a leghosszabb. Mint márdápusztítók károsak. Irtandók.

1. *Vörös kánya* (Milvus milvus), villás-, fecskefarkú-, villásfarkú kánya, esibe-hordó kánya H. 61—66; Sz. 48—53 cm. Színe élénk rozsdavörös. Szeme kékszerűke. Csorr szaruszerűke. Lábak sárgák. 2—4zöldesfehér, rozsdabarna foltos tojásának H. 56—59; Sz. 43—46 mm.

2. *Barna kánya* (Milvus korschun), berki kánya. H. 52—56; Sz. 45—47 5; F. 25·8—27·3; L. 5·5—6; Cs. 3·8—4·2 cm. Színe rozsdabarna. Farka csak kimetszett, de nem villás. Szeme barnás-szürke. Csorr fekete. Lábak sárgák. 3—4, a vörös kányához hasonló tojásának H. 52—58; Sz. 42—45 mm.

Kápa, sólyom főveg. »Ezeknek a madaraknak az ő Urai fejekbe kápat vonván, szemeket el szokták fedezni» (Miskolci Gáspár: »Egy jeles vadkert.« »A madarak fejére kápat vontak, hogy ne láthassanak«. (Takáts: »Rajzok a Török világból.« III. 6)

Kaparás, fekvés, heverés = a fogoly pihenő helyéül kivájt kis gödröske.

Kapargál a tyúkrendű vad, ha élmelet keres a földön.

Kapás, jó kapása van a puszkának, jó kapása van az agárnak. (L. jó szája.)

Kapásból löni, = nem hosszan célozva.

Kapaszkodó láb, ha mind a négy ujj előre áll.

Kapdos a csirke a bogár után.

Kapott! mondja a vadász, ha véleménye szerint a vadat megsebezte.

Kappogás, klappolás, kepelés a fajdkakas dürgésének bevezető része.

Kaptány = két összecsapódó félkör-alakú vaslemezből álló fogótör. (Csallóköz.) *Kelepe, vástör*.

Kapzsira adni, = vadászrészt kiadni az ebeknek az általuk megtalált vad belső részéből vagy véréből.

Karélyos láb, ha az ujjakat lapos bőrlebeány övezi körül (pl. a szárcsánál)

Kar-evezőtollak = másodrendű evezőtollak. Az általánosan bevett evedző-(evező-) toll helyett sokkal magyar-sabbnak tartom a *sugártoll*, de még jobban a *csapótoll* kifejezést.

Karikára vágott az agár, ha a vágás után a nyúl kénytelen egy egész kört csinálni.

Karikás = az agarászatnál használt hosszú ostor.

Karikás kürt = karikaalakú réz vadászkürt

Karingósan stáncolnak a darvak, ha felkapják fejüket tánc közben, majd megbölintják magukat. (Takáts. III. 80.) »...és fejeket nagy magasan felemelik, hol össze-vonszák, szárnyokat kiterjesztvén nagy krúkogással karingósan tántzolnak.« (Miskolczi Gáspár)

Karmadár = kézen hordott, pedzésre, solymászatra használt madár.

Karóba húzza a gébias a bogarat.

Karócsapda, *oszlopcas* = kútágásra, fatönkre, oszlopra szerelt ragadozómadár-csapda.

Kárókatónák. Nagy, lomha viselkedésű halrablók. Telhetetlen étvágyuk miatt a halgazdaságok rémei s ahol csak lehet, pusztítják őket.

1. *Nagy kárókatona* (*Phalacrocorax carbo*) Tomolygó, büdösmadár, götte. *H.* 77—82 cm. Színe barnásszürke, bronzszerűen zománcos. Csőre vörösbé játszó ólomszürke, lábai feketék. Megjön márciusban. 3—4 zöldes tojásának *H.* 63—67; *Sz.* 48—52 mm.

2. *Üstökös kárókatona* (*Phalacrocorax graculus*). *H.* 67—74 cm. Színe feketézöld érefényű. Az öregek homlokán előrehajló bóbita. Nagyon ritka.

3. *Kis kárókatona*. (*Phalacrocorax pygmaeus*). *H.* 54—56 cm. Színe fénylő, zománcosfekete. Csőre, lába fekete. Megjön áprilisban. 5—6 zöldes tojásának *H.* 43—50; *Sz.* 25—29 mm.

Karvaly. *L. Héják.*

Karvalybagoly. *L. Baglyok.* 8.

Kásagőbecs a legkisebb szemű serét (Dunst), »*hümzli*«, *verébserét*, *madárserét*.

Kata = varjú. (Bars megye.)

Katikárol, párzási fütyöket hallat (a gázlómadár tavasszal). (Szabolcs megye.)

Katlan, *teknő* a disznókonda fekvőhelye.

Kattog, *kaffog* a kopó, midőn fogait a vad után csattogtatja.

Káva a madár csőrének száurszerű része. *Alsó és felső káva*.

Kavarog a szél, hogyha hol innen, hol onnan fúj.

Keccel, *csütörtököt mond* a puska. (Háromszék.)

Keccenés, *dürgés*, *kürregés* = a süket-, nyírfajd, fécán párosodása.

Keeske = az őz és zerge nőténye.

Keeskeliú, *gedő*, *gida*, *gödölye* a zerge kicsinye.

Kegelemdőfés. = A további menekülésre képtelen fővadat további kínjaitól megszabadítandó, a dákossal, handzsárral szövésűrják.

Kehelykorona = 16—18-as bikák agancsainál, hol a szárcsúcs kehelyformára ágazik el.

Kékesőri réce. *L. Vadrécék.* 1.

Kékes rétihéja. *L. Héják.* II.

Kék galamb. *L. Galambok.* 2.

Kék vérese. *L. Véresék.*

Kelep = a hajtóvadászatnál használatos lármacsináló eszköz.

Kelepee. *L. Kaptány.*

Kelepelés, *klappolás*, *happogás* (l. ott).

Keleti marhavész = szarvasbetegség. A fej és nyak lágy részein kemény dagatok támadnak.

Kendermagos réce. *L. Vadrécék.* 13.

Kengyeles tőr = két egymás felé csapódó kengyel (madárfogáshoz)

Kerceréce. *L. Vadrécék.* 10.

Kerecsensúlyom. *L. Súlymok.*

Kéreg, *hánecs* a fejlődő agancs barkás, bojhos burokja

Kereng, *kövályog*, *örvénylik*, a légben köröket ír le a ragadozó madár.

Kereplye = erős madzaggal átkötött s a lábhoz erősített abroncs, mellyel a székelyek a havasokon biztosan járnak. (Bérez.)

Keresztbe áll vagy fut a vad.

Keresztbe vág az agár, mely a nyúltól 2—3 lépéssnyire nem a nyúl után egyenes vonalban, hanem a nyúllal párhuzamban szalad s egyszerre keresztbe hajt és derekán átfalva kapja fel a nyulat. (Bérez.)

Keresztes agancs, = hatos őzagancs,

melynél az elő- és hátsó ág egyvonalban állva, az agancs keresztalakot nyer.

Keresztes nyom. L. *Keresztezés.*

Keresztezés, *keresztes nyom,* = ha a bika hátsó lábaival az első lábak nyomának melléje és háta mögé lép.

Keresztülésap a vad a nyíláson, vágáson.

Keresztültör az agár, midőn *elhajt* a másik mellett.

Keresztes háló. L. *Ejtőháló.*

Kergékórság = özbetegség, mikor az őz birkamódra *megkergül,* *megkábul.* Előidézője a szalagféreg embriója, mely az agyba kerül s ott hólyagokká fejlődik.

Kergelődznek a nyulak bakzáskor; a szalonkák, ha egymásra *vágnak.*

Kergeség. L. *Kergékórság.*

Kerpely Béla lovag, vadászati író. L. *Irodalom.*

Kerreg a sebzett róka

Kerreget a szarka. (Udvarhely.)

Kérődző = Gáti István (1798) szerint *kérőt rágó.*

Kései költés, *másodköltés,* ha a madár első fészke elpusztul.

Keselyűk (Vulturidae.), Termetre legnagyobb madaraink. A fej csupasz vagy pelyhes, szőrszerű apró tollazattal fedett. Csőrük hosszabb és nem olyan horgas, mint a többi ragadozóé. Lábaik tyúkszerűek. A középső ujj jóval hosszabb, mint a külső és belső ujj. Dög-evők.

1. *Barátkeselyű* (Vultur monachus.). Barna-, csuklyás-, kéknyakú keselyű, galléros sas. *H.* 103—107; *Sz.* 75—78; *F.* 37.5—40.5; *L.* 12—13; *Cs.* 8.5—9.5 cm. Színe sötétbarna. Lábai húszszínűek. Csorr feketésszürke. Szemek barnák. 1—2 mézsféher tojásának *H.* 95—101; *Sz.* 55—60 mm.

2. *Fakókeselyű.* (Gyps fulvus.). Szőke, fehérfejű-, meztelen nyakú-, kopaszfejű-, gyapjasnyakú keselyű; griffmadár. *H.* 102—108; *Sz.* 72—75; *F.* 30—32; *L.* 10—11.7; *Cs.* 8.4—9.5 cm. Színe világos rozsdabarna, fejét és nyakát fehér gyapjas pelyh borítja. 1, ritkán 2 piszkos mézsféher tojásának *H.* 85—95; *Sz.* 67—72 mm.

3. *Dögkeselyű.* (Neophron perenopterus.) *H.* 62—65; *Sz.* 48—50; *F.*

25—26.5; *L.* 8—9; *Cs.* 6.7—7.4 cm. Színe szennyes fehér. Lábak sárgás v. húszszínű szürkések. 2 sárgás fehér alapszínű vörösbarna foltos tojásának *H.* 52—74; *Sz.* 43—44 mm.

4. *Saskeselyű.* (Gypaëtus barbatus.) *H.* 102—108; *Sz.* 72—76; *F.* 45—50; *L.* 9.5—10.9; *Cs.* 9—10 cm. Színe feketésszürke. Állán fekete szőrszakáll. Szemei sárgásbarnák. Lábak szürkés kékek. Csorr feketésszürke. 1 piszkos fehér, pettyezett, foltozott tojásának *H.* 78.5—90; *Sz.* 60—70 mm.

Kész = kiképzett, idomított, betanított. »Az karvaly penyg, a ki itt vagyon, az nem kész.« Batthyány Boldizsár 1575-ben írja Zalatnaki Györgyhöz. (Takáts S. III. 57.)

Kész agancs, = *érett, megérett* agancs, melyről a hancs már lekopott. V. ö. *bog, barkás, bojhos* agancs.

Keszegés, *harsítás, köszöriülés, csiszolás, gürződés* (l. ott).

Keszegoldalt, *oldalfejt, harántosan,* rézsút áll a vad, ha sem *farra,* sem *szüggely,* sem *keresztbe* *vállegyenest* áll.

Kétkés = haris (Bereg megye.)

Ketreháló. L. *Fedeles háló.*

Kettős korona a 18—20-as agancsnál, ha a szárcsúcs két háromágú koronát alkot.

Kettős találás. A *kudubli* (coup double) több más francia kifejezéssel együtt annyira átmeg a magyar vadásznyelvbe, hogy pl. az itteni hajtógyerek így meséli el vadászélményeit: »A *reméből* (remise) felrepült két fácány, mingyárt rikkantottam, hogy: *tíró* (tire haute), oszt a tekintetes úr *kudublira* (coup double) mind a kettőt leszedte!« A *kettős találás* bár kifejezi azt, amit akarunk, de a beszéd közben való nehéz kezelése miatt aligha tarthat számot az általános elterjedésre. Mondhatnánk pl.: szép kettőt csináltam.

Kétvéru tenyésztés, amikor az összepárosított egyedek egymással távoli rokonságot vannak.

Kettős villájú korona az oly szarvasagancson, melynek szárcsúcsa 2 kétágú villát képez. Inkább *kévvillás korona.*

Kevejeg = össze-vissza csapkodva repdes a vízimadár. (Chernel.)

Kéz a solymászok nyelvén a *marok*.

Kezes sólyom, mely a pedzés után családok nélkül is kézre száll.

Kézhez szoktatott az olyan bagoly (uhu) vagy sólyom, mely a kézen engedelmesen megül.

Kézi evezőtoll, *elsőrendű evezőtoll*. A Handschwingen után készült rossz szó. Van nekünk helyette jó magyar szavunk: a *csapótoll* vagy *sugártoll*.

Kiadja magát, *kiöttlik, előttlik* a vad a sűrűség, erdő szélén. Rossz magyar szó. A két utóbbi sokkal magyarosabb.

Kiáll, kifárad az eb a hosszas hajszolásba.

Kibelezni, *kikampózni, kihorgozni* = a fogoly, fűrj beleit a hullatóján keresztül egy kampós ággal, vagy horoggal kihúzni.

Kihöklészni, *kiugratni, felszöktetni, felütni* fektéből a nyulat.

Kiesapódás, *külső sebnyílás, sebhát*. A kicsapódás nem eléggé kifejező, sokkal jobb és magyarosabb a másik kettő. Éppúgy a »becsapódás« helyett a »sebszáj«.

Kiesellen = a vad oldalvást kitér a lövés elől. (Csongrád megye.)

Kiesipni, *kifogni*, pl. ebből az erdő-részből 30 nyulat tudtunk kiesipni, kifogni (kilőni egy vadászt alkalmával).

Kidomborodó, *terebélyes, lombár* az agancs, ha széjjelálló, nagy *nyílása* van.

Kié a vad? Golyólövésnél azé, aki először lőtt a vadra s golyója vagy átütötte a vadat, vagy benne megtalálható. Serétlövésnél azé, akinek a lövésénél a vad összerogyott.

Kifogni. L. *Kiesipni*.

Kifüstölni rókát, borzot az odujából. Embertelen vadászati módszer, amely legfeljebb valami sziklába vajt odunál alkalmazható, amelyhez semmi más úton hozzáférközni nem tudunk. A verem összes kijárásait eltömjük a főbejárás szádájába tüzet rakunk s mikor a fa izzó lesz, ezt is betömjük. A benlevők a gázoktól elpusztulnak.

Kigallyazni = a lövés helyén a sebesült vad nyomát egy letört gallyal megjelölni. L. *Felzógally*

Kigányolni, *kitatarozni* = hálót megfoltozni.

Kigördül, *kipenderedik, kiszökik, kipattan, felugrik* a nyúl a vackából.

Kigurul, *kisuttyan, kiszökik* a nyúl, mikor vackát elhagyva, majdnem hasoncsúszva igyekszik *elszelelni*

Kigyalogolja az agár a nyulat. L. *Gyalogló agár*.

Kigyászölyv. L. *Ölyvek*.

Kihallgatni, *megfülelni*, hogy merre szól a nagy kakas, hol *riad* (bóg) a bika hol *hívna* a foglyok.

Kihenteríteni, kilőni a vackában *pislogó, mereszkedő* nyulat. (Már mint akinek passziója az ilyen »vadászat«.)

Kihívás. A nyírfajdkakas dürgőénekét két részre osztják. Az első rész a *kihívás* (csihogás, sihogás, sivitás, fújás, csuhkolás), a második rész a *bugyogás* (hurrogás, kurrogás, durukolás, bugyborékolás).

Kihorgozni. L. *Kibelezni*.

Kihúzódik, *elválik, elhasonlik* egy csapatban megsebzett vad a többitől.

Kijáró, *kiszálló* 1. Azon hely, hol a vidra a vízből a szárazra kijár. 2. *Kijáró* az a hely is, hol a szarvas valamely sűrűségből vagy erdőrészből *kiváltani* szokott.

Kikel a madáriók a tojásból.

Kikémleni egy területet, hogy mennyi és milyenfajta vad van rajta.

Kikezdi, *megszaggatja, megtépi* az eb a lőtt vadat vagy a ragadozó az éjjelre künhagyott vadat.

Kiköesenmadár = az ölyű XVI. századbeli elnevezése.

Kikötő = a vidra azon kedvenc helye, ahol pihenés, falatozás, leselkedés, kémlelés vagy kiürítés végett rendszerint megfordul s pár percig tartózkodni szokott. (Lakatos Károly: »Vadászmesterség.« 298)

Kikötött kakas néven nevezik félig tréfából, félig gúnyból az olyan fajdkakast, melynek dürgési helye előzőleg megállapított s a vadászt azután rávezetik.

Kiküzdí magát a vaddisznó, ha a *rácsimpaszkodott* ebeket *lerázza* magáról.

Kilátó, = *kilövő-t* készít magának a vadász a lesen, midőn a bokros, sűrűs helyen a kilátását, kilövését akadályozó ágakat a *vadászkusztorával* lenyesi.

Kileheli párját, = *kiműlik* és nem megdöglik a hasznos kis szőrmes vad; a szarvas, dám, őz *megdermed*, *meg-*

cserked; a ragadozó ellenben (különösen a farkas) *meggebed*.

Kilohasodik, meghízik a vadmadár a nyár végén (Sárréti kifejezés.)

Kilóni. L. *Kihenteriteni*.

Kilövő. L. *Kilátó*.

Kimarad a vad a lövésből, ha a serét *kihagyja*.

Kimozdítják az ebek a fekvő vad-diszsnót

Kimúlik. L. *Külehel páraját*.

Kinézi, *felveszi* a vadász a nyulat, ha vackában ülve messziről meglátja. (Erdély.) Ilyenkor a vasmegyei vadász *megcankózza*, odalopódzva meglepi.

Kinigli. L. *Úregi nyúl*.

Kinyüvesedik a szarvas a dongólégy kukacaitól, ha hátán nyüves kelevény: *imely* támad.

Kiökrendi, *kiöklöndi* a ragadozó madár az emészthetetlen anyagot (szórt, tollat).

Kiöltözködik a fajdkakas, ha a dürgés előtt tollait rendezgeti, tisztogatja.

Kioson, *kisurran* a róka az odujából, ha a taesko kergeti.

Kiötlük. L. *Kiádja magát*.

Kipattan. L. *Kigördül*.

Kipeckelni. = 1. Hálót megerősíteni, *kicövekelni* 2 A hurkot *fogóra állítani*.

Kipenderedik. L. *Kigördül*.

Királyág, *középag* = a harmadik év (nagyon gyakran már a második) aganesképződésénél a *hatos* aganes közepén álló ág.

Kirepíti, *szárnyra ereszti* az anyamadár a fészekből a *repülössé*, *röpössé* vált fiókákat.

Kis esér. L. *Cserek*. 4.

Kis goda. L. *Godák*. 1.

Kis hattyú. L. *Hattyúk*. 1.

Kis kárókatona. L. *Kárókatonák*. 3.

Kis lile. L. *Lilék*. 6.

Kis örgébies. L. *Gébiecek*. 2.

Kis póling. L. *Pólingok*. 3.

Kis sirály. L. *Sirályok*. 6.

Kis sólyom. L. *Sólymok*.

Kisuttyan. L. *Kigurul*.

Kis víziesibe. L. *Vizicsibék*. 2.

Kis vöcsök. L. *Vöcsök*. 5.

Kiszálló. L. *Kijáró*.

Kiszínesedik, *megvedlik*, *leszőrel*, *szórdzik*, *szórt* vált, *vetkőzik* a vad a szórt(toll-) váltás idején.

Kiszökik. L. *Kigurul*.

Kiszöktetni, *felverni*, *felugratni*, *felütni* fektéből a nyulat.

Kitalieskázza a borz hátsó lábaival a kotorékból a földet.

Kitapogatni, *kinyomozni*, *kicsapázn*i a vadat. (Pák Dénes.)

Kitatarozni. L. *Kigányolni*.

Kitiporja a vadász a sűrű gazból a nyulat, ha azt apróra megjárja.

Kitollasodott, = *anyányi* madár, mely már pehelytollait elvesztette.

Kittyent, *cipákol* a szárcsa. (Velecei tó)

Kiugratja. L. *Kiszöktetni*.

Kiüzi a taesko a borzot. »Ez kivált a Borznak nagy ellensége, bebúvik annak lyukába és ötet megöli vagy kiüzi.« (Földi János: »Természeti História.«)

Kivágja magát 1. a csibe a tojásból, 2. a vad a hálóból.

Kivájja a ragadozó madár a prédájának szemét.

Kiválik, *kiválakozik*, *elhasonlik* a sebzett vad a csapattól.

Kiválik, *kihúzódik* egy agár a többi közül, azokat elhagyja

Kiveri az anyja tolla a madárfiókot, mikor rendes tollai kezdenek fejlődni.

Kizaklatja a vadászmenyét az üregi nyulat a kotorékból.

Kizárni a kint járó rókát, borzot az odujából, mikor az odu szádáját betömjük, hogy a hajtott vad ne menekülhessen bele.

Kizurbolják a *göbülökkel* a vizet a vidravadászatnál, hogy a vidrát a *gyalomhálóba* tereljék.

Kizsigeregni a vad beleit, bendőjét kiszedni.

Klappolás. L. *Kappogás*.

Kóborlás = a madarak szűkebb hártárok közt folyó vándorlása rendszerint bőségben kínálkozó eledel kihasználása céljából.

Kóbormadár, mely egy vidéken rövid időre megjelenik és ismét továbbmegy. L. *Kóborlás*.

Kóbor vad, *kórsa vad*, melynek egy vadászterületen sincs állandó tanyája, hanem hol itt, hol amott van. V. ö. *Állandó vad*.

Koca, *göbe*, *eme*, *emse*, *gönne* a vad-diszsnó nőténye.

Kocapuskás. Pák Dénes szerint: rosszul lövő, vékony, gyenge, újonc, félsegg, laza puskás; parasztosan: pipogya, kontár, gézengúz, himpellér, kótyonfitty, pozdorja, salakpuskás. Ehhez már csak nem kell több magyarázat!

Kocavadász. L. *Kocapuskás.*

Kocog, bakdácso, baktat, epickél, bakókád, bakalász, bagdácso (l. ott).

Kódog, kódorog, bolyong, ide-oda jár a vízi vad. (Chernel)

Kőforgató. (Arenaria interpres.) H. 23—24 cm Színe rozsdás dióbarna. Lábai narancsárgák, csőre barnásfekete. Átvonuláskor látható nálunk is.

Kohog, károg a varjú. (Erdély.)

Kolbászt esinál az agár akkor, mikor több fut egymásután, de egyik sem ér a nyulat.

Kollantyú, görgőja a dorongcsapdánál.

Kolokolog. »Mivelhogy szólása közben (a gólya) tsak kolokolog, avagy kelepel, mintha tsak két deszkát vernének össze.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert. 345)

Kölöne az eb nyakába akasztott fadarab, mely a futásban gátolja.

Koloncos, gubancos, bannyas (l. ott).

Költ, fiasít a madár.

Költőláda a fácskányésztésnél a kotlók elhelyezésére, megültetésére.

Költőzködés a vándorlásnak azon módja, mely évenként határozott időben és irányban ismétlődik. V. ö. *Kóborlás, vándorlás.*

Költözőmadár, vándormadár. L. *Költőzködés.*

Kölykezik, ontozik (Vas megye.) a szőrme ragadozó. Sokszor olvassuk: *kölyket vet, kölyket dob*, mely mindkettő rossz kifejezés a német »Junge werfen« után.

Kölyök = esztendőskort még el nem ért eb, róka, farkas stb.

Konc, zsákmány, préda, melyet a ragadozó ejtett.

Kone után jár a ragadozó.

Konda (csűrhe) = vaddisznócsapat. Atyamesterünk: Bársony István, e munka megbírlásánál jegyezte meg: »A vaddisznó soha sincs csűrhében. Csűrhe a falusi falkás disznó, amely mi-

kor hazamegy, szétválik s »kiki« a maga portája felé tart. A vaddisznónak *kondája* van, amely együtt marad.« Mint rendszerint mindenben, ebben is igaz van.

Kondorszörű, = göndör, zsinóros szörzetű (pl. a pudlikutyá).

Könnygödör a szarvas szemei alatt levő mélyedés, melyben egy barnás, gyantaszzerű anyag: a *szarvaspézma* gyűlik össze.

Könnyit magán, ürít, csunyít, hullat, ganéjoz a vad. Legáltalánosabb és legjobb kifejezés a *hullatás.*

Könnyűszalajtású (eresztésű) a puska-szerszám.

Kontyos réce. L. *Vadrécek.* 6.

Kopácsol a harkály.

Kopászat, falkavadászat, parforcevadászat.

Kopasz-latya, = csupasz madár. (Hajduhadház.)

Köpköd a vadmacska, hiúz, ha megszorítják.

Kopaszítja a ragadozó madár a *leszapott* madarat.

Kóradozó, = elaggott, elerőtlenedett.

Kórászó féreg = farkas. (Erdély.)

Kores, bastard (eb) = a rokonfajok párosodásából létrejött nemzedék.

Kores agancs, rendellenes, abnormis, buga, kukora.

Koresfajd, középfajd a süket- és nyírfajd keresztkezéséből származott fajd.

Korgás, kotyogás. = A dürgő fajdkakas este, ha *beszáll* a *dürgőjára*, kotyogó hangot hallat.

Korhol, türekkölködik a szarvasbika, ha a *dagonyából* csajhosan, sárosan ki jövet, a rátapadt sarat, iszapot egy fa törzsén igyekszik magáról letisztítani. Az ilyen fa: *korholtja, dagonyásja* (l. ott).

Korholt fa. L. *korhol.*

Kormány = a madár farka.

Kormos szerkő. L. *Szerkők.* 3.

Kórnyad, satnyul, csenevészedik a betegséget átállott vagy rosszul sebzett vad.

Korona az agancs legfelső ágcsoportja, mely legalább 3 ágból áll.

Koronás tizes, = ha a tizes agancs szár-csúcsa háromágú, akkor az agancs *koronás*, ha csak két ágú, akkor *villás tizes.*

Korrog az erdei szalonka.

Köröző hajtás, = körvadászat.

Körül kapják az ebek a vadat.

Körülnyomozni egy sűrűséget vagy kisebb erdőrészt s a nyomok alapján megállapítani, hogy hány és milyen vad tartózkodik benne.

Körvadászat, mikor a vadászok és hajtók vegyesen egy kör alakú területet kerítenek be.

Kos a vadjuh (muflon) hímje.

Kosbárány a muflon hímnemű kisinye.

Koslat, *baklat*, *megforog* 1. az eb s az ebrendi ragadozó; 2. koslat a medve is.

Koslatós, tüzel a szuka, ha a nemi ösztön bántja.

Kosorr, = nagyon görbült orr az ebnél.

Kosz, *maró sömör*, = állatbetegség, melynek az Achorion Schönleinii nevű fonálgomba az okozója.

Kósa vad. L. *Kébor vad*.

Koszorú, *rózsa*, az *agancs karimája*. (L. ott.)

Koszorúzat. Pák Dénes 1829-ben írt »Vadásztudomány« c. művében így nevezi az agancsot. (L. ott.)

Köszörülés, *csiszolás*, *keszegés*, *harsítás*, *gürrüdölés*. (L. ott.)

Koszpitolni. L. *Bitolni*.

Koszonka a toll szárának azon része, mely már nem üres, hanem taplós anyaggal van telítve.

Kötény a suta *hüvelyén*, *termőtestén* lévő szőresomó.

Kotló, *ülős*, *fiás tyúk*.

Kotlójegy az ülős tyúknak a hosszas tüléstől a hastollai lekopnak, kihullanak, miáltal egy csupasz folt támad s ez a *kotlójegy*.

Kotorász a szarvas, mikor eledelt keresve, lábaival az avart szétkaparja.

Kotorék. L. *Állandó kotorék*.

Kötött vagy *összenőtt láb* az oly gör láb, melyeknél a három első ujj tövéen csekély hártáival össze van kötve.

Kotyog. L. *Korgás*.

Kóvályog, *kereng*, *örvénylik* a ragadozó, ha a levegőben köröket ír le.

Kövérség és nem zsír van a szarvason.

Követi a *vonszalékot* a ragadozó, ha a területen keresztül-kasul húzgált nyúl-bél stb szimatján a csalgunyhóhoz közeledik.

Közé elegyül, *hozzácsap* a bika a csapathoz rigyetéskor.

Középag. L. *Királyág*.

Középfajd. L. *Fajdok*.

Közönséges partfutó. L. *Partfutók* 4.

Közösködik. »A' mely nösténnyel a' hím egyszer közösködik, soha azt el-nem botsátja«. (Miskolczi Gáspár: »Egy jeles vadkert« 341.)

Krampaes = kánya (Göcsej)

Krúkol, *krúgat*, *kurjog*, *kurjant*, *szól* a daru.

Kucorog. L. *Ácsorog*.

Kükledez, *felküklök* = a vedlés után kitollasodik a madár.

Kukora, *buga*, rossz állású, silány agancs

Kukózik, *bakzik*, *pepecsel* a nyúl.

Kukra veti a sólyomvadász az *al-madarat* (l. ott), mikor a pedzés után a sólymot visszacsalja

Kukurú-madár = gerle. (Baranya megye.)

Külekedés, *szarvasviadal*, ha a bikák *összezsapnak*. Talán inkább *tütelekedés*.

Kullanés a vadnak egyik fő kínzója, mely fejét a vad bőrébe fúrja s vérért szívja

Kullog a csendes ügetésben haladó farkas vagy róka.

Külön szakad »minek utánna meg-folyat a, hím, menten külön szakad az ő Sútájától«. (Miskolczi Gáspár: »Egy jeles vadkert« 140.)

Külső sebnylás, *külső sebszáj*, *sebhát* azon hely, hol a golyó a vadat *átütve*, a testet elhagyta.

Külső sebszáj. L. *Külső sebnylás*.

Kuresa = két összezsapódó, félkör-alakú vaslemezből álló fogótór (kaptány). (Brassó megye.)

Kurjant. L. *Krúkol*.

Kurjog. L. *Krúkol*

Kurnyasz = vaddisznó. (Rozsnyó környék.)

Kürrögni. L. *Dürrögni*.

Kurrog a kakas, ha ragadozó közelít (»és mihelyen ellenségeiket feléjük köze-líteni látja, nagy kurrogással azt nékiek hírre teszi«. Miskolczi Gáspár »Egy jeles vadkert« 365.)

Kurtán keres a vizsla, ha nem mesz-zsire gazdája előtt *cirkál*, az ilyen vizslát *szülfogású*-nak is nevezik.

Kúszó láb, = ha két ujj előre, kettő pedig hátrafelé áll.

Kúsztora = vadász bicsak.

Kúszvágó esér. L. *Csérek*. 3.

Kutya piszter, = ebtanítással foglalkozó ember. (Komárom.)

Kutyapajta, *eből, eilverőce* = az ebek elhelyezésére szolgáló helyiség.

Kutya rüh, = ebbetegség a vájó-atkától.

Kuvik. L. *Baglyok*. 10.

Kuvikol a kuvik.

Küzd a vaddisznó az ebekkel, melyek *körüllapták* és ha *lerázta* őket magáról, akkor *kiküzdötte magát*.

L.

Láb elől kelnek a foglyok, ha közelre bevárnak.

Lábhurok, = *lappancs* a föld színére elhelyezett hurok, cseklye.

Lágyék, *homor, horpasz, véknya*. L. *Horpasz*.

Lágyékseb, bélseb.

Lakatos Károly vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Lakott az az odu, melyben a róka vagy borz lakik és kölykezik.

Lanszálás = ebekkel való terelés.

Lapát = a dámbika agancsa.

Lapátos a dámbika a 4-ik évében.

Lapátos korona, = lapátalakúvá fejlődött korona a szarvasbika agancsán.

Lapocka, vállap = a mellső végtagok függesztője. A »vállap« a Blatt után készült és — sajnos — sok nem is tartja magát úri vadásznak, ha a paraszti lapocka helyett nem »Blatton« lövi a szarvast.

Lappancs. L. *Lábhurok*.

Lappang a róka, ha nesztelen léptekkel *somfordál*.

Lapul, *megsunyja magát, megbukik, megbújik* a vad.

Leagyalni. L. *Fültövön* (fültént) *ütni*.

Leáll a bika a rigyetről, ha kifáradt, vagy a suták már *fiat fogtak*, megtermékenyültek.

Leállott a nyúlról az agár, ha már teljesen kimerítette minden erejét s tovább nem képes hajtani.

Leballag a lelőtt vad a magasból esik le. (Velencei tó.)

Lebeg, *szítál, függ, függöget, billeg*. (L. ott.)

Lebernyeg, = *nyaklebernyeg* az eb nyakán lelőgő pötyögős bőr.

Lebszel, *barlangol* a róka, borz az oduban.

Lecibakolni. L. *Ledurranani*.

Leesap a ragadozó madár prédájára.

Leesapódnak szeles időben a foglyok, vagy *felvágódnak*.

Leesepül, *elül* este a fogoly.

Leesipdezi a szarvas, őz a fák, bokrok rügyeit.

Leesházni, *lesútolni, levelköztetni*, le-húzni a szarvas bőrért (csuháját).

Ledurranani, *leemelni, lekapni, le-szedni, lecibakolni*, lelőni a szárnyas vadat.

Lefetyel, *lepetnyel* az eb, ha iszik.

Lefülelik, *lefogják* az ebek a vad-disznót.

Legyalogolja az agár a nyulat. L. *Gyalogló agár*.

Legyző = a dámvad farka.

Lehámozza, *lehántja, letisztítja* a szarvasféle fejlődő agancsáról a háncsot.

Lehántja. L. *Lehámozza*.

Leheveredik fekhelyre a szarvas.

Lehullatja, *leveti, lerakja, elhányja* a szarvasféle az agancsát.

Lejárni az agarat, míg az ki nem merül a sok vadászásban és többé nem is fut.

Lekalimpázik = leesik s esés közben még egyet fordul is a lelőtt szárnyas vad.

Lekapni = repülő vadat lelőni.

Lekéselni. L. *Letarkózni*.

Leledzik a ragadozó a konc után.

Lelővési tervezet. Célja a viszonyokhoz mért vadállomány *fenntartása* vagy *nevelése*. Előbbi esetben csak annyi darabot lövünk, amennyi az évi szaporulat; ha a vadászterület benépesíteni akarjuk, akkor természetesen kevesebbet, míg ha csökkenteni akarjuk a vadállományt, akkor többet. Ez a szabály csak oly vadaknál érvényes, melynek nagysága számszerűleg meg-

Lesutul a bika, ha agancsait le-
hullatta.

Leszámlálja az egyik agár a többit,
ha elhúz mellettük és ő kerül fel a
nyúlhoz.

Leszedni. L. *Ledurrantani*.

Leszárnazni = szárnylövessel lelőni.

Leszörrel, *vetkőzik, szőrit hányja, ki-
szinesedik* a vad a tavaszi-őszi szőr-
váltásnál.

Letarkózní = eredetileg a szarvast,
őzet a *tarkókéssel* gerincen szűrni, de
használgják általában a *leagyalás, fül-
tövönütés* (nyúlán), *letollazás* (madár-
nál) helyett is.

Leteríteni = lelőni nagy vadat.

11. ábra. A pettyes lile feje.

Letollazni, *áttollazni*, a kisebb ma-
darat egy *csapótoll* (evező-, sugártoll)
csévéjével agybaszűrni.

Leucismus, *hókaság* = a rendes szín-
nél világosabb árnyalatú szőrzet vagy
tollazat, V. ö. *Melanismus*.

Leüti 1. a medve a zsákmányát;
2. a ragadozómadár a prédáját; 3. a
szarvasféle az agancsát, midőn *el-
hullatja, elhányja*.

Leüttetni, = sólyommal *pedzetni*.

Levadász, *lekaparint*. »Félek, hogy a
diófán háló tyúkot levadásza a féreg»
(a róka). (Somogy megye.)

Levágódik az erdei szalonka a húzáson.

Leveles gyomor, *sászretű gyomor* = a
kérődző állatok összetett alakú gyom-
rának egyik része, melynek belsejét ki-
bélelő nyákhártya a könyv leveleihez
hasonló.

Levenni a nyomról az ebet, róla elvinni.

Leveti, *elhullatja, elhányja* a szarvas-
féle az agancsát.

Levenni, lelőni = a fán ülő madarat.

Lezúdul. »(A fekete holló) a' sűrűben
elrejtett dögre távolról lezúdul.« (Földi
János: Természeti História)

Liba, *zsiba* = a vadlúd fiókája.

Lihag, *nyelvel* az eb a melegben.

Lilék. A lilefélék családjába tartoz-
nak. Gömbölyded fejű, nagyszemű ma-
darak. A hátsó ujjuk hiányzik. Szép
füttyülésükkel élénkítik a tájat.

1. *Ujjas lile*. (Charadrius squatarola)
H. 25—29 cm. Színe feketebarna alapon
sárgás fehéren pettyezett. Csőre fekete,
lábai szürkésfeketék. Csak átvonuló-
ban láthatók nálunk.

2. *Pettyes lile*. (Charadrius pluvialis)
Göröngysneff, aranylile. H. 25—26 5
cm. Színe a fentebbihez hasonló. Látha-
tók március-áprilisban. Nálunk nem
költ.

3. *Havasi lile* (Charadrius morinellus).
H. 21—22 cm. Színe szürkésbarna.
Csőre fekete, csüdje zöldesbarna, ujjai
feketésszürkék. Néhány pár olykor
nálunk is költ.

4. *Parti lile* (Charadrius hiaticola).
A következő két fajt és a kisebb liléket
általában cankócsirkéknek, juhászkák-
nak, csőricsirnek, gyöpimadárnak, füt-
tyülőknek, sármadaraknak, főveny-
futóknak hívják. H. 18—19 cm. Színe
homokszínű barna. Lábai sárgák. Csőre
tővén sárga, végén fekete. Csak átvonuló
madár.

5. *Széki lile* (Charadrius alexandri-
nus.) H. 16—17 cm. Színe világosrozsdás
homokbarna. Csőre és lábai feketék.
Néhány pár nálunk is fészkel olykor,
különbön csak a költőzködéskor látható.

6. *Kis lile* (Charadrius dubius).
H. 15.5—16.8 cm. Színe földszínű
barna. Csőre fekete, lábai sárgás hús-
színűek. Megjön március-áprilisban, el-
költözik októberben. 3—4 rozsdássárga,
foltozott tojásának H. 28.9—29.2;
Sz. 20—22 mm.

7. *Bébie* (Vanellus vanellus.). Bébie,
libuc, gébic. Színe ércfényű zöld. H.
32.5—33.6 cm. Megjön február-március-
ban, elköltözik novemberben. 4 sár-
gás, világos olajbarna, foltozott tojásá-
nak H. 42—48; Sz. 32—34 mm.

Lilik. L. *Ludak* 2.

Libácsol, *lubickol, csoborog* a vadréce.

Lobogó, zászló a tollszár mindkét oldaláról kétsorosán elágazó tollsugarak.

Lócsér. L. *Csérék.* 1.

Loeska, előcsahos az olyan kopó, mely mielőtt a vadat látná vagy érezné, már csaholni kezd.

Löeslábú az eb, ha a szökőcesontok befelé vannak fordítva

Lödér = puskába való töltés. (Baranya megye.)

Lödij, vadbér = a vadászszemélyzetnek az általuk lőtt vagy fogott ragadozók után, vagy a lelőtt összes vad mennyiség után fizetett dj.

Lóding = puskatöltés. (Balatonmellék.) A Ladung szóból.

Lódingtartó, = tölténytartó, patron-táska. (Fertővidék.)

Lőemelvény = *magasleshely.*

Lóg, szüdl, líbeg, függ, függőget, billeg (1 ott).

Lohad. »Egy farkas csak frissen kiszökik a bozótból s gyorsan lohad fel az oldalán.« (Ujfalvi. 1812.)

Lohodzani, lohosodni a vadréce szokott, mikor csapótollait *elveddi.*

Lohog = lassan poroszkál a róka.

Lohos = vedlő réce

Lombár, terebélyes, széjjellálló szarvasagancs.

Lombjel, magas jel. = A bika, ha az erdőn keresztülmegy, agancsaival kisebb ágakat tör le, leveleket fordít meg.

Lomboz, gallyaz a szarvasbika az erdőben, ha agancsai a gallyakhoz koppannak.

Lomol a nyúl, ha csak nagynehezen fut a havon, bozótban vagy nagy fűben. (Szabolcs megye.)

Lomotol a vaddisznókonda.

Lomoz sűrű gazban, nádban a törtető vad.

Lompos, bannyas, koloncos, gubancos a medve, farkas, komondor.

Lopózik, lopakodik, settenkedik a róka.

Lőporadagolás.

Közönséges vadászlőpornál :

12 K.	5½—6	gram
16 »	4½—5	»
20 »	3½—4	»
24 »	3 —3½	»
28 »	2½—3	»

Osztrák I. sz. jüstnélk. pornál :

12 K.	2·7 —3	gram
16 »	2·25—2·5	»
20 »	1·8 —2	»
24 »	1·6 —1·8	»

E. C. angol jüstnélk. pornál :

12 K.	33	grains*
16 »	28	»
20 »	26	»]

Szulze angol jüstnélk. pornál :

12 K.	42	grains*
16 »	38	»
20 »	35	»

Haslochi löpornál :

12 K.	2·6	gram
16 »	2·1	»
20 »	2·00	»

Rotweileri löpornál :

12 K.	2·2	gram
16 »	1·9	»
20 »	1·5	»

Svéd löpornál (Normal) :

12 K.	1·82	gram
16 »	1·6	»
20 »	1·3	»

Lőszórhurok = *cesklye.*

Lőtávolság = a kezünkben levő fegyver hatásos tüztávolsága.

Lövés. *Nagy lövést elbír* = szívós természetű; *elviszi a lövést* (a vad) = sebesülten elmenekül; *nem messzire viszi a lövést* = nemsokára elesik.

Lövésre esalni, sípra hívni a csalogatói időszakban az őzbakot.

Lövésvágta szór, sebszór = a lövedék által a vadról lesodort szór.

Lővonal, helyesebben *puskávonal* = a hajtóvadászatnál a vadászok sorozata.

Lövőcsapda, önlövő tör, melynél a vad egy zsinór megérintésével egy fegyvert sűt el önmagára.

Lubickol. L. *Lobácsol.*

Lueskol a szárcsa, ha a víz tetején vergődve, repülve *szántja a vizet.*

Lúd = a vadlúd nősténye.

Ludak. A mi házi lúdaink szürke árnyalatú egyszediről mindenki könnyen ráismerhet a vadlúdra is. A vízen úszva,

* Egy grains 6 és fél centigram.

magasra nyújtott nyakukról, repülés közben ferde vagy ékalakú repülésükről és gágogásukról könnyen felismerhetők. Vad, elővigyázó állatok, melyeknek megejtése kipróbálja a vadász ravaszságát és türelmét. Olyan helyen, mint nálunk is — a Velencei tó környékén — olyan mennyiségben lepi meg a gyenge vetést, hogy valósággal csapássá kezd válni. Vadászata legsikeresebb az előre elkészített lesgödörökben vagy a beszálló helyeiken, különösen szeles, ködös estéken és hajnalokon.

A vadlúd hímje: *gunár*, a nőstény: *lúd*, — az aprók: *libák* (Bodrogközben: *vízrevitt*), — az egy lúdálja libasereg: *bokor*, egy bokor *liba*, — párzása: *gunározás*, *gógérezés*, — hangja: *gágogás*, *béségés*, — ha soká folytatja: *gágároz*, — ha csak egyet szól: *gaggant*. A vadlúd seregben jár: *sereget*; a friss vetést *meglepi*.

1. *Nyári lúd* (Anser anser) Tökélúd, márciusi lúd, szürke lúd, nagy vadlúd. H. 78—84 cm Színe fakószürke. Csőre

halványárgás hússzínű, lábai hússzínűek. Megjön február végén, március elején s míg a fagy be nem borítja a tó vizét, ittmarad. 5—10 sárgás fehér-színű tojásának H. 81—89; Sz. 57—59 mm.

2. *Lilik* (Anser albifrons). Lengyel lúd, kis vadlúd, hókás vadlúd, lilik, gyöngyvér. Színe világos hamuszürke. Homlokukon fehér *hóka*. H. 66 cm. Nálunk nem költ. Erre vonatkozik a régi magyar közmondás: majd tojjanék a lilik.

3. *Vetési lúd* (Anser fabalis.) Őszi vagy téli lúd, lazsnaklúd. H. 66—69.8 cm. Színe szürkésbarna. Csőre fekete. Nálunk nem költ. Költőzködésére ismét egy közmondás: jön a fecske — megy a vadlúd; megy a fecske — jön a vadlúd.

Lyukat ló a levegőbe, aki *elhibázza* a vadat.

Lyuk, *barlang*, *kotorék*, *szállás*, *tanya*, *szállás* = a róka, borz földalatti lakóhelye.

M.

Maekó = a medve népies elnevezése.

Maeskabagoly. L. *Baglyok* 6.

Maeskaláb = rövid, gömbölyded lábfej az ebnél.

Madarászárboe. L. *Lépjá*.

Madarász- (tyukász-) **kutya**. *Canis avicularis*, Hühnerhund, Wachtelhund. (Földi János: Természeti História. 1801.) *Vizsla*, *fürjészó vizsla* (1. ott).

Madarászok = régente királyi hivatalnokok (Aucupes regii).

Madarásztanya = madárfogdosáshoz berendezett hely.

Madarásztükör = még abból az időből való vadászeszköz, mikor a pacsirtafogás dívott.

Madárláb. Áll a *comból*, mely mindig tollas, és áll a *csüd*-ből (Hevesben: *szárazláb*), mely legtöbnyire csupasz. Ha lecsüngő tollakkal fedett, akkor *gatyás*. A csüd alján vannak a *lábujjak*. Ezek közül a *hátszó* az *első ujj*, a *belső* a *második*, a *középső* a *harmadik*, a *külső* a *negyedik* ujj. A csüdtöt és lábujjakat csak kivételesen borítja apró

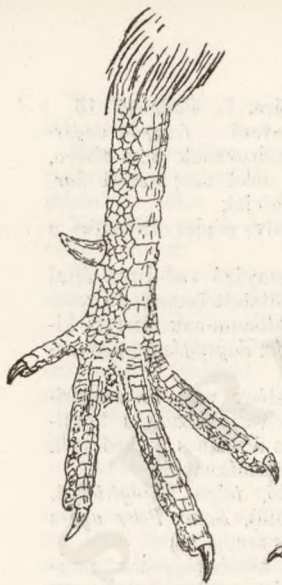
tollazat, pehely vagy serte, többnyire szarunemű bőrral fedték, mely *hálós*, *vértés*, *pajzos*, *láblás*. A talpon látható vánkosszerű dudorodások a *talpgumók*. A ragadozó madarak lábát *markónak*, a solymászok *kéznek* is nevezik. A lábujjakon vannak a *karmok*. A tyúkféléknél a hátszó ujj fölött egy hegyes, szaruval borított tövis van s ez a *sarkantyú*. A lábujjak lehetnek *úszóhárttyásak*, *kötőhárttyásak* és *karélyosak*, s ha ezek egyike sincs, úgy a lábujjak *szabadok*. Vannak alkatuknál fogva: *úszó*, *gázló*, *futó*, *lépkedő*, *prédázó*, *hasadt*, *kapaszkodó*- és *ugrólábak*.

Maga hajtó. L. *Egyes agár*, *solo-agár*.

Magához ereszti a (*sárló*), *árjadó* suta a bikát.

Magánykodik, *remetéskedik* az idősebb bika, bak vagy kan, ha a párosodás befejezte után ismét magányos életre adja magát.

Magasan keres a vizsla, ha keresés közben orrát magasan hordja. V. ö. *Turkálva* (földön) *kereső*.

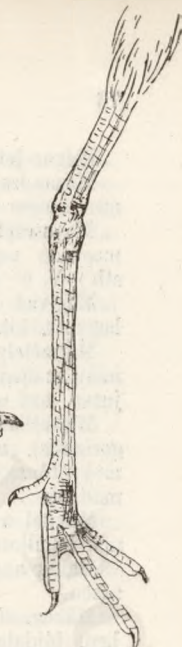
1. Ülőlab.

2. Futólab.

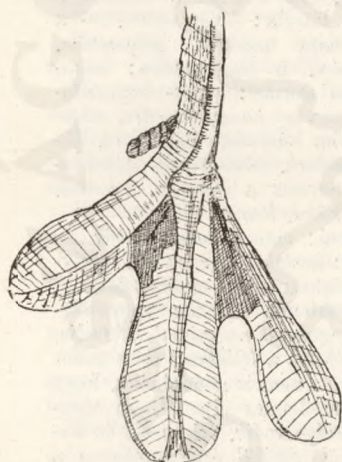

3. Járólab.

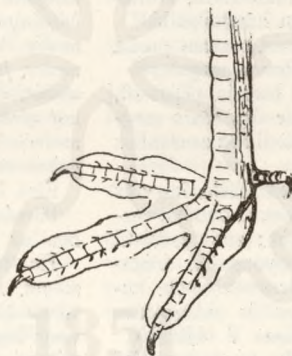

4. Górlab.

Úszóhártyás lábak.

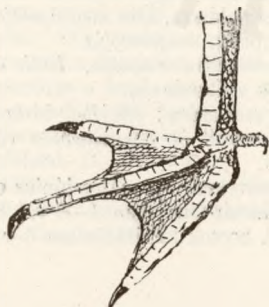
1. Hasadt úszólab.

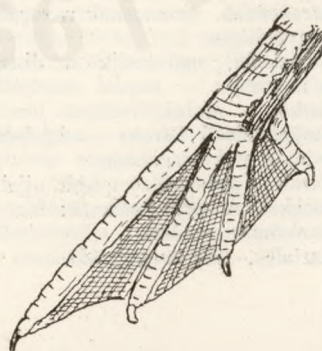
2. Karólyos lab.

3. Úszólab.

4. Fel úszólab.

5. Evezőlab.

Magas jel. L. *Lombjel.*

Magas les = a fa koronájára vagy mesterséges állványra szerelt lesőhely.

Magasrőptű vadászat = solymászat magasan repülő vadra (kócsag, gém stb.). V. ö. *Alacsonyrőptű solymászat.*

Mag-vad = tenyésztési célra meg-hagyott, kikímélt vad

Májmétely. Előidézője a *Distomum*, mely az epevezetéken keresztül a májba jutva, azt megrothasztja

Májrothadás = nyúlbetegség (Gregorinosis), a hólyagféregtől a májon mogyorónagyságú sárgás göbök tá-madnak.

Makkol a disznó, ha a makktermés már lehullott.

Makog az erdei szalonka az esteli hú-záson.

Makog, sír, veszkel a nyúl félelmé-ben, fájdalmában, ha az eb *nyeggeti nyaggatja.*

Mál, málja = a madár hasa.

Malacozik, süld az emse vaddisznó. A süld a süldőből csinált rossz, erőlte-tett magyar szó. Nem használandó.

Málékavaró = a rossz, rözzant puska tréfás elnevezése. (Heves megye.)

Malum a süketfajd barnás, pépszerű, híg ürüléke, mely pár óra alatt meg-keményedik, megfeketedik és szurokhoz hasonlóvá válik.

Encelius 1557-ben azt állítja, hogy ez a malum a süketfajdkakas ondója, melyet a tyúk felszedeget; amit esőrével nem szed fel, abból gyöngyök, drága-kövek lesznek. A javasasszonyok, ku-ruzslók gyógyyszerként is adogatták. (Brehm: »Állatok világa« V. 432. l.)

Manes, cubak, cubók = a medve első lába. A vadmacska, hiúz első lábait is nevezik manesnak.

Mankó, hánydca = az uhu állványa.

Marakodnak, virronganak a ragado-zók egymásközt.

Mardalódik, marakodik a disznó. (Vas megye.)

Markó. L. *Marok.*

Markolatalakú korona = kézforma alakulat a szarvasagancson.

Marok = a ragadozó madár ujjai a karmokkal. A solymászóknál: *kéz.*

Marósömör = *kosz.*

Martalék, zsákmány, préda.

Márványos réce. L. *Vadrécék.* 16.

Másodrendű evező = (*csapó-, sugár-toll*) a madár szárnyának ama részén, mely a karnak felől meg s azért *kar-evezőtoll-nak* is hívják.

Máté = a medve népies elnevezése a Székelyföldön.

Mázfa a dagonyázó vaddisznó által *bekorholt* fa. Erőltetett összetételű rossz fordítása a *Mahlbaum-nak*. Helyes ki-fejezés: *korholt fa, dagonyás fa, pamacs-fa, türrückölő fa*

Meddó a nőtény vad, ha szaporítá-sra képtelen, vagy bizonyos körül-mény folytán az általános üzekedésnél, párzásnál nem termékenyült.

Medve, macsó, talpas, tányértalpú, Máté (Székelyföld), *Szent Péter agara* (Erdély). (Ursus arctos L.)

A hím- és nőtényegyek meg-határozására nincs külön elnevezés. A kölyökmedve: *boos*, — a fiatal medve mindaddig, míg nyakán a világosabb szőrkarika látszik: *örvös medve*, — a kifejlett nagy medve: *gályamedve, bálványmedve*, a fias medve: *anya-medve*. Van azután: *barna- vagy dög-medve, fekete vagy hangyászmedve, zabos-medve*, és ha hűvesre kapott rá, ak-kor *vérmedvének, dűmedvének, mészáros-medvének* nevezik a *bannyas, koloncos, gubancos, kócos, lompos* állatot.

Első lábai: *manes, cubak, cubók.*

Párzása: *koslatás*, s azon idő, mely-ben az véghezmegy: *medvekoslatás.*

Ha ügyetlenül *cammog* vagy *dör-mögve*, hangos csámcsogással *hábszolja, hamzsolja, falja* a féligérett tejes zabot vagy bogyót, nem is gondolnánk, hogy milyen veszedelmes ellenfél, ha meg-sebezte, *felágaskodik, talpra áll* és na-gyot *bömböl, elbődül* és *megrohanva* a vadászt, *összefogózik vele, átöleli* és *agyonszorítja* vagy fejbőrt *lehántja*, összekarmolássza, azaz *megkápsálja*, szó-val alaposan *megcsufolja*.

A vérmedve *ragadja, leüti* és *el-hurcolja* zsákmányát.

Téli szállására: *odujába, barlangjába* *beveri magát* és *szunnyadozva* várja a tavaszt.

A medvekoslatás május-június elejére esik. Január-februárban 1—3 vak bocso-t ellik. A bocsök kifejlődéséhez 6 év kell.

Medvekoslatás = a medve párzási időszaka.

Még a levegőben megpállott = di-
cesekvő vadászmondás, hogy olyan
»Maustod« lőtte.

**Megállítja az eb a vadat és állóra
csahol, rívaszt.**

**Megbaboza, ciceréli, megbubolja, ben-
derézi, heréceli, hergeli** a kakas a tojót.

Megbogázzik a szarvascsapat, ha
megdonog a fekete légy (a bögöly) és
nekivadulva száguld, hogy kinzóitól
meneküljön.

Megborjazik, ellik, vemhezik a szarvas,
dásuta

Megbubolja. L. *Megbaboza.*

Megbukik, meglappan, meglippen,
megsunnyja magát a vad, ha gazban, bo-
rozdában meglapul; megbukik a nyúl
az agár előtt, ha hirtelen lelapulva, az
agár keresztülrohan rajta.

Megcankózní, = odalopózdva meg-
lepni a vadat. (Vas megye.)

Megcélozni, célbavenni.

Megesapni szokták a kezdő vadászt
az első vadért. L. *Felavatás.*

Megeserked, megdermed a fővad. (Ba-
ranya megye.)

Megesúfolja a medve, vaddiszno a
vadászt, ha közel férkőzve hozzá, meg-
sebzi.

Megdermed, megcserked és nem meg-
döglik a fővad.

Megdühödés, ddázat, veszettség = eb-
betegség.

Megereszkedik, megnyirkosodik a
puskapor.

**Megfácányosodik, megpállik, meg-
senyved, romlataggyó válik, megfülled,**
megbüdösödik a hús.

Megfejteti, lefejteti, lerántani a ki-
sebb szórmés vad bundáját.

Megfekszik, jól tart a vad, ha közelre
bevárja a vadászt; megfekszik a tceskó
az oduban a vad előtt.

Megfial, ellik, fiadzik a vad.

Megfogódik a hurokban, törben a vad.

Megfordítja a kopó a rókát, nyulat,
ha azt a vadász felé tereli.

Megforog, bislet, koslat az eb.

Megfülelni. L. *Kihallgatni.*

Megfülled. L. *Megfácányosodik.*

Meggebed (megdöglik) a kisebb kár-
tékony szórmés vad.

Meghasasít. »Ennek felette tiszta,
mivel a hím, ha melly nőstényt meg-
hasasított, többször hozzája nőszni nem
megyen.« (Apácai Csere János: Ma-
gyar Encyclopedia. 1653.)

Meghatározni, megítélni. E két ki-
fejezéssel akarják pótolni a magyarban
az »ansprechen« német vadászki-feje-
zést, de nem sok sikerrel.

Meghitványkozik. »... minthogy ak-
kor (a rigyetéskor) a bika igen meg-
hitvánkozik és meg is erőltlenkedik...«
(Miskolczi Gáspár: Egy jeles vadkert.)

Meghökken, megtorpan, meghököl a
vad, ha váratlanul valami gyanút fog.

Meghúzódik a vad a gazban, sűrűben.

Megimelyesedik, megnyüvesedik = a
szarvas (öz) hátán a légy csípésétől
nyüves kelevény támad.

Megindítják a falkavadászatnál az
ebek a szarvast. Amelyik ezt megtette,
az az *indító eb.*

Megítélni. L. *Meghatározni.*

Megkábul, megkergül, kergékórságba
esik az öz, zerge.

Megkásálja, megkarmolássza a med-
ve a vadászt. (Székelyföld.)

Megkapta az egészségi lapot, mond-
ják tréfásan arra a vadra, amely el-
hibázva, sértetlenül odébbáll.

Megkergül. L. *Megkábul.*

Megkölykezik, megfial, ontozik a ki-
sebb szórmés ragadozó.

Megkőtni a puskát = vadászbabona,
a fegyvert úgy megigézni, hogy azzal
vadat találni mindaddig ne lehessen,
míg csövet tisztessü fött levével meg-
nem mosták. (Bérczy.)

Megküzd a vadászno az ebekkel.

Meglappan. L. *Megbukik.*

Meglapul. L. *Megbukik.*

Meglepi a vadlúd seregestül a vetést.

Meglippen. »Az apróbb állatokat any-
nyira el-rémítik, hogy előttük holt-
elevenekké lévén, tsak meg-lippennek.«
(Miskolczi Gáspár: Egy jeles vadkert.)

Meglopni, belopni, = a vadat észre-
vétlenül megközelíteni.

Megnyom = 1. Meglő, elejt (vadat)
Veszprém megye.). 2. Megnyomja a
róka a fekvő nyulat, elesípi.

Megollózik, megellik az öz. (Székelyföld.)

Megorrontja a vad a vadászt, *szagot*
fog, szimatot kap.

Megpállik. L. *Megfácányosodik.*

Megpuskázni, = megsebesíteni, megsértezni.

Megrivallik. »A' Disznók között hasak egyik meg-rivallik is, a többi menten nagy röhögéssel öszve-fut.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert. 157. l.)

Megroggyan a sebzett nagy vad.

Megrohanja a vaddisznó a vadászt, ebet.

Megronesolni = lövéssel a vadat megsebezni. Rendszerint láblövessel, csontlövessel.

Megsarhudni (megfolyatni). »A, megsarhudás után menten egymástól külön mennek és többször nem közösülnek, hanem tsak lappanganak.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert. 69.)

Megsenyved. L. *Megfácányosodik.*

Megsnyyja magát. L. *Megbukik.*

Megszabdálja a róka, borz a tacszkót az oduban.

Megszagatja, megtépi, kikezdi az eb a lőtt vadat.

Megszállófa, rászállófa, ülesztőfa = a bagolykunyhó előtt levő száraz ágazatú fa, hová a ragadozók felgallyazhatnak.

Megtépi. L. *Megszagatja.*

Megtér tavasszal a vándormadár.

Megtermékenyíti párzaskor a hím a nőtényt.

Megtéved a kopófalca, ha a szimatot elvesztve, nem bír eligazodni.

Megtíporja, meggácsérozza, férceli, tojózza, pelézi a gácsérruca a tojót.

Megtorpad a vad a tacszkótól.

Megtorpan = meghökkenve, megijedve megáll.

Megugrás = a csülök azon mélyebb nyoma, mely a lövés okozta összerezenés-kor az első ugrás nyomán keletkezik.

Megülnek, jól tartanak a foglyok, ha a vadászt közelre bevarják.

Megüzetett, borított, jolyatott a szarvas-téhen, őzsuta a párosodás alatt.

Megverdik = megvedlik. »... hogy a Sas az ő tollaitól gyakorta megverdik, és ottan-ottan újabb és szebb tollakat nevel.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert.)

Megveri a kopókat a róka vagy nyúl, ha szimatja félbeszakadván, a kopók többé nem követhetik.

Megvét, elvetél, idétlent szül.

Megvetni a hátót, felállítani.

Megvillan a vad a sűrűben, ha csak egy pillanatra láthatni.

Megvillázni, öklelni = a szarvasbika agancsával a vadászt vagy ebet.

Megzabál a ragadozó, ha sokat fal.

Melanismus = sötétebb színeltérések. V. ö. *Leucismus.*

Mellbojt = bojtszerű csomó egyes ebfajok mellén.

Melleszti 1. a ragadozó madár a lecsapott madarat, 2. *súrolja* a serét a madarat.

Mellig éró szimat, ha oly terjedelmes légréteg tartalmaz szimatot, hogy a kopó elnyujtott fővel is követheti azt, tehát sebesebben, mintha fejét a föld-színig leereszteni kénytelen. (Bérez.)

Mellyed a madárnak, ha lövés után hull.

Menedékfolyosó a róka- és borzodunak azon járata, mely nem rendes kijáratul szolgál s csak szorultság esetén használdik.

Menedékszálás, bívó = a rókának, borznak olyan tanyája, melyet rendszeren nem lakik és csak üzetés alkalmával keres fel, vagy melyet magának szorultságból sebtében kotor.

Menyét (*Putorius nivalis*) Hosszúsága 22—32 cm. Farka 4—9 cm. Színe vörösesbarna. Alsó teste és torokfoltja fehér. Pacsmagolása márciusban van. A nőtény 5 hét után 3—8-at kölykezik.

Menyétezni = vadászmenyéttel üregi nyulat *zaklattatni*.

Meredek az agancs, ha nagy szögben áll el a szarvas fejtől.

Mereszkedik, pislog a nyúl a vacokban, ha meglepik.

Mereven, biztosan áll a vizsla.

Mesgázarvas. L. *Határszarvas.*

Mészárosmedve. L. *Vérmedve.*

Meszelés. = Azon fa, melyen sas vagy bagoly állandóan megszállni szokott, fehéres, meszes ürülékkel van befeckendezve, ez a meszelés.

Mészrevágás, mézhétség. = A szarvasfélék fejlődéséhez szükséges mész megszerzési vágya rendszerint a vadak *kérgézése, kéreghántása,* amennyiben a szükséges meszet némely fa kérgében feltalálják.

Mezei lampos = farkas. (Baranya megye.)

Mező = első, második mezőben van a kőlyökeb.

Mika Károly vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Milora. »A még esztendőre ellendő ketskét Milorának szoktuk nevezni.« (Miskolczi Gáspár: Egy jeles vadkert. 222.)

Mindenes vizsla = a német Gebrauchshund után.

Mindent evők, *vegyes táplálkozásúak* az olyan vadak, melyek növényi és állati táplálékkal vegyesen élnek. A »mindent evők« az »Alles Fresser« után helytelenül fordított szó. Az utóbbi kifejezés jobb.

Mohó (mohos) **agár**, mely eleinte minden erejét megfeszíti, azután elmarad s végre *felvágja a farkát*, azaz megáll.

Mohosodik, *peyhersedik* a tollasodó madárfiók.

Mojhos, *bojhos, barkás* a bogzó szarvas, őz agancsa.

Mony = tojás. L. *Fúmony* = vadréce-tojás, *fúmonyáz* = vadkacsatojást szed.

Morog a görény a pacsmagolás idejében.

Morotva, *fertő, fetregő, dágvány, da-gonya* (l. ott).

Móstató. »... hamar szétszedik azt s összeszaggatják e móstató s pákoz állatok« (agarak). (Pák Dénes: Vadászattudomány. II. 110.)

Mozgó les, *vaddászvert, vadászpajzs*, melyet a vadász maga elé tartva igyekszik a vadat belopni.

Mufflon. (Ovis musimon.) *Vadjuh.*

A hím: *kos*, — a nőstény: *anyajuh*, — a kicsiny: *bárány*, neme szerint: *kosbárány* vagy *jerke*.

Párosodása december—január hóban történik. Az anyajuh 21 hétig hordja vemhét és április-májusban 1—2 báránykát ellik.

Műlkög, *eselleng* a sárszalonka.

N.

Nagy cankó. L. *Cankók.* 2.

Nagy goda. L. *Godák.* 2.

Nagy kárókatona. L. *Kárókatonák.* 1.

Nagy odu = olyan róka- vagy borz-odu, melynek több kamrája és esetleg több lakója is van.

Nagy örgébies. L. *Gébiecek.* 1.

Nagy póling. L. *Pólingok.* 1.

Nagy vadra tölteni = golyóra tölteni.

Nagyvad-vadászat = szarvas, däm-, zerge-, kőszáli kecske-, vaddisznó-, fajt-, daru-, túzok-, medve-, farkas-, hiúz-, nemes sas- és uhuvadászat. A többi itt fel nem sorolt vadak a *kisvad-vadászathoz* tartoznak.

Napol, = *tanyáz* a vad.

Nászuha a madarak tavaszi tollazata, mely a párzási időszakra rendszerint a legdúsesebb.

Négy boka jele, = ha egy nyomban négy boka lenyomata látszik.

Nehéz eresztésű, *nehéz szalajtságú* a puskaszerszám.

Nehézkés a rőt vad, midőn ellése (ollózása) közeledvén, vemhét már nehezen viszi.

Nekiagyarkodik = dühösen nekitámad (a vaddisznó).

Nekibiztatni = uszítani medvére, vaddisznóra az ebet.

Nekikerekedik az eb vagy vad a futásnak.

Nekiszégezi a vadász az őt *megrohanó* vaddisznónak a dárdát.

Némán követi, hangtalanul, csaholás nélkül az eb a vadat.

Nemesítés = a fajta célzatos javítása az ebtenyésztésnél.

Nemes kőesag. L. *Gémek.* 7.

Német vizslák. Változatai: a *rövid-, hosszú- és szállkásszőrű* vizslák.

Nemi düh, = Némely őzbak exaltált állapota, hogy nemcsak a sutákat, hanem a fiatalabb bakokat is üldözi s ezáltal a suták megborfítását is akadályozza.

Nemzőképesség = a fiatal hím vad, midőn utódok előállítására képes.

Neszel a vad, midőn három főérezékével: látásával, hallásával, szaglásával egyszerre igyekszik meggyőződni valamely gyanús körülményről.

Neszelő. Vitatkoztak már rajta, hogy orr-e vagy fül-e ez a csodabogár szó. A vad »szimatot kap«, »megorront«, »szagot fog« az orrával és »neszt fog«, »megneszel« a fülével. Tehát a *neszelő* tulajdonképpen fül lenne, de ebből sem kérünk.

Neszt fog, *megneszel*. L. *Neszelő*.

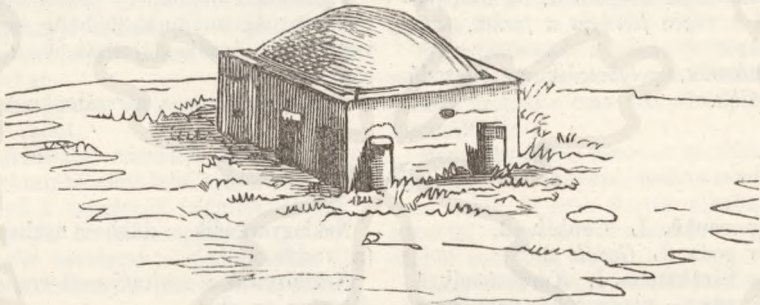
Neszessé válik, felneszel, = figyelni kezd a vad.

Négatni kell a rossz ebet a keresésre, hajszolásra.

Nőzsés. »Szent András havában leginkább kívánja a nőzsést, mivel akkor legmelegebb és legkövérebb.« (Apácai Csere János. 206. l.)

Nőzsési kívánság (üzekedési vágy). »...mivel akkor nőzsési kívánságtól

kes talaj) nem találja meg, ott a szükséges sót a vadnak külön kell nyújtani. Erre valók a nyalatók. Kb. 1 méter négyszögű, 30 cm mélységű ládába, teljesen homok- és kavicsmentes agyag közé 5 kiló vízben oldott kősót (annyi vízben, amennyiben éppen felolvad), 5 kg cseregolyót (Gallus aleppo) keverünk. Ezt a pépet a ládába púposan tetőzzük, felületét sűrű sólével leöntjük s ibolyagyökérral meghintjük. Más recept: 5 kg őrölt só, 1 kg édes kömény, 1 kg ánizs, fél kg ibolyagyökér porrá törve. Használak még koriantert, szegfűborsot, mochusdiót stb., de ezek főleges praktikák. Vaddisznóknak száraz helyre darabos konyhasót adunk.

13. ábra (nyalatók).

esiklandoztatván« (220. lap), vagy »ha ki megeszi, benne nőzsési kívánságot indít.« (Apácai Csere János. 220. lap.)

Nyagatja, nyeggeti az eb az elfogott nyulat.

Nyáj, = zergecsapat.

Nyakas, fejes, akaratos, = nehezen szoktatható, nem kezés eb.

Nyakát szegi az őz, ha vad iramodtában fának szalad neki.

Nyakkaloda, mely az átbúvó borzot megfojtja.

Nyaklebernyeg = a nyakról ráncosan lelógó bőr az ebnél.

Nyakló = nyakraváló.

Nyalatók (szószék). Az állati organizmus fentartására elkerülhetetlenül szükséges a só. Ahol a kérődző ezt a sómennyiséget a talaj összetételében (szí-

Nyalatóvályog. L. *Nyalatók*.

Nyári szarvas, faggyas-, teljes-, hízott-, dőhészarvas (l. ott).

Nyári vadlúd. L. *Ludak*. 1.

Nyárjadás, zár, gyűrődás (l. ott).

Nyársas az olyan bika vagy bak, melynek agancscsapja már agancstövön képződik s *koszorúja* (rózsája, karimája) van.

Nyefeg, szortyog a sárszalonka a szárnyrakelésnél.

Nyeggeti. L. *Nyagatja*.

Nyék a vadaskert régi elnevezése. (Révai grammatikája.)

Nyele van a farkasnak és nem farka. (Egy öreg vadász: Vadászmuészótár. 1875.) Maradjunk csak a farkosnál.

Nyeles háló. L. *Lepőháló*.

Nyelvel az eb, ha melege van (L-

Arany »Toldi«-jában: »Nyelvel a kувasz is földre hengeredve.«)

Nyérc (Putorius lutreola.) = Vidranyest, vidramenyét. Hosszúsága 70 cm (ebből a farkra 28 cm esik). Színe fényes fahéjbarna. Nálunk már igen ritka.

Nyereg. = 1. Hegyességű vaseszköz, melyet a szeles vizsla derekára csatolnak, hogy sebes mozgás közben szurkálja s ezáltal higgadtabb menésre szoktassa 2. A mufflon oldalán levő négyszögletes világos folt.

Nyeregbe szorult az agár, ha elfáradván, a paripához visszatér.

Nyereghát = gömbölyű hát az ebnél.

Nyereghez szoktatni = az agarat a ló mellett való járásra betanítani.

Nyerít a szárcsa, a vöcsök.

Nyest (Mustela foina) A menyétfélék családjához tartozó ragadozó. Hosszúsága kb. 70 cm (ennek egyharmada a farkra esik). Bundája szürkésbarna színű, torokfoltja fehér. Emberlakta helyek közelében, régi épületekben, nagyobb farakásokban fészkel. Február végén kezdődő pacsomagolása a menyéteknél szokásos fújás, prűszkölés között történik, miközben átható pézsmaszagot terjesztenek. Április-májusban a nőtény 3—5-öt kölykezik. Mint vérszomjas baromfi- és vadpusztító, kíméletet nem érdemel.

Nyi, vinnyog, szűköl, nyüszít, nyüszöl az eb.

Nyíleg-nyafog, rázendít a hajtani kezdő kopó.

Nyílfantás, ciholás a kopó hangja, midőn vadra talál és ennek nyomát jelzi.

Nyíhog a vidra, 1. ha jól érzi magát.

2 **Vercseg, sívít** a vércse.

Nyiladék a nádba vágott út, **vágás**. (Velencei tó.)

Nyílfarkú réce. L. *Vadrécék*. 20.

Nyiretés. »Főképpen a' Medve fark nevű tsillag feltámadása, azaz Egyed nap tájban; a mikor igen fene-is szokott lenni és olyankor sűrűen hangos nyiretéssel-is bizonyítja mind szerelme gerjedését.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert. 140. lap.)

Nyírfajd. L. *Fajdok*.

Nyögdel, nyögögél a gerle.

Nyolcas = normális az az agancs, melyen **szemág, királyág** van, a szárd-

csúcs pedig kétfelé vált. Viselője **nyolcas bika**.

Nyom = a vad csülkének, talpának egyszerű lenyomata a talajban.

Nyomlengyő, nyomtartó hó, helytelenül **csapahó** (1. ott).

Nyomisme.

A **szarvas** nyomának megismerésére és meghatározására ma már egész irodalom van, az ú. n. **nyomisme**. Számtalan **nyomjelet** állapított meg a — sokszor túlzott — német alaposág, ezekből azonban csak a **megbízható nyomjeleket** vettem fel, névszerint megjegyezvén, hogy minden egyes jelet röviden a betűsoros jegyzékben magyarázom meg. 1. A **szélesztés** (*terpesztés cságotás*), 2. A **lépés hossza**, 3. A **nyom mellé lépés** (*hozzálépés, egymást takaró csülöklenyomat*), 4. A **gyűrődás** (a zár, a **nyárjadás**) 6. a **hátramaradás** (*elmaradás, visszamaradás a lépésben*) 7. A **keresztelés** (*keresztés nyom*) 8. Az **átlépés** (*túllépés, előzés, túlsietés*) 9. A **bokák jele** (a négy boka jele). 10. a **kijelé álló csülök nyoma** 11. A **csalás** (*csalóka nyom, vakítás*) 12. A **fattyúcsülök lenyomata**, 13. A **csülkök tompasága** 14. A **csülökköz** (az él) 15. A **zöldnyom** (*füvesztés, gázlat, vágás*) 16. **Csülöksár** (*bocskor, peccét*) 17. **csipetetés** 18. A **felszedelőzködő** (*feltápaszkodó*) **szarvas nyoma** 19. **Csaljárás** (*forduló, cselvető csapás, csalics!*) 20. A **vizelés nyoma**. 21. **Magas jel** (*égi jel*) 22. **Lombjel**. 23. **Hullaték** 24. **Önjel**

A **dámvad** nyománál csak két jelet: a **szélesztés** (*terpesztés, cságotás*) és a **lépés hosszát** vehetjük figyelembe.

Nyomja a kopó a vadat, ha kitértőan a sarkában van.

Nyom mellé lépés, hozzálépés, egymást takaró csülöklenyomat (1. ott).

Nyomméretek. A szarvas csülkének lenyomatából s a nyom nagyságából a gyakorlott vadász igen gyakran megállapítja, hogy milyen nemű és milyen nagyságú vad jár előtte. Vidékenként más és más ugyan — a szarvasok nagyságához mérten — a nyomok mérete, mégis egy átlagméretet közlünk a »Vadászok zsebnaptára« 1888. évfolyamából:

	Első láb	Hátsó láb
Borjú nyáron körülbelül	34 mm	32 mm
»	» 38	» 35
Únó	» 46	» 43
Csapos	» 48	» 45
Villás b ka v. öreg suta	51	» 48
Hatos bika körülbelül	55	» 51
Nyolcas »	» 57	» 53
Tízes »	» 59	» 55
12-es »	» 62	» 57
14-es »	» 64	» 59
16-os »	» 67	» 61

Lépés hosszúsága alatt l. a többi méreteket.

Nyomozni, csapázni = a vadat a nyoma után követni.

Nyom ránea, dudorodás, dudor (l. ott).

Nyomtartó hó. L. *Csapahó*.

Nyugtazza a lövést = jelez a vad (l. ott).

Nyúka = kis nyúl (Palócság), *fiannyúl, nyúlfiú*.

Nyúl. (*Lepus timidus*) *Nyuszi, tapsifüles, Bence*

A kifejlődött hím: *kan*, — a nőnemű: *nöstény, anyannyúl*, — a fiatal, a félfeljedés koráig: *fiannyúl, nyúlfiú, nyúka*, — míg nem párosodik: *süldő, südő, sütkönyúl*.

Tartózkodási helye szerint van: *mezei, erdei, homoki, mocsári, lápi, hegyi nyúl*.

A szőre: *gyapjú*, — a bőre gyapjas: *bunda*, — a felső ajkán levő szőr-szálak: *bajusz*, — a füle: *tapsi*, — hátsó lábai: *ugrók*, — farka: *bokréta*, — excrementuma: *gumó, mogyoró, bogoró*, — ha metszőfogai a szájból kiállanak, azok az *agyaras nyulak*, — a gyakran előforduló világos szín-

eltérés: *leucismus, hókaság*, — a sötét színű eltérés: a *melanismus*.

Amint a zord tél egy kissé enged, a buja kanok szerelmesen *hajszolják* a szemérmes nöstényt. Soká *kergetőznek*, míg az enged a nagy csábításnak s megkezdődik a *pepecselés, bakzás, kukózás*, miközben a lovagiatlan kanok *megették, megbannyazzák* a nöstényt. A nász után a nöstény *pocakos, pocos* lesz s egy kis *vackot kapar*, hol apró nyúlfiakat *fiadzik*.

Este felé a nyúl *legelőre vomul*, legelés közben *kocog, baktat, bakdásol, epickél, bakalász, bakókál, csúszkál* és reggelig legelészgetve, — miután több oldalugrással *csett vet, viszlik* — *vacokra megy* és a *vackában, fekvésében: elül, elvackolja magát, vacokba ül*.

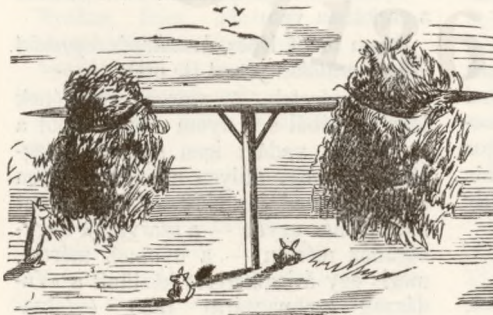
Ha valami *neszt vesz*, akkor hátsó lábára állva, *szemlét tart, ágaskodik, áesorog, kucorog, cöveket üt, bakágást üt*, s ha semmi veszély nincs, *dobol* az első lábával a tapsiján és újra *vacokba ül*.

Ha vizslával vagy anélkül, keresve vadásszuk, akkor *bokrászunk (busírozunk, berkezőnk)*.

Ilyenkor a nyúl, ha közel bevárja a vadászt, akkor *jól tart*, ha pedig már lőtávolon kívül *kipattan, felugrik, kipenderedik, kiszökik, feladja magát, felölik, kigördül* a vackából, akkor *éber, ugrós, rosszul tart*.

A vackóból a vadász *kiugratja, felszökteti, felüti*, az eb *felveri, felszukulatja*; mikor a gazt, melyben a nyúl *megelegul, megsunyja magát, meglappan, meglippen*, a vadász apróra *megjárja*, akkor *kitiporja, kiböklézi*, és ha a vackából majdnem *hason csúszva* iramodik egy barázdában, akkor *kisuttyan, elcsellen*. Gazban, bokros sűrűben *lomol*, és ha csak itt-ott egy pillanatra látható, akkor *megvillan* Sáros szántásban *bocskort húz, megbockorosodik, bocskort köt*.

Szántásban, tarlón gyakran már messziről meglátja, azaz *kinézi, felveszi* a vadász a nyulat és a jó pecsenyevadász ilyenkor oda-lopódzva, meglepi: *megcankózza, megnyomja* a vacokban *pislogó, mereszkező tapsifülest, sebes ültiben kilövi, kihenteríti* a vacokból.

14. ábra (nyúlétetők).

Ha fejbe- vagy előhajsán, kupán lövik, akkor felbukik, bukfencezik; ha egyik lábát ellövik, akkor csonton szalad, mikor is az eb utána veselkedik és hiába cselez, cicázik vele, rövidesen bekorcolja és elcsípi, nyeggeti, nyaggatja egy darabig, miközben keservesen veszékel, mákog, sír, és ha még életben kerül a vadász kezébe, akkor hátsó lábainál fogva lelógatva, leagyalják, fültövon (fültént) ütik, két hátsó lábát befűzik, állabazzák, odahaza a belit kidobják, a bundáját lerántják.

Nyúlálló, szilárd, nyúltisza (?) a vizsla, mely nem nyúlhajszó (l. ott).

Nyúlaprólék = a nyúl szíve, mája, tüdeje, bordái és előrésze.

Nyúlászni = nyúlra vadászni (vizslával bokrászni).

Nyületetők. A nyulak nyári étetéséhez szükséges alkalmatosságokat mutatjuk itt be a Diezel-Mika »Az apró vad vadászata« c. könyv nyomán:

A **takarmánycölöp** (l. 14. ábrát) egy méter hosszú s körülbelül 3–4 cm vastag cölöpöket megfelelő helyeken úgy kell a földbe beverni, hogy azok 50–60 cm-re a földből kiálljanak. Minden ilyen cölöpre egy, mind a két végén kihegyezett, 1 m hosszú lécet kell jó erősen rászegezni és ennek kihegyezett végeinél a két takarmány-csomót úgy kell ráhúzni, hogy a földet ne ériék, de a nyulak kényelmesen elérhessék.

A **takarmányfedél** (l. 15. ábrát) 3–4 darab $1\frac{1}{2}$ méter hosszú, 3 cm vastag karóból áll, melyet egymástól 50 cm-nyire részsütosan úgy verünk a földbe, hogy szabad végeik összehajolva sodronnyal összeköthetők legyenek. A jól összekötözött takarmány-csomót, mely a karók között kitölti, az állvány közé ismét sodronnyal úgy kötjük fel, hogy az a földtől 20–25 cm-nyire legyen s azután az állvány felső részét zsupszalmával jól befödjük, hogy az alatta levő takarmányt a hó vagy eső ne érje.

Nyüllú, fianyúl, nyúka (l. ott).

Nyúlhajszó az eb, mely beugrik a nyúl után. V. ö. Nyúlálló.

Nyülláb = hosszú, keskeny lábfej az ebnél.

Nyúltisza = a Hasenrein szolgálai for-

15. ábra (nyületetők).

dítása. Sokkal helyesebb ennél a **nyúl-álló** vagy **szilárd**.

Nyuszi = a nyúl becéző elnevezése.

Nyuszka = csupasz madárfiók. (Nógrád megye.)

Nyuszt. (*Mustela martes*) A menyét-félék családjába tartozó ragadozó. Testhossza mintegy 55 cm, farkhossza 30 cm. Bundája sötétbarna színű, torka és nyakaaja világossárga, a pacsomagolás idejében szép narancssárga. Erdőkben tartózkodik, hol elhagyott ragadozó madár- vagy mókusfészkekben, faodukban, sziklahasadékokban fészkel. Pacsmagolása január végén, február elején kezdődik nagy prüszkölés, morgás, fújás, köpködés közepette. A nőstény 9 heti vemhesség után, március végén,

április elején 3–4 nyusztfiat kölykedzik. A vadászterületnek néhány nyuszt valószínűsége átká lehet, mert az őzgidától kezdve minden kisebb élőlényt megtámad és megöl. Irtani eredményesen csak csapóvassal lehet. Többször tapasztalták már, hogy a csalogatási időszakban az őz hívo hangjára ő is megjelent. A fogáshoz szükséges leírást lásd *Szimatésaló szerek és Csalogatok* alatt.

Nyügbe vetni (sólymot). »Szemeiket el szokták fedezni, hogy a repeső madárkakat ne szemlélhessék, lábukat pedig nyügbe vetik és sínóron kötik.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert. 390 lap.)

Nyühelődik a vad, ha féreg bántja.

O.

Odafüstölni, odapörkölni, odagyújtani, odalőni.

Odagyújtani. L. *Odafüstölni.*

Odakap, faldos az emsediszó; a kan *vág* az agyarával.

Odalbahó = farkas. (Brassó megye.)

Odaossan. »A tarlókra éjszakánként odaossanó öreg és fiatal vadludakat

meglessék.« (Pákh Dienes: »Vadászat-tudomány.« II. 126.)

Odapörkölni. L. *Odafüstölni.*

Odaszolgál = odahord, visz a puska.

Odébb állt, elinált, vagy mint tréfásan mondják: *megkapta az egészségi lapot* az elhibázott vad.

Odu. L. *Állandó kotorek.*

Ögyeleg = ide-oda járkál a vad.

Öklel, öklelődik, türkölődik a szarvasbika, özbak

Ölálkodik a farkas az öl vagy karám körül.

Öldalfélt áll a vad, midőn keresztbe áll.

Öldalog 1. ez eb, mikor hátulsó lábival az elsőktől eltérőleg haladva, farát félszakosan viszi. 2. Öldalog a párba állott réce, midőn magányos pocolyákra vonul.

Öllik, vedlik, lohosodik, lohodzik, verdik, foszlik a réce. (Drávamellék.)

Öllős vagy *fecskéjark*, ha a szélső kormánytollak a belsőknél hosszabbak.

Öllözni = elleni (öz); öllő = őzgidá.

Öltő = a kérődzők gyomrának egyik része, mely a gyomornedvet választja ki.

Ölyvek. (*Buteoninae*) Vastag, gömbölyű fej, aránylag gyenge csorr. Orrlyukak félholdalukúak. Az első evezőtoll igen rövid. A negyedik a leghosszabb. Csüdjük rövid, erős, hátul egé-

16. ábra (őlyv láb).

szen csupasz, elől a csüd feléig gatyás. Zsákmányukat csak ültében vagy szaladgában ragadják. Lomha, gunnyasztó ragadozók. Röptük nem gyors.

1. *Egerészölyv* (*Buteo buteo*. L). *Népies nevei*: parlagi- vagy tarlókánya, nyávogó-, sikoltó-, síó-, sívókánya, ölyű, ülyű, huszársas. *H.* 52—58; *Sz.* 37—41; *F.* 23—27; *L.* 75—84; *Cs.* 3—4 cm. Színe sötétbarna, a mell sárgás, fehéresen harántfoltos. Szeme barna vagy szürkés, fehéres és barnássárga, lábai sárgák, csőre kékesfekete. Megjön márciusban, költözik szeptember-októberben. 3—4 zöldes, vörösbarna foltos tojást rak, melynek *H.* 54—57; *Sz.* 44—47 mm. Általában hasznos.

2. *Fehérfarkú ölyv* (*Buteo ferox*. Gm) *H.* 58—62; *Sz.* 40—54; *F.* 25—26; *L.* 9—9.2 (ebből 5 cm csupasz); *Cs.* 3.5—4.5. Színe rozsdásbarna, fehéres tarkázzal. Szeme sárgásbarna vagy okkersárga. Lábai sárgák. Csőre hamvaskék, fekete kampóval. Fő ismertető jele: rozsdás árnyalatú *egyszínű fehér farka*. Vándorlási ideje bizonytalan. Nálunk igen ritka.

3. *Gatyás ölyv*. (*Archibuteo lagopus*. Br.) Őszkánya, fehér kánya, téli kánya. *H.* 50—65; *Sz.* 43—48; *F.* 24—25; *L.* 7.5—8.1; *Cs.* 3.5—3.7. Színe nagyon változó. A majd egész fehértől a rozsdabarnán át a sötétbarnáig Legfőbb ismertetője, hogy csüdjé a *lábfejig gatyás*. Szeme barna, lábak sárgák, csőr hamvaskék, kampója fekete. Nálunk ritkán fészkel Legtöbbnyire késő ősszel jön és tavasszal újra eltávozik.

4. *Kigyászölyv* (*Circus gallicus*. Gm) *H.* 65—80; *Sz.* 48—54; *F.* 28—30; *L.* 9.8—10.4, ebből 7 cm csupasz; *Cs.* 4.6—5.5 cm. Színe csokoládébarna és fakóbarna Alsó test fehér alapon világosbarna harántszírványokkal. Lábai világoskékesekek. Nagy bagollyszemei sárgák. Megjön április elején, elköltözik október vagy november elején. 1—2, ritkán 3 szürkés kékes vagy zöldesfehér tojást rak, melynek *H.* 72—74.5, *Sz.* 58—59 mm. Káros.

5. *Darászölyv* (*Pernis apivorus*). *H.* 57—64; *Sz.* 36—41.5; *F.* 22.5—27.5; *L.* 4.5—5.5; *Cs.* 3—3.5 cm Színe

rozsdabarna Minden más ragadozómadártól abban különbözik, hogy a csorr tövén nem szőrszerű, hanem apró pikkelyes tollazata van. Lábak sárgák. Szem szürkésbarna, sárga, vörösesbarna. Csorr fekete. 2, ritkán 3 vörösbarnás, sárgásfehér, barna foltos tojásának *H.* 55—57; *Sz.* 44—47.2 mm. Káros. Egérbő esztendőben azonban mint jó egérpusztítót, megtűrhetjük.

Önjel = (nyomjel), midőn a bika vagy suta csülkeinek élet — illetve a csülök külső alakját — a sziklán lépésével mintegy lerajzolja.

Ontozik = megkölyezik. (Vas megye.)

Ordas = farkas.

Öreg kan = a teljesen kifejlett, kapitális vadkan.

Öreg szatyma, fíckó, posta.

Orgonál, ordít, üvölt a farkas. (Háromszék megye)

Örömszöld, örömdög, cserág, sikerág, örömgally, zöldág és még egy esomó más kifejezéssel próbálkoztak már, hogy mi legyen a neve annak az ágnak, melyet a szerencsés szarvaslövő büszkén a kalapja mellé tűzhet. Míg valami elfogadható kifejezést nem találunk, addig legjobbnak tartom egy vadásztársam javaslatát, hogy a vadász *kitűzőt*.

17. ábra (a gatyás ölyv lába).

Orr a vadásznyelvben nemcsak a testrészt jelenti, hanem a szaglást is, pl. *jó orra van*.

Orrán viszi, orrozza a nyulat az agár, mely nem éri, nem fordít ugyan a nyúlra, de jó darabig közvetlen nyomában van. Az ilyen agarat *piszkáló, srófólo, taszigdó* agárnak is nevezik.

Orr- és garatféreg (Cephanomia).

Orrmány = a vaddisznó orra.

Orrozza. L. *Orrán viszi*.

Örszem = a zergenyáj figyelő tagja, mely veszedelem esetén *füttjent* egyet, mire az egész csapat eliramodik. Darvaknál, vadlibáknál szintén.

Örvállat = ragadozó.

Örvénylik, kereng, körözik, kóvályog a ragadozómadár, ha a levegőben köröket ír le.

Örvköröm = a ragadozó madár lábán. Használatosabb a *karom*.

Örvmadár = ragadozó madár.

Örvölöz a felzúdult vízimadárság.

Örvös galamb. L. *Galambok*. 3.

Örvös medve = fiatal medve, melynek nyakán még a világosabb színezetű gyűrűje van.

Örsreütés, visszazütés, atavismus, ha az utódok jobban hasonlítanak régiebb elődeikre, mint a szüleikre.

Ostorhegyre hord, összehord, sűrűn vág a puska, mely a serétet nem *teríti, borítja, szórja*.

Ostoros (Piqueur) a falkavadászatnál az ebek összetartója.

Oszlopvas = ragadozómadár fogó készülék, melyet kútágásra, fatörzsre stb. szerelnek.

Összeakaszkodik, elbonyolódik, egymásba akad, összekulesolódik a küzdő bikák agancsa.

Összeáll, falkába áll, csapatba verődik, falkába csavarodik, összeesap a vad.

Összeesap két bika a rigyetés időszakában. (L. *Összeáll*)

Összefogódzik a medve a vadással, ha átöleli és megkápssálja.

Összekulesolódik. L. *Összeakaszkodik*.

Összekürtölni a vadászokat, ebeket a hajtás után. »A peczér ajakán' a szarv megbődüle.« (Gyöngyösi)

Összenősztetni. »A' régiek az Oktalan állatokat fele-más állatokkal ekképen

öszve-nősztettek.« (Miskolczi Gáspár. 280. 1)

Összeröffen a vaddisznókonda, ha valami gyanús zaj üti meg a fülét vagy szímatot kap.

Összesarhudás. »Az Öszvér pedig a' Lónak avagy Bikának a' Szamárral való öszve-sarhudásából származik.« (Miskolczi Gáspár. 280. 1)

Ösztör. L. *Árbócfa*.

Ösztövére = *satnya*, sovány.

Ösztövéreül, meghíványkodik, elgyatruul, = *lesoványkodik*.

Ötvös Balázs vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Óvás = a vad ápolása, téli étetése, kímélése, vadorzók, ragadozók elleni védelme.

Őz. (*Cervus capreolus*) *Vadkecske* (Szolnok-Doboka).

A hím: *bak, őzbak, őzcáp*, — a nőstény: *suta, kecske* (?), — a fiatal: *őzgidá, gedó, őzolló, gödölye, zera, őzfi*. A kecskegidából *űnő* lesz, a bakgödölyéből pedig *csapos, villás, hatos, derék, erős, kapitális bak*, — a fiat nem fogott suta: *meddő suta*.

A *rigyetei időszakban* (melyet *csalogatási időszaknak* is szoktunk nevezni), a suta, ha a nemi ösztön bántja, azaz: *árjad*, hosszas *incselkedés* után, mely alatt a bak *űzi-hajtja*, körbe-körbe *hajszolja, boszorkánygyűrűt* csinálnak, a suta aggodalmasan *sipít*, míg végre *magához ereszt* a bakot. Ha már *néhékes* lesz, *elkülönödik* a csapattól és *megborjazik, ollik, ollózik, vemhezik*. Kis *gedőit, vemheit* szoptatja, *vezetgeti*, védelmezi, s ha ragadozó akarna hozzájuk férkőzni, azt mellső lábaival *levágja*, vagy ha más veszedelem fenyegeti őket, akkor *karcsú* lábaival *toppant* egyet, mire a kicsinyek engedelmesen *meglapulnak*. Ha a gidák már oly erősek, hogy anyjukat követni tudják, úgy a kis család *csapathoz tart*, hol az apró *jószág felserdül, felidül*.

Ha a sűrűben *tanyázó* pihenő őz fülét valami zaj üti meg, akkor *felneszel, neszessé válik*, s ha gyanúja nem oszlik, mintha *acélrugók* moogatnák, úgy *felszökik* fektéből, *riadoz, riaszt, bőfög, bőffen, bakog, bekeg* néhányat s *bakázva* tovább *poroszkál*. Ha azonban ez a

zargatás, abajgatás többször ismétlődik, egészen elpártol a területtől.

Az őzet vadásszák *cserkészve* (l. ott) *fitykésze* vagy *barkácsolva*, épúgy mint a szarvast, van azonban egy speciális vadászati módja: a *csalogatás*, *sípra hívás*, *sípra csalás*, *sípadászat*. A vadász falevéllal, vagy a *riasztó-* vagy a *hívó-csalsíp*pal hangot ad, melyre a bak *beugrik*, de nagyon vigyázni kell, nehogy a vadász egy könnyelmű mozdulattal *elbakajfántozza*, *elhebehurgyázza*.

A *megdermedt*, *megcserkedt* őzet *fel-törrik*, *kiszigerelik*, azután *bakba kötik* és hazaviszik. (Testrészeit l. Szarvasnál.)

A megsebzett őz viselkedése a sebesü-

legkevésbé kétséges esetben is tarkózzuk le vagy egy nyaklövessel biztosítsuk zsákmányunkat.

Ha az őz a lövés pillanatában erősen összerázkódik és utána vad iramban menekül, úgy a golyó rendszerint jól talált s rövid távolságra halljuk az őzet összerogyni.

Ha az őz a lövésre felszökellik és első lábaival a levegőben kapálózik, a golyó elől, jól ütött be. Ha a hátsó lábaival

18. ábra (őz).

lés pillanatában csaknem ugyanaz, ami a szarvasé. Ha az őz a lövésre összerogy, siessünk oda azonnal, hogy szükség esetén a kegyelemdőfést vagy a kegyelemlovést megadhassuk, mert gyakran megtörtént már, hogy a golyó ütésétől elkábult őz rövid idő alatt újra lábra kapott s továbbállt. A Traun folyó ligeteiben velem is megesett, hogy egy fejbőlött őzbakot, mely véleményem szerint az utolsó rúgta, otthagytam a helyén és egy óra múlva a baknak csak hült helyét találtam. Rá egy hétre ugyanott ez az őzbak terítékre került s akkor megállapítottuk, hogy csak könnyű fejsébet kapott. Azért tehát a

magasan kirúg, vagy meggömbült derékkal csendesen menekül, akkor az őz vagy bélsébet vagy comblovést kapott.

Ha a vad az első lábaira előrerogy, de rögtön talpraáll és gyors ütemben menekül, akkor minden valószínűség szerint nyak- (begye-) lövést kapott, de csontsérülés nélkül, mert ha a golyó nyakcsigolyát talált, az őz tűzben marad.

Láblövéséknél rendszerint látjuk az ellőtt lábat kalimpálni, vagy a vadat erősen sántítani.

Hibázásnál az őz megrázkódik ugyan a lövés zajára, nagy ugrásokkal menekül, de neszelve meg-megáll s olykor még haragosan bakog is.

18/a. ábra. Az egyéves őz agancs-alakulatai.

18/b. ábra. Agancsalakulások a második évben.

Az itt leírt jelzések természetesen nem minden egyes esetben így folynak le, s azért ne mulasszuk el soha a leadott lövés után a sebjelek, cserkészjelek után nézni.

Az őz sebesüléseit (miként a szarvasét is) a golyóvágtá testrész után jelöljük meg. Van tehát szív-, tüdő- és májlövés, lép- és veselövés, béllövés, fej-, nyak- és hátlövés, lapocka- (váll-lap-, Blatt- (?), comb- (copák-) és bordalövés, tövis-, nyujtványlövés, horzslövés, lábszárlövés, súrolólövés, keszeglövés, szüglylövés stb.

Diesel-Mika »Az apróvad vadászata« c. könyvből vesszük át a mellékelt 18. sz. ábrát, melyhez a következő magyarázatot adjuk:

a = közélapocka- (szív-) lövés, —
 a^1 = mélylapockalövés, — a^2 = magas lapockalövés.

$b-b-b$ = tüdőlövés (rossz lapockalövés).

$c-c$ = a rekeszizom vonala.

$d-d$ = májlövés.

$e-e^1$ = bendő- vagy béllövés.

l = comb- (copák-) lövés.

$g-g-g$ = horzslövés (gerinenyujtvány)

$h-h$ = gerinelövés.

$i-i$ = nyakcsigolyalövés.

$k-k$ = gégelövés.

l = nyak- (de ürös) lövés.

$m-n$ = fejlövés

$p-p-p$ = felső lábszárlövés.

$r-r$ = alsó lábszárlövés.

$ó$ = szüglylövés.

A vérjeleket, sebjeleket a *Szarvas*-nál közöljük.

Ózaganes fejlődése a következő: Az *Óz-gida* homlokosontja kb. 5 hónapos korában dudorodni kezd s az ebből származó

gombot január-februárban *elhánnya*. Tavasszal fejlődik a *csap*, melyet májusi-júniusban a *háncstól meglisztít*, *lehánt*. A csapot decemberben ismét *leveti*, *lehullatja* s március táján már mint *villás bak* jelenik meg. Novemberben a *villás agancsot* is *lerakja* és tavasszal *hatos agancsot* kap. Ennek az agancskának van *elő-* (támadó-) és *hátsó* (védő-) ága, van *agancstöve*, *agancstörzse* (agancs-, szára), *koszorúja* (rózsája). Díszei az *ózaganesnak* is a *gyöngyök* és *rovátok*. Ha az elő- és hátsó ágak majdnem egy vonalba esnek, miáltal az agancs keresztformájú lesz, az a *kereszttes agancs*, melynek ritkasága folytán nagy értéke van.

Miként a szarvasagancsnál, itt is vannak *rendellenes*, *abnormis* alakulatok s akkor az *ózaganes* is *korcs*, *torz*, *dancsos*, *buga*, *kukora*, *finta*, *kajsza*. Egy abnormitás az *őzeknél* gyakrabban előforduló *parókás agancs* is.

Az *ózaganes* fejlődési fázisait mellékelt táblázatunk mutatja be.

Ózborjú. Helytelen kifejezésnek tartom, mert amint az *ózsutára* valósággal fáj azt mondani, hogy »tehén«, épúgy erre a graciózus, kedves, törékeny kis jószágra sem illik a »borjú« kifejezés. Jobb a *gida*, *gedő*, *olló*, *zera*, *őzfi*.

Ózeáp = *őzbak* (Székelyföld)

Ózesapat = három felüli *őz* együtt.

Ózdongólégy. (*Oestrus stimulator*.)

Ózfi. L. *Ózborjú*

Ózgida. L. *Ózborjú*.

Ózkeeske = *ózsuta* a kifejlődött s már *ollózott* (ellett) nőstény *őz*. Helytelen kifejezés, mert az *őz* nősténye *suta*.

Ózolló. L. *Ózborjú*.

Ózsuta. L. *Ózkeeske*.

Ózűsző = helyesebben *őzűnő* a már rigyett, de még nem ellett *őz*.

P.

Pacsmagol = párzik az aprób szőrme ragadozó (vadmacska, vidra, menyét stb.).

Pagony = vadászterület.

Pajzánkodik, *dévajkodik* a szarvasféle, ha jókedvűből agancsaival a földet hánnya vagy a hangyabolyt széttúrja.

Pajzsos cankó. L. *Cankók*. 8.

Pákh Dienes vadászati szakíró. L. *Irodalom*

Pákosztos, *pákosz* az eb, mely nem elégszik meg a maga kosztjával, hanem más tilalmas eledelhez is hozzányúl.

Pamaes, *ecset* a szarvasfélék csökén levő hosszabb szőresomó.

Pamacsa. L. *Dagonyás ja.*

Panaszkodik = 1 *béget*, *sír* az őz fájaldalmában; 2. *veszélke*, *mákgog* a nyúl, ha az eb *nyeggeti*; 3. általában minden vad fájaldalmában kiadott siránkozó hangja

Pánéél = 1 a vaddisznó oldalán a gyan-tábol, sárból képződött vastag, kemény kéreg; 2. a fogolykakas málján levő patkóalakú barna folt (l. a következő szót).

Pánéclosodik, *patkósodik*, *színesedik*, *címeresedik* a kisfogolykakas, hamar mel- lén a patkóalakú barna folt látszani kezd.

Pandal = üreges, öblös vízpart, hol a vidra tanyázní szokott.

Pangó, *csenevész*, *sindevész*, *görhe*, *lependék* stb. L. *Csenevész*

Páradzik, *párzik* (a galamb). (Szege- d vidéke.)

Páratlan az aganes, ha egyik aganes- törzsön több ág van, mint a másikon. Lesz tehát páratlan 10-es, 12-es stb.

Parlagi sas. L. *Sasok.*

Parókás aganes = torzalakulat a nedvek túltengése folytán, rendszerint heresérülés vagy a fejlődő aganes meg- sértése után.

Párokra szakad tavasszal a fogoly- csapat.

Páros az aganes, ha mindkét aganes törzsén egyforma számú ágai vannak.

Párosodik, *párzik*, *páradzik*, *hímzik*, *fajzik* a madár.

Partfutók. A lilefélék családjához tar- toznak ezek a fürge, örökké nyüzsgő, szaladgáló, villámgyors repülésű, ked- vesen fütyörésző kis madárkák. Leg- nagyobbika is alig rigónagyságú, a leg- kisebbje pedig akkora, mint egy veréb. Csőrük, mely 1½—3½ cm között vál- takozik, szálonkaszerű, puha, vékony, hajlékony, a végük kemény. A hím és nőstény egyedek egyforma tollazatúak, de nyári és téli öltözetük nagyon külön- böző színű.

1. *Tengeri partfutó.* (Tringa mari- tima.) H. 20—23 cm. Színe barnás- fekete, zománccfényel. Lábai sárgák, csőre sötétbarna. Nálunk csak elvétve jelenik meg.

2. *Izlandi partfutó.* (Tringa canutus.) H. 23—25 5 cm. Színe feketés barna és sárgás szürke. Igen ritka.

3. *Sarlós partfutó.* (Tringa subarcuata.) Paprikasneff, vörös partisneff. Színe vörösbarna. Csőre ívesen lehajló. H. 18·8—21 cm. Nálunk csak költőzködés- kor látható.

4. *Közönséges partfutó.* (Tringa alpina.) Parti-, szőke-, székisneff. H. 20—21·5 cm. Színe fekete, sárgásan szegett tollakkal. Láb és csőr fekete.

5. *Apró partfutó.* (Tringa minuta.) Apró partisneff. H. 13—14·5 cm. Láb és csőr fekete. Színe barnásfekete.

6. *Temminck partfutója.* (Tringa tem- mincki.) H. 13·3—14 cm. Színe hamu- barnás. Csőre barnásfekete, lábai bar- násszürkék.

Parti lile. L. *Lilék.* 4.

Partra száll a vidra.

Pásztázní hagyni = a vizlát messzire eresztieni.

Pásztázó hajtás, ahol a vadászok a hajtókkal egy vonalban állnak fel és ezen alaponal két szélén szintén egy hajtóvonallal halad (stráfvadászat). □-ű vadászat.

Patkó, *címer*, *pajzs*, *vért* = a fogoly- kakas málján levő barna folt.

Patyng = a szarvaskés hordósinórja, melyet jobbvállon keresztülvetve hord- tak.

Pecér, *pözér*, *ebfalkás*, *ebgondozó*. Régi jelentőségét veszített s a hajdanitól ma már egészen különböző értelemben használt szó. Krónikámban olvassuk, hogy Rákóczi Zsigmond felsővadászi udvarához egy *főpecér*, két *kutyapecér*, hat *kutyajiú* és egy *kutyaszakács* tarto- zott; gróf Csáky István szendrői ud- varában pedig *lovaspecérek* is tartattak. E kifejezések, melyek akkor *hunts- mant*, *valet de limiert*, *Jägerburschot*, *kennelsmant* és *whip*-et jelentettek, később elavultak, részint mert az 1729. évi XXII. t.-e. a vadászokat szűkebb kor- láatok közé szorította, részint mert az ekkor és később egyre sűrűbben alkalmazott német és cseh erdészek a magyar vadászszavak helyett idegen szava- kat honosítottak meg. Később a pecé- rek kizárólag cigányok voltak s az udvarban a legalárendeltebb állást fog- lalták el, és ez lehet részben oka annak, hogy foglalkozásukra később egyre ke- vesebb vállalkozó akadt s e szó a hajda-

nitől egészen különböző értelmű lett. (Bérczy.)

Pecsenyés agár, mely különösen őszszel, míg a nyúl gyöngye, egyre-másra — később pedig válogatva s a javát eleresztve — hord pecsenyét a konyhára.

Peesét, *csülöksár*, *bocskor* (l. ott).

Pedzeni = 1. Súlyommal vadászni, *solymászni*. 2. *Pedzi*, *lecsapja* a ragadozó madár a prédáját.

Pelyhesedik. L. *Mohosodik*.

Pepecsel, *bakzik*, *kukózik*, *pázik* a nyúl.

Pete, *mony* = tojás; innen *petézni*.

Petési, *gácsérozza*, *férceli*, *megtiporja* a gácsér a tojót.

Pettyes lile. L. *Lilék*. 2.

Pettyes orr = sötétebb színnel pontozott orr az ebnél.

csibéi; 2. pityeg a tojó is, ha csibéit összehívja

Pitypalattyoz a fűrj.

Pitypiritty = fűrj. (Bodrogköz)

Pitygeg, *cipákol*, *kittyent*, *sipákol* a szárcsa. (Velencei tó.)

Pocakos, *pocos*. — hasas a nyúl.

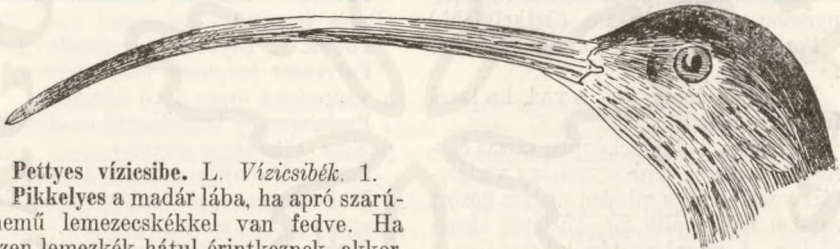
Pogém. L. *Gémek*. 3.

Pocos. L. *Pocakos*.

Pofazacskó = ürgénél, gödénynél az élelem időleges elhelyezésére szolgáló bőrzsák.

Pofoz, *rúg*, *taszít*, *lök* a fegyver, mely túlerősen van töltve, vagy tölténykamrája van megtárgalva.

Pointer = rövidszőrű angol vizsla. Ha 30 kg-nál súlyosabb, akkor: *nehéz*; ha 20–30 kg-ot nyom: *közepes*; ha súlya 20 kg-on alul van: *könnyű*.

19. ábra (a nagy poling feje).

Pettyes vízicsibe. L. *Vízicsibék*. 1.

Pikkelyes a madár lába, ha apró szárunemű lemezekkel van fedve. Ha ezen lemezek hátul érintkeznek, akkor a madár *csizmát visel*.

Píp = a szárnyasok egy betegsége. A nyelv hegye és a légzőcső felszíne megkeményszik, táplálkozni nem tud és elpusztul.

Pipe, *pizse*, *pizselle*, *pislen*, *csire*, *csibe*, *csirke* = a tyúkrendi madarak porontya.

Pirók róka, *szeg*, *sárga*, *vörös róka*, melynek hátbőre egyenlő világossárga szőrű, májja pedig fehér, fakó vagy piros szegéllyel.

Pirolábú cankó. L. *Cankók*. 6.

Pislog, *mereszkedik* a nyúl a vacokban, ha a vadász meglepi.

Piszeg vagy *nyihog* a vidra, ha jól érzését akarja kifejezni.

Piszkáló agár. L. *Orrán viszi*.

Piszklék az eb felső ajkairól lelógó ajkak.

Pisszeg az erdei szalonka húzaskor.

Pitvar = a róka- vagy borzodu előcsarnoka, melyből a *kallan*, *teknő*, *kamra* nyílik.

Pityegnek 1. a tyúkrendi madarak

Pólingok. A *lilejélek* családjába tartozó, igen hosszú, sarlósan meghajtott csőrű, természetes, szalonkaféle madarak. Lábuk magas, előrészen pajzsos, hátsó részén azonban csak hálózott. A magyar pusztá kedves madarai ezek. Tilinkószavukkal a pusztá mélabús csendjét felvidítják. Vadászatuk igen nehéz, mert szerfölött szemfüles jószágok. Nálunk három fajtája fordul meg az őszi-tavaszi vándorlaskor, de egyik sem költ.

1. **Nagy póling** (Numenius arcuatus.) Gojzer, hujtó, szélkiáltó, pólic, kúlic, tőcsmadár, tőcsér, tőcs-tőcs. Színe pacsirtaszerű. *H.* 53–62; *Sz.* 29–31; *F.* 12–14 2; *L.* 7–8·3; *Cs.* 13·5–16·5 cm. Megjön márciusban és április közepéig marad, augusztusban újra halatja fuvolázó hangját egész novemberig, sőt akad olyan is, amelyik gyenge télben el sem megy.

2 *Vékonycsőrű póling* (Numenius tenuirostris). Jóval kisebb, mint a nagy póling, hosszúsága csak 38—44 cm. Nálunk igen ritkán fordul elő.

3 *Kis póling* (Numenius phaeopus). Kis szélkiáltó, tutucska. Hossza: 42—46.5. Lábai kékes ólomszínűek, szemei feketésbarnák, csőre feketés barna. Költőzködésének ideje egybeesik a nagy pólingéval.

Póráz, melyre az agarakat, kopókat fűzik.

Egy **póráz agár**, melyek együvé vannak fűzve.

Pórázos agár, *pórázhoz szoktatott*, mely már jól jár a pórázon, nem ficánkol, hanem egyenletesen, békességben halad *fűzértársával*.

Porka, *friss hó, szűz hó* (és nem csapahó)

Porkára menni, *porkászni*, = friss hónyomon vadászni menni. (Székelyföld)

Porkászni, L. *Porkára menni*. (Háromszék megye.)

Poroszkál, *kocog, üget* a vad, ha lassú futásban halad.

Portyázás, Tulajdonképpen társas *bokrázás, berkezés*, amikor néhány vadásztárs vonalba áll s minden vadász között egy-két hajtót állít 20—25 lépés távolságban. A vonal azután kihasználva a terep és a pagony jobban vadászható, vaddúsabb részeit, levadászsa azokat s a hajtók a lött vadat mingyárt fel is szedik s magukkal viszik. Ösztájt, amikor a foglyoknak »aranyosodik a tolla«, a nyúl is ugrósabb, a vonal két szárnyát ajánlatos egy kissé előbbre küldeni. Több alkalommal leírtam már, de itt sem mulasztom el vadásztársaim figyel-

mét felhívni, hogy a közvetlen láb elől kigördülő vagy pláne a vonal háta mögött elszuttanni akaró nyulat lehetőleg kíméljék, mert azok majdnem bizonyosan anyanyulak, akik kora ősszel még gyakran nyúlfiakat hordoznak vagy szoptatnak. Az ilyen nyúlban a vadásznak sincs öröme, a vadállomány is érzékenyen károsodik, mert a nyúl ivararánya amúgy is abnormis a sok kan és kevés nőstény miatt.

Püszér, L. *Ólyvek*. (Darázsölyv.)

Pöttyögösen, *hasasan* áll a háló, ha nincs kifeszítve.

Prédál (a sas). »... hanem hússal élő, ragadozó, prédálásban gyönyörködő, magánosan lakó, minden Madaraknak pestise.« (Miskolci Gáspár. 285. 1.)

Pucér, *cibak*, *pucok* a pelyhetlen, csupasz madárfióka.

Puckos = csupasz, tollatlan madár. (Bereg megye.)

Pühök, L. *Ólyvek*. (Kigyászölyv.)

Pulykaorr (népiesen *pulykatakony*) = a vadpulyka orrán levő bibircsók.

Puskacsecs = kapszlitartó az előltöltő puskán (Baranya megye.)

Puska elc hajtja a kopó a vadat.

Puskapiszter = puskatisztogató. (Vas megye.)

Puskás = cserkésző vadász. (Zemplén megye.)

Puskásvonal a vadászok vonala a hajtóvadásznál.

Puskavégre kapni, *lövésre kapni*

Puskázik azon agár, mely a nyúl kiugrásánál nem egyenesen a nyúl után, hanem oldalra veszi futását. Rendszerint megerőltetett, öreg agárral szokott megtörténni.

R.

Rácserszent. »Alig pár öl távolságról rácserszent, de fegyvere nem vesz tüzet.« (Ujfalvi.)

Ráduplázni = a másik csővel is löni.

Ráfűstölni, *rápörkölni*, = rálöni.

Ragadja zsákmányát a ragadozó.

Ragadmány, *marlalék, konc, préda* = a ragadozó zsákmánya.

Ragadozó madarak, *erőszakos madarak, prédáló madarak, orvadarak*.

A *him* elnevezésére nincs külön kifejezés. — a nőstény: *tojó*. (Szatmár megyében a madarak hímjét *apjók*, nőstényét *anyók*-nak hívják.) Az aprók: *fiókák*.

Csőre: *csorr*, — a csorr görbe vége: *horog, kampó*, — a sólyomfélék szemeitől kezdve a pofákon végighúzódó fekete vonal: *barkó*, — a baglyok szemei körül az arcot sugárszerűen fedő tol-

lak: a *fátyol*, — lábuk: *csüd*, — a körmei: *karmok*, *orvkörmök*, — az ujjak a körmökkel: *marok*, *markó*, — ugyanez a solymászoknál: *kéz*, — ha a pikkelyek a csüd hátulján összeérnek, akkor: *eszmát visel*, — ha csüdjei tollal fedvék: *gatyás*, *gatyók*, — híg, fehér ürülékével a fát, bokrot: *bemeszeli*.

A ragadozó madár *hímzik*, *tojózkodik*, utána *költ*, *fiasít*. Meztelen: *pucos*, *cibak*, *pucér*, *csóré* fiókaí eledelét a szájában *összeesócsálja* s ezzel a *csócsával* táplálja. A tehetetlen porontyok azután *mohosodnak*, *később feltollasodnak*, *kitollasodnak*, *kiveri az anyjuk tolla*, *felcseperednek*, egy ideig szárnyukat próbálják: *reppegnek*, míg végre *röppössé*, *repülőssé* lesznek s akkor *kirepülnek*, *szárnya kelnek*, az anyjuk *kirepíti*, *repíngeti*, *röpdöseti*, *röpíteti*, *szárnyra bocsátja* őket. A legutoljára kelt vagy leggyengébb fióka a *jészek-fentő*, *fentér*.

Ragadozó madaraink felismerése sokszor még az ornithológiával behatóbban foglalkozó embernek is gondot okoz, annál inkább »hétpecesétes könyv« a laikus előtt. Tekintve azt a fontosságot, melyet e madarak némelyike mezőgazdaságunkra — hasznossága folytán — betölt, nehogy a hasznos állat a másik, horgas orrú csirkefogó bűneiért bűnhődjék, — felvettem könyvembe dr. Schöff Ernő híres német ornithológus »Madarász-zsebkönyv«-éből az orvmadarak meghatározását megkönnyítő táblázatot.

Használatánál legelőször a római számokkal megjegyzett rubrikákat nézzük, amíg a madár jellegzetessége alapján a megfelelőt megtaláltuk. A többit azon rovatnál már könnyen megállapíthatjuk.

I. Fej és nyak a kifejlődött példányoknál részben csupasz, vagy pehellyel borított: a keselyűk ismertető jele.

A) Testhosszúság kb 120 cm.

1. Tollazat sötétbarna

2. Tollazat nagyrészt fakó, világos barnásszürke.....

B) Testhosszúság kb. 70-cm

II. Ha egy ragadozó madárnak a csorr felső káváján a kampók mögött egy fogszerű kicsipkéződés, s az alsó káván ezen *fog*-nak megfelelő kivájás van, akkor az a nemes sólymokhoz tartozik.

A) Testhosszúság 40—64 cm.

1. Az összecukott szárnyak hegye a fark végéig ér
Külső lábujja a karommal együtt valamivel hosszabb,
mint a belső lábujj karommal

vándorsólyom.

2. A fark néhány cm-nyire kiáll az összecukott szárnyak alól. Belső és külső ujj karommal együtt kb. egyforma.

a) Fark sötét, világos rozsdabarna keresztfoltokkal:

kerecsensólyom.

A ragadozó madár korán reggel prédára indul. Egy nagy területet *levadász*, *lecirkál*; *úszik* a levegőben s nagy köröket írva a levegőben: *kereng*, *kóvályog*, *örvénytlik*, *köröz*, s ha valamit a földön jobban szemügyre akar venni, akkor — mintha láthatatlan fonálra lenne fűzve — *lebeg*, *függ*, *szítál*, *függöget*, *lóg*, *sátorozik*, s ha valami préda akad, akkor összekapott szárnyakkal *zuhan rá*, *nyílalva vágódik* és *pedzi*, *elüti*, *lerágja* áldozatát, azután *kopasztja*, *mellezi* és *felfalja*, az emészthetetlen szórt, tollat pedig *kiökrendi*, *kiöklöndi*.

Jóllakva, egy határkövön *gubbaszkodik*, *ácsorog*, *tollászkodik*, *begyeszkeedik*, s ha megemészttet: lomhán *felrágja magát* s új vadászatra indul. Este *elül*.

A sas *vijong*, *vijjog*, *sivít*, — a vércse *vercseg*, *nyihog*, — a héja *girigol*, — a bagoly *huhog*, *rikog*, *üvölt*, *si*, *rikolt*, *huhol*, *vihog*.

b) Farok fehér vagy fehéres, sötét harántfoltokkal.

A csüd felső része (kb. $\frac{1}{3}$) gatyás

vadászsólyom.

B) Testhosszúság 28—35 cm.

1. Sárga lábak fekete karmokkal:

a) Határozott vonalú fekete barkó. A hát sötét pala-szürke vagy szürkésbarna. Szárnyhegyek a farok végéig vagy még hosszabban érnek

kabasólyom.

b) A barkó határozatlanabb vonalú. A hát vörösbarna, többé-kevésbé sötétebb foltokkal és sávolyozással. Szárnyhegyek 2—3 cm-rel a farok vége előtt

vörös vérese.

c) Homályos barkó. A hát kéesszürke, fekete harántfoltokkal. Szárnyhegy 3 cm-rel a farkvég előtt..

kis sólyom.

2. Sárga lábak, szarűfehér karmokkal. Tollazat a vörös véreséhez hasonló

fehértörpe vérese.

3. Lábak minium- vagy sárgászörösek, fehéres karmokkal. A háttollazat színe sohasem barnás alapszínű ..

kék vérese.

III. Ha a csüd az ujjakig gatyás, úgy az vagy sas, vagy gatyás ölyv.

a

b

20. ábra. a) A parlagi sas feje. b) A szirti sas feje.

A) A csüd hátsó oldalán kb. fél cm széles csupasz sáv van, mely azonban csak úgy látszik, ha a tollazatot szét-simítjuk

gatyás ölyv.

B) A csüd hátsó oldalán nincs ez a csupasz sáv:

1. Szárnyhosszúság több mint 60 cm.

a) A szájjug a szemek alatt túl a szemeken ér. A középujjon 5 nagy pajzs. Szárnyak a fark hegyéig érnek (l. 20. ábrát)

parlagi sas.

b) A szájjug csak a szem elejéig ér. A középujjon 3—4 pajzs. A szárnyhegy nem éri el a fark hegyét (l. 20. ábra b)

szirti sas.

2. Szárnyhosszúság rövidebb mint 55 cm.

a) Testhosszúság 55 cm-nél nagyobb.

aa) A csorr a viaszhártyától a csorr hegyéig egyenes vonalban mérve 3·4—3·6 cm hosszú. Csüd 10 cm-nél hosszabb. Szárnyhegyek a farkon túl érnek

nagy békászósas.

bb) A csorr a viaszhártya elejétől a csorr végéig egyenes vonalban mérve 3·3 cm és annál kevesebb. A szárnyhegy nem ér a fark végéig

kis békászósas.

b) Testhosszúság 45—52 cm. Alak karesű

törpesas.

IV. Ha egy igen nagy ragadozó madár feje és nyaka tollas, ha csüdjei *csak félig* gatyásak, szárnyhosszúsága több mint 60 cm, akkor ez a ragadozó

rétisas.

V. Ha egy ragadozónak szürkés-kék lábai vannak és nines fogazat a csorriján, úgy az vagy ráró, vagy kigyászölyv.

A) Csüd kb. 5 cm, a marok szemeses, érdes, külső ujj vetelő (előre és hátra nyújtható)

ráró.

B) Csüd kb. 10 cm hosszú, külső és belső lábujjak hártáival összekötve

kigyászölyv.

VI. Villásfarkú ragadozó: vagy vörös-, vagy barna kánya. (A fiataloknál a fark kivágása nagyon csekély, a középtollak alig valamivel rövidebbek a külső farktollaknál.)

A) A fedőtollak alapszíne rozsdabarna. Ugyanilyen a fark is, melynek külső tollai kifejlett példányoknál 6 cm-rel hosszabbak a középtollaknál.

vörös kánya.

B) Alapszín komor sötétbarna. Kifejlődött példányok külső farktollai csak 2-5 cm-rel hosszabbak a legbelsőbbeknél

barna kánya.

VII. Ha egy közép nagyságú orvmadárnál a csorr tövén nem szórszerű, hanem pikkelyes apró tollak vannak, úgy az

darászölyv.

VIII. Az összecukott szárnyak hegye csak a fark közepéig ér. A fark végig szélesen csíkozott. A csorron nines fogszzerű csipke (mint a sólymoknál), csak a kampo előtt hullámosan kivágott.

A) Testhosszúság 50—60 cm. Szárnyhosszúság több mint 28 cm

héja.

B) Testhosszúság 30—40 cm. Szárnyhosszúság kevesebb, mint 26 cm

karvaly.

IX. Alkat feltűnően nyúlánk. Szárnyak és csüd igen hosszú, a szemek körül bagolyszerű fátyoltollak. A rétihejék ismertető jelei.

A) Testhosszúság 52—56, csüd 9—10 cm.

barna rétiheja.

B) Testhosszúság 43—48, csüd 6—8 cm:

1. A három első evezőtoll belső zászlaja, a négy első evezőtoll külső zászlaja szögletesen szűkített. Az első evezőtoll kivágásának kezdete

a) 2—4 cm-nyire kinyúlik a szárnyfedők végei alól (21. ábra c)

hamvas rétiheja.

b) Az első evezőtoll belső kivágásának kezdete alig, vagy nem is nyúlik ki a szárnyfedők végei alól (21. ábra b)

fakó rétiheja.

2. Az első evezőtoll kivágásának kezdete *nem* nyúlik ki a szárnyfedők alól, az 5-ik evezőtoll külső felén szűkített (21. ábra a)

kékes rétiheja.

X. Az eddigi kilenc római szám alatt levő ismertetőjelek egyike sem megfelelő, úgy az bizonyára ölyv.

A) Farktollak nagyrészt számos sötét haránt sávollyal:

1. Tollazat vörösbarna szín nélkül, legfeljebb egy kis árnyalat a farktollakon és gatyán

egerészölyv.

2. Határozott vörösbarna szín

pusztai ölyv.

B) Fark egyszínű fehér, rozsdás árnyalattal, magasabb, erősebb csüdű, mint a fentebbiek

fehértollú ölyv.

Ragadozó láb = ha az ülő- vagy hasadt lábak erős, sarlóidomú és hegyes karmokkal vannak ellátva.

Ráhajlik a nyúl a második agárra, ha az első vágott rajta s a nyúl futásának irányát a második agár felé veszi.

Ráhibázott = mondják trefásan a rossz lövőre, ha véletlenül vadat lőtt.

Rájár a dögre a ragadozó.

Rápörkölni. L. *Ráfüstölni.*

Ráró. L. *Sasok.*

Rászalad. »De más napon bezzeg, kiki ráakada, — Gróf Bercsényire is

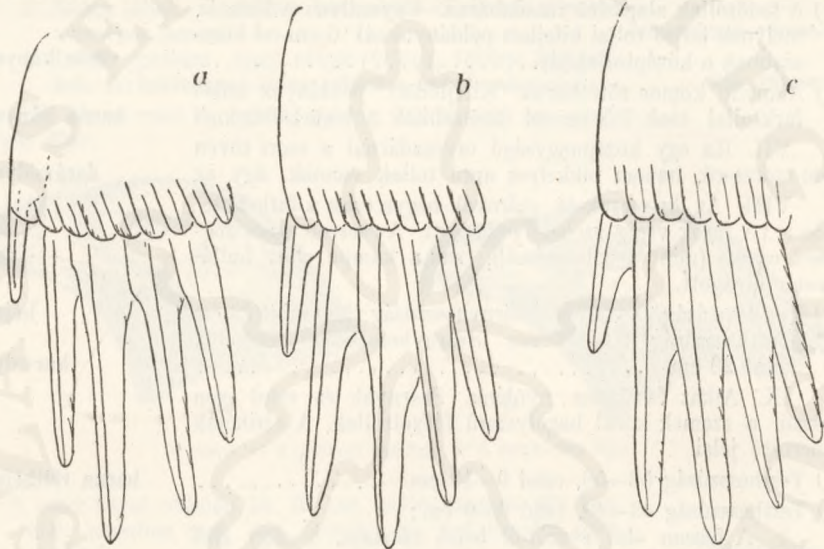
Recézni = a hálót zsákalakúra *korcolni.*

Rémcafát. Nem tudom, hogy honnan terjedt el a magyar vadásznyelvben ez a balladaszerűen borzalmas szó, de úgy összetételére, mint jelentőségére nézve is rossz. Helyesebb a *riasztózsineg*, mely lehet *toll* és *rongy.*

Remek = a hátsó lapockák hátrésze a szarvasféléknél.

Remek szarvas = különösen kifejlődött, kapitális szarvasbika.

Remete = a csapattól különvált,

21. ábra. a) A kekes réti héja; b) A fakó réti héja, c) A hamvas réti héja szárnya.

két medve szalada, — Kik közül egyiknek stucz-golyóbist ada... «. (Kőszeghy Pál: Bercsényi Lázassága. 1695. III. rész.)

Ravasz állat = róka. (Kalotaszeg.)

Rebbenékeny, rebbenős, nem tart a fogoly, fácan, ha lőtávolon kívül menekül, szóval *aranyos a tolla.*

Réce, ruca, kacska.

Recés gyomor, lépes gyomor = a kérdőző állatok összetett gyomrának egy része, mely nevét nyálkahártyájának recéitől kapta.

Recészsák, borzszak, borzfőkötő = a borzodu szádájára alkalmazott háló, melybe a borz, ha odújának kijáratát használni akarja, *belebomlik.*

magánykodó idős öz-, zergebak, vadkan.

Remeteskedik, magánykodik. L. *Remete.*

Repít, repínget, röpdöset, röpitget az anyamadár, ha fiókait fészkből ki-repíti. (Csongrád)

Repeg = szárnyát próbálgatja, repülni próbál a madárfiók. (Alföld.)

Reptibe lőni = repülés közben lőni.

Réti cankó. L. *Cankók.* 3.

Réti fülesbagoly. L. *Baglyok.* 3.

Réti héják. (Circus.) A szemek körül bagolyszerű fátyoltollak. Szárnyaik, farkuk, csüdjeik hosszúak. A lábujjak aránytalanul rövidek. Az első evezőtoll rövid, a 3. a leghosszabb. A legveszedel-

mesebb fészkekről. Mindannyi földön fészkel. Az erdőt kerüli.

1. *Hamvas réti héja*. (*Circus pygargus*). Bagolyfejű kánya, réti kánya, bagolyhéja. *H.* 46—48; *Sz.* 33—38; *F.* 19—23; *L.* 45—57; *Cs.* 29—31 cm. Színe hamvasszürke. Szemei sárgák. Lábak sárgák. Csorr fekete. 4—6 kékes-fehér tojást rak.

2. *Fakó réti héja*. (*Circus macrurus*). *H.* 44—46; *Sz.* 33—368; *F.* 21—25; *L.* 6—7; *Cs.* 2—3 cm. Színe halvány kékesszürke, alteste fehér. Szeme sárga. Lábai sárgák. Csorr feketés, kékesszürke. 4—6 zöldesen áttetsző, pettyes, foltos tojást rak.

3. *Kékes réti héja* (*Circus cyaneus*). Fehér kánya, fehér héja. *H.* 53—56; *Sz.* 37—39; *F.* 22—28; *L.* 74—81; *Cs.* 33—4 cm. Színe világos, kékes hamvasszürke. Lábak, szemek sárgák. Csorr szürkésfekete. 5—6 kékesen áttetsző fehér tojásának *H.* 40—46; *Sz.* 32—36 mm.

4. *Barna réti héja* (*Circus aeruginosus*). Nádi-, tavi-, mocsári kánya vagy sas, vízi ölyv. *H.* 53—58; *Sz.* 39—435; *F.* 23—26; *L.* 83—9; *Cs.* 35—47 cm. Színe sötétbarna. *A farkok egyszínű és nem csíkos* (erről különböztethető meg a többi réti héjától) Lábak, viaszhártya, szemek sárgák. 3—6 kékes, zöldesfehér, meszes tojásának *H.* 47—52; *Sz.* 35—38 mm.

Réti sas. *L. Sasok.*

Reteszt mond (vet) = csütörtököt mond a puszta.

Reznek (*Otis tetrax*). Kis tűzok, törpe tűzok. *H.* 47—49 cm. Színe vörössárga, homokszínű. Költőzködő madár. Nálunk meglehetősen ritka.

Rezget, ropogat a szarvasféle, ha az erdőn áthaladva, csülkei alatt az avar, száraz gally ropog.

Rí, sivalkodik, visít a vadmalac.

Riadás, barcázás, bögs, riasztás, barcogás, nyiretés. *L. Barcázás.*

Riaszt, bakog, bekeg, böffen, böfög, riadoz az őz, ha valami gyanús dolgot észlel.

Riasztó-csalsíp az őz riasztó hangját utánzó csalsíp.

Riasztózsineg. *L. Rémcafat.*

Rigyetés, üzekedés, sarhúdás, nőzés, börcölés = a szarvasfélék párosodása.

Rigyetési folt, nászfolt a bika hasán a kilövelt ondótól származó bűzös, barna folt.

Rigyetési időszak = a szarvas üzekedési ideje, amit a vadászok egyszerűen bögsnek, helyesebben *szarvasriadásnak* hívnak.

Rigyetőhely, üzekedőhely, jolyárhely (?) (1 ott).

Rigyetőrác = az agancsnélküli rőt-vadnál (tehén, borjúnál) a rózsató helyén dudorodó rác.

Rigyetőrőzsa. *L. Nászfolt.*

Rikácsol a vidra és a menyét dühében vagy fájdalomában.

22. ábra. Egy réti héja feje.

Rikog, üvölt, huhog, sí a bagoly.

Rimánkodik a csér.

Rivaszt, állóra csahol az eb, ha a vadat megállította s ezt hangos csaholással adja tudtul gazdájának.

Röfög, röffen a vaddisznó, a konda összeröffen.

Róka (*Canis vulpes*). *Ravasz állat* (Kalotaszeg), *féreg* (Somogy), tréfásan *csalavér*.

A hím: *kan*, — a nőnemű: *nőstény, szuka, emse*, — az aprók: *kölykek*, — az egy fiadzásból eredő kölykek: *egyalmi, egyhasi, egyvacki, egyalom róka-kölyök*, — fiadzása: *kölykezés, ontozás*, — a szuka róka, ha a nemzési inger bántja: *tüzel, koslat, bislet, koslatós*, — ha párosodik: *megforog, vegyül, koslat, baklat*.

Szemfogai: *agyarak*, — a hím ivarszerve: *bille*, — a nőstényé: *hüvely*, —

farka: *vitorla*, — a vitorla vége: *bokréta*, — bűzmirigye: *ibolya*, — bőre: *bunda*, — hasbőre: *rókamál*.

Ha *vedlik*, *szőrét hányja*, *vetkőzik*, akkor *condor*, *rongyos*.

Színe szerint van: *pirók*-, *szeg*-, *sárga*-, *vörös*-, *kék*-, *szürke*-, *fekete róka*, *tüzes*-, *zsarátos*-, *üszkös*-, *szenes róka*.

Földalatti lakása: *rókalyuk*, *odu*, *barlang*, *kotorék*, *rókaszállás*, *tanyaszállás*.

Az *odu* bejárata: *száda*, — előcsarnoka: *pitvar*, — a lakás: *kallan*, *teknő*, *tömlő*, *várda*, — az ehhez vezető járatok: *a folyosók*, *ágak*, melyek céljuk szerint *menedékhágák* vagy *szelelőfolyosók*.

Amely lakását rendszeren lakja, az az *állandó kotorék*, melyet csak sebtiben kotor magának vagy szorultságból használ fel: *menedékszállás*, *búvó*. Amely *odut* használja, az *lakott kotorék*.

Ha megéhezett, *kikukkant* a szállásból s ha tiszta a levegő, azaz semmi veszély nincs, akkor elindul *egerészni*, *bagarászni*, de ha útközben más valami *könc*, *ragadmány* akad, azt sem veti meg. Az ólakat is *meglátogatja*, és ha lehet, *eliktatja* a baromfit s *széttépve felfalja*.

Ha *könc* után jár, azaz *portyázik*, akkor *csipertes járással sompolyog*, *lopózik*, *lappang*, — a nádban, gazban: *lomez*, — ha gyorsabban jár: *lohog*, *kullog*, *sullog*, *üget*, *poroszkál*, de ha valami gyanút sejt, akkor *ellődül*, *elállan*, *elvarrant*, *elpárolog*, *elcsellen*.

A koslatási időszakban ugató hangot ad: *kammog*, — ha megszorítják: *morog*, — fájdalmában: *kerreg*, — jókedvében pedig *csekeg*, *kahol*, *csehel*, *kohog*.

A *vonszalékot* követi, — a csalétket, *csalját*ot: *felveszi*, — a dögre: *rájár*, s ha vigyázatlan: *törbe hág* és *megfogódik*.

Az *odujába* a róka *becsúszik*, *besurran*, *besiklik*, *besuttyan*, *onnan kison*.

Ha a tacsó az *oduban szorongatja*, akkor vagy *beásakozik*, *furakozik*, *eltorlaszolja magát*, vagy *szembeszáll vele*, *megszabdálja* és *visszaveri*.

Ha a kopó *sarkalja*, *inalja*, akkor — hiába *hadarász* nagylopmpú vitorlájával — *feldönti*, *elcsipi* s *addig torkolja*, *torkolássza*, *míg végez vele* és *beszámol* az irhájával.

Az *dsatásnál* előbb *megfülelik*, *kihallgatják*, hogy hol *fekszik előtte*, hol *tartja* a kopó, ott *aknát* ásnak, és ha *feltárták* az aknát, akkor *kiemelik* és *orron csapva kivégzik*, azután *bundáját lerántják*, *megfejtik* vagy *tömlőre nyúzzák*.

Ha a lövés valamely hátsó testrészt éri, akkor *hozzákap*, *kapkod* a sebhez.

Betegségei: *a sorvadás*, *veszettség* (*áddzat*), *marósmör*, *kosz* stb.

A koslatás ideje február. A szuka áprilisban 4—7-et kölykezik. A rókafiak már 10 hónapos korukban nemzőképesek.

Rókalyuk, *rókaszállás*, *barlang*, *kotorék*, *tanyaszállás*, *odu* a róka földalatti lakása.

Rókamál = a róka hasbőre.

Rókaszállás. L. *Rókalyuk*.

Rókaugratás = a lyukban levő róka tacsóval való kizavartatása.

Romlatag, *romlásnak indult*, *megsenyvedt*, *megpállott*, *megfülelt*, *megfácányosodott* (l. ott).

Roncsolni. L. *Megroncsolni*.

Rongyos, *condor*, *condra* a róka, amikor nyáron a *szőrit hányja*.

Röpent = anyányi madár, melynek már kinőtt a szárnya (Zala megye.)

Ropogat. L. *Rezget*.

Röptet = repülni tanítja fiait az anyamadar. (Zala megye.)

Rösszul tart, *éber*, *ugrós* a nyúl, ha messziről *felugrik*, *kipattan*, *kipenderedik*, *kiszökik*, *feladja magát*, *felöltik*, *kiördül* vackából.

Rótvad = a gím- és dámszatvas, valamint az őz gyűjtőneve.

Róvatok = az aganes gyöngyei közt elnyúló mélyedések.

Rövidíteni = a kopók fülét, a fülek hegyeit karikába elvágni, többnyire rókakopóknál.

Rövödkél = aláhord, rövidre lő a golyós fegyver.

Rózsá, *koszorú* az aganes *karimája* (l. ott).

Rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus*.) Pelikán. *H.* 129—167 cm. Főszínük fehér, a vállakon rózsásan árnyalt. Csőre vörös, lábai hússzínűek. Tojásainak *H.* 80—95; *Sz.* 57—60 mm. A régi szép lápvilágnak ez az ősmadara

ma már keveset jár hozzánk, halászaink, halgazdaságaink igaz öröme.

Rózsató, tüllöktő, aganestő (l. ott).

Ruca, réce, kacsa.

Rucatükör = a vadkacsa másodrendű evező- (sugar-, csapó-) tollain levő fém-szerűen ragyogó sáv.

S.

Sállik, sárlik, sárhoszik a párosodni vágyó suta Régi vadász- és zoológiai írók munkájában találtam e kifejezéseket, de használatba vételüket nem tartanám helyesnek, egyrészt azért, mert az évszázadokon át e kifejezés a ló, illetve kanca nemi felgerjedésének vulgáris kifejezésévé vált, másrészt szép régi kifejezésünk van, hogy: *árjad*. A vadásznelvben a szükségszerű, de trágár értelmű kifejezések pótlásáról gondoskodnunk kell, de nem a magyar nyelv rovására.

Sámozni = golyót mintázni. (Pákh Dénes: »Vadásztudomány«.)

Sanyevész. L. *Csenevész*.

Sápor, hápor a réce.

Sárga róka. L. *Pirók róka*.

Sárfáró (*Limicola platyrhyncha*). *H.* 15—168 cm. Színe feketésbarna, szürkés tarkázattal. Csőr sötétbarna, lábak zöldesfeketé. Nálunk csak ritkán fordul elő.

Sarjű szárny, fiók szárny. »A' szárnyhegyen a' hüvelyben vagynak mintegy három, vagy öt merőtollak, melyet sarjű vagy fiókszárnynak neveznek«. (Földi János: Természeti História)

Sarhudni. »Idegenekkel nem sarhudnak... hanem ha mikor nemzésnek okáért meg-sarhudnak.« (Miskolczi Gáspár: Egy jeles vadkert 32. old)

Sarjű költés, kései költés, másodköltés.

Sarkalni (szoritáni) »két agarász és öt agar sarkalják most a vitéz vadat«. (a farkast). Ujfalvi.

Sarki búvár. L. *Búvárok* 1.

Sarkos, saroktartó, sarokpuskás a pász-tázó hajtásnál (hívják még U vadász-
szatnak, vagy jó magyar vadászosan »Stráf«-nak is) a puskásvonal két szé-
lére állított — rendszeren jó — puskás.

Sarlós partfutó. L. *Partfutók* 3.

Rucázni = vadkacsára vadászni.

Rúg, taszít, lök, pofoz a puska.

Rüh a bőratkától, mely a vad bőré-
ben élőködik.

Rühet, bűg, görget, zűg a vaddisznó
párosodáskor.

Rusznýúl. L. *Üregi nyúl*.

Sarlós réce. L. *Vadrécék*. 15.

Sarokfog. L. *Gyöngyfog* (gránli).

Sarokpuskás. L. *Sarkos*.

Saroktartó. L. *Sarkos*.

Sárszalonka (kis). L. *Szalonkák*.

Sárszalonka (közép). L. *Szalonkák*.

Sárszalonka (nagy). L. *Szalonkák*.

Saskeselyű. L. *Keselyűk*.

Sasok (*Aquila*) A ragadozók nem-
zetiségének arisztokratái. Az erős csüd
egész a markóig gatyás. A csorr, tövénél
egyenes, azután erősen hajlott, hosszú
kampóval. Orrlyukak kerekék vagy
tojásalakúak, rézsút vagy keresztbe-
állók. Szemeik kicsinyek s a szemöldök-
kel takartak, miáltal tekintetük sötét.
A tarkón és nyakoldalán merev, lándzsa-
szerű tollak. Karmok rendkívül erősek
és élesek. Szárnyuk hosszú és széles,
27 evezőtollal.

1. *Szirti sas* (*Aquila chrysaëtus*).
Parlagi-, bérci-, sárga-, kőszáli sas.
H. 81—90; *Sz.* 60—69; *F.* 32—33;
L. 95—102; *Cs.* 64—7 cm. Színe
sötétbarna, de világosabb változatokban

23. ábra. A szirti sas feje.

is van. Szemei fiatalabb korban barnák,
idősebb korban vöröses aranybarnák.
A középső ujj felső részén 3—4 szaru-
nemű »pajzs«. Március második felében
2, ritkán 3 zöldesfehér, pettyekkel,
foltokkal tarkázott tojást rak, melynek
H. 70—80; *Sz.* 55—60 mm. Káros.

2. *Parlagi sas* (*Aquila melanaëtus*). Pusztai-, határsas. *H.* 75—87; *Sz.* 57—65; *F.* 29—33; *L.* 9·2—10; *Cs.* 6·7—7·4 cm. Színe sötétbarna. Vállain nagy fehér foltok, fejteteje sárgás. *A középujj felső ízén 5 vért* vagy pajzs. Szemei barnák, öregeknél sárgásszürkék. Csorr hamvasszürke, kampója fekete. Lábai sárgák. 2, ritkán 3, igen változó színű tojásainak *H.* 67—74; *Sz.* 53—59 mm. Káros.

3. *Békkászó sas* (*Aquila maculata pomarina*). *H.* 54—60; *Sz.* 45—50; *F.* 22·3—23·5; *L.* 9—9·4; *Cs.* 4—4·2 cm. Színe földszínű barna. Szemei barnák, idősebb korban sárgás. Csorr hamvasszürke, kampója fekete. Csüd sárga. 2 piszkos mészfehér, ibolyaszürkés, rozsdaszínű foltokkal tarkázott tojásainak *H.* 57—68; *Sz.* 47—54 mm. Káros.

4. *Nagy békkászó sas* (*Aquila maculata elanga*). *H.* 65—73; *Sz.* 52—54; *F.* 25·5—26·5; *L.* 10—11·8; *Cs.* 5·3—5·9 cm. Színe feketésbarna. Szeme dióbarna, idősebb korban sárgásbarna. Csüd sárga.

5. *Törpesas* (*Aquila pennata*). *H.* 45—52; *Sz.* 35·4—36·7; *F.* 20—21; *L.* 6·3—9·5; *Cs.* 3·2—3·4 cm. Színe sötétbarna. Szemei sárgásbarnák. Lábujjak sárgák. Csorr hamvasszürke, kampója fekete. 2 zöldesfehér alapszínű vörösesbarna vagy vörösszürke foltos tojásának *H.* 53—60; *Sz.* 42—46 mm. Káros.

6. *Réti sas*. (*Haliaëtus albicilla*).

25. ábra. A réti sas lába.

Halászsas, tavi sas, bese. *H.* 83—98; *Sz.* 100—109; *F.* 37—38·5; *L.* 10—11; *Cs.* 7·9—8·7 cm. Színe földszínű barna. Különös ismertető jele, hogy csüdjé csak félig gatyás és farka hófehér. Szeme sárga, a fiatalabbé barna. Csorr sárga (fiataloké fekete), a csüd és lábujjak sárgák. 2—3 szennyes fehér egyszínű, vagy ritkás rozsdaszínűen foltozott tojásának *H.* 68—72; *Sz.* 53—66 mm.

7. *Ráró* (*Pandion haliaëtus*). Halvágó sas, kéklábú halászsas. *H.* 57—62; *Sz.* 49—52; *F.* 22—24·5; *L.* 5·5—6·3; *Cs.* 4·5—5·1 cm. Színe sötét feketésbarna. Szeme sárga. Csüd világos szürkés-kék, Csorr fekete. 2 változó színű tojásának *H.* 62—68; *Sz.* 44—52 mm. Halgazdaság közelében igen káros.

Sátorháló, fogoly befogáshoz.

Sátoroz a kakas, ha a tyúk előtt szépeleg.

Sátorozik, szitál, libeg, lebeg, függ, függöget a ragadozó madár. *L. Billeg.*

Schneider Árpád vadászati szakíró. *L. Irodalom.*

Sebbe ejteni, megsebezni. (Pákh-Dénes; »Vadásztudomány«.)

Sebbe esni. = 1. »Ha mikor a vadászat közben, sebbe esnek, mindjárt Áloesnek tsepegését vagy más egyéb hasznos füvet keresnek«. (Miskolczi: Egy jeles vadkert) 2. »Pattanék az alatt az puska egyhelyben. — De a miatt az vad nem

24. ábra (a szirti sas lába).

esheték sebben. — Nagy erdőrontással szalad az sűrűkben»... (Kőszeghy Pál: »Beresényi házassága« (1695. III. rész, 9. versszak)

Sebben eldült» a vett sebben eldült vadat meg ne szaggassa«. (Pákh Dénes: »Vadászattudomány«. I., 68.)

Sebes ültibe löni a vadat tréfás gúnyolódás az olyan vadász ellen, ki a foglyot, nyulat ültében is meglövi.

Sebhát. L. Külső sebnyjílás.

Sebjel. L. Cserkészel.

Sebszáj az a hely, ahol a golyó, göbees a vad testébe bevágott és nem »be-esapódás«.

Sebször. L. Lövés vágta szőr.

Sebzett a vad, ha olyan lövést kapott, mely nem tette a továbbmenekülésre képtelenné.

Segítő agár, amely a nálánál jobb agárnak legalább egy-két fordítást vizsgál tud adni.

Senyvedő, senyveleg. L. Csenevész.

Sereg, csapat, jolt = nagyobb számú vadréce vagy vadlúd.

Seregel, seregbe jár (madár).

Sereghajtó a falkából elmaradt eb.

Serte, sörte = a vaddisznó szőre.

Sertésvész, üszkös tüdőgyulladás és befekélyesedés.

Settenkedik, ólálkodik a farkas, róka az ól körül.

Setter = hosszú szőrű angol vizsla. Ismertebb fajtái az angol setter, a skót vagy Gordon setter és az ír setter.

Sí, rikolt, huhog a bagoly.

Sifter = puskaműves. (Tolna megye.)

Sikít, jajgat a bibic.

Sindevész. L. Csenevész.

Sinkorán (chien courant) Angol szelindek fajú, sebes futású vadász. A vele való vadászatot az 1729. évi XXII. t.-e. eltiltotta. — ... set duo canes Gallici, vulgo Schinkurant«. (Beresényi Miklós javainak összefírásában. 1701.) Takáts: »Rajzok a Törökvilágból.« III. 71. »A nálunk divatos vizsláktól mindig megkülönböztetik a gall vagy francia vizslát, melyet sinkuránnak (chien courant) hívnak. (Takáts Sándor: »Rajzok a Törökvilágból.« III. k. 67. l.)

Sinkurántázní. »Április 21. 1708. Eő Felsege korán regvel kiment, sinkurán-

tázott ebédig, ebéd után pedig esmét estélig mulatott.«

Április 23, 25, 30. »Eő Felsege ebéd után pro distractione sinkurántázní kiment és estvélig mulatott«. (Beniczky Gáspár: II. Rákóczi Ferenc titkáranak naplója. Bolyky.)

Sípít a suta őz, ha a bak a rigyetési időszakban hajszolja.

Sípolás a császármadár hívó hangja. Sípra csalni »vagy, mikor madarász léppel rak ágakat. — Síptra nem csalahatja mind a madarakat. (Murányi: Venus, II. rész.)

Sípva hívás, sípva család, síp vadászat, csalogatás = az őzbaknak a rigyetési (csalogatási) időszakban a hívó csalópal való csalogatása.

Síp vadászat. L. Síprahívás.

Sír, veszékel, mákog = a nyúl fájdalomában. 2. Sír a csüllő, sirály, halászká.

Sirályok. Ezek a lenge, könnyű, himbálózó repülésű madarak oly ismeretese, hogy leírásukat mellőzhetjük. Siró, sivalkodó, rikácsoló, kacagó szavuk élénkíti a tóság csendjét. Nekünk, tavi vadászoknak nem nagy barátjaink, mert örökös jajgatásukkal s fölöttünk való csoportosulásukkal oly alkalmatlanná válnak, hogy sokszor türelmünket vesztve, kénytelenek vagyunk közibük durrantani.

1. Ezüstös sirály (Larus argentatus), nagysirály, lósirály, lócsér, lószemű sirály. H. 57—60 cm. Színe halvány-szürke, alsótete fehér. Csőre citromsárga, lábak testszínűek. Nálunk ritkább.

2. Heringsirály (Larus fuscus). H. 51—53 cm. Színe a hátan palaszürke, egyébként fehér, csőre, lábai sárgák. Csak átvonuláskor látható.

3. Viharsirály (Larus canus.) Kétlábú sirály, ősi halászmadar. H. 41—43 cm. Színe halványszürke Csőre sárgászöld, lábai kénsárgák. Márciusban, szeptember—októberben látható.

4. Dankasirály (Larus ridibundus). Csüllő, vízigalamb, nagy halászmadar, hógalamb, kacagó-, nevetősirály. H. 39—41 cm. Feje esokoladébarna, háta halvány hamuszürke. Megjön márciusban 2—4 aransárgás, foltos tojásának H. 48—56; Sz. 36—38 mm.

5. *Szerecsensirály* (*Larus melanocephalus*.) *H.* 35—37 cm. Színe világoszürke és fehér. Csőre vörös, lábak barnás húszínűek.

6. *Kissirály* (*Larus minutus*.) *H.* 26—28 cm. Feje fekete, színe halvány fehéresszürke. Lába rákvörös, csőre barnásfekete. Április hóban és szeptemberben mutatkozik.

Síró csalsíp = a nyúl veszékelő hangját utánzó csalsíp.

Sivalkodik, sivit, ri, a vadmalac.

Sivít, vercseg, nyihog a vércse.

Sivítás, esihogás, csuhukolás a nyírfajd dürgés közben kiadott hangja.

Sóló agár, maga hajtó, egyes agár, egyes fogó agár, mely egymaga minden segítség nélkül elfogja a nyulat.

Solymár tarsoly = a sólyomvadászathoz való kellékeket tartalmazó táská.

Solymászat. Az ősi vadászatok legszébb módja kétségtelenül a solymászat volt. Hogy e szép vadászat ős magyar kifejezései veszendőbe ne menjenek: csokorba kötöm őket.

A királyi madarászok élén a *solymászok ispánja* (*Comes falconarium*) állt, ki rangban még a fővadászmesternél is fölőbb volt. Utána a *sólymok gondviselője* (*Procurator falconum*) következett, ki a *sólymosok, solymárok, madarászok, ebfalkások, pecérek* főnöke volt. Ő tartotta számon a sólyomfészkeket, ő irányította a sólymok kiképzését. Egy-egy helyen egész falura való madarász-népség összegyűlt s ez volt a *sólymosok földje, a sólyomtanya*. (Pl. Solymár vára, melyet Mátyás király solymászaí és sólymai részére építtetett.)

A solymászatra használt madarakat két részre osztották: a *nemes madarakra* (solyom), mellyel csak nemes ember vadászhatott és *paraszt madarakra* (ölyv, kánya, héja), mellyel a városi polgárok vadásztak.

A vadászat szintén kétféle volt: a *magasröptű* (kócsagra, gémre, darura, szóval magasan repülő szárnyasokra) és *alacsonyröptű* (prücskésző) *valászat*, nyúlra, fácánra, fogolyra, fűrjre, apróbb madarakra. Az előbbire kizárólag a nemes sólymot, utóbbira a héját, karvalyt, sőt kisebb madarakra még a vércsét is használták.

A kivonulás egy-egy királyi vagy főúri vadászatra a legnagyobb pompával történt. A sólymok felszerelése is fényűző volt. A fejükre húzott *sapka, sisák, sólyomkápa, főveg, fejköltő* karmazsin bőrből, selyemből, bársonyból készült, sőt a kedvenceké még arannyal, drágakövel is ki volt rakva. Még a sólyom lábán levő *bőrbéklyó* és a *lábzinór* és *pórás* is díszes volt, mint azt Balassa Bálint írja:

Immár sólymocskádat
Kedves madárkádat,
Kit karodon hordoztál;
Klárissokkal rakott,
Skófummal varrott,
Lábzinóron tartottál —
Bocsásd el békével . . .

A solymárok, pecérek, ebfalkások hada nyitotta meg a menetet. A solymárok vitték a *solymártargoncát*, melyen a *lesüvegezett* tartalék sólymok ültek. Oldalukon a *solymártarsoly* lógott, melyben a vadászathoz való kellékek voltak.

A vadászterületre érve, amint a távoli dombokra kiállított pecérek a gémet vagy kócsagot jelezték, a kápát levették a sólyom fejéről, s amint a vad láthatóvá lett: *elgazították, utána dobták*. A sólyom szemre vette, szembe kapta áldozatát, *utána vetette magát, üldözve vette, üzte, vagdosott rá, pedzette, míg végre levágta*. Ekkor vad irammal megindult a vadásztársaság, hogy idejekorán odaérjen, mielőtt a sólyom a gémet *kivégezte* és *kikezdte*.

A *kezes sólyom* ilyenkor ismét *ökölre szállt*, de a *csalétkes sólyomnak* az *al-madarat* kellett *kukra vetni*, hogy kézre kaphassák

A már repülős korban szerzett sólyom a *befogott sólyom*; a fészekből szedett a *kézből nevelt*. Betanítás szerint volt *daru-, gém-, kócsagsólyom*.

Solymászok (*falconarii*) = régen te királyi hivatalnokok, kik a sólymokat *pedzésre, solymászatra* idomították.

Sólymok (*Falconinae*) Legfőbb ismertető jelük, hogy a csőr felső kávéjának élei a kampó előtt *fojgszerűen* kinyúlnak s ennek megfelelően az alsó káva élein kivágás van. Szeimeik barnák

(sohasem sárgák). A szemek körül egy csupasz gyűrű, mely a viaszhárttyával egyszínű Orrlyukak kerékek. A 2. evezőtoll rendszerint a leghosszabb, azután az 1., 3., 4. stb. Szárnyaik hosszúkák, hegyesek, 23—25 evezőtollal. A csüd felső része köröskörül tollas, a csupasz rész durván hálózott. A kormány részben egyenes, részben lekerekített. Valamennyi kitünő repülő. Prédájukat röptiben pedzik.

1. *Kerecsensólyom*. (*Falco sacer*. Lanarius.) *H.* 50—55 ; *Sz.* 40—41 ; *F.* 19—22 *L.* 5·8—6·4 ; *Cs.* 2·8—3·2 cm. Színe barna, némi hamvas árnyalattal, minden toll rozsdásan szegélyezett. Szemei sötétbarnák Csőr kékesszürke, kampójánál már majdnem fekete. Lábai világos kékesek, az öregebbeknél vörössárgásba színeződnek. Megjön márciusban, költözik október-novemberben. 3—4 barnássárga alapszínű foltozott, pettyezett tojásának *H.* 50—57 ; *Sz.* 40—43·5 mm. Káros.

2. *Vándorsólyom* (*Falco peregrinus*). Hegyesszárnyú kánya, galambfogó héja. *H.* 38—44 ; *Sz.* 33—37·5 ; *F.* 18—20 ; *L.* 5·5—6·3 ; *Cs.* 3—3·2 cm. Szárnyuk a fark végét éri. Az öregek palaszürkéek, a fiatalok rozsdásbarnák, alsótestük

26. ábra. A vándorsólyom feje.

sárgásfehér. Csőr kékesszürke. Szemei barnák. Csüd zöldeskék. Megjön márciusban, elköltözik október—november hóban. 2—4 barnássárga, rozsdavörös, sűrűn foltozott tojásainak *H.* 47—56 ; *Sz.* 37—43 mm. Igen káros.

3. *Feldegg sólyma* (*Falco feldeggi*). *H.* 44—49 ; *Sz.* 36·2—38 ; *F.* 18—21 ; *L.* 4·6—5·6 ; *Cs.* 2·7—3·2 cm. Háta hamvasszürke, alsótest sárgásfehér,

rozsdás árnyalattal. Csüdjé sárga, szemei barnák. Nálunk fölöttébb ritka. Káros.

4. *Kabasólyom* (*Falco subbuteo*). Herjóka, feketevércse, szakállasvércse. *H.* 29—34 ; *Sz.* 24·5—27 ; *F.* 13—15·2 ; *L.* 3·3—4 ; *Cs.* 1·7—1·9 cm. Felső teste barnás palaszínű, kékes hamvazattal, alsótest sárgásfehér alapon feketén hosszanfoltos Szemei sötétbarnák, lábai szürkéssárgák. Csőr töben sárgás, azután kékesszürke, kampója fekete. Megjön márciusban, elköltözik szeptember—október hóban, 3—5 sárgás alapszínű, rozsdavörösen fröccsentett tojásainak *H.* 36—42 ; *Sz.* 29·5—33 mm. Káros.

5. *Kissólyom* (*Falco merillus*) Törpe sólyom, téli sólyom. *H.* 25·5—29·6 ; *Sz.* 20—22·4 ; *F.* 11·5—14 ; *L.* 3·5—4 ; *Cs.* 1·6—1·9 cm. Háta kékesszürke, harántfoltokkal, alsótest fehéres alapszínen barnán hosszantfoltos Szemei barnák, lábak sárgák, csőre szaruszürke. Nálunk ritka, nem költ Káros.

Sólymok gondviselője (*procurator falconum*), akik a vadászsólymokat gondozták.

Sólymos v. madarász, sólymár.

Sólyomkápa = főkötő, melyet a vadászsólyom fejébe húztak.

Sompolyog, lopakodik a róka, ha konc után jár.

Sörtetellak a ragadozó madár szájszögleténél.

Sörtevad = a vaddisznó.

Sorvadás = rókabetegség.

Sóvárog, bernyázkodás idején a *pacsmagolás* idején

Sózók. L. *Nyalatók.*

Srófoló agár. L. *Orrán viszi.*

Strázsát álló agár, védő agár, zsákmánymentő, mely a többi — a nyulat meg tépni hajlandó — agarat elmarja

Sugártoll, csapótoll, lendítőtoll, vedzőtoll (l. ott).

Súgó = vadmalac. (Veszprém.)

Sújtja, vágja, töri a golyó, göbecs a vadat.

Süketfajd. L. *Fajdok.*

Süket hely, ahol a közeli hang sem hallik.

Süld, malacozik az emsdisznó. Rossz magyar szó. Elhagyandó.

Sőrénagyságok a különböző államokban.

Magyarország		Németország		Angolország	
Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Hány szem sörét meg egy unciára*
PP	5'90	000	4'75	AAAA	30
P	5'68	00	4'50	AAA	35
00	5'46	0	4'25	AA	40
0	5'24	1	4'00	A	45
1	5'02	2	3'75	BBB	50
2	4'80	3	3'50	BB	58
3	4'68	4	3'25	B	75
4	4'46	5	3'00	1	80
5	4'14	6	2'75	2	115
6	3'92	7	2'50	3	135
7	3'70	8	2'25	4	175
8	3'48	9	2'00	5	220

* 1 uncia = 28'3 gr. (Dombrowski után).

Magyarország		Németország		Angolország	
Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Hány szem sörét meg egy unciára*
9	3'26	10	1'75	6	285
10	3'04	11	1'50	7	340
11	2'82	12	1'25	8	462
12	2'60			9	568
13	2'38			10	985
14	2'16			kása) göbecs)	1672
15	1'94				
16	1'72				
17	1'50				
18	1'28				
19	1'17				
20	1'06				

Süldő. 1. *süldő, sütkő* a nyúl fiú, míg fej lődését be nem fejezte; 2. süldő a vadmalac 2 éves korig.

Sullog, kullog a farkas, róka csendes ügetésben.

Sulyok. L. *Kölönc*.

Sulyós hurok menyétek fogására. A családék megérintésénél a hurokra kötött súly felszabadul és a hurkot összehúzza.

Sünderög, sendereg, sűrög-forog az apróbb madár.

Súrolja, melleszi a lövés a madarat, ha annak tolla hull.

Sűrűn keres a vad. A német, ha azt akarja kifejezni, hogy egy hajtásban valamelyik vadász felé sok nyúl szaladt, azt mondja, hogy: »Er hat Heute guten Anlauf gehabt.« Ezt úgy akarják a magyarban visszaadni, hogy »ma sűrűn keresett a vad«. Szerintem helytelen. Bár nem teljesen korrekt, de mégis magyarosabb, ha azt mondjuk, hogy »ma jól jött rám a vade«.

Sűrűn vágja. L. *Ostorhegyre hord*.

Suta = a szarvasfélék nőténye.

Sütköldözik, sütkérezik, napol a napon melegedő, heverő vad.

Sütkő nyúl = süldő. (Halas.)

Süvölt a császármadár.

Szabados nyüllátók (nyulászok). Somlyó 1594. évi összeírása.

Száda, szájadék = a róka-, borzodu bejárata

Szagot kap. L. *Szelet fog*.

Szájadék. L. *Száda*.

Száj- és körömfájás. A szájban és a csülök lágy részein hólyagok keletkeznek, melyekből gennyes sebek támadnak.

Szajkó. (Garrulus glandarius) Mátyásmadár. H. 32 4—35 2 cm. Főszíne barnásszürke. Szárnyán a nagyvezetők fedői égszínkék harantsávolyosak, 5—7 sárgásfehér, tarkázott tojánának H. 28 6—34; Sz. 21—23.5 mm. Mint szorgalmas fészekpusztítót, ahol csak lehet, löjjük.

Szakás szigony vidravadászathoz.

Szalkás agár = kemény serteszőrű, tartós, többnyire erős, mérges és sebes-agár.

Szállás, tanyaszállás, kotorek, odu, barlang, lyuk = a borz, róka lakása.

Szállásesináló erdei szalonkának nevezik a kékes lábú, valamivel korábban érkező fajt (változatot).

Szalonkák. A lileszerű madarak rendjébe, a liléfélék családjába tartoznak ezek a kedves kis madárkák, melyek nekünk vadászoknak oly sok gyönyörűséget szereznek. Mint öreg ornithológus, ma már belenyugodtam és belátom a szükségszerűségét, hogy a rendszer ked-

véért más-más elnevezést kell adni a különféle alkatú madaraknak, de sohasem felejttem el azt a gyermekkori keserű csalódást, melyet akkor éreztem, mikor először madártani munkát vettem a kezembe. Mint afféle víz mellett felnőtt gyerekeknek, legkedvesebb madaraim voltak a szépen füttyögető, nyílalva repülő »sneffek«. Ismertem valamennyit, hangjáról, repüléséről. Mikor

magasabb tudomány! Ne avatkozzunk bele!

1. *Erdei szalonka* (*Scelopax rusticula*). Annnyira ismeretes, hogy leírását bátran elhagyhatom. Megérkezésének országos középnapja: március 20. Április második felében, magasabb vidéken május közepe táján négy sárgás, rozsdás foltos tojást rak, melynek *H.* 41—42; *Sz.* 31—32 mm.

27. ábra (szalonkák).

a könyvet kézhez kaptam s lelkendezve már előre örültem, hogy milyen szépet olvasok én most az én kedves szőke sneffemről, galamsneffemről, füttyülő sneffemről, cigány-, fecske-, piros lábú, kendermagos, lotyó-, dupla-, mór- és még tudja Isten hányféle sneffemről, s ahelyett találtam »godá«-t, »cankó«-t, »partfutó«-t, — hát gyerekésszel el nem tudtam képzelni (sokszor még ma sem), hogy miért kell eme madárkákknak olyan elnevezést adni, amit senki nem ismer, senki nem használ. No de hát ez

A hím madár elnevezésére nincs külön kifejezés (hacsak el nem fogadjuk a szatmármegyei tájszólást, ahol a hím madár: *apjók*, a nőstény: *anyók*). A nőstény madár általában: *tojó* (tyúkrendieknél: *tyúk*).

Kétféle változatot különböztetnek meg: a kékcs lábú *szálláscsináló* és a sárgalábú *bagolyfejű* erdei szalonkát.

A tavasz első lehelletére megjelennek a várva-várt hosszúsőrűek és megkezdődik a *szalonkahúzás*. A csendes, hullongó esőben lassan repülve *himbá-*

lőznek, szeles időben cikáznak és korrogyva, varogva, makogva, pisszegve, szípegye dűrögnek, kergetőznek, egymásra vágnak vagy szóttlanul húznak.

Hajtásban szívesen feksze marad, de ha felkelt is, hamar levágódik, levágja magát.

Az iszapba lyukat szúr, körbe-körbe forogva dorombol, férgész s a férget kiemeli

A boldog szalonkalövő büszkén tűzi ki kalapjához kis szárnytollát, melyet esetnek hívnak.

2. Nagy sárszalonna (Gallinago major) Duplasneff, nagy mórnsneff, néma sneff, nagy mocsári szalonka. Hosszúsága 21—25 cm. Háttollai nem ércfényűek, a három legszélső farktoll végső fele fehér. Nálunk nem költ

3 Közép sárszalonna (Gallinago gallinago) Mórnsneff, ácssneff, báránsneff, benekekeske, sártyúk, báránybégető. Hasonló az előbbihez, de csak a legszélső farktoll hegye fehér 4 olajsárga foltos tojásának H. 38—41; Sz. 27—29 mm.

4 Kis sárszalonna (Gallinago gallinula) Szórszalonna, kis mocsári szalonka. Hosszúsága 16—18 cm. Hátán ércfényű tollakkal. Megjön márciusban. Nálunk nem költ.

Szánt, túr a vaddisznó. A bozorda, melyet túr, az a túrás, turány, turadék.

Szaporázás, trillázás a süketfajd dürgő énekének második része, melynek vége a végesattanás, fősattintás.

Szár, koszonka. — a toll gerincének zászlós, (lobogós) része

Száraz láb a madárláb hústalan alsórése. (Heves megye.)

Száresa (Fulica atra) Szacsók, hóda, tikhódas, fú (Több zoológiai munkában a fú elnevezést a récére, néhányban a száresára, majd mások valamely vízityúk-féle madárra alkalmazzák.)

A him elnevezésére nincs külön kifejezés, — a nőstény: tojó, — az aprók: csírkék, — a csőre tövén levő fehér bőrfolt: hókája, holdja, — lábai evezők.

Alighogy a rianás megroppantja a tő jégkérget, megjelennek a száresák s a vízben hangos élet kezdődik Csikorognak (vagy mint a velenceitai halász mondja: tolják a talicskát, talicskáznak), pittyegnek, kityyentenek, kityyegnek, cipákolnak, sipákolnak, csattognak, a vizen vagy a vízparton totyognak, a vízben csobognak, ha kergetik: szántják egy ideig a vizet, lucskolnak, azután nehézkesen repülve felkapnak

Ha az idő már keményebbre fordul, akkor csapatba verődnek, csuportoznak és megindulnak hosszú vándorútjukra.

A száresa H. 36—37,5 cm Színe fekete, lábai sötétzöldek. 6—15 testszínű tojásának H. 48—56; Sz. 34—37 mm. Inkább káros, különösen ott, ahol nagy tömegben fordul elő.

Száresűcs — az agancstörzs vége, mely ha kétágú, akkor villás; ha három- vagy többágú, akkor koronás.

Szárítódeszka (feszítőfa) a róka- vagy vidrabőrök kiszárítására szolgál. A bőrt kifordított állapotban (tehát az irharész van kívül s a szőrös gerezna belül) szárítás végett símára gyalult nyár- vagy jegenyefadeszkára húzzuk. A deszka szélesebb vége 20—24, a lekeskenyített végén 4—5 cm, hossza $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ méter, vastagsága kb. 2 cm. (L. 28. ábrát; Diezel-Mika.)

Szarka. L. Varjak. 5.

Szárnya alá gyűjti a tyúk a csibéit. Nem tudom elhinni, hogy a magyar nyelv nagy kifejezőképességét elismerve, ne lenne erre a cselekményre jó és találó kifejezés, de eddig nem találtam. Más változatban: szárnya alá szedi. Hallottam már: beborítja, de még ez sem az igazi.

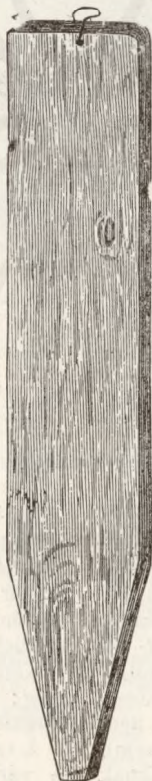
Szárnyasra dohni — a sólymot repülő vad után ereszteti.

Szárnyas varsa — a vidravadászathoz használatos háló.

Szárnyazni — szárnyon sebesíteni.

Szárnyazott, béna, gyalogfogoly.

Szárnyra bocsátja, repít az anyamadár, ha fiókáit a fészekből ki- repíti.

28. ábra.
(szárító deszka).

Szárnyra kap, *szárnyra kel,* a repülőssé, röppössé vált madárfiók

Szárnyra kel. L. *Szárnyra kap.*

Szárnytávolság = a madár kiterjesztett szárnyainak mérete az egyik szárny hegyétől a másik szárny hegyéig.

Szarv. Szarvat viselő vadjaink közül egyedül a mufflon fejékét nevezzük e néven. A szarvasféléké: *agancs,* a zergéé: *kampó.*

Szarva, *lőportülok,* puskaportartó. (Vas megye.)

A **szarvas** (*Cervus elaphus.*) *Gím-szarvas, fővad, rőt vad* A kifejldött hímszarvas: *bika* A már borított (rigyett) és leborjazott nőstényszarvas: *suta, tehén* A fiatal szarvas első életévében *borjú,* neme szerint *bikaborjú, buga* vagy *üsző, üszkeborjú* Az üszőborjú fél éves korától mindaddig, míg nem rigyett: *üsző, ünő,* a rigyettől a borjazásig (ellésig) *előhasi,* azután: *suta.* A bikaborjú, ha már *felagancsolt,* aszerint, amint *csapot, dárdát, nyársat* agancsol fel, a nyolcasig: *gyenge, hüvány bika,* onnantól *derék bika, agancsos,* s az ereje teljes kifejltségében levő: *remek, kapitális szarvas.*

Testrészei.

A szemei alatt levő mélyedés a *könnygödör,* amelyben felgyülemlik a *szarvaspézma* Az agancsnélküli rőt vadnál (sutáknál és borjaknál) az agancstö (rózsató) helyén dudorodó ránc: *rigyetőránc.* Légesőve: *gége,* — ennek felső része *gégefő,* — a nyaka: *begy,* — eleje: *szügy,* — a mellő végtagok függesztője: *lapocka, válllap,* — belei: *zsigerek, béltelek,* — a nemes belső részek együtt: a *joh,* — a hím ivarszerve: *csök,* — magképzője: *here,* — a magképzők tartója: *herezacskó,* — a csökön levő szőrcsomó: *ecset, pamacs,* — a suta ivarszerve: *hüvely, termőtest,* — a hüvelyen levő hosszabb szőrzet: *kötény,* — a bordák mögötti mélyedés: *horpasz, vékonya, lágyék, homor,* — a gerincen húzódo sötét szőrsáv: a *hátsík, hátsáv,* — a hátsó végtagok felső része: *comb, copák,* — a két comb közötti rész: *medence,* — ennek felső része: a *remek,* — a végbél

nyílása: *hullató,* — a hullató körül világos szőrfolt: *hold, tükkör,* — a farka: *billegény,* — a belsőrészen (beleken) levő zsiradék: *faggyú,* — a bőr alatt levő zsiradék: *kövérség,* — a bőre: *csuha,* — ürülke: *hullaték,* — hugyozása: *vizelés,* — a lábujjakat borító szaruállomány: *csülök,* — a csülök fölött levő szarunemű ki-

29. ábra. A szarvas csülke. A) fattyúcsülök (alcsülök, fiókköröm, csülök köröm); B) csülökboka; C) csülök él; csülök öbe.

növés: *fattyúcsülök, ácsülök, fiókköröm, csülökköröm, fűkköröm*, — a csülök alsó lapján levő kiemelkedés: *a csülökboka*, — a homorú rész: *a csülököbe, csülökvépa*. (L. 29. sz. ábrát.)

Életmódja.

Alkonyatkor a szarvas a sűrűségéből, ahol magának almot vert, almot kapart, aljazott s ebben az alomban, fekvésben tanyázott, hűselt: *felszedelőzködik és felkerekedve*, az erdőszél felé igyekszik.

Az erdőszélhez közel megáll és *neszel, biztosítja magát (?) és ha szelet kap, szagot fog, szimatot kap*, akkor *elugrik, megugrik*, de ha semmi gyanúsat nem vett észre, az erdőből *kilép, kiöltik, kiadja magát, elöltik és legelőre vonul*.

A vetésre, tisztásra, vigályosra érve *legel, táplálkozik, tápot vesz*.

Az út, melyet jövet-menet rendszerint betart: *forgó, járó, váltó*. Hajnali szürkületkor: *erdőbe vonul, templomba megy*, hol menetközben a rügyeket, hajtásokat *lecsipkedi, lecsipdesi*, jókedvében agancsaival a földet, hangyabolyt széthányja, azaz *dévajkodik, pajzánkodik*, azután a sűrűbe húzódva, *leheveredik, letelepedik*.

A szányogok, legyek, bögyölők nyaranta nagyon kínozzák Tudja, hogy mily fájdalmas, ha azok petéiből *ímely támad a hátán*, mely *kinyűvesedik*, mindenképpen védekezik: *nyűhelődik* hát s ha már más nem használ, akkor vad iramban igyekszik megszökni kínozóitól, azaz *megbogarzik*; felkeresi a pocsolyás, mocsaras helyet, melyet *fertő, fetrengő, dagonya, dágvány, morotvának* nevezünk, ebben azután *ferreng, fertőz, dagonyáz, hűlőzik*.

A dagonyából kijövet a ráragadt iszapot, sarat egy fa törzsén igyekszik letisztítani, azaz: *korhol, türiükködik*; az ilyen sárral bekent fa: *korholt fa, türiükkölőfa, dagonyásfa (pamacsa)*.

Ha a szarvast rendes fekvéséből kizavarják, akkor *lábra kél*, ide-oda *ögyeleg, ádmolyog, bódorog, ténferog*, szóval tanyát cserél s az új pihenőhelyen *fekhelyet* (nem almot vagy fekvést) készít magának.

Ha a gally ropog a lába alatt, akkor

rezget, ropogat, eleséget keresve a lábával *kotorász*, ha agancsaival a fákat, gallyakat *verdesi*, akkor *lomboz, gallyaz*.

A szarvas lassú futása: *ügetés, poroszkálás*, gyors ítemben *íramodik, törve vágtat*, mikor is *dübörög* a föld lábai alatt, azaz *döngöl* Ha megállás nélkül átfut egy erdőrészen, úgy: *átméri* az erdőt, árkon, bokron, kerítésen *átdobja, átveti magát, átrepül, átugrik*.

Ha több szarvas egy csoportban van, azt mondjuk: *összeállt, falkába állt, csapatba verődött, falkába csavarodott*. Az ilyen csapat vezetője egy idős suta: *a vezérsuta (vezértehén)*.

Amely szarvas állandóan egy vadászterületen tanyáz: *állandó vad*, de ha sokat *zaklatják, zargatják, abajgatják*, az is *elpártol*; amelyik pedig hol itt, hol amott van: *kóbor vad, kósza vad*. A vadászterület széle felé tanyázó szarvas: *határszarvas, mesgyeszarvas*.

Az idegen területre a szarvas *el látogat, elkószál*

Ha szőrét változtatja: *kiszínesedik, szőredzik, szőrt vált, velkőzik, leszórel*.

Ha *húsrá vergődik*, akkor *hízott, dőhér*, s az ilyen szarvas *hízott, fagygas, dőhér, teljes, nyári* szarvas Az idő, melyben a szarvas ilyen állapotban van: *hízási időny* A rosszörben levő: *esekély, hűvány, ösztörvő*.

Ősz táján, mikor a bika az *üzekedni vágyó, sárló, sárhoszó, árjadó, megindult* suták felől, melyeknek *bikhatnékjük van*, szimatot fog, *felgerjed benne* a fajfentartási ösztön: az *üzekedési vágy*, az *üzdüh* s akkor földön járó orral, nyugtalanul keresi a sutákat. Ha megtalálja őket, *hozzádja magát* a csapathoz, *közé elegyül*, egy bizonyos számú sutát *összeterel, összehajt* s ez az ő háreme.

Párosodása: *rigyetés, üzekedés, sarhúdas, nőszés, bőrcölés*, maga a párosodás aktusa: *borítás, folytatás*, mikor is a suta *magához ereszti és felveszi* a bikát.

Az erős bika, mely a háremet összetartja: *törzsbika, győztes bika*, az a gyengébb bika pedig, melyet a háreműr maga mellett megtúr: *a vendégbika, kíséző bika*.

Az üzekedés idejében az erős bikák *leromlanak, elnyűvődnek, meghíványkoz-*

nak, megösztvérvülnek s ilyenkor azt mondják: *a bika leállott*

A bika hasán a kilövelt ondótól származó bűzös, barna folt: *rigyetési folt, nászolt, rigyétőrőzsa* s a bika ilyenkor *bakszagú, bakbűzös*

Az elagott, *kórhadt* vagy üzekedésre képtelen bika *elmagtalanul*, azaz *tenyészbéna* lesz.

A rigyetés időszakában a bika felgerjedtségének öblös hangon ad kifejezést s ezt a mi vadászaink *bógésnek, barcázásnak, riadásnak, riasztásnak, barcogásnak, nyiretésnek* hívják.

Ha a bika gyanút fog, neszel egy ideig, közben többször *riadoz, böffent*; ha pedig meglepetés éri, akkor *vakkant* egyet és *megugrik*. A suta különös orrhangon sír; a borjú, ha az anyját keresi, akkor *hivogat*.

Ha a hárem felé egy másik erős bika közeledik, a törzsika dacos riadást hallat, agancsával *sántja* a földet, fejét szügybe vágja és vad rohammal megkezdődik a *szarvasviadal*. *Összeütnek, összecsapnak* és nagy *agancscsörtölés* közepette *tülekednek, öklelődnék, türelkölöznek*. Egyik a másikat *felöklelni* (megvillázni) akarja, míg az egyik a másikat *leküzd, elveri*.

A suta 40—41 hétig *hordozza vemhét* s ez alatt az idő alatt *vemhes*. Mikor már *hasasodik*, azaz *nehékes* lesz, *elkülönödik, különszakad* a csapattól s a sűrűségben *megborjazik, ellik, vemhezik* s ilyenkor — vagy ha *elzüllik, elapad* a teje — *elrúgja a borját*, melyet az előző évben ellett, azután *borjával, vemhével* ismét a *csapathoz tart*.

A rendes időn kívül eső vagy meddő rigyetés az *ál-* vagy *fattyüzekedés*.

A betegséget átállott vagy nyomorékra sebzett szarvas: *csenevész, górnnyadozó, lependék, satnya, kórnyadt, sanyevész, görhe, pangó, sindevész, meesevész, kóradozó, senyveteg*

Ha betegségbe, saját dögibe, szóval nem vadászkeztől pusztul el: *elhull, döggé válik* s az ilyen vad: *hullott vad, esett vad*

(A szarvasra vonatkozó kifejezéseket lásd még *Agancs, Cserkészet, Nyomtisme, Vérjelek* alatt, a lövésjelzéseket az *Őz-nél.*)

Szarvasbögöly. (Hypoderma Dianna és Acteon.)

Szarvasgyilok, *szarvaskés, handzsár, dákos, szarvastőr,* mellyel a *kegyelem-dőfést* adjuk vagy a lapocka mögött, vagy előlről a szivgödörnél (szügnél).

Szarvaskés. L. *Szarvasgyilok*.

Szarvaspézma = a szarvas *könnygödreiben* felgyülemlett barna, gyantászerű anyag.

Szarvassíp (*hívó*) = a bika bögő (riadó) hangját utánzó csalsíp

Szarvastehén = rendszerint az idős suta elnevezése. Szeretném azonban, ha az egész vadászirodalomból a »tehén« kifejezés eltűnne. A nőstény szarvasféle: *suta*.

Szarvastetű (Lipoptena cervi).

Szarvastőr. L. *Szarvasgyilok*.

Szatyma, futó, fickó = a göbecs legnagyobb neme.

Százrétű gyomor. L. *Leveles gyomor*.

Szécsi Zsigmond vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Szedeket a tyúkféle.

Szeges nyakló = az eb parforce-ídomításához.

Szegróka = barnapiros szőrű és feketeállú.

Szegődi az olyan eb, mely más vadászhoz is hozzászegődik.

Szējelzaholja = szétkergeti a farkas a juhnyáját. (Udvarhely megye.)

Széki esér (Glareola pratineola) Széki csire, pirpió. H. 24—25 cm. Főszíne földszínű barna Csőre piros, lábai feketék. Megjön áprilisban, elköltözik augusztusban. 3—4 agyagsárga foltozott tojásának H. 28—32; Sz. 21.5—24.8 mm.

Széki lile. L. *Lilék*. 5.

Szekundál az egyik vizsla a másiknak.

Szél alá, szél ellen, jó széllal megyünk, ha a szél a vad felől fúj.

Szelekóla, hóbortos, szeles a vizsla. L. *Hóbortos*.

Szelektől fajzott, széltől fogant (atott) (agár) »Különösen nagyra tartották a strázsát álló, meg a *szelektől fajzott* török agarat.« (Takáts Sándor: Rajzok a török világból. III. r. 68. l.)

Szelelőfolyosó a borz- és rókaodunak elágazása, mely csak a levegő bebocsátására szolgál.

Szélengező. »A vaddisznó meglópás . .

Oly helyeken történhetik, hol makkos és gyümölcsfák alatt szelengező vad-disznókat lelhetni.» (Pákh Dénes: »Vadásztudomány«.)

Szeles. L. *Szelekóla*.

Szélesre áll = a »breit stehen« szolgai fordítása. A vad, ha egész oldalát mutatja: *keresztebe, völgyenest, oldalfél* és nem »szélesre« áll.

Szélesztés. L. *Cságotás*.

Szelet fog. *szimatot fog, szagot kap* az eb, midőn a vadat megéri.

Szélfogó pászták a vad teletetéséhez.

Szelkő, gácsér, kácsor = a vadréce himje.

Szélvágás az, midőn az agár pillanat alatt széleseben felrohanva vágja meg a nyulat.

Szemág = a szarvasagancs legalsó ága.

Szembeáll. *szembeszáll* a vadászhoz a vadással, ebbel.

Szembehajtás. Ha a puskások egy tereprészen felállanak, a hajtók pedig távolról közeledve, a vadat a puskáson felé hajtják vagy irányítják, ez a *szembehajtás*. Ezen vadászat lehet: *egyszerű szembehajtás, terelés, zsák-hajtás*. Az egyszerű szembehajtás lényege a fentebbi definíció. A terelésnél néhány vadász egy előre megbeszélte terv szerint csendesen »nyomja« a vadat egy bizonyos pont felé, hol a vad forgóját egy vadász elállotta. Hegyes területen a pagony és a vadlított feltétlen biztos ismerete szükséges ehhez a vadászathoz, mely a maga csendes nyugodtságával sok élvezetet szerezhet a teljes összhangban dolgozó társaságnak. A *zsák-hajtás* inkább nagyíri passzió, ahol egyik vadász akar minden vadat lelőni. A hajtók szűkülő zsákalakban állanak fel s a zsák szűkülete felé hajtják a vadat, hol a kiváltságos vadászok azután halomra lövik. A *francia hajtás*, hol a megvadászandó terület két végén állnak fel a hajtók, a vadászok pedig a közepén. Először az egyik hajtóvonal indul el s mikor az a vadászvonalhoz ér, akkor a másik hajtóvonal indul meg. Nálunk nem dívik.

Szemel a vad, ha valami gyanús dolgot mérőn, gyanakodva néz. L. *Neszél*.

Szemen tartani = a vadat telente szemes takarmánnyal táplálni.

Szemes, szemfüles, vigyázó, éber.

Szemet hinteni = a vadnak szemes takarmányt adni. A kihintett mag a *szórat*.

Szemfüles. L. *Szemes*.

Szemkeret. L. *Szemrózsa*.

Szemközt vágja = »Egy szakadás alatt guggoló pecér hangos „haj! haj!“ kiáltással szemközt vágja agaraival« (a farkast). (Ujfalvi. 1812.)

Szemre hajt az agár és nem *szimatra*, mint a kopó, mert nem *nyomon követi* a vadat, hanem csak azt hajtja, amit lát.

Szemre veszi az agár a kigördülő nyulat, mert az agár »szemre« és nem »szimatra« hajt.

Szemrózsa, szemkeret a tyúkfélék szeme körül levő élénk piros színű bi-birosos bőr.

Szemszeglet = a szem sarkában levő piros kis húsdudor (ebnél).

Szemügyre venni. L. *Szemelni*.

Szenes róka, üszkös, tüzes, száratos róka, = sötétebb színárnyalatú.

Szent Péter agara = a medve tréfás elnevezése. (Erdély.)

Szépeleg, berzenkedik, kakaskodik a kakas dürgéskor.

Szerezen sirály. L. *Sirályok*. 5.

Szerkők = apró fecskeszzerű vízi madarak. Népünk találóan nevezi őket lápi fecskének

1. *Fattyú szerkő* (Hydrochelidon hybrida). *H.* 23,5—25,5 cm Színe hamuszürke Csőre és lábai karminpirosak. Átvonuláskor láthatók. Néhány pár költ is.

2. *Fehérszárnyú szerkő* (Hydrochelidon leucoptera). *H.* 21—22 cm. Főszínük fekete és fehér. Csőre feketés karminszínű, lábai rákvörösek. Ritka.

3. *Kormos szerkő* (Hydrochelidon nigra). Sörje, kis fekete halászmadar, cigánycsér, halászká, halász-, lápi fecske. *H.* 21,5—22 cm Színe kékes hamuszürke. Megjön áprilisban. 2—3 sárgásbarna, foltozott tojásának *H.* 33—37 mm.

Szertyeg a sárszalonna.

Szeszélyes (launés) agár az, mely, ha kedve van, a legszebben fut, de ha nincs, komondorként kullog.

Széthord, terít, borít, szór a puska.

Szétmarcangolja a ragadozó a zsákmányát.

Szétrebenteni, szétszórni egy csapat foglyot, rendszerint a vezérkakas kilövése által, mikor is a csapat nem együtt száll le ismét, hanem egyik itt, másik ott. Az ilyen csapatot azután könnyen összeszedhetjük, vagy mint Cs kországban mondják: *lesorjázhatjuk*.

Szétszórni. L. *Szétrebenteni*.

Szigony. L. *Szakás szigony*.

Szikra = a farkas, hiúz szeme.

Szilárd, nyúldálló a vizsla, ha a nyúl után nem ugrik be. L. *Nyúltiszta*.

Szimat az a gőzkör, melyet a vad maga után hagy, vagy léptei nyomán marad.

Szimatesaló szerek. A fogókészülékekkel, csapdákkal való vadfogásnál különösen figyelemmel kell lennünk arra, hogy a fogószerkezetekről az emberi kéz szimatját eltüntessük, mert a legtöbb vadnak remek szaglása van s az olyan kelepécét, melyen az ember szag csak legkevésbé is megszimatolható, messze elkerüli. Ezen szerekkel ajánlatos a csapdák felállítása alkalmával a cipőtalpat, kezeinket, a fogószerszámot, sőt magát a csalfalatot is bekenni. Majdnem minden vadásznak, ki ezzel a mesterséggel foglalkozik, van valami külön praktikája, melyet az egyedül csalhatatlannak tart és rá esküszik, azért itt csak az általánosan ismert, rég bevált szereket soroljuk fel.

Rókafogó eszközöknél. Libazsír, foenum graecummal, vagy solanummal keverve, — rákvaj, libazsírral, violagyökérral, ánizsszal, — sótlan vaj, mirrhával, kámforral, — heringlé, — ganéjlé.

Menyétek fogásához szükséges eszközökhöz: mosusz, ánizsolaj, beléndekolaj keverve, vagy: ámbra, bizsam, hódony, kámfor keverve, vagy: libazsír fehérhagymával, kámforral, stb.

Vadmacskándl. Libazsír, vagy vajban nárdusfű, violagyökér, hódony, csusorhéj és kámforkeverék.

Vidrándl. Disznózsír, apróra vágott, félig sült hal és kámforkeverék. Legjobb azonban a friss vidraganéj.

Farkasnál ugyanazok, melyek a rókanál.

Figyeljünk még arra is, hogy a csapóvasak felállításakor ne dohányozzunk és a szeszes italok élvezetét ez időre függesztjük föl.

Szimatol, számoklál, búzlet, szaglász az eb, a vad.

Szimatot hajt a kopó, vizsla. V. ö. *szemre hajt*.

Szimatot fog. L. *Szelet fog*.

Szimattalanítani. L. *Szimatesaló szer*.

Szimattartó a föld vagy a levegő, ha a vad szimatját hosszabb ideig tartja. **Színesedik, pajzsosodik, vértessedik, címeresedik** a fogolykakas, ha mellén a patkóalakú barna folt látszani kezd.

Szipeg, pisszeg az erdei szalonka húzáskor.

Szironyos hó, amelynek felsőrésze megolvadt és az újabb hideg folytán kéreggő fagyott.

Szirtigalamb. L. *Galambok*. 1.

Szirti sas. L. *Sasok*.

Sziszeg a görény a pacsmagolás idejében.

Szítál, libeg, függ a ragadozómadár, midőn egyhelyben lebegve kémlel.

Szívkereszt = a szarvasbika szívében képződött 2—3 cm. nagyságú csontocska.

Szívós = kitaró eb.

Szökdécesel a menyét, nyest futása közben.

Szól 1. a puska, 2. a daru, 3. a nagy kakas dürgéskor. Általában a vad *jelentkezése*.

Szöldolog, krúkog, krúgat a daru. »Mindennap jó reggel ezen repültök el *szöldologván* darvaim«. (Balassa Bálint.)

Szopornyieca, zsigora = ebbetegség, a nyálkahártyák fertőző gyuladása

Szór, borít, terít, széthord a puska.

Szórát = vadtápláléknak elhintett szemestakarmány.

Szóra tartó, engedelmes az eb, melyre a mi vadászaink azt mondják, hogy: jó appellje van (!)

Szöredzik, szört vált, kiszínesedik, vedlik, verdik, szörthánya a vad a tavaszi, őszi szörváltáskor.

Szorítja a taesko a kotorékba a borzot, rókát, ha azt hátrálásra kényszeríti.

Szörít hányja. L. *Szöredzik*.

Szörhurok. L. *Cseklye*.

Szörme = a vidra bőre. Általánosság-

ban a kisebb ragadozók kikészített bundája.

Szóró = vadétető, melyben szemes-takarmány van.

Szorongatja »A festői látvány alig végződik, már száguld más vonalon, ahol egy más farkas fickósan szorongatja az agarakat«. (Ujfalvi 1812-ben.)

Szoros fül = előrecsüngő és a fülüreget eltakaró fül az ebnél.

Szortyog. L. *Nyefeg* a sárszalonka.

Szótlanul húz, *némán húz* az erdei szalonka, ha nem *pisszeg* és *korrog*.

Szügy = a rőt vad mellének előrésze.

Szügybe vágja a fejét a szarvasbika, támadás előtt.

Szügyelni, *vértlen löni, előhajszán löni* a szemközt álló vagy futó vadat.

Szuka. Méhely Lajos: Az állatok világa, II. k., 32. l. erről a szóról többek közt a következőket írja: »Ujabb vadászati irodalmunk a kutyafélék (kutya, farkas, róka) nőtényét »szuka« néven emlegeti, amely azonban nem más, mint a nőtény kutyának csaknem az összes szláv nyelvekben, de különösen a lengyelben és tótban mostanság is ugyanebben az alakban használatos megjelölése... A régibb magyar nyelvben a szuka szó teljességgel ismeretlen.

Az Akadémia »Tájszótár«-ban is csak egy helyet. Hajdúszovátát említi meg, hol ezen szó használatos. A szuka szó tehát nyelvünk tisztaságának rovására került irodalmunkba. Ehelyett sokkal megfelelőbb az ősmagyar *emse*, melyet tiszta magyar vidékeken nemcsak a koca helyett, hanem a »Magyar Tájszótár« tanúsága szerint Tolna és Zala megyékben, sőt a palótság közt is mindenféle nőnemű állat (szamár, madár, nyúl) megjelölésére használnak.

Igazat kell adnunk Méhely Lajosnak, de ha nyelvünket meg akarnók tisztítani a szláv eredetű szavaktól — sajnos — igen nagy söprést kellene véghez vinnünk.

Szűk az agancs, ha a két agancstörzs szárcsúcai közel esnek egymáshoz. V. ö. *Lombár*.

Szűkfogású a közel kereső vizsla.

Szűköl, *nyüszít, vinnyog, nyí, nyüszöl* a pórázon nyugtalankodó eb.

Szunnyadozik a medve télen a barlangjában.

Szúr, *férgeszik* az erdei szalonka, ha hosszú csőrét az iszapba dugva gilisztát keres.

Szürkegém. L. *Gémek*. 5.

Szuszogó a borz.

T.

Tajtézik az *agyarkodó, agyarárt fenő* vadkan.

Takarmánycölöp. L. *Nyúlétetők*.

Takarmány fedél. L. *Nyúlétetők*.

Takkanás, csattanás, végsattanás, fés-csattanás. L. *Csattanás*.

Talpas, mackó, tányértalpú = a medve népies, becézó elnevezése.

Talpastyúk (Syrrhaptus paradoxus.) = Ürgelábú-, höresöglábú-, tatártyúk. H. 36—39 cm. Főszíne agyagsárgás homokszínű. Olykor-olykor csoportosan jelenik meg hazánkban, de rövid idő múlva ismét hosszú időre búcsút mond.

Talponjárók azon szőrmes állatok, melyek egész talpukkal lépnek a földre. V. ö. *Ujjonjárók*.

Tanítás, idomítás = az eb betanítása vadászatra.

Tanyaszállítás. L. *Szállás*.

Tanyát eserél a rendes fekhelyéből kizavart szarvas.

Tanyáz a sűrűségben az őz.

Tányérvas (tányéros kaptány), a szőrmes ragadozók fogására leginkább alkalmazott fogóeszköz. A tányérvas áll a *rügőből*, a *nyakló*- vagy *kanyarvasból*, a *ravaszból* és a *billentyűből*. Felállításánál a földet 10—12 cm. mélyen kiemeljük a tányérvas formájára s ezen kis mélyedésbe helyezük el. A *szimatcsaló szerek* leírását l. e címen.

Tapsi = a nyúl füle.

Tapsifüles, *nyúka, bence* = a ny tréfás elnevezései.

Tarkókes = a nagyobb vad *letarkózás*hoz használt vadászkesz.

Tarkószél, hátszél = rossz szél, mely a vadás felől a vad felé fúj.

Tarlósömör, pikkely var = ebbetegség.

Tartja a nyomot az eb, ha nem tér le a felvett nyomról.

Taszigáló agár. L. *Orrán viszi.*

Tavi cankó. L. *Cankók. 1.*

Tehén, suta a már borjazott nőstény-szarvas. A dám és őz nősténye: *suta, keeske.* (Lásd megjegyzést a *szarvas-telehennél.*)

Tekereg, csavarog a vadmacska, hiúz. **Tekeregve, kóvályogva** repül a fűrj, nem egyenes irányban.

Teknő = 1. a disznókonda heverő helye, 2. a lakás a róka-, borzoduban.

Teletetőkamra = a befogott vad átteleltetéséhez szükséges alkotmány.

Teletetőkert. L. *Teletetőkamra.*

Teletetőláda. L. *Teletetőkamra.*

Telezabálja magát az eb, a ragadozó.

Tejesszarvas. L. *Döhérszarvas.*

Temetnek a varjak. = Csoportban repülnek. (Csik megye.)

Temminek partfutója. L. *Partfutók. 6.*

Templomba megy a szarvasbika, ha reggel a legelőről csendesen ballagva Erdőre vonul.

Tengeri nyúl. L. *Üregi nyúl.*

Tengeri partfutó. L. *Partfutók. 1.*

Tengődik a vad télen, ha nincs elég eledle.

Tenyeres (lapátos). »Szarvai majd ágasbogosok, laposak, teteje tenyeres«. (Földi János: Természeti História.)

Tenyészfajta = az ember céltudatos befolyása, illetve kiválasztása által keletkezett fajta (ebnél).

Tépázza, tépi a vadat a rossz szokású eb.

Terelés. L. *Szembehajtás.*

Terelővadászat. L. *Terelés.*

Terhesedik (fogamzik, teherbe esik). »A' Menyét is a' szerint terhesezik, a' szerint is kölykezik, a' mint más egyéb állatok-is.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert. 243. old.)

Terít, borít, szór a puska.

Teríték. = Nagyobb vadászatok után a lőtt vadakat vadnemek szerint külön sorba rakják. Ez a *teríték.*

Terítékre hozni, elejteni a vadat.

Terítgetni, terelni. L. *Terelés.*

Terítőháló. L. *Borítóhálók.*

Természetes tenyésztés = ha a vad fiai a szabadban szüülők, illetve anyjuk gondozása alatt nőnek fel. V. ö. *Mesterséges tenyésztés.*

Termőtest = nemzórész. (Csallóköz.)

Terpeszujj = össze nem nőtt, egymástól elálló ujjak az ebnél.

Terpesztés. L. *Cságalás.*

Tesény. »Pif-paf, — szól az puska imitt is, amott is, — Csattan az tesény, stuez csakhamar másutt is, — Négy nagy öreg medve az hol elhullott is, — Medvére mindenik, mert akkor kapott is...« (Tersényi (tescheni) puska neve. (Kőszeghy Pál: »Bercsényi házassága« 1659. III. rész.)

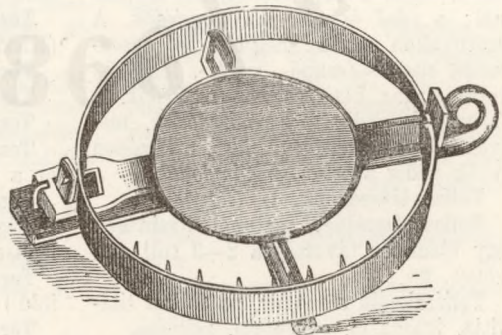
Tesinka. L. *Tesény.* »Polyák Jankó is jön egy jó tesinkával, — Mondván: annak kised gömbölyű lyukával, — Egy medve oldalát átfúrta ólmával...« Tehát kis öbű, Teschenben gyártott golyós puska elnevezése tótos, kicsinyítő szóképzéssel. (Kőszeghy Pál: »Bercsényi házassága« 1695. III. rész.)

Tilalmi idő, melyben egy bizonyos vadnemre vadászni törvény szerint tilos. L. *Vadásznaplár.*

Tízes az agancs akkor, ha szemága, vendégszemága és királyága van, a száresúcs pedig két ágra nyílik s ez a villás tízes; ha pedig a vendégszemág helyett a száresúcs háromágú, akkor koronás tízes.

Tőgy = a szarvasfélék sutájának tejképző, tápláló szerve.

Tőgyüszkösödés. = A szoptatós suta erős kihevülés (hosszas iramodó futás) folytán kaphatja.

A tanyérvas.

Tojátókeret, fácántenyésztésnél.

Tojni = tojást rakni.

Tojó, vagy mint Szatmár megyében mondják: *anyók*, a madarak nőténye.

Tojóidény = a madarak általános tojásrakási időszaka.

Tojókafrúj = a frúj tojó népies elnevezése.

Tojózkodik, párosodik a szárnyas állat. (Zemplén megye.)

Toka (kalapáló) = hajtókereplő.

Tóka, *vadtóka* = vadkaesa. (Tolna megye.)

Tökös réce. L. *Vadrécek*. 12.

Tokos, *csonka*, *isztiketollú* a tollasodó madárfiók.

Tökös, *puccér*, *cibak* a csupasz madárfiók.

Tolja a talieskát, *csikorog* a szárcsa. (Velencei tó.)

Toll. Bár szorosan véve nem tartozik a vadásznyelvhez, — a precíz kifejezések emlékezetbe hozatala végett — mégis szükségesnek tartottam, hogy a madár testét fedő toll alkatrészeit s a testen való elhelyezkedés szerinti elnevezéseit együttesen felsoroljam. A toll áll: *gerincből* és *zászlóból* (*lobogóból*). A gerinc azon hengeres, üres alsó része, mely a bőrbe szelgál: a *cséve*; a cséve fölött a toll gerince már szögletesé válik és taplószerű anyaggal van tele, s ez a rész a *szár* (kosztonka). A csévében fölül és alul odanöve egy összezugorodott sejtes hártya van, mely a tollat élteti s ez a *toll lelke* (*bele*). Az elhelyezkedés szerint vannak: *fedőtollak*, és pedig a szárnyon: a vállnál a *kis szárnyfedők*, lejjebb a *közép szárnyfedők*, végül a *nagy szárnyfedők* a farknál: a *felső* és *alsó kormányfedők*. A szárnyakon vannak még *első-* és *másodrendű evedző-* (csapó-, sugár-, lendítő-) tollak, azaz *kézi-* és *kar-evezőtollak*, a farktollak pedig a *kormánytollak*, melyek közül a szélsők a *külső*, a középen levők pedig a *belső kormánytollak*.

Tollas lábszárúak. L. *Gatyás*.

Tollas rémszineg, melynél a zsinegen egy bizonyos távolságra 2—3 toll van kötve.

Tollázkodik a madár, ha tollait tisztítja, igazgatja, egyengeti, zsírozza.

Tollázza egyik madár a másikat, ha

a tollai közül az élődikeket kiszedi. (Szabadka.)

Tollkötők. »A (daru-) tollak kötésével külön mesterek foglalkoztak, akiket tollkötőknek hívtak.« (Takáts: Rajzok a török világból. III. 82.)

Toll lelke = a csévében fölül és alul odanöve összezugorodott sejtes hártya, mely a tollat élteti.

Tollra fűzni. L. *Áttollazni*.

Tolltok, *forgó*. »Az, mit én vettem zálogba anno 1569: az öregbik skófiát tolltokostul.« (Zay.) (Takáts: Rajzok a török világból. III. 82.)

Tollváltás, *vedlés*, *lohosodás* = a madarak tollcseréje.

Tolvajpuskás = *orvvadász*.

Tömlő = a kan róka és a meddón maradt szuka lakása, melynek teknőjéből ellenkező irányban két vezeték szelgál. (Bérezs.)

Tömlőre fejteni = a vad bőrét hátulsó lábainál kezdve, anélkül, hogy hasán kihalásíthatnék, egészen lehúzni.

Tönkös tőr. L. *Oszlopvas*.

Toportyánféreg. L. *Farkas*.

Toppant első lábaival az ózsuta, ha gidáit valami veszedelem fenyegeti s azt akarja, hogy azok meglapuljanak.

Toprong a farkas szorultságában. (Pákh Dénes: »Vadászattudomány.« II. 90.)

Törbe esik, *megfogódzik* a vad.

Törbe hág a vad

Törbe keríteni (ejteni), megfogni a vadat.

Törbontó falat a fogókészülék billentyűjére elhelyezett csalétek, melynek megérintésével a csapószerkezet működésbe jön, felcsapódik.

Törész = dróthurokkal nyulat fog. (Kiskúnhalas.)

Töret. L. *Jelzőgally*.

Töretelni. L. *Kigallyazni*.

Torkolássza. L. *Torkolja*.

Torkolja, *torkolássza*, fojtogatja az eb a vadat.

Torokgyik, a vaddisznó gyakori betegsége, a torok nyákhártyáinak gyulladása.

Torongy = szárnyas állat bele. (Alföld.)

Törözés, *törvetés*. A vadorzásnak egy nagyon veszedelmes neme a hurkok,

török felállítása. Különösen olyan helyen, ahol őrszemélyzet van s a vad-orzónak félnie kell, hogy a »málékavaró« vagy »disznóláb« eldurranása után megjelenik a vadőr, ott a tulajdonosnak és személyzetnek éber figyelemmel kell lennie a kirakott törökre, mert ezek hihetetlen nagy kárt tudnak tenni a vadállományban. A hurkokkal mindenféle nagyságú vadat el lehet fogni. A vadorzó kítapasztalja a vad váltóját, vagy kisebb vadra a vadjárta mesgyékre, barázdákba rakja a töröket, — és hozzá még milyen mennyiségben! Egyszer két szőlődarab között levő szántáson a középborozdában menve, hatalmasan elvágódtam. A puska néhány méternyire repült tőlem s leesve, elsült. A hurkot a lábamról nagynehezen lefejtettem s végignézve a barázdán, kb. 400 lépés hosszúságban 18 lecövekelte tört szedtem fel. Legsikeresőbb a nyúlra és őzre állított hurok. A nyúl járását, különösen hóban nagyon könnyű megállapítani, az őz pedig a sűrűségekbe való beváltás alkalmával úgyszólván egy és ugyanazon nyomon halad. A tulajdonos és személyzet tehát az ilyen helyeket jól tartsa szemmel s a töröket tegye ártalmatlanná, mielőtt a vadban kárt tehetne.

Törpe kuvik. L. *Baglyok*. 11.

Törpe sas. L. *Sasok*.

Törpe vízicsibe. L. *Vízicsibék*. 3.

Törve vágat az erdön iramodásban levő szarvas.

Törvetés = fogókészülék felállítása.

Törzs = valamely fajtának azon egyedei, melyek bizonyos sajátos tulajdonságot állandóan átörökölnek anélkül, hogy fajtatulajdonságaikat elvesztenék.

Törzsbika, győztes bika, mely a rigyetes idejében bizonyos számú sutát *összetel* s azok mellől a vetélytársakat *elveri*.

Törzsel a golyó, ha fatörzsbe, gallyba ütődve nagyot koppan.

Törzsszár, aganestörzs, aganesszár, tüllök. L. *Aganesszár*.

Totyog a szárcsa, bűvár a szárazon.

Tovisszűrő gébies. L. *Gébiesek*. 4.

Trillázás. L. *Szaporázás*.

Trityeg a fűrj tojó.

Tüdőféreg (Strongylus) a szarvasfélék betegsége.

Tüdőpenész = előidezője egy gomba, mely porral, penészes takarmánnyal kerül a vad tüdejébe.

Tükrösen kötni a hálót, azaz egy szemmel kezdve.

Tülekedik, türkölődik a bika vagy bak.

Tüllépés. L. *Előzés*.

Tüllöktő. L. *Aganestő*.

Tülsietés. L. *Előzés*.

Turadék. L. *Turjány*.

Turbékol a galamb.

Turjány, turadék, szántás = a barázda, melyet a vaddisznó ormányával feltúr.

Turkálva keres az eb, ha orra állandóan a földön van.

Türkölődés. »És viszont a Bonasius, kinek serényes és vissza-horgadt szarvai vannak, mely miatt a' türkölődzésre is alkalmatlan.« (Miskolczy Gáspár. 123. old.)

Túr, szánt a vaddisznó.

Túrt táp = táplálék, melyet a vaddisznó a földből kítúr. Rossz magyar szó és fölösleges is. A német »Erdmast« kifejezést nem kell nekünk okvetlenül átmagyarosítani.

Türiekölődik, korhol a szarvas, ha a dagonyából kijövet, a rátapadt sarat egy fatörzsen lesürolja.

Türiekölőfa, dagonyásfa, korholt fa. L. *Türiekölődik*.

Tüszörüh = ebbetegség a szórtüsző-atkától.

Tutul = ordít a farkas. (Kemenesalja.)

Tüzel, koslat, koslatós a szuka, ha a nemi inger bántja.

Tüzes róka, zsarátos, szenes róka (l. ott).

Túzik (Otis tarda.). Vadpóka, túzi. H. 100—108 cm. Színe rozsdasárga, barna. Tojásának H. 73—77; Sz. 56—58 cm. A mi legnagyobb madarunk, a mi struccmadarunk. Vadászunk lesen, esetleg hajtva. Ólmos esőben, mikor szárnyuk összefagy, lóhátról is.

Tyrasz = borítóháló.

Tyúk = tojó a tyúkreudi madarak nősténye.

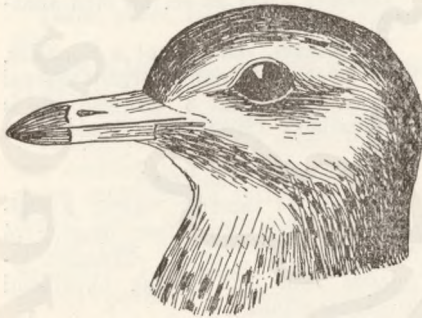
Tyúkkaszkutya. L. *Madarázkutya*.

Tyúkkolera = madárbetegség, mely egy gombától ered.

U.

Üdvarol a vadászsólyom gazdája, mikor neki nyers máj- vagy szívdarabbal kedveskedik.

Ugartyúk. (*Oedicnemus oedicnemus*.) Túzoksneff, tűzoklile, bagolyfejű lile, bagolyszemű sneff, furkófejű-, parlagi-, homoksneff, rezneklile, *H.* 37—39 cm. Színe föld- vagy homoksínű barna. Megjön április elején, elköltözik szeptember végén, október elején. Májusban 1—2 agyagsárgás, foltozott tojást tojik, melynek *H.* 46·5—53 ; *Sz.* 35—37·4 mm.

31. ábra. Az ugartyúk feje.

Üget, poroszkál a vad, ha lassú trabban fut.

Ugrásos megközelítés, belopás, beugrás = a süketfajdkakas megközelítése a dürgés alatt.

Ugrók = a nyúl hátsó lábai.

Ugrós, rosszul tart, éber a nyúl, ha már lőtávolon kívül *kigördül* vackából, szóval a vadászt nem várja be.

Ugró út a dürgő fajdkakas dürgőállásához vezető cserkészút.

Uhu állvány, hányáca, sulyok, mankó = a bagolykunyhó elé kitett uhu állófája.

Ujjas lile. *L. Lilék.* 1.

Ujjonjárók azon állatok, melyek csak ujjakkal lépnek a földre. V. ö. *Talponjárók.*

Ükülődik a fajdkakas az esti beszéláskor, midőn nyakát nyújtogatja. *L. Beqyez.*

Ülesztő fa, megszálló fa a bagolykunyhó mellett, hová a ragadozók felgallyazhatnak.

Ülöláb, ha a mellsőujjak tövükön kis bőr által összevannak kötve.

Ülős a kotlótyúk, ha tojásait üli.

Ünő, üsző, üszke a suta szarvasféle addig, míg nem ellett (ollózott).

Unszolni, bízattni ebet a keresésre, támadásra.

Urali bagoly. *L. Baglyok.* 5.

Üreg az üregi nyúl földalatti lakása.

Üregi nyúl (*Lepus cuniculus*.) *Kinighi, rusznyúl, tengeri nyúl, bosnyáknyúl, patkánynyúl.*

A nemre és testalkatra vonatkozó kifejezések ugyanazok, melyeket a nyúlnál felsoroltunk.

☞ Az üregi nyúl *üregbe, kotórékokban* lakik.

Jellemző mozdulata, hogy futás közben villámgyorsasággal oldalmozdulatot tesz, azaz *kajcsol, kajcsot vág.* Fájdalmában nem veszékel, hanem *fütyül.*

Speciális vadászati módja a *menyétkezés*, mikor is a vadászmenyét *kizaklatja* az üregből.

Az üregi nyúl *bakzása, pepecselése* ugyanazon időre esik, mint a mezei nyúlé. Ha az idő nem túlságosan zord, már január végén bakzanak. 4 hét múlva a nőstény 6—10 vak apróságot *fiadzik.* Szeptemberig ezt majdnem minden öt hétben megismétli, amiből következtethetünk óriási szaporaságára.

Ürit, hullat, ganéjoz az eb.

Ürös lövés, homorlövés, azon lövés, mely a vadat átüti, de sem nemesebb belső részt, sem csontot nem ér.

Üstökösgém. *L. Gémek.* 4.

Üstökös kárókatona. *L. Kárókatónák.* 2.

Üstökös réce. *L. Vadrécék.* 8.

Üstőrece, az a fa, melyre a madarász a lépesvesszőket kirakja. (Vác.) *L. Lépfa, árboefa, ösztör.*

Üszik a sas a levegőben.

Üszke. *L. Ünő.*

Üszkös róka, melynek májja szürkés, végtagjai feketések.

Üszó a vidra lába.

Üsző. *L. Ünő.*

Üszőlábak, ha a mellsőujjak egész hegyüikig összevannak kötve hártáival, pl. a récéké.

Üsztöketollú. L. *Csonkatollú*.

Utánaeresztési 1. az ebet a sebzett vad után, 2. még egy lövést.

Utánafacesarodik a medve a vadásznak, ha kitér útjából.

Utánarepíteni (dobni) a sólymot a lepedzendő vadnak.

Utánarugaszkodik az eb a vadnak.

Üvölt, *huhog, rikog, sí* 1. a bagoly, 2. *üvölt* a farkas.

Üzekedés, *rigyetés, sarhudás, nőszés, börcölés* = a szarvasfélék párosodása.

Üzekedőhely. L. *Rigyetőhely*.

Üzekszenek a vadrécék, ha egy tojót két-három gácsér követ.

Üzget = párosodik a macska. (Borsod.)

Üzi-hajtja, *hajszolja* az őzbak rigyetéskor a sutát.

Üzőbeveszi a ragadozó a vadat.

V.

Vackot kapar magának a nyúl, fogoly.
Vackot túr a vaddisznó.

Vacok a vaddisznó, nyúl fekvőhelye.

Vacokba heveredik a vaddisznó.

Vacokból kilőni, *kihenteríteni* a nyulat.

Vadállomány = egy vadászterületen tartózkodó vadmenyiség.

Vadarász, motoz, kutat, keres a kacsát a vízben.

Vadas, *vadaskert*.

Vadaskert. L. *Vadas*.

Vadászati jog. Történeti emlékeink szerint a legrégebb időkben Magyarországon a nagyvad vadászata a király és a főnemesség előjoga volt, kisvadra azonban minden nemesember szabadon vadászhatott. A vadászat mikénti gyakorlására törvényt nem találunk. I. László (I. könyv, 12. §) a vasárnapi napon eltiltotta a vadászt, Kun László pedig 1279-ben eltiltja a szerzeteseket a vadásztól és solymásztól. A vegyesházbeli királyok alatt a vadászat szintén a király, a főnemesség és nemesség joga volt, de már a városi polgároknak, a soltészségeknek és kenézségeknek is volt joguk saját határaikon belül vadászni. A jobbágságnak és parasztságnak nemcsak a vadászat, hanem még a vadászebek tartása is tilos volt.

A magyar vadászati jogot legelőször III. Károly és I. Ferenc kodifikálta, eltiltván egyidejűleg a falkavadászatokat is. Az 1729. évi 22. t.-c. tiltja meg a »sinkorán« kutyákkal való vadászt is.

II. József császár rendelte el először (1786-ban), hogy a városi területek

árverés útján bérbeadassanak. Ugyanez rendeli el a vadkárók megtérítését, a kóbor kutyák lelövését. Ez minősíti a vadorzász lopásnak.

1802-ben Ferenc király megengedte, hogy a földesurak földbirtokaik felelő részén a vadászatot eltilthatták. Uradalmakat egészben is lehetett tilalmazni.

A vadászati jogot újabb időben az 1872 : V. t.-c. jelenleg pedig az 1883. évi XX. t.-c. szabályozza, de ezen 40 éves törvény sok tekintetben már elavult, s új törvény hozatala lenne szükséges.

Vadászenk = vadászinas, vadászapród.

Vadászkés. L. *Dákos*.

Vadászláz = az izgalomokozta hevülés, mely legtöbb vadászt a vad megjelenésekor, vagy a várakozás alatt elfogja.

Vadászmenyét = üregi nyúl vadászatra használt menyét, mely az üregi nyulakat kotorékaikból *kizaklatja*.

Vadászok ispánja = a királyi vadászok élén álló magasrangú hivatalnok (comes venatorum).

Vadászpaizs, *vadászvért*, melyet a vadász maga elé tartva, igyekszik a vadat megközelíteni.

Vadászpecsét. A régi magyar királyoknak különös pecsétjük volt, mellyel »a vadászkürtök harsogása és vadászlárma közt is feltekintvén a közjóra, híveiknek pecsétes leveleket osztogattak.« (Pákh Dénes, I. k. X.)

Vadászrész a szarvasnál, őznél a *joh* (szív, máj, tüdő), nyúlnál az aprólék.

Vadászrészt kiadni. L. *Kapzsira adni*.

Vadásszá ütni, *avatni*. L. ott.

ÚJ VADÁSZNAPTÁR.

A vad megnevezése	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
Szarvasbika	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■
Dámbika	■	■	■	■	■	■	■	■				■
Szarvas és dámtehén és borju			■	■	■	■	■	■	■	■		
Ózbak	■	■	■	■						■	■	■
Őzsuta	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■
Őzgida	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zerge	■	■	■	■	■	■	■					■
Zergegida	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Muflonkos												■
Muflonjuh és bárány	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Európai bölény	■								■	■	■	■
Mezei nyúl	■	■	■	■	■	■	■	■				
Siket- és nyír fajdkakas	■					■	■	■	■	■	■	■
Siket és nyír fajdtoj és jérce	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Fácán		■	■	■	■	■	■	■	■			
Fogoly, fűrj és haris	■	■	■	■	■	■	■					
Tuzok kakas	■	■					■	■	■	■		
Tuzok toj és jérce	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Császármadár	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■
Erdei szalonka				■	■	■	■	■				
Vizi madár				■	■	■		■				
Éneklő madár, kócsag, üstökös gém, vad pulyka, kardos gém, bibic, kék vércse, bagoly, sirály	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

A fekete mezők a legujabb kéméleti időt jelzik, a 85000/1925 F. M. számú rendelet szerint.

Vadászszabályok. A vadász-tízparancsolat: 1. Ha ember közelében vagy *puskád csövét tartsd felfelé.* 2. Hajtás után, vagy állásod elhagyása előtt a *töltényt szedd ki a puskából.* 3. Töltött fegyverrel *kocsira ne ülj!* 4. Puskádat csak akkor töltsd meg, ha *állásodat elfoglaltad.* 5. Állásodat *el ne hagyd.* 6. Archoz kapott puskádat a hajtó-, vagy puskásvonalon *át ne húzd»* (ne vonalozz). 7. Körvadászaton *ne csinálj zsákokot.* 8. Golyós fegyveren a *rögtönzött idő előtt ne feszítsd meg* (ne »schnellerezz»). 9. Állásodra érve, *szomszédjaidat értesítsd!* 10. Jel után a *körbe ne légy.*

Vadásztarisznya a vadászkellemek részére.

Vadászvért. L. *Vadászpajzs.*

Vadbefogás = a vad élve elfogása telepítés, szaporítás, teletetés céljára.

Vadbér. L. *Lődj.*

Vadesibe = fogoly. (Baranya megye.)

Vaddisznó (Sus scrofa.). *Vadsertés, sertevad, erdei, bakonyi, kurnyasz.* (Rozsnyó vidéke).

A kifejlődött hím: *kan, vadkan (veper)*; 2—5 éves koráig: *kani*, azután: *agyaras*, végül *öreg kan, remete.* — A nőstény: *emse, koca, göbe, eme, gönne*: a fiatal: *malac, vadmalac, sűgő*; később: *süldő, südő.*

Az orra: *ormány*; a kan ebfogai: *agyarak*; az emséi: *kampók*; a hím ivarszerve: *csök*; magképzője: *here*; szőre: *serte*; párosodása: *bűgás, görgés, rühetés, zűgás.* Ha falkába csavarodott: *konda.* Ha az emse párosodott: *begörgött, be van bűgatva* s az ilyen: *hasas emse.* Az emse *malacozik, süld.*

A bűgás idejében az erős kan, mely eddig magában *csatangolt, remetéskedett, magánykodott*; *csatlakozik* a kondához, melyből a gyengébb kanokat *elűzi, elveri.*

A disznó *vackot tőr, fekvést ver*, magának, *fekvésbe veri magát* és *vackba heveredik*, azaz *vackol* benne. A konda fekvőhelye: *katlan, teknő.*

Miként házi rokonai, ők is szeretnek a sárba dőzsölni s akkor *jetrengenek, dagonyáznak, henteregnék.* A dagonyából *csajhosan* kijövet, a sarat egy fa törzsén igyekeznek letisztítani, azaz a fát *be-mázolják, bekorholják.* Az így bekent fa: *a dagonyás fa.*

Ormányával *tűrja, szántja* a földet s az így feltűrt föld a *tűrjány, turadék, szántás.* A kitűrt edelét jóízű *csamcsogással* elfogyasztja. Ha az erdőn eleget *makkolt* a konda, *lomotolva* tovább halad, közben *mardalódik* egyik a másikkal.

A vaddisznó *röfög, horkan, felherren*, a konda *összeröffen*, ha valami gyanúsat vesz észre. A malac *visít, sivalkodik, rí* s ha valamelyik *megrivallik, elrítja magát*, úgy az egész konda *összefut.*

Ha ebek *támadják meg* és *körülkapják*, akkor *szembeszáll* velük, *part* vet és ha *felbőszítik*, akkor *felborzolja, felborzongatja* a sertéit, *csattogtatva* *feni az agyart, agyarkodik, tajtékzik.* nagyokat *fúj, küzd* az ebekkel, *vagdal* *kozik* agyaraival és ha *lerázta* magáról a *belesimpaszkodott, belesimpajkzott* ebeket, melyek *lefülelni, lefogni* akarták, akkor *kiküzdölte magát.*

A vadászt *megrohanja*, a kan agyaraival *vág, az emse oda kap, faldos* s ha közelébe fér ebnek, vadásznak, bizony *belét ontja, megesűföli.*

Régi jó virtuos vadászaink *kanászó* ebekkel *hajszoltatták, tereltették* s ha ezek *kimozdították*, a vadász *terdenállva fogadta* s a dárdát, *gerelyt neki-szegezve* — *felfogta, rászalajtolta* és *felnyársalta* a dárdába *belerohant* agyarast.

A bűgás november második felétől egész januárig tart. A begörgött emse 16—18 hét mulva 4—12-t malacozik.

Vaddisznótőr, gerely.

Vadjuh = mufflon.

Vadkaesa. L. *Vadréce.*

Vadkan, öreg kan, agyaras a teljesen kifejlődött hímnemű vaddisznó.

Vadkanhajtó eb. L. *Kanászó eb.*

Vadkeeske = őz. (Szolnokdoboka megye.)

Vadles = *hiúz.* (Udvarhely megye.)

Vadmaeska (Felis catus.).

A hím: *kandúr*; a nőnemű: *nőstény*; a fiatalok: *kölykek*; fiadzása: *kölykezés, ontozás*; ez a párosodik: *pacsmagol, üzget*, de azt megelőzőleg éktelen hangokon *sóvárog, beryászkodik.*

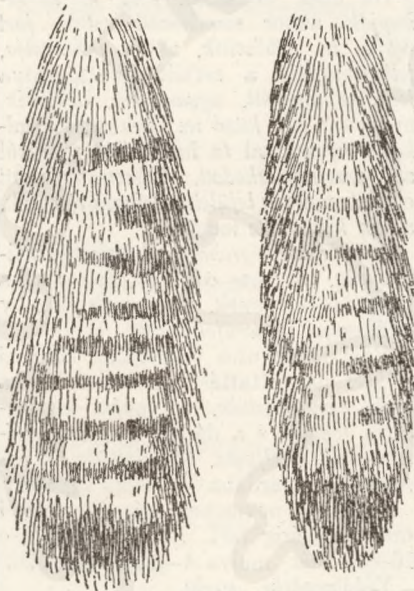
Mellső lábai: *mancsok*, melyen *karmok* (nem körmök) vannak; fogai: *élek*; bőre: *irha.*

A vadmacska *tekeregve jár, rabol,*

egerészik, bogarászik, atyafiáival marakodván: *virrong*, ha megszorítják: *nyávog, fúj, köpköd*.

A pacsmagolás sűrű *virnyogás* és köpködés közepette február—márciusban történik. A nőtény májusban 3—6 vak macskafiat kölykezik.

Igen sok vita folyik olykor egy-egy lőtt vadmacskapéldányon, hogy tényleg vadmacska-e az, vagy elvadult házi círmos, pedig a vad- és házi macskának oly éles megkülönböztető jelei vannak,

32. ábra. A vadmacska, a házimacska farka. — A vadmacska, a házimacska mancsa.

amik egyszerre fölöslegessé tesznek minden vitát. A mellékelt ábrák oly karakterisztikusak, hogy bővebb magyarázatot nem igényelnek.

Vadmalac = a vaddisznó az első esztendőben, Veszprém megyében: *súgó*.

Vadréce, vadkacsa, vadruca, fű, vad-tóka.

A hím: *gácsér, szelkő, kácsor*; a nőtény: *tojó*; az aprók: *kacsafiak*, a Bodrogközben: *vizrevitt*.

Másrendű (kar-) evezőtollain levő ércfényű sáv: *rucatükör, pajzs*; lábai: *evezők*, farka: *kormány*; némely ruca-faj gácsérjának nyakán levő fehér

gyűrű: *kaldris*. Párása: *petézés, fércelés, gácsérozás, megtiprás*.

A kacsafiak kikelésük után azonnal követik anyjukat, későbbben *csonka, tokos, isztike tollúak* lesznek és ha *feltollasodnak, kitollasodnak: repülőssé, röpössé* lesznek.

Az időszaki tollesere alkalmával *lohosodik, lohodzik, verdik, vedlik, ollik, foszlik* s ilyenkor *lohos réce, veretett réce* a neve; hogyha pedig a tolleserét befejezte, azaz *elvedlett*, akkor *kükledez, felküklik* és meghízik: *kilohasodik*.

A tó környékén reggelenként hangos az élet. Erdes *hápogás, sápogás* közben fürdöznek: *lobácsol, lubickol, csoborog, csobog, lucskol* az étkes *rucasereg, jöli*; néhánynak csak a hátulja és kapálózó evezői látszanak, azok *görgicsélnek, bukdácsolnak, bukdoznak*, majd a cső-

rükkel hangosan lögybölök, bugyogtatják a vizet, azaz *viribélnek, vadarásznak, fityjirikelnek*; a tó mellett egy kis tocsogóban egy szerelmes pár *oldalog, bujdosik*, a tó partján néhány réce szárnya alá dugott fejjel *gunnyaszat*, a tó felett pedig a legényéletet élő gácsérok: a *kajtárok*, körbe-körbe repkednek, azután *ereszkednek, bocsátkoznak*, míg végre hímálózva: *gólyázva* nagy *csobbanással beszállanak*. Az idilli életnek egy vén gácsér vészjelző *hápogása* véget vet, mire az egész sereg *felzúrran*.

Ha a kacsafiak már *repülősek*, megkezdődik az estéli-reggeli kóborlás: a

récehúzás és ezzel egyidejűleg a *rudzás-fuvászás* (fú = vadréce, fuvás = vad, réce re vadászik, fúmony = vadréce-tojás, fumonyaz = vadrécetojást szed).

Ha a magasban. sebesen repülve *meglódult réce veszélyes* (halálos) lövést kapott, *lebaltag* a magasból és a víz színén *felhenteredik*, de ha *rosszul kapott*, akkor a nádba *beharapózik*, *beharapja magát*.

Vadrécék. A könyv terjedelme — sajnos — nem engedi meg, hogy a sokféle récefajjal külön-külön behatóbban foglalkozzunk, azért csak rövid jellegzetességeit iktatjuk ide tájékoztatás végett, hogy annak alapján egy nagyobb ornitológiai műben utánanézhessünk.

1. *Kékesőrű réce* (*Eristura leucocephala.*). Púposorrú, fehérfejű, kékorrrú, bikafejű, buksifejű réce. Főszíne rozsdabarna sűrű feketebarna csíkokkal. Farka sajtáságos, hosszú, keskeny tollakból, feltűnően erős, rugalmas halcsontszerű szárral. Megjön március—áprilisban. Nálunk ritkán költ.

2. *Dunna réce* (*Somateria mollissima.*). Fejtető fényes, fekete. Felsőtest fehér. Csőr sárgászöld, evezők (lábak) barnássárga, szemei sárgások. Nálunk nagyon ritka.

3. *Füstös réce* (*Oedemia fusca.*). Fekete réce. Színe egész fekete, a tükör fehér. Csőr sárgászöld, evezők vörösek. Október—november hónap látogat el hozzánk.

4. *Fekete réce* (*Oedemia nigra.*). A homlok elején feltűnő csőrbutykok. Színe fekete Csőr fekete. Evezők zöldesfeketék. Nálunk nagyon ritka.

5. *Hegyi réce* (*Fuligula marila.*). Főszíne fehér alapon finoman feketés csíkozott. Csőre ólommék, szeme citromsárga, evezői kékesfeketék. Megjön március—áprilisban. Nálunk nem költ.

6. *Kontyos réce* (*Fuligula fuligula.*). Búbos, bóbítás, bébic, tarajos ruca,

bugár. A homlokon bóbíta. Csőre kék, szem citromsárga, evezők ólommékések. Látható nálunk október, március és április hónapban. Nem költ.

7. *Barátréce* (*Fuligula ferina.*). Vörös-, hamvas- vagy vörösfejű réce, cigánykacsa, bunkófejű vagy törökkacsa. Feje rozsdavörösbarna. A hát szürke alapon

33. ábra (vadrécék).

feketén csíkozott. Szeme tűzpiros, csőre világos szürkés-kék, evezők kékes-szürkék. Megjön márciusban, költözik októberben. 8—12 kékes-zöldes tojást rak.

8. *Üstökös réce* (*Fuligula rufina.*). Fején rozsdaszínű üstök. Háta szürkésbarna. Csőr karminvörös, evezők sárgák. Március—áprilisban, majd október—november hónap látthatók.

9. *Cigányréce* (*Fuligula nyroca.*)

Csokoládé réce, muérréce, bagóréce, bukdácsoló-, fehérszemű réce. Szárnytükrök fehér. Hátrész sötétbarna, Evezők kékeszürkék, csőr sötét ólomzürke. Megjön márciusban, elköltözik novemberben. 7—12 zöldes barnás-sárga tojást rak.

10. *Kerce réce* (*Fuligula clangula*). Jegesréce, bujáréce, buksi-, deres-, bikafejű réce, lármás kacs, bugárkacs. Színe a fehér és fekete változata. Evezők sárgák, szeme arany-sárga, csőr feketés. Októbertől ápriliséig jégmentes vizeinken található.

11. *Jeges réce* (*Harelda hyemalis*). Színe fehér szürkébarna tarkázott. Csőr vöröses sárga, evezők feketebarnák, szemei sárgák. Télen láthatók.

12. *Tőkés réce* (*Anas boscas*). Zöldfejű-, törzsök-, öreg-, dunai réce, nagykacs. Sokkal ismertebb, mintsem hogy leírni kellene. Mindaddig, míg nyílt vizet talál, itt marad. 8—14 kékeszöld tojást rak.

13. *Kendermagos réce* (*Anas strepera*). Kergőréce, hápogőréce, tükrőruca. Színe szürkésbarna. Csőr fekete, evezők sárgások, szemei sötétbarnák. 6—12 olajzöldes színű tojást rak. Megjön márciusban, költözik októberben.

14. *Fütyülő réce* (*Anas penelope*). Sípuló-, síposréce. Feje és nyaka gesztenyevörös, háta fehéren és feketén finoman haránt csíkozott. Csőre szürkés-kék, szeme barna, evezők ólomkékek. Október—novemberben, március—áprilisban őrési csapatokban található. Nálunk nem költ.

15. *Sarlós réce* (*Anas falcata*). A gácsér öt válltolla sarlósan meghosszabbodott. Farka 16 tollból áll. Evezők hússzínűek, szemei sötétbarnák, csőre fekete. Nálunk igen-igen ritka.

16. *Márványos réce* (*Anas marmorata*). Színe szürkésbarna foltos. Evezők olajzöldek, csőr fekete. Hozzánk csak olykor-olykor rendszertelenül jön meg.

17. *Bőjtő réce* (*Anas querquedula*). Makkrucsa, telelőréce, pergő-, csörgőréce. Szárnytükrök barnászürke, középső tollai zöld ércfényűek. Fark 14 tollú. Fejtető feketebarna. Csőre

kékesfekete, evezők sötét ólomzürkék, szermei sárgászürkék. Megjön márciusban, költözik októberben. 9—12 sárgás fehér, zöld árnyalatú tojást tojik.

18. *Apró réce* (*Anas crecca*). Parti ruca, trífkoruca, veszekedő réce, fecskeréce, ezres kacs, figeréce, sívókacs, kis pergőréce. Feje gesztenyevörös. Szárnytükre kőrisbogarzóld. Háta világos szürkésfehér. Evezők ólomzürkék, csőr fekete.

19. *Kanalas réce* (*Spatula clypeata*). Lapatorrú réce, fogas ruca, konalorrú réce. Színe fényes feketés zöldesszürke. Csőr kékesfekete, szemei sárgák, evezők sárgászörösek. Megjön március—áprilisban, költözik augusztus—szeptemberben. 7—13 rozsdás sárgafehér színű tojást rak.

20. *Nyúl farkú réce* (*Dafila acuta*). Gémnyakú kacs, orsó farkú ruca, villás kacs, fécán farkú réce, fecsk farkú, nyárs farkú kacs. A faroknál a középtollak erősen meghosszabbodottak. Megjön márciusban és 8—12 szürkészöld tojást rak.

Vadsertés = vaddisznó.

Vág a vadkan az agyarával, az emse *odakap*.

Vágás. L. *Füvesztés*.

Vágást ad vágásra az agár a nyúlak.

Vagdácsol (kopácsol) a harkály.

Vagdalkozik a vadkan az agyaráival.

Vág rajta egyet, az agár a nyúlra.

Vakítás, *csalóka nyom*, *csalás* (l. ott).

Vakkant = 1. a szarvasbika, ha valami meglepetés éri s rögtön elirמודik; 2. egyszer elcsahintja magát a kopó.

Vakon üttöt a vad, ha nyakán vagy hátgerincén kapott lövésre összerogy, de aztán felocsudik és csüüllőkre kap.

Vaktába löni, = *találomra* odalöni.

Vaktöltés golyó vagy göbecs nélkül.

Váll-lap. L. *Lapocka*.

Váll-laplövés. L. *Lapockalövés*.

Vállegyenest, *keresztbe*, *oldalfélt* áll a vad, ha egyik oldalát mutatja.

Valló! = vaddisznó közeledtét jelző kiáltás. Repülővadnál: *tiró!* — nyúlánál: *harró!*

Válóeska = vidra, róka, borz, nyest és egyéb kártékony vadak fogására használt nyaktílforma szerkezet.

Váltanak a kopók, ha hajtás közben más vadra találhatnak s az eddigi követett nyomot elhagyják.

Váltó. *L. Forgó.*

Változat (ebeknél), melyeknél a természeti viszonyok folytán különös jelleg léptek fel.

Vándorfogoly = csak a neve az; tulajdonképpen nem külön faj; néha több csapat fogoly verődik össze és más vidékre húzódik. biológiai okoknál fogva. Ilyenkor mondják vándorfogolynak.

Vándorlás = a madár oly helycseréje, melyet a szükség parancsol, tehát sem bizonyos időhöz, sem irányhoz kötve nincs.

Vándormadár. *L. Vándorlás.* V. ö. *Költöző madár, állandó madár.*

rint — a dolmányos varjú mint madár és tojáspusztító, feltétlenül káros s azért szorgalmasan pusztítani kell.

1. **Holló** (*Corvus corax*). *H.* 59—63 cm. Színe fekete. 4—6 zöldes, foltozott tojásának *H.* 46—53; *Sz.* 35 mm.

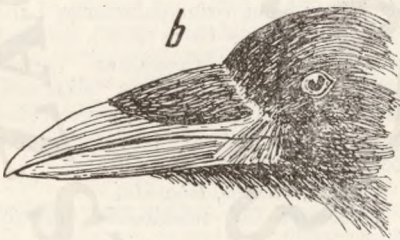
2. **Dolmányos varjú** (*Corvus cornix*). Hamvas, tarka, szürkedolmányos, ködmenhátú, kálomista, szürke varjú. Vas me-

gyében kánya *H.* 42—44 cm. Melle, hasa, nyaka, háta hamvasszürke, a többi része fekete. 4—6 halványzöldes, pettyezett tojásának *H.* 36—46; *Sz.* 27—32 mm.

3. **Vetési varjú** (*Corvus frugilegus*). Fekete, teleki, pápista varjú vagy kánya. *H.* 41—44 cm. Színe zománcos fekete. 4—5 halványzöldes,

34. ábra. A holló feje.

35. ábra. A dolmányos varjú feje.

36. ábra. A vetési varjú feje.

Vándorsólyom. *L. Sólymok.*

Vankuj = gém, bakesó.

Vánszorog a súlyosan sebzett vad.

Vareg, *doromból, korrog* az erdei szalonka.

Várda = *pitvar* a róka-, borzoduban.

Varjak. Régi és sokszor elkeseredett vita folyik az ornitológusok között a varjak hasznosságáról és károságáról. A vetési varjú tekintetében nincsenek megegyezve. A varjúsalád többi tagja: a holló, a szürke (dolmányos) varjú és a szarka határozottan kártékonyak. A holló oly ritka, hogy Mátyás király címeres madarának bátran pardont adhatunk. Vadászatilag — az eddigi megállapítás sze-

foltozott tojásának *H.* 35—44; *Sz.* 25—29.5 mm. Hasznos.

4. **Csóka** (*Colaeus monedula*). Csakli, himodi galamb. *H.* 33—34 cm. A varjútól már termete és szürkésfekete alsóteste is megkülönböztetik. 5 tojásának *H.* 32—38; *Sz.* 20—25 mm. Hasznos.

5. **Szarka** (*Pica pica*). Rudas madár. *H.* 41—45 cm. Színe eléggé ismeretes. 4—7 szürkészöld, foltozott tojásának *H.* 31—37.4; *Sz.* 20—24.7 mm. Ahol éljük: löjjük!

Többször megesik, hogy a varjakat csak a levágtott fejeik alapján kell megítélnünk, miért is a holló, a dolmányos

és a vetési varjú fejének rajzát szükségesen véltém leközoelni.

Vassulyom = horgonyyszerű görbe vas, melyet a törre erősítünk.

Vavából a fűrjakkas.

Váz-zsineg, rémszineg, riasztózsineg (l. ott).

Veckend, fetreng az elesett vad.

Vederni, iklatni, hajtani, zavarni a vadat.

Vedlés, vetkőzés = a vadak őszi-tavaszi szőr- és tollváltása.

Vedlési időszak, melyben a vedlés történik.

Védőagár. L. *Strázsát álló agár.*

Végesattanás. L. *Csattanás.*

Vegyül, koslat, bislet, megforog párosodáskor az eb.

Vékonyesőrű póling. L. *Pólingok.* 2.

Vele vinni a vaddal célzás közben a puskát.

Vemhe (régí értelemben: borja, fia).

»Az ő Vemheket soha el nem hagyják és az ő életektől könnyebben megválnak, mint az ő vemhektől.« (Miskolci Gáspár. 32. old.)

Vemhes a suta vad terhes állapotában.

Vemhet hordozni. Pl. a suta 40—41 hétig hordozza vemhét.

Vemhezni = elleni fiadzani.

Vendégág, vendég szemág, jégág = a szarvasagancson, közvetlen a szemág fölött, ezzel majdnem párhuzamosan álló ág. A »jégág«, mint a német Eis-sprosse fordítása, elhagyandó.

Vendégszáras tollak = a nagy tollak tövéből gyakran oldalhajtásként egy másik, többnyire jóval kisebb toll ágazik el.

Vendég szemág. L. *Vendégág.*

Vendégszarvas. A rigyetés idejében a törzsbika egy gyengébb, fejletlenebb bikát megtűr maga mellett s ez a V.

Veper = vadkan. (Csángóság.)

Ver a fűrj.

Vérárok a kardon, vadászkesen, dárdahegyen az oldalakon levő mélyedés.

Vereség, nyihog, sivit a vérese.

Véresék (Tinnunculus.). Eredetileg a sólymoknál kellett volna róluk írni, de a könnyebb áttekintés és keresés szempontjából különvettem őket. Termetük kisebb a sólymokénál, tollazatuk lazább,

csüdjük valamivel hosszabb. Mint Chernel István megjegyzi, ők a sólymok parasztjai. Rovarevők, egérpusztítók. Prédájukat lesve, a levegőben »szítálnak«, lebegnek, libegnek, sátoroznak, függnek, függögetnek, billegnek. Hangjuk vereségés, vihogás, nyihogás, sivítás.

1. **Vörös vérese** (Tinnunculus tinnunculus.). Széleljátszó. H. 32—35; Sz. 23.3—26; F. 15.5—17; L. 4—4.6; Cs. 1.7—1.9 cm. Színe rozsdabarna foltos. Lába sárga, csőre töben sárgás, majd ólomszürke, szemei sötétbarnák. Megjön márciusban, elköltözik szeptember-október hónap. 5—6 sárgásfehér alapú, vörösbarnán foltos, gömbölyű tojásának H. 37—43.3; Sz. 30—32.5 mm.

2. **Fehérekarmú vérese** (Tinnunculus naumanni.). Valamivel kisebb, mint az előbbi. Háta sötétebb és egyszínű. Fő ismertetőjele: *fehér karmai.*

3. **Kék vérese** (Tinnunculus vespertinus.). Hamvas vagy sűrű vérese, pala-, vöröslábú, papagályvérese. H. 26—30; Sz. 23—25; F. 11.7—13.8; L. 2.8—3; Cs. 1.7—1.8 cm. Színe palaszürke. Lába élénk sárgászöld. Csőre töben narancssárga, kampója kékeszürke. Szemei barnák. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 4—5 vörös, a vérescéhez hasonló tojásának H. 36.7—38.7; Sz. 26.3—31.7 mm. Hasznos.

Vederni, vedleni, lohosodni.

Vérébserét = madárserét (apró). (Székelyföld.)

Véres fekvés, betegfekvés, sebfekvés a sebben eldült nagyvad fekvőhelye.

Veretett réce. L. *Lohos.* (Fertőmellék.)

Vérfertőző tenyésztés az olyan rokonytenyésztés, amelynél a párzó ebek már igen közeli vérokonságban vannak.

Vérfestékvizelés = nyúlbetegség a Pirosoma nevű egysejtű állattól.

Vergődik, csapkod az anyafogoly, ha fiai védelmére az ember vagy eb előtt le-le vágja magát.

Vérhas = vadbetegség.

Vérhát. »Csak egyes kiváló részei, mint a fültő, vérhát, szív, vese és vékonyja sebhethők.«

Veríték. A sebvér helyett akarja némely vadászati frónk a Schweiss szó után a magyarba átsempészni. Maradjon ez

a szó továbbra is a munkásember homlokáról lepergő gyöngyszemek elnevezéséül.

Vérjelek. A megsebesült vad nyomán található vér színéből és elhelyezéséből igen sokszor megállapíthatjuk, hogy a golyó a vad mely testrészét ütötte át. Az utánkeresésnél nagy szolgálatot tehet ez a megállapítás.

Ha a felszökellés nyomától *balra*, körülbelül ott, ahol az első lábak csülkei mély nyomot hagytak, vérvörös, nagyobb mennyiségű vér található, úgy abból *lapocka-lövésre* (váll-lap, Blatt ?) következtethetünk. Olykor a vér esetben is csak a második, harmadik szökellés nyomán látható.

Világos vörös, buborékos vér, mely leginkább a jobboldalon szétlöelve található, feltétlen *tüdőlövés*. Aki egyszer ilyen vért látott, soha többet nem tévesztheti.

Sötétvörös vér, melyet az első felszökellés nyomán vagy közvetlen utána cseppekben a nyom mellett találunk, *májlövésre* vall.

A *bélsébes* vad körül hol kisebb, hol nagyobb cseppekben kilövelt vért találunk, mely vércseppekben gyakran *zöldes, barnás béltartalom* van. Az ilyen vadat hagyjuk 5—6 óra hosszat békében s csak akkor kezdjük követni.

Ha *közönséges színű* vért találunk egyes, nagyobb cseppekben a hátsó csülök nyoma mellett, úgy az *comblövés*. Az utánkeresés ez esetben a legnagyobb elővigyázatot igényli.

Ha a csontszilánkokat találunk, legvalószínűbb, hogy *láblovést* kapott a vad. A golyó éles csattanásából is gyaníthatjuk.

Szügylövésnél, ha a golyó jobbról vágott be, akkor világosvörös tüdővért; ha balról hatolt be, akkor vérvörös vért találunk. Ha a szügylövést már végképpen nem kerülhettük el, úgy minden esetben hagyjunk elég időt a vadnak, hogy elfekhesen s a vérvesztésben kellőleg legyengülhessen.

Ha az első lábak nyomai előtt közönséges színű vért találunk, úgy *nyaklövés* történt. Ha a golyó üteret sértett, úgy a vad hamarosan megkerül; de ha a vérzés rövidesen eláll, úgy közönséges

húslövés volt. Ez esetben a követés fáradságát megspórolhatjuk.

Vérmedve = hűvesésre kapott, rendszerint idősebb medve. L. *Dúmedve*.

Vermés a hely, hol a szárnyas vad csoportosan költ. (Bérczy.)

Vérőce = körülpalánkolt hely cleven vad fogásához.

Vérten löni. L. *Szügyelni*.

Verte a nyulat = általános kifejezése annak, hogy az agár érte, derekalta, fordította, billentette, vágta a nyulat.

Vértesedik. L. *Cimeresedik*.

Verzik. L. *Verdik*. (Hajdú megye.)

Veszékel, mákog, sir a nyúl, ha az eb megfogja.

Veszélyes lövés = halálos lövés. (Venceleni tő.)

Vetelő ujj némely madárláb hátsó ujja, mely tetszés szerint előre és hátra vethető, pl. a baglyoknál.

Vetési lúd. L. *Ludak*. 3.

Vetési varjú. L. *Varjak*. 3.

Vetkőzik, leszörel, szőredzik a szörmés vad a szőrváltáskor.

Vetkőztetni, lesütolni, lecsuháznai, = a szarvas, őz csuháját lehúzni.

Vezéreb = a falkában legelő járó.

Vezérkakas = egy csapat foglyot vezető kakas.

Vezérkeeske = egy zergecsapatot vezető idősebb nőstény.

Vezérsuta = egy szarvascsapatot vezető idősebb szarvasuta.

Vezeték, póráz, corka.

Vezetéken jár a pórásra fűzött eb.

Viaszkodnak a bikák a rigyetési időszakban.

Vicog a szalonka gyorsröptű pároz mozgólatai alkalmával. (Székelyföld.)

Vicsorog az eb, ha fogait barátságatlanul mutogatja.

A **vidra** (Lutra vulgaris.). *Vizikutya* (Zemplén megye.)

A **hím és nőstény** egyedek elnevezésére nincs külön kifejezés.

Lábai: **úszók**, — bőre: **szörme, vidrabőr**, — fiadzása: **kölykezés**, — párosodása: **pacsmagolás**.

Hívó vagy figyelmeztető hangja: **fütyöntés**, — ha jól érzi magát: **nyihog**, — dühében, fájdalomában **rikácsol, pisszent**.

Ha a vízből kijön: **partra száll**, —

ahol ezt tenni szokta, az a *kijáró, kiszálló*, — a vízben levő zátony vagy fatönc, hol csak pár percig tartózkodik: a *kikötő*. A vízbe beveti magát vagy *becsúszik*, s ahol becsúszni szokott, az a *csúszó, csúszkáló*. Ha egyik víztől a másikhoz megy, akkor *szárazon jár*.

Vadászák *lesen* vagy *szárnyas varsával, farkashálóval*, amikor is a vadász *szigonnyal, dárdszigonnyal, szakás szigonnyal megszigonyozza*.

A pacsomagolás ideje február. Májusban a nőtény 2—4-et kölykezik. A fiatalok két éves korukban érik el az ivarérettséget.

Vidrafarkú a taeskö, ha egyenes, többé vastag farka van.

Viharsirály. L. *Sirályok*. 3.

Vijjong a ragadozó madár.

Villás 1. a bika (bak), mely villás agancsot visel; 2. apró fogoly, melynek farktollai már fecskeformára villásak.

Villong. »A malac-sikoltást halló farkas többnyire nagy villongással s kíváncsisággal jön elő.« (Pákh Dénes: »Vadászattudomány.«)

Vinyog, nyüszít, szűkül az eb.

Viola. L. *Ibolya*.

Viribel, bugyérókel, bugyogtatja a csőrével a réce a vizet. (Dunántúl.)

Virrong (marakodik). »Virrongtok, valamint az ebek.« (Baróti Szabó Dávid.)

Visít, sivalkodik, ri a vadmalac; *visít* a nőtény borz is fájdalomban, szorultságában.

Vizlik = félreugrándoz, a nyomát visszajárja, cselugrásokat csinál a nyúl, mielőtt vacokba fekszik. (Székelyföld.) L. *Csell vet*.

Visszaesap, visszatör, kitör a vad, ha nem a puskás vonal felé, hanem a hajtóvonalon keresztül menekül.

Visszahőköl, megtorpan a vad, ha váratlanul friss emberi nyomra akad, vagy szimatot kap.

Visszamaradás a lépésben. L. *Elmaradás*.

Vizza rak. A »zurücksetzen« szolgai fordításaként vadászati íróink előszere-ttel használják ezt a kifejezést, holott a bika, ha egy évben kevesebb ágú agancsot hord, mint az előbbiben,

akkor *ágot vesz, visszavet, ágot fogyaszt, hanyatlik* s az ilyen agancs is *hanyatlott, ágvavesztett* agancs lesz.

Visszatör. L. *Visszaesap*.

Visszautés. L. *Ősrüetés*.

Visszaveri a róka, borz a koterékban a támadó taeskö.

Visszavet. L. *Ágot vesz*.

Vitorla a róka farka.

Víziesibék. Ezek az ügyes mozgású, mindig foglalatoskodó, pittyegő madárkák kedves jelenségei a mocsárvilágnak. Hasznuk, káruk semmi.

1. *Pettyes víziesibe* (Ortyogometra porzana) Babos nádi tyúk, nádi csibe. H. 22—23 cm. Színe olajbarna, csőre zöldessárga, lábai élénkzöldek. Megjön március végén, április elején, elköltözik szeptember—októberben. 8—10 rozdsárga tojást rak, amelynek H. 32·5—35; Sz. 23—35 mm.

2. *Kis víziesibe* (Ortyogometra parva). Kis nádi csibe. H. 17—18 cm. Színe barnásfekete, csőre, lábai zöldek. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 8—10 barnássárga, foltos tojásának H. 30—33; Sz. 21—22 mm.

3. *Törpe víziesibe* (Ortyogometra pusilla). H. 17—18 cm. Színe a fentebbihez hasonló. Nálunk igen ritka.

Vízi guvat (Rallus aquaticus). H. 26·2—28 cm. Színe olajbarna, az alsótest palaszürke, csőre feketebarna, lábai barnás hússzínűek. Megjön márciusban. 6—10 zölde fehér foltozott tojásának H. 34·7—39; Sz. 24—26 mm. Sem káros, sem hasznos: közömbös madár.

Vízityúk (Gallinula chloropus). H. 31—32 cm. Színe sötétzölde olajbarna, lábai zöldek, csőre zöldessárga, hókája piros. Megjön március végén, április elején, elköltözik szeptember-októberben. 7—10 testszínű tojásának H. 40—46; Sz. 28—32 mm. Közömbös, inkább hasznos madár.

Vízi vadászat = vadászat vízi szárnyasokra.

Vízrevitt = tojásból kikelt pelyhes vadkaca vagy vadliba. (Bodrogköz.)

Víztaposó (Phalaropus lobatus.). Úszósneff. H. 18—19 cm. Színe sötét hamuszürke, csőre fekete, láb sárgásszürke. Költözöködéskor megfordul gyakrabban, de nem költ.

Vizsla mellett löni, bokrászva vadászni.

Vizslatás = vizslával való vadászás.

Vöcskök. Tóságaink, víztükrös mocsaraink jellemző madarai ezek a karcsúnyakú, örökké mozgékony, korrogó hangú halesízsárok. Miként a bűvárok, ezek is nehezen repülnek fel, inkább bukdozva menekülnek. Prémyszerű hasrészre igen szép női ruhadíszet szolgáltat.

1. *Búbos vöcsök* (*Colymbus cristatus*). Öreg bujár, királyvöcsök, szakállas szárcsa, bódorka, dáré vöcsök, kontyos-, bóbítás-, nagy vöcsök. *H.* 52—55 cm. Színe fekete barnásszürke, feje tetején két szarvszerű tollpamat, alatta tollgallér. Megjön márciusban, elköltözik szeptember-november hóban. 4 piszkos, sárgásfehér tojásának *H.* 54—57; *Sz.* 33—36 mm. Ahol tömegesen van, mint nagy halpusztító, irtandó.

2. *Vörösnyakú vöcsök* (*Colymbus grisigena*). Dunai bujár, bűvárvöcsök. *H.* 45—48 cm. Tollbóbítaja nem két-ágú s gallérja sincs. Manapság már ritka nálunk.

3. *Füles vöcsök* (*Colymbus auritus*). *H.* 32·5 cm. Színe feketésszürke, begye gesztenyevörös. Ritka.

4. *Feketenyakú vöcsök* (*Colymbus*

nigricollis.) Füttyülő-, csicseri-, kis bujár. *H.* 28—31 cm. Felsőteste fekete, alsótest rozsdabarna. Megjön áprilisban. Tojásainak *H.* 43—55; *Sz.* 29—32 mm.

5. *Kis vöcsök* (*Colymbus fluvialis*). Apró-, gombóce-, öklöm-, bütyök bujár vagy vöcsök. *H.* 23—24 cm. Színe a hátan feketésbarna, hasrészre szürkésfehér. Megjön márciusban. Tojásainak *H.* 36—37; *Sz.* 23—24 mm.

Volier = fácántenyésztő-kert.

Vonalozás az, mikor a fegyelméletlen puskás már a körben elkezd a puskájával célozva kísérni a körből kiiegyekvő nyulat s így a töltött puskacsövet végig vezeti a hajtókon, vadászokon is. (Bárony I.)

Vonzalék. Hogy a törbe csalandó dúvadat a dögtérhez, vagy esapóvashoz vezessük, valami erős szimatú csalószert (nyúlbél, sült macska, hering, stb.) egy zsinigre kötve a földön magunk után húzunk s ez a *vonzalék*.

Vörösféjű gébies. L. *Gébiesek.* 3.

Vörösgém. L. *Gémek.* 6.

Vöröskánya. L. *Kányák.*

Vörösnyakú vöcsök. L. *Vöcsök.* 2.

Vörös róka. L. *Pirók róka.*

Vörös vércse. L. *Vércsek.*

Z.

Zabos medve = növényi táplálékon élő medve.

Zakatot, ver a fürj. (Erdély.)

Zár. I. *Gyúródás.*

Zargatni, zavarni, háborgatni, nyugtalanítani (a vadat).

Zászló = 1. az eb farka végén levő szőrbojt. 2. A tollszár mindkét oldaláról kétszeresen elágazó tollsugarak.

Zera, őzfi, őzolló, őzgida, gödölye.

Zerge. (*Antilope rupicapra*.) A hím: *bak, zergebak, zergecáp*; a nősténye: *kecske*; a kicsinyek: *gidák, gedók, gödölyék, ollók.*

A zergesapatot: *nyáját* egy idősebb *vezérkecske* vezeti, legelés közben pedig egy *órszem* őrzi, mely ha *vészt sejt*, egy éleset *fütyönt.*

Az öreg bak a párzási idő elmúltával *elkülönödik* a nyájától és lesz belőle

remete (*gallybak*), melynek meghoszszabbodott hátszőre a *zergeszakáll.*

A bak üzekedés idején *barcogó, rőfögő* torokhangokat hallat.

Fejdisze: *kampó, zergekampó*, melyen a harántfutó sávok az *égyűrűk.*

A gyomrában gombóccá keményedett fakéreg, gyanta, stb. a *zergegolyó.*

Üzekedése novemberben kezdődik. A kecske április-májusban 1—2 gidát ellik. A gödölyék kampóképződése három hónapos korban kezdődik.

Zergegolyó a zerge gyomrában emésztetetlen anyagokból (fakéreg, fenyőszurok stb.) összeállott labdaforma gombóc.

Zergekampó = zergeszarv. A rajta harántfutó sávok az *égyűrűk.*

Zöldesapa. L. *Füvesztés.*

Zöldnyom. L. *Füvesztés.*

Zúg, rühet, görög, bűg a disznó.

Zsákba fejteni. L. *Tömlőre fejteni.*

Zsákhajtás, melyben a hajtók a pus-
kások felé szűkülő zsákalakban állanak
fel és a zsák szűkülete felé hajtanak.

Zsákháló, *receháló.*

Zsákmánymentő. L. *Védőagár, strázsát
álló agár.*

Zsákmányrész. L. *Vadászrész.*

Zsarátos róka, *veres szőrű,* hamvas
málú.

Zsiger = bél (nagyvadnál).

Zsigora. L. *Szopornyica.*

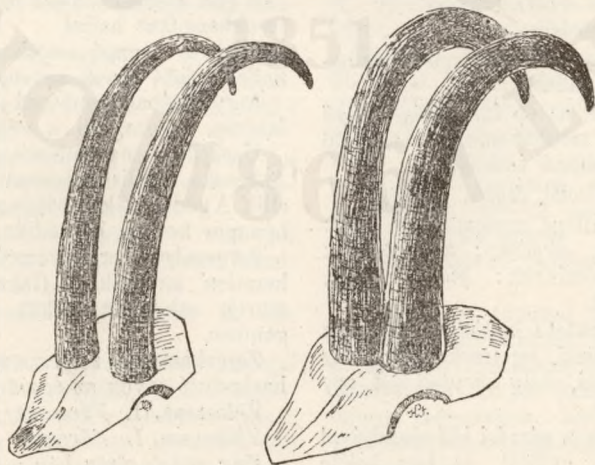
Zsinatol csapatban a seregély.

Zsinórba kapja el az agár a nyulat,
mikor anélkül, hogy *fordítana* rajta, egye-
nes vonalban, mint a labdát felkapja.

Zsírógödör = a borz farktövé-
nél levő mirígytartó (melyről a régi-
ek azt tartották, hogy a borz telente abból táp-
lálkozik).

37. ábra.

38. ábra. A zerge-kecske kampója.

Egy remete-bak kampója.

